Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

Գին 2 ֆր. կամ 50 Տրախմի

Կենսագրական գիծեր

ՎԱՀԵՁԻՐ ՕՂ

ՊԱՑՓՈՒԱՐԸ...

Հեղինակ
ՅՕՓՔ. ԱՐՄԵՆԱԿ Ս. ՊԱՐՈՆԻԿՅԱՆ

Առաջարկ համար գիրքի հեղինակի մեծարգո հասցեին խնդրեմ
Dr. Baronigian, Lœssnitzgrund bei Kœtzchenbroda. Allemagne
եւ կամ առաջիկ Աթենք. Օձոս Սինա—Փևկակիս 66 d
Dr. Baronigian, Athénes, odos Sina-Pevkakia 66 d.

ՈՐՊԷՍ ՆԱԽԱԲԱՆ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Շատ ժամերիս քաղցրագոյներէն մին, որին ձեռապիզբէն քաշի մը ժամեր ժխայն կարցաքի, քաւ հետեւ. հալ յաճախելոյն եւ իմաստալի խօսքը.

«Ես կ'զգուշացնեմ ամէն հայը այս գիրքը կարդալէ.... Վասնզի. զայն ծայրէ ի ծայր կարդացողը. աճապայման Տօքթ. Գարոճիկեանցի բարեկամ պիտի դառնայ.»

«Շրաճի՛ք եմ....» եղաւ պատասխանս։

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Փաքուանց ցլլոյով Գերմանիոյ հնութիւնչաքան Ասոցիացիոնա Ա. չրլանը Գերմանիոյ ժէզ. 1918—1933, պարբ էր ինձ, նախ քանզ վերսկսիլ Բ. չրլանց մը, հետագարձ ակնարկ մը նետել անցեալ 14 տարուան յոյժ փոքրիկալի գործին վրայ, որ զրպեցուց գիրքէ ամբողջ Գերմանիոյ հրօնաքան մասնալը եւ նէյք հայքալիքնց մեր հալ լրագրութեան եւ իւր անհնուն քզքաւիչներին։

Եւ արդիւնաւէտ գտնուս ժխակ հալն եմ որ երբէք Գերմանիոյ ուրջ եւ ժխայն էչխել գիտցող մարդ մը ժէջ ստեղծել չարժուի մը, որ չուրջ երեք տարի եւ 14 տարի չարուճման օգնեւորուած պահել մօտ 20 000 Գերմանացիներ, ունենալով հանգերձ եռապատիկ հակառակորդներս, երբէ ստեղծել բոլորովին նոր ժառանգութիւն մը գէպի ցնծ եւ հալ պաշտելի եկեղեցիս եւ զեկավարներս. ամէն պահ անկընդհատ 14 տարիներ, երբէք քիչ քէ չատ եւ նիւթական օժանդակութիւնն (տես հաշուեկշիռը գրքիս վերջ) խոչուող ցնցիս վատրանգի եւ նաւարեկեալ խլճակներին, մասնաւորապէս հալ լքուած կղզերին, որոնք գիտցան ինձմէ չատ խնդալ պատահներ երթալէ, երբոյնի Գերմանիա հայհոյասա եւ հայչունչ նոր գրականութիւն մը, խարազանելով ցարդ գոյ եղող իրենց Մխիթարեան ժուրթիան եւ հայը ստորնացնող հրատարակութիւնք. եւ վերջապէս հանորութիւնովը պարտադրելի եւ ժարնցուցի խաելիս հիմնական կետերը Գերմանիոյ հնութեան չատ մոլեռանդ ժէկ դասին (տես էջ 179—192, եւ Ո՛վ է Տօքթ. Գարոճիկեանց գլխ քոյիս)պատճելով իրենց հալ Աստուածային Սուրբ եկեղեցիին մխանհանութիւնն եւ անձեռնմխելիութիւնը, համոզելի եւ կապկերպելով ժողովրդի զիրենք մխաին պալքարելու մեր Մայր եկեղեցիի բաժանման մխիթարեանին կործանիչ եւ հակաքրիստոնէական քարոզութիւնեան դէմ, եւ ժեզ վերապահելի մեր եկեղեցիին եւ ժողովուրդին ժէջ գործելու բացարձակ իրաւունքը, իրենց նիւթական օժանդակութեամբը։ Բաց մրցս էր այս զար բրի։

Եւ արդիւնաւէտ մեծ էր ընդդիմածս նպատակը եւ ասկի մեծ իր չուրջը յարաբերած ազնուէը եւ փափաքեցաւ Ա. չրլանը

առանց գոյչը իրականացման՝ իր որդեգրած նպատակներին, պարտք կ'զգայ երէց պատճառներով ցնդիս անվտանգութիւնը գարձնելու ամբողջ պատասխանատուութիւնը այս վիժած գործին, ապաքէն անտեսելու ուսումնասիրողին ձգելով, առ իւր վճիռը։

Ը. Որովհետեւ գործ մը եղաւ որ կը հետաքրքրէ ամբողջ հայ ազգը և մանաւանդ կղերականութիւնը,

Բ. Որովհետեւ, ունենալով հանգերձ շատ մը փաստներ եւ ցայտուն յանգութիւններ, վիժած կը հաչակուի 14 տարիներու այս փեզուն չրջանի գործունէութիւնս որէ պատճառներ ըլլալ պիտի այս գրքոյկս եւ

Գ. Որովհետեւ կը հաւատամ դեռ քէ պիտի հասնի նպատակիս եւ պատրաստ եմ ու կը թելադրեմ որ գիտնայ Բ.չրջանը բոլորովին նոր ուղեգծով մը ժիչտ գլխի նայն նպատակը, այն է. ՀԱՑԱՍՑԱՆԸ ՀԱՑԻՆ ՕՒ ՀԱՑ ՅԿՆՂՑՑԻՆ ՀԱՑՈՎ, ՄԷԿ ՅԿՆՂՑՑԻ ՄԷԿ ԼԵԶՈՒ ՅԻ ՄԷԿ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՆՏԱՑՈՒԱԾ ՀԱՑ ՑՍԻԷՏ ԱՆՄԱՀ ԹԱՒԻՆ ՄԷՋ։

Անշուշտ, սէրելի պիտի ըլլար ինձ, որ յետ մահուս ուրիշ մը հատարէր այս պարտականութիւնը եւ ձերբազատէր զիս համեստութեան սահմանն յաճախ ակամայէց անցնելու ձըգտիլ այս ինքնակենսագրութեանս գրելու, սակայն որովհետեւ դեռ չ՛ատ ճամբայ ունիմ երթալու, կը յուսամ որ ընթերցողս ներողամիտ պիտի գտնուի երբ ես ստիպուած եմ յաճախ գրածս եւ պատմելու յիշուած անձերու ներկայ գիրքն անանձնական գրելով, մեկ ձեռնարկեցի հրատարակել այս ինքնակենսագրութիւնս։

Վատնդի, ամէն հայուն երբ մօտեցայ այս վերջին գործակատ չրջանիս, կ'զգայի բան մը, վերապահութիւն մը եւ համակրանք մը մեռնողական, անոնք բոլորն ալ, կղերն ու հասարակօնը, չէզօքն ու մասնակիցը բոլորն ալ քէ զիս ծանօ կը սիրէին, եւ քէ ալ կը վախնային իմ ձեմէ միանգամայն։

Ե՛ասօր համոզուած, խորհուրդ առնէն քեզ բոլորն ալ. «Ծօհբօրս, երբէ կ'ուզես ալիմ հայ օրջանակի մէջ գործի լծուիլ, պէտք է ճախ բոլորին ալ պատճառը ցաս որ ճաչնաճ ես եւ գիտնա՛ն ով ըլլալդ։ Պէտք է հրատարակես ինքնակենսագրութիւնդ, որով մեռնին պիտի կրնաս փաստաբերէն մարդ ալնուդ, եւ ցալ պատճառներ որ բոլորն ալ ամգամ մը ճանչնաճ էզ եւ գիտնաճիՈվ ես ի՞նչ բրած ես ցարդ եւ ի՞նչ ըներ կ'ուզես այժմ։»

Ահա այս համոզիչ խորհուրդն էր որ առիթը պիտի Մարսիլիոյ մէջ Հոկտ. 1933ին գրի առնել ձեռագրութիւններս եւ քանի մը շատ սակաւաթիւ փաստաթուղթերը վերջերիկով, (վերջի անգամ Մրուքեանն ալ մեռաղ արխիւները որ ի վերջոյ պիտի գնէին զիս ուրիշ կատարելու գործ մը հրատա-

բախել՝ իբր գազթական հնաս պառկնել,) չանալ առանց կեղծ ու պատիր նկատումներու, որպէս Գերմանի ժառանգական մը, չա՛ս խղճմտօրէն, մինչ նշած իրականութիւնը մեր պետական մար. միններուն, վեհափառ Հայրապետաց, Պատրիարքաց եւ համայն կղերականութեան, ազգային եւ հասարակական մարմիններու առջեւ դնել, ուր կարճ կերպով չհնշատ եմ ե՞վ ըլլալս, ընդարձակ օրէն գրած եմ ցարդ ի՞նչ բաներ, ու երկու խօսքով բացատրած եմ եւ կը մտմտայ ի՞նչ բնել ուզեյս:

Ու կը նգեմ Ձեզ, վեհափառ Տէր, Հայ հասարակութեան եւ Հայ ժառանգող տարրին վճռել եւ հաներ եղրակացութիւնն ալ կը մտմտայ որպէսզի նոր եռանդով վերսկսիմ ծառայել ցեղիս եւ անոր մեծ եկեղեցւոյ ...:

ԲԱՑ ԳԻՐՔ ՄԸ ԵՄ ԵՍ ՍՏԺՄ

Ծառայէ ներքագրութիւնն կը խնդրեմ բոլոր այն անձերուն, ժառանգաւորապետ Սմճպ.Տ.Թորգոմ Արքազան հօրմէս, որուն հաստատ ուած է գեղ հոգին եւ պաշտելու ատիճան կը սիրեմ առաքելին անոր հոգիր գինք կ'ուզէ, եւ մինչ բոլոր Սրբազաններէ եւ հայ եւ օտար անձերէն, ու հաստատութիւններէն, որոնց անուններըը եւ գեղքերը ակամայից հաս պատմութեան սեփհականութիւն ընելու ծանր հարիւրաններին ատկ գանուելոյ:

Ներքագրութիւն կը խնդրեմ նմանապէս բոլոր այն ժառանգաւորականներէն եւ հայ լեզուաբաններէն, որ այս տեսակ հրատարակութիւն մը, ասանկ անքննեանելի առաքով, ա՛չ ժամքուր հայերէն ոճով, եւ բազմաթիւ քերականական, ուղղագրական եւ ճանաչ տպագրին. սխալներով, որպէս հայերէն տպուած գիրք մը հրապարակ հանել կը համարձակիմ: Մի՛ քննադատեք գիս, այլ նկատի ունեցէք հետեւեալ պարմանները, յորում լոյս տեսաւ այս ծանծաղախս գործը:

1. Հման երկու տարի է որ Գերմանիոյեն դուրս եկած, ցարդ քանատան վերջին լուժան ծախսելով կրկին հայ եկեղեցիին աճվարձ կը ծառայեմ: Նիւթական չէր օգտեր, այս հսկայ գործը ձեռք ի ձայր սրբագրել տալու եւ չի գտայ անձնուէր հայ մը որ ձրի սրբագրեր զայն վասնզի իմ հարիրէնէս 25 տարուան պատգեհաւորութիւնս չա՞ս բան պահանջուցած է...:

2. Այս գործը կը պարունակէր իր էջերուն այնպիսի ժառանգ, որ ես չէի՛ ուզեր զայն ո՛ւեէ անհատի ձեռք վստահիլ, նախքան լոյս տեսնելն, որոշած էի առանց անոր ու ատոր հարցնելին ներքագրելու, այնպես, ինչպես որ էր, երկաներութիւնը, լոյս ընծայելու: Ատոր համար ո՛չ ոք զայն լման հարդացած է, բոլոր բոլորն ալ գիտէին եւ համաձայն էին հրատարակելուս:

3. Այս գիրքը, երբայ հրատարակել, երբ յանգուցեալ Քնձ վարձու առնել Աբէնքի Նոր Օր ի հին գիրերը, այն առաքը, որոնցմով Նոր Օրը գլա 6 տարի չարունակ անգիտակցաբար խաչեց, այժմ, նոյն առաքը, ինձի յանձնուեցան հարիներս հաւելու եւ համ արբագրելու իրենց ցանած անէծքները: Ու չնարհակալ եմ «Նոր Օրի» խմբագրութեան, որ ո՛չ միայն գազափարական արդամարդու ըլլս նման գլա հալածելէ դադրեցան եւ վճռակից անարգութիւնը նկատի առնելով անքակալը սիրով ժառնալու հաւատան եւ այսօրուան գաղթական Պարոնիկեանը որպէս մի նոր պատահար կընդունէին, եւ սիրով ժէկդէ դրած են հակառակութեան գենքերս

նին, (ի միւ՛ թէ նայեն ընէրին օր մըն ալ հանգէպ բոլոր անոնց, որոնք ամէն օր փոխադարձաբար կը խօչուին Նոր Օրի նոր առաքեալ...), այլ ժանեւանդ սիրով և չափաւոր վարձքով մը պրոմոպրիքային ինձ և իրենց նախկին ամրոցի տառերը իրենց ամէն հազմածով և պիս ի վիճակի դրին այս գործը առնս ժէչ, առանձնապրութիւն ուրիշին յանձնելու, չարել, եւ Ծոյն ժամուկի մ տպել տալ:

4.— Շնորհակալ եմ ժանեւանդ գրաշարապետ Պոլսեցի Օննիկ Սահակեանէն, որ անձնուիրաբար յանձն առաւ իր գործը (ինչ Ձիքսի ժէչ անձնական պզտիկ գեղարուեստական տպարան մը ունի, որով կ'ապրի և պատասխանապես կ'ապրեցնէ իւր քանանիքը,) ձգելով, նոյն իսկ յանախարդները կորանցնել աչքն առնելով չափաւոր գնով մը,իմ հակոզութեանս առ,առնս ամէչ,ամիսներ չարունակ, անխոնջօրէն չարել եւ լմնցնել այս գժուարին գործը, առանց սրբագրութեան եւ վերջնական յղկման:

5. Կը խնդրեմ ներողութիւն նկատի առնել եւ սա պարագան որ,ամէն քուպէ առի եւ գլուխներս Ծոյն ամէն ֆապրիքի մը պատ ուիրեալ եւ տպարանն ալ Ծոյն երկրորդական տպարան մը ըլլալուն գիրքս ներկայանալի ո՛չ մի յանկուիքին չի կրցաւ ժամանել:

Նպատակս չէր գիրք մը հրատարակել, այլ սիրոս ...ազգիս, բարեկամաց եւ հակառակորդաց առջեւ բանալ: Նկատե՛ք ներկայ ո՛չ թէ օրպէս ապուած գիրք մը, այլ որպէս բազմապուած ձեռագիր հոլու մը, որ 25 տարիներ Գերմանիոյ մէչ, առանց հայ չրջանակի ապրած է, եւ թեեւ մոռցած է հայերէն քերականութիւնն եւ ուղղագրութիւնը, սակայն չէ մոռցած հայ լեզուն եւ պահած է հայ հոգին ու վաներէլի մը յառուկ համառուստութեամբ անվհատ կը չարունակէ իւր ուղին, մէչտ յուսալով հասնիլ ցմահալի նպատակին:

Ասոր համար չ՛ա փոքրոգի պիտի կոչեմ ես ամէն այն հայը, որ գրքիս արատները, սէչի սխալները, կամ գրութեան անբնականութիւնը, կազմն եւլլն. քննադատէ: Սիրով սակայն պիտի կարդամ բոլոր այն քննադատութիւնները, որոնք առանց քինախնդրութեան,գնու եւ անպարկեշտ ածականներու եւ վերաբերումներու կելլան (ինչպես ըրաւ վերապ. Ա. Կէօրկիզեանը, որին պատուիրէ ցլլալուն համար ներեցէք:) Ես պիտի չնորհաւորեմ սակայն բոլոր այն քննադատները, որոնք անուչ՛ադրին, առ՛նց ժէչի անձերու դիրքն ու անոնց պզտիկութիւնը նկատի առած, արդարութեան ճառագայթներէն կ'անգնեն գրգռիչ եւ կուտան իրենց արժէքաւոր վճիռը:

Ես կ'ազօթեմ առ Աժեսակը, որ այս գիրքս նոր ուղի ժը բանայ քեզի եւ առջեւես երթալով վերջներ բոլոր դիւրէժացութիւնը, նախապաշարմունքն եւ գոյացած առնութիւնը, եւ իմ չարչ բոլորեր հայն,վանդի ես ալ իրենցն եմ վերլապէս:

Վարպետին եռեւ բաներ ժը կատարուեցան, ազգութիւն ժը իւր Ա. արարուածով վերլացած է....

Եւ ես մե՛ծ հաւատքով եւ յոչսերով ծանրաբեռնուած, երկրորդ չրջանը կը քեւափսխեմ....

Աքէնք. 15 Օգոստոս
1935

Ծօքք. Ա. Ս. Պարոնէկեան

ԻՄ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՏԵԱԼԸ

Ա. ՄԱՍ

Ընթերցողաց վերնախոսութիւնք Ամենայն Հայոց
Ս. Կաթողիկոս ի Ս. Էջմիածինէ, եւ
Ս. Կաթող. եւ Արտաքինց իւր տաճց Կիլիկիոյ
Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հարք
Ս. Ծակոբեանց Առաքելական Ս. Աթոռոյ եւ
Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեանց
Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդն ի Ս. Էջմիածին,
Արեւպիսկոպոսաց, Վրդպետ. եւ Քահանայից
այլ եւ
Հայաստանեայց Հաճրատեսութեանց Լուս. Ժողովոյն,
Պատուական կուսակցութ. բոլոր կեդր. կամիտեներին
Հայ Բարձրագոյն. Ընդհ. Միութեան կեդր. Վարչութեան
«Հօկ»ի կեդրոնական եւ Փարիզի մասնաճիւղին
եւ մանաւանդ
Ազգ. բոլոր իշխանութեանց, Հայրենակց. Միութեանց,
եւ Հայ պատեհի ցեղիս բոլոր վսեմագիտ զաւակաց 'ի
ծոցն մայր Եկեղեցւոյ քցչպես ճառ.
Իմ բոլոր Հայ եւ օտար բարեկամաց եւ բոլոր այլադա-
ւան Հայ եւ օտար հակառակորդաց։

Վեհափա՛ռ Տէր

եւ Սիրելի Հայրենակիցներս,

Սատրապիան, անձանօթ մը չէ Ձեզի։ Տարիներէ ի վեր «Պատրիարքական» անունը կապուկ է թէ Գերմանի եւ թէ Հայ, շրջանակներուն։ Եւ որովհետեւ ցարդ հակառակ բոլոր ներքաշ ներքի եւ գրածս պատճառական բազմաթիւ նամակներուս առ Ձեզ վեհափառութիւն եւ Հայ ժողովն «Ձայն բարբառոյ յանապատի» Ձեզին, կը համարձակիմ հրապարակաւ ըսելս անոնց եւ արդար գոհացուցանելու կարճօրէն, մեր այս գաղտնիքը։ Որ 14 տարի շարունակ պրպտեցուց եւ' Գերմանի եւ' Հայ ժողովն ու իւր կրօնական պետերը։

ՅԱՆՈՒՆ ՍՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՋՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Ծանիս, 1910ին, ժնեւցւոյ վաճէն ուպպակի գէպ'ի Գերմանիա ուր մինչեւ 1933, ուսման կապրէի։ Աստանի յետոյ, Աստուածաբանութեան կահճապետն գասընթացքս մը։ ժողովրդական համալսարանը ու հետեւեցայ բժշկութեան, ու ապա-

ահագի լիակատար գաղջնքացքը, սառնալով վիսլոխոնը, որպէս «Տօքթօր բժշկութեան» պրիլով և բժշկական դէպ։

1933 ին՝ ի շարս չատ մը օտարականներէ, ես ալ լսելով Գերմանիան, կամովին մեկնեցայ արտասահման, փնտռելու աւելի խաղաղ անկիւն մը, չարունակելու առժամապէս ընդհատուած գործս։

Վեհափա՛ռ Տէր, նախ քանզի վիրաւորիլս, պարտք համարեցայ փոխուած եւ վիժած հալչակել գործակիցներուս Ա. Հոգւոյն ի Գերմանիա, ներկայացնելով զայն ձեր եւ հաւրենական արդար վճռին։

Սակայն, որպէսզի, կարենամ լիակատար համոզում մը գոյացնել ձեր այս համեստ, բայց ազնիւ գործի մասին, սկսած եմ նախ պատմական ամփոփ ակնարկ մը նետել անցեալ տասնըչորս տարիներու վրայ, եւ ապա աւելի մանրամասնօրէն ներկայացնել ձեր «Herbstbach Schmarus»ի ցաւոտ եւ վիժած պատմութիւնը, ձեզի եւ հաւրենական ձգելով գտնել եւ պատասխանատուները արդար սիւնին գալով վիժման նպատակ բոլոր այն անձինք, որոնք ապօգուտ այս ձեռնարկը անդիտակցաբար կարծացնեցին։

ՆՊԱՏԱԿՍ

Հիւսելով գործօն անգամ վաճի Հայ Բարեսիրական ձառնօք կրօնական ընկերութեան, որդեգրեցի անոր ծրագրի կարեւոր մէկ մասը, ընելով զայն կեանքս նպատակեալ, այն է.

Ա Գանգացնել Հայ Առաքելական Ս. եկեղեցին, օտար Միսիոնարական ալլադաւան ոճիգներէն։ Հետացնել Միսիոնարը, սառնձնել օտար ճիւղական եւ կրօնական մատակարարութիւնը՝ ի Հայս եւ ջատագով դառնալ Հայ Առաքելական Սուրբ եկեղեցիի ամբողջականութեան։ Ի ճարկին պայքարիլ եւ բոլոր անջատողական միտքեր դէմ, պահելու համար ազգայինն եւ եկեղեցականը միութիւնը եւ անձեռնմխելիութիւնը։

Բ. Նուիրուիլ եւ ամրացնել Մայր եկեղեցիի ծոցին մէջ պատրաստ կրօնական արթնութիւն մը եւ մանաւանդ պատրաստ ակ ունենալ եւ օրական կղերականութիւն մը, եւ ջանալ Հայ եկեղեցիի բարեկարգութեան ճարտին ծառայը բոլորել մեր ամբողջ օրական ուժերը եւ երբ պէտք զգացուի, ի պահանջել ճարկին, Հայ ձեռքերով բարեկարգել Հայոց եկեղեցին, առանց օտարին միջամտութեան։

Գ. Ներծծել ցեղին արիական գործակցութեան վեհ ոգին, արթնցնելով իր մէջ ցեղային հպարտ զգացումն եւ տալ իրեն, ուղղութիւն, դէպ՝ի վերջնական ազգային խնդալ. բաղաքա-

կաց մեկ ցպաւակին: Արգիլել եաւց ամուսնութիւնք, սահմանել ուսման տարիներ, պահելու զինք ձուլումեն, եւ ճիւրական ու բարոյական երկաթեայ կազմակերպութիւններով, զոհազուրկաց Միութեաց, օրինակելի կարգապահութեաց, հաւատարմութեաց եւ վստահութեաց ոգին, վերարթնցնելով պատրաստել ցեղը իւր մեծագոյն ցպաւակին: Այն է, ազատ եւ անկախ կրօնապահ եւ հայրենապահ:

ՍԿԻՋԲՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
Ի ԳԵՐՄԱՆԻԱ

1918 Դեկտեմբեր 1ին որպէս ուսանող քժշկութեան դիմելէս ետք Գերմանիոյ Լայպցիկ քաղաքում մեր ծանօթ Գերմանիո, հայ Լուսաւորչական Առաքելութիւն կոչեալ զայն Գերմանիոյ մէջ (Արժէնիշէս Հիլֆս քօմիթէ) Հայկական Օգնութեան Կոմիտէն Գաբրատախնդիր Միութեանս Ընդգիր. Կառնապետը, եւ յետ վաւերացման, Տ. Եղպ քաղաքէ պետական դիւանէն, սկսաւ որպէս միակ եւ առաջին հայը, ընդունուիլ պատերազմէն վերջ, Գերման ազնիւ ցեղին ներկայացնել մեր ցաւոտ գաղթը, իր բոլոր կոչերով: Շնչելով մասնաւորապէս Բրքտեան գանձապետանէրի գազանային քաղաքականութեան սխալ ճկերը, միշտ հետապընդելով վերի ցպաւակները:

Մեզ յոյժ անխնայ աշխատութեանէ յետոյ, մինչեւ երբ չուրջ հաւաքել աւելի քան 20.000 Գերման անգամ եւ համակիր բարեկամներ, եւ հետաքրքրել զանոնք Հայ գաղտվ. ու լծել վերի նպատակներուն իրագործման գործին:

ԻՆՉ ԸՐԱԾ ԵՄՔ ՑԱՐԴ

Ամուսնացած եմ Գերման տիկնոջ զօրավարի Ծօճ Բ.ցերի ժիրակ տղկան հետ, որ, որպէս օժիտ, բերաւ պատերազմին ժէջ իւր սպանուած հօրը ձգած կէս ժիլիոն ժարքի հսկայ հարստութիւնը: Այս ժեծ հարստութեան, գրաւ զիս ի վիճակի, 14 տարի չարաչար տառապանքն ծախսել եւ ամվարձ ծառայել ցպաւակիս իրագործման. տալով ծուէր եւ օժանդակութիւն, բոլոր անոնց, որոնց հետ չփման եկանք, մեր գաղութներէն ժէջ:

Կինս Լուտերական Բողոքական ժըն էր, սակայն, առաջին տարի հայանալէ յետոյ, Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ անդամ եղաւ եւ քնգունեց Սուրբ Միութեան գրաշմը, որպէս լրաւ իւր ժկրտութեան, եւ ժասնակցեցաւ Ս. Հաղորդութեան 'ի Ս.

Երուսաղէմ, Եգիպտոս եւ Աբէնք, Ի ներկայութեան եւ ձեռամբ Ս. Եպիսկոպոսաց, եւ Հայ բարեպաշտ ժողովրդեան, գաւանեց Հայ Աւետարանն Ս. Եկեղեցին։

Կարմած եմ քնատն եկան համեստ, բայց հայացած բոյնմը, երէք սէրասուն զաւակներով, եւ երբոյ եմ 14 տարիներ շարու. նակ օրպէս պատուոր քնատնիքի մը հայր, պահել դիրքս, Գերման մատուրական կեդրոններէ մէջ։

Երկար տաճն էի, Տրէզդէն հայ Գաղութին վարիչ ուժը եւ Բ. Նախագահը։ Բերկով իմ ովատնն բոլոր համարական ձեռնարկներէն։

Մասնակցած եւ օժանդակած եմ Գերլիհի հայ մանկական ուսուցչի վարձքին, տալով անոնց պատեհութիւն, ժամերնէ լեզուն սորվելու։

Տուն, եղած էր ապատաճ քաղաքական վատրանդի խնդիրներէն, դուռս բաց եւ անգամ պատրաստ զանոնք փնատուղց եւ օրպէս 14 տարի շարունակ, շարան շարան եկան, հերատհատճան, ճամբու եւ այլն ծախսեր տանելով, մեկնեցան ձգելով մեզ տառցպէր մը եւ չնօրհակալական երկտող մը մեր դէմ եւ յաճախ սպառնալով մեզ, որ քիչ տուինք, կամ գոչնալով տուեր, այս կամ այն իրեր, օրպէս նմայն Աբեւելեան մեծատուներ։

Պատսպարած եմ յաճախ ոտիներով անհատներ, կամ ամբողջ ընտանիքներ, մեր վատրանդի բնակարներէն, որոնք մեզի եկան, տահանձնելով անոնց դուռ մը պտնել, կամ դպրոց մը տանել բարդ աշխատութիւններէ, տատնց դոյզն վարձատրութեան։

Այս չափս ժրայն Գերմանիոյ մէջ հանդիպ ցեղիս, որոնց մէ քանիներէ, 8.10 տարիներ, չարունակարար սեղանիս մրի հրան եղած են։

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ
ՏԱՆԵՒԶՈՐՍ ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԴԱՍԱԻՈՐՄԱՆ ՎՐՑՑ

Բրպէսզի մեր յետագայ չօշափելի աշխատութիւնները դուրս պիտի հետքերնիս, հասկանալի ըլլան, պէտք է նկատի ունենանք անտեսական եւ քաղաքական այն տնդատաստ չրջանը, որին զուգադիպեցաւ կազմակերպութեան տնքտ 14 տարիները։ Այս տեսակ ձեռնարկ մը, բնդհատութ ժրայն շատ խոշոր եւ բարդատաճ չրջանի մը ժէջ։

Քանի մը օրինակներ ևս։

Հայ Բարեպաշտական Ընդհանուր Միութիւնը, չի պիտի ըլլար այն, թէ որ է՞ն սլաօր՝ նոր կազմուած ըլլար ան, յետ պատերազմեան այս քաոսութեան, ի չրջանին, նմանապէս Գերմանիոյ նոյնօրինակ Միխոնները. Տօքթ. Լիփսիուս եղեն. եղեն, ինչպէս նաև Ամերիկեան Պորտերը, որոնք նմանապէս իրենց ճիմերը խաղաղութեան տարիներին կր պարտին եւ բնական է որ անոնք յետ պատերազմեան ցնծութեանը ուժի պիտի գան ոտքերնին քաշ մնան, պրպտեն ինչ կ'ախտերնին։

Հոպերտեանք, տէտեանն եւ քաղաքտեան ամենասո. ուեղասաո ժամին էր որ ձեռք մեր Միութիւնը, (Դեկտ. 1918) երբ հայոց Գերմանիան, այն պարտուած եւ վիրաւոր մանչով տուներ, պէնքը վար գրած, ճակատէն խուճապարար ետ կը դառնար, վրէժի ծարաւը ոգքատացած ու քայքայուած իր բոյները, անունդէ ձիւրած իր զաւակները գրկելով, վերաշինման արքատոյ գործին կր լծուէր, եւ անկէ անդին ուրիչ եւ ո՛չ մի նպատակի համար ո՛չ տրամադրութիւն ունէր, եւ ո՛չ ալ ժամ չեր մը պրաւ։

Գոյութիւն ունեցած նմանօրինակ ալլ միութիւնք, իրենց պատճառը քաշուած, վիճակին հոգբային, երբ հայ գաւակ մը կը համարձակէր առեղծել, եւ հոգմակերպել օգնութեան այն գործը, եւ հասնիլ իրենց քէ. Հայ ժողովուրդ եւ եկեղեցին իրենցմէ դեռ բաց մը կսպասեն։ Ամերոյ Գերմանիոյ պատմութեան մէջ չի պիտի գտնէք նման հոգմակերպութեան մը հիմնուելն, այսպիսի շրջանի մը մէջ։

Պերլինի հայ Գաղութը կար, բայց ձայնը չէր լսուեր։ Տօքթ. Լէփսիուսը դեռ իր Հոլոհաուսի համառօտ աքսորէն չէր վերադարձէր, երբ ես սկսած էի արդէն (Դեկտեմբեր 1 1918) էն սկսեալ տասնեակներով բանաքօուութիւններ առնով, շշմեցած էի գերմաններէն, հանդէպ իրենց քիւրք գինուորին երես աչխատանքասէր կառավարութեան հաստատութիւնները ներքաղելով, եւ մխանգամայն պահոնք իրր Օգնութեան կոմիտէ հոգմակերպելով։

Միութիւնս, ցնծագ երէք շրջաններ բոլորեց, ինչ որ անդրադարձաւ իւր նիւթական եւ արատպրիչ գործունէութեան վրայ։

Ա. ՇՐՋԱՆ 1918 — 1924

Այս շրջան եզաւ ուխլի կազմակերպչական Շրջան մը, եւ մեծ չի կրնայ չօշափելի գործերէն լծուիլ. ժամանակ որ Գերմանիան տապալուած էր, եւ դրամի անկման սպրատիկ շրջան մը կը քալէր։ (Inflation) Այնպէս որ հաւաքուածներս միւս օրն իսկ անարժէք կը դառնար։ Այս տեսակ շրջանէ մը ինչ կարելի էր սպասել։ Սակայն եւ այնպէս ճարհն բրիճ բաց մը (տես գլուխը)

Բ. ՇՐՋԱՆ. 1925—1928

Գայխարի եւ Դաւթուս օրջաճ մը ըլլալով, Գերմանի զոյգ քոյր Մխիթարները կառաջի գումարքեան պարտքի նման մեր գէմ, Սակայն չի կրցան վհատեցնել մեզ, Իրենց կոչքին ուշեն լով եւ Գերլինէ հաւ գազուքէն օրոյ եւ չատ ծանօթ կուսակցա կանները, հալածելէն մեզ ժամուով եւ ա էն տեսակ օրագրներ լրելով մեր ներսացեղ գործին դէմ, Սակայն քէ մամուլը լաւ քեան գաղափարեցիք, եւքէ Գերմանի Դատարանների Ա. եւ Բ. ատեաններէն անպարտ դուրս գալէն ետք, ոպէս Ա.հայ մատուռ կանը, ներքա ալ եւ Լա փոխին աշխարհահռչակ գերման քոր. ձրագրի Աահան, Ռայխսգերիխթքին եւ անկէ ալ անպարտ դուրս էկայ։ Այս տեսակ շրջանէ մը պարտքեր ըրդեներ էր որդեներ ցուցալ գործ մը սպասել։ Դատեցէք որդեորէն, վկա՝, ասոնց, մեր գերմաններէն հրատարակութիւններ, որոնք պատկառելի գեզ մը կազմեն մեր ժխտեքին առջեւ. Սակայն եւ այնպես բրիճէ ճոս եւս բաց մը։ (տես վեր.)

Գ. ՇՐՋԱՆ 1929 — 1933

Գայխարի, Ուսումնասիրութեան, տեսաճեղի գործի եւ օր խուր վիժման օրջաճն էր։ Այս շրջանին կը պատկանի մեր դա նօք Ա. եւ Բ. ճամբորդութիւնը, դէպի Արեւելեան գաղթա խաւերը. (Պալքաններ, Եգիպտոս, Պաղեստին, Սուրիա, Ա' պ պել և Ֆրանսայ) որոց արդիւնքը հրատարակեցինք մեր «Ա.Ժ ճի նպատակին» 160 էջնոց գրքին և մեր «նոր Հայաստան» Գերման պետհանրութեան մէջ։

Այս շրջանին էր որ գոյութիւն առաւ մեր «հարիսեան ճեմարանը» որի վիժման տեսար պատուիրեն է որ պիտի գնեց հաս։

Այս երեք շրջանները իրենց անպատճառ ժխտելու, չ՞ա պզտին մեր բեղմնաւոր գործունէութիւնը, ատոր համար երբ կը հատկենի ներկայացնել երեցնին, կը խնդրեմ ողջմիտ բարեացակամութիւնը գնահատին. վասնզի այլ շրջան մը մեզ մեղ եւ այլ պայմաններէ տակ այլ եւ աւելի՝ ներկայանալի արդիւնքով մը պիտի ներկայանայինք։ Ես հպարտ եմ սակայն արչափ եւ հաճեստ իմ տեսանելի արդիւնքներիս վրայ, վասն զի իմիտ գիս հանգարտ է, Ես գոհ մըն եմ իմ խոհարիս և անձնդի նուիրուած մը ներկայիս։ Ամչնալու բան մ՛ունիմ, վասն զի երբեք չկայ ուրիշ ոչ մի հայ որ կրցաւ օտարճերի մէջ գործելով իճճ հաւատար կամ ճման գործ մը տեղծել և 14 տարի վարել գայն։

ԾԵԾԱՄ ԹՈՂԸ

ՏԱՍՆ ՅՈՐՍ ՏԱՐՈՒԱՆ ԳՈՐԾՍ ԽՕՍԻ

Հաս եւս մեր ըրածներըը եբկու մասի պէտք բաժնեմք, վասան ջլելով որ պուք, վեհ. Տէր է վիճակի էք գնահատելու մէկն ու միւսը, մինչ հասարակ ժողովուրդը միայն չուշադրէին է որ կը փնտռէ։

Ա. ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ԾՍՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՑ ԴԻՏԻՆ

Բ. ՏԵՍԱՆԵԼԻ ՆՇՕՇԱՓԵԼԻ ԾԱՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՑՈՒՆ ԵՒ ԿԵՂԾԱԻՈՐՆԵՐՈՒՆ

Ա. ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ԾՆՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՑ ԴԱՏԻՆ

Որպէս Գերմանի դպրոցէն կերտուած մասնագիտական մը, ապագային նեռուեցայ Գերմանի Համալսարանէն ու գոյնելու կերպի վճռական քաջութեամբ, եւ հայու մը անխոնջ եւ վախնալէն պէս Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը միայն չուշադրէին ինչպէս Գերմանի ամբողջ ժողովուրդը ինչպէս Գերմանի ամբողջ ժողովուրդը ինչպէս Գերմանի ամբողջ ժողովուրդը

Սահմանելին զարդ գրականութիւն չունենալ մի նոր գրականութիւն, ինչպես հնաոճրագիր մատուռներուն, որ մէն մի էջի վրայ, հայու մի անկեղծութիւն է որ կը բարբառի սիրով եւ անոր երազները սրտին, խոհումները գանակին, եւ աղօթքն ու լուերը սրտին, ընդհատած, բայց վեհ հոգիով մը մինչ։ Վե՞ր ասոնց, մեր սահմանի նորագոյն գրականութիւնը, սանձարձակ աւելի անհոգներէ չ'ընդհատուած. հասնինք այս երեք նպատակներուն։ Գրագիտացնի այս ճոռ ձեւը յեղաշրջեց Գեր ժան «Հայրասիրաց մեայնութիւնը»։ Հոն այլ ալ չեն մտածեր թէ «Հայը մի պլլա, մարթիկ, քեզ ու անպաշտպան գարձիկ իւրաքանչիւրն է, նման ասոնցմէ, որոնց արեւելքի անձանօթ լեռներէ մէջ կը բնակին։ Այլ մեծ ու արիական ազնիւ ոգի մէն մեծ քնարէքը, որպէս հնագոյն ազգը արեւելքի մէջ իւր փայլուն անցեալով, ու գրականութեան ու կրօնական ու մտաւանգ քաղաքական պատեհութիւն պատմութեամբ, ու որ արժանի է ոչ միայն ապրելու, այլ ու ի վիճակի է ինքզինքն կառավարելու ու պատուելու քաղաքակիրթ ազգաց կարգին...

ԼՈԿ ՄԻ ՓԱՆԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ՊՐՕՊԱԿԱՆՏԻ ՀՈԳԻՆ ՅՈԼՍՑՆՈՂ

Աւելի անգամ էր որ գիրքն քովը անվերապահօրէն կը լաւէր քե,

1. Մեր Հաւատարիչը, ճաւասար էր իրենց Հաւատրին
2 Վարդաձր. ազգց Մոլիֆին եւ Գաւսպաչ Ասոլցներին
3. Մեր Սահակ Մեսրոպը, ազգց Կիւրեմպերկին
4. Մեր Մայր Հայաստանը ազգց Գերմանիային
5. Երիմեանը. ազգց Շեյխսբիրին ե Բհօնցներին
6. Մեր Ոճդրացիկներր, ազգց Հինճենգուրկներին
7. Մեր Գաւրեանը Սհարոցեանը ու Զօպանեանը ազգց Կէօրկներին ե Շիլլիրցներին
8. Մեր Հերպերեան. սեռդագարձուսրացոնց Զէխակացին
9. Մեր Ս. Էջմիածին ու փառաւոր Տաճարներր ազգց Քարքեարալցներր
10. Մեր Կոմիտասներր. ազգց Գախնրին
11. Մեր Զարգն ու մեր Երգերն ազգ ծաւրջ. ազգց Հռեցոսցերին
12. Մեր Այրարատը. Սիփանն ու Այազգեպզը. ազգց Այպեանցներին
13. Մեր Լիճեր. Վանայ. Սեւանայ. ազգց գեղամիձաղ ծովակներին
14. Մեր Աւարայրն. Նռնցաւորն ու Մեր Զօրեերը, ազգց Վարդերոյին ե Բարթողմիոսեան գիծերներին։

Վերլսպէս մեր լեռներն ու Ձորերը. մեր դաշտերն ու Գետերը. մեր Ծառն ու Ծաղիկը- Այծն ե Ոչիխը. մեր Հօտն ու Հովիւը, մեր Ասպն ու արեւը, Օդն ու Ջուրը, ե մեր բը-

նահան բոլոր պահանջներն ի յայտ բերելով, բազդատելով իրենց հետ, ու բերելով փչրաններ մեր առնելու ուզածնե-րէն, և ծանօթանալով իւղի ու իր հոգին սահզծելի-ներ նոր բոլորովին մի նոր Սեր, դեպի հայը։ Քանի՞ տարի ես ուզեմ պէպի «Սեզ հայերն» ինչպէս կ՚որակուէին ան-որ պէպ «Սեզ հայերն» ինչպէս կ՚որակուէին։

Ահա մեր գործը, տարիներու աշխատանքը նիւթական հսկայ զոհողութեամբ բարոյական եզակի հոյլով մը ձեռք բերաւած։

3. Կազմակերպիչի պիտար վարչութիւն մը, Գ։ բժան վերի ժարտիով մը, եւ գրաւելով անոր լման վստահութիւնը, ին-զօրակցալ ատանձին վարիլ 14 տարի անդադար Գերման Մի-ութիւն մը, 20,000 անգամ և բարեկամ համախիրներով։ Ծո՛ւց տուէք բարոյական ոյսպիսի մի ներկայութիւն ձեռք բե-րոյ մի այլ հայ եւրոպայում, եւ ես պիտի խոնարհիմ անոր առ ջեւ եւ լռիմ։ Դիւրին չէ 14 տարի 20 000 Գերմաններըը հատա-վարիլ, հաւատալ անոր որ 2 Գ'բժան հայամակերպուած Միսիոն ներքն և Գերիներ քանի մը հատարիներ ինձ յանձնած էին, ինձ յանձնուած ցարդ պահել պէրքս, և վե-յիլ անոնց վստահութիւնը և անհաշիւ գնահատել չինաձս հաւքը։

4. Գաներպոյի շրջանին տանձնուած ժառանգութեան եւ Բրքասեր պրահանութեան դեմ դրինք նոր պրահանութիւն մր. և պիտակազուրկ ըրինք նախկիններըը, այնպես որ, ոճրագործ հիւպատոսներ՝ պաշտօնապես իմ Գերմանիայէն արտաքսուիս պա-հանջեցին։ Սակայն կռնատես զօրաւոր մնալով. դրացի դիրքս պահել եւ չհանդուրժել անարատն։

5. Իմ բազմաթիւ գործերը, պահանջ էգան որ հա-րիւրաւոր Գերման Բազդատականներըը ճանչնան ճշմարիտ Քրիստո-նեութիւնը. քան մը, որ պատիւ մեզի կը բերէ հայ ըլլալին, երբ նայն իսկ Գերման Բազդատական գործիչներըը, հայու մը գործերըն ապշուած, գործի իւրացան հրապարակաւ, եւ գրաւոր ը խոստովանին իրենց յանձնառութիւնները, և ա՛նոր ու աշխարհ գործ բազի մը պիտի մնայ հայու մը կը պարտիմ ըսելով, կ՚ուզէ հետ ծանիլ իւրացան իսկ անհատներին մեզ, եւ կը խնդրեն, հայ Լուսաւորչական պատկը, իրենց Ս. Հազորդութեան չնորհքին արժանի ըլլէ, անձամբ բաշխելով անոնց Քրիստոսի Մարմինն ու Արիւնը։ Վեց տար 2 մեծ հատորներ լեցուել են ձեռագիրը վեց յուրիւններով բազմաթիւ ծանօթ բարձր Գերման անձնաւորու-թիւն, որոնցմէ քանի մը նամակներ մեզի կը քարգմանեմ գեղու-թեան վերջը։

6.— Վերադա՛ռ Տեր. 24 տարի է որ գերման Բազդատա-կան ժողովրդեան Աւետարան քարոզած եմ իրենց բեմէրէն։ Ե-ան են հոգեւոր չարժումներ, որքնցան են բազմաթիւ քնա-

ցոզք, գարձի եկած են հարեւրաւորներ։ Բացատրած եմ իրենց այս առքիւ հայ եկեղեցւոյ Ս. Հարուածներն ու գոզարիկ կատարները ժեր չարաչարեցին, եւ մինչ բարձր պահած եմ Լուսաւորչին Ս. Կրօնքը, ու հաւատած եմ գիրենք։ Որով սկսան հասկնալ ու՞ր է գոզանիքը, որ այս ցնդը չարչարով չի ժեռաւ ու կապրի գարերի ատրուգները չլսկած։ Հայ եկեղեցին, այսօր պատհաւանք կոզզէ հազարաւոր Գերմաններին, որոնք յաճախ կը նախանձին հաւատքիս եւ եկեղեցիս։

Այս չափս ժին՝ բ՛աւ է ցուցնելու անհետանալի գարձը 'ի Գերմանիա, 'ի նպաստ ժեր ցեղին եւ Ազգ. գատին, ի թէ՛ քէ, վարանգի իմ հակառակորդ ցեղակիցներս եւս այլեւս քնեին փոխանակ սրճարաններու յաճախարդներ գառնալով, սահիկաձեւ քիւնն գրագեցնէին եւրոպալի մարգարէներուն մէջ. այն ատեն, հայու գառը, այսօր ուրիշ պատգառանք կը պարապէր եւրոպացիներուն...։

Այժմ քայլ կաւաւ ինձ համեստօրէն ներկայացնել զեզ և մեր չոշափելի գրացնելը։

Բ.— ՏԵՍԱՆԵԼԻ. ՇՕՇՓԵԼԻ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՒՆ ԵՒ ՍԿԵՂԵՑԻՒՆ

1.— 1918էն ասած, չարաւնակ հրաւարտակներ ժեր Մխուքհան պաշտօնաքերքը, «նոր Հայաստանէն», հոն եռաժսեռայ ապա ամսաքերքի վերածելով։ Տասն և չորս տարի չարաւնակ և ամէն անգամին, 25 000 օրինակ, որոնց գումարը Երեք ու կէս ժիլիոնը կ՛անցնի, ու երաւած ենք ձրիօրէն ամրագի գերատեսիլ շրջաններուն մէջ հեղրանակաւ եւրոպալու։ (Նկատելի է ձախ ալ փոքր, ապարրուքհան եւալլն, եւ աշխատանքը). Ամէն լուեկ եղը, հայ գրչով, հայուն ցաւն ու բաղձանքն էր որ կը ցոցներ. վկա՛յ, ժեր 14 տարուան հաւաքածոները։

2.—Հրատարակած եմ եւ երաւած, բազմաքիւ 1—2 էջնոց քաւուքիններ, որպէս «պրօպահանդաւ» մրջոցներ, որոնց քիւը նժանապէս ժիլիոններով կը հաշի։

3.— Հրատարակած եմ բազմաքիւ գրքեր, տետրակներ, կրօնական եւ ազգային նիւթերով, եւ տեղած չոր գրաչհանութիւն ալ, պատմութհան հայոց, որոնցմէ չատեր արդէն որպէս ձապրիւր նորագոյն հայ պատմութհան գիտատէն չերջհակներէ նկատի առնուած են եւ չատ մը լուրջ հեղինակներ իւ գործերս կ՛ափնարկեն որպէս ապրիւր իրենց ուսումնատիրութհան։ Վկա՛յ 16 գրքերս, 160 եւ 200 էջնոց, որոնցմէ աւելի քան 20,000 օրինակ տպատուած է։ Շատ ալ Գերմաներ քերքեր, երբեմն լուրջ գրախօսականներ, իմ հեղինակութհան վրայ, որոնք պատած են ժեր արխիւներուն։

4.— 24 տարի չարունակ, տարին ժիջին հաշուով, 200

անգամ բանախօսած եմ, ընդարձակածաւալ գերժանիոյ եւրոպական հիպրոններեան, ամէն տեղ նպաստակիս չափով հասած եմ, ո՛չ միայն հարիւրին առած ունկնդիրս բաղմաւթիներ. այլ նաեւ ստիպած եմ յաճախ այնպիսի շարժառիթներ եւ ոգեւորութիւններ, որոնք հիացում յառաջ բերած են ցեղին առնական չափը:

Տօքթ. Վարոնիկոսը եւ իր աշխատակիցները բնեռացած 160 էջնոց գրքի մէջ հրապարակած 30 000 «Ամ 8ին» ստորագրութիւններէն մէկ մասը

Հսկ է, վհկ. Տէր, 24 տարի, չարունակ, հայ եկեղեցւոյ զաւակ մըն, քարոզած եւ բանախօսած է եւ հայուն ցաւն ու հոգին արտացոլած է աւելի քան 5,000 բանախօսութիւններ մէջ (ամէն անգամ 1—1ուկէս—2 ժամ խօսելով.) բան մը պր օչ մի հայ կրցած է ցարդ ընել: Այս 5000 բանախօսութիւններուն ներկայեցած անձեր 300—350 եւ աւելի ունկնդիրներ. որոնց մէջէն քիչը եթէ 150 առնէք կաւնեհնաէք 750,000 ի պատկառելի գումարը, որով այսչափ անձերու մօտ 5—8000 ժամ հայ մայնութիւնը խօսած եմ: Ահա այս ալ բան մըն է, որ անհատ կը ձեռք չառնէր:

5.— Մեզ յայտնած է պատիլ, համոզել եւ եւ արձանագրել ու 14 տարի չարունակ ոգեւորելով պահել աւելի քան 8,000 գերմաներ, եւ 12,000 համոզիչներ Սրտիս մէջ հայը կրցաւ առեղծել ձեռն գործ մը, որուն չէ բաժնեբացարձակ իրաւունքիւն ո. զուտ աւա՛ղ չի կրցաւ գնահատել և աճեցնելով չանցացիւ չեզոքացնելու և խափանելու սարիւն ջայլուքեամբ, վասն զի մեր մէջէն ծնող ուժերը, մեզ համար անարժէքացն, ցարչափ անոնք կուսակցութեան մը չեն պատկանիր...

6.— Ո՞նեցայ եւ տարիներ չարունակ պահելի գրասենեակ մը, ուր 2—4 եւ և աւելի պարտաւորներ 14 տարի չարունակ հայ գործէ եւ եկեղեցիէն ծառայելին. իմ հիմնադրութեանս տակ գրասենեակ մը, ուր գերմանուհիի անխոնջ ժառանգը, ժամերը վրայ, հայուն մէջտեղը կը տարածէր հոգեբանական նամակ.

Ներքև՝ Վե՞ր մեր տրխիւնները, ուր տարիներ չարուշան դէզ դուվ պատճէններ կուն պահուած։

Տէր և Տիկին Տօքթ. Պարոնինեան շրջապատուած իրենց զրաղիչներ զրապրուհիներով ի Գեղամանիա։

7. Կազմակերպուած միութիւնս, ունեցաւ 14 տարի չարունակ, իւր տարեկան ընդ անդամժողովները։ եւ տարին առնուազն 4—6 անգամ վարչական կանոնաւոր ծոզովներ, բոլորն ալ իմ նախագահութեանս տակ, որով գերման կանոնաւորութեամբ, հայ գեհավոր հոգին կարտացոլար։ Բան մրն է և այս...։

8.— Ամբողջ միութիւնս լաւ կազմակերպուած, շրջանների բաժնուած, և գանազան առաջնորդներու յանձնուած էր, որոնց բոլորի հետ ամուր կապերով կապուած էի։ Ասով ի յայտ բերի զօրաւոր կազմակերպութիւն մը, գերման հոգեգրաւութեան համաձայն, որ երբեք 14 տարի չարունակ ասէն հակահոսանքին կուզար ընել։

9.—Մանրամասն հաստատեցինք գանազան երկրներու, կան երկիրներու մէջ, հետատեսելով քաղաքական տագնապներ, կարալ յետագային չարունակել գործը։ Զուիցերիոյ եւալն երկիրներու մէջ։

10.— Ամբողջ միութիւնս, կազմած վարչութիւն մը։ որ 7—20 անձերէ կրնար բազկանալ։ վարչութիւնը կազմած էր ան 3 անձերէն (Ա.ԱԲ. նախագահը և լիազօր Տնօրէնը) և ասոնք կը վարեն ամբողջ գործը, հաշիւ առնով ընդհանուր վարչութեան։ Այս հատնգամ մարմինը, իր կազմէն կը լիազօրէ Տնօրէնը «վէտօր Տնօրէն» տիտղոսով, որ կը վարէ ընթացիկ գործերը, և է պատասխանատու, միայն Ա. և Բ. նախագահաց։ Տան և չորս տարի վարկեան այս պաշտօնս, և ան չէ որ կրցաւ ապրիլ պիս, չի հայտած, քանի՞ ամէն չանգերուն։ Լիազօր Տնօրէնին պարտականութիւններն էին։

1.Ան, ոգևառնս ընտրուած է քան կառավարութենէն վարչութեացուած ծրագրին։
2.Ան, զոր վարէ ժխուքեան ընթացիկ գործերը, առանց խոչընդոտի։
3.Զոր հսկէ հրատարակութեանց ու զոր խմբագրէ պաշտօնաթերթը։
4.Զոր կապէ Պետերբուրգ և զոր հսկէ ելքին ու Մուտքին։
5.Զոր կապահովէ շրջաններ, ու զոր վարէ գործերը շրջաններուն։
6 Կառուցանէ վարչական տեղամասեր և շրջաններըը։
7.Զոր հրատարէ և զոր գնահատէ վարչական և Տարբեր կան ընդհանուր ժողովները։
8.Զոր վարէ գաղտնագրութիւնը, ու գրատեղիները։
9.Զոր կապահովէ ու զոր գնահատէ Մխուքեանց գործն՝ի հայս։
10.Գաղտախոնատուն է պետական հաշուեքննիչին ու ընդհ. ժողովին։
11.Գրնայ՝ի հարկին լուծել վարչութիւնը, և նորը ընտրել
12.Գաշտօնէ գրնայ հեռացուիլ միայն երբ ան բերա. նայ իր հաւատքին, և բարոյական նկարագրին մէջ։

Այս սրտմտութիւնները ապուռ և կառավարութենէն հաստատուած ծրագրին ոչինչ համապատասխան են, ու՝ ի ժ/ճ֊ի դրած են ակնարկ Տ։օրէնքը գնահատելու պատասխանատու այս գործը օրէց օր գործնելով պայ։

11. Մեր նուիրական միջոցներով և ծախքով Հետազոտել ուած ու կարգ մը քահանաներու ամօթալուչներ վճարած ենք ի Թուէնասան։ Օգնած ենք կարեւոր գործարներով պղտոցող, անհեղեցիներ չինորոց, ուսուցչաց, բազմաթիւ անհատ կարօտեալ. սրբերու, ձեռագործ աշխատողաց, ու մանաւանդ հայ բանտարկեալ հոգեւորականաց, որոնց տրամադրած ենք յանախ սարքներ չարուհանի կանոնաւոր գումարներ.։. Գանած ենք քանի մը տասնեակ հայ հիւանդանոցներ, որոնց տրամադրած ենք ամսական յատկացումներ։

12. Մեզի բրած տմէ ու տւելին, Մեր Հայաստանեայ Հանրապետութիւնը. առաջնորդ գործակատարները զոր կերակրէր՝ մեզ կ. Գոլոյ Պատրիարքութ.Ամեն. ՏերՋաւէն Ս. Ի ձեռք՝ հայաստան գրկելին 1000 Ջուխտ բրիտանական ֆրանքի «չէք» ալ՝ տերմինոլոգելու՝ ու 6000 Ջուխտ բրիտանական ֆրանքի պատրաստ գնելով՝ Հայաստան գրկելին կարտոֆիլան ուղարկ՝ և մեր հայաստանեայ կարմիր խ. չէն յանձ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ГОС. БИБЛИОТЕКА

Նուին Փրօֆ. Կամսարականի հետ խօրհրդակցութեան։

18.— Գլխիկ կանոնաւորապէս, առաջին 1.2 եւ աւելի անգամներ Գալըմանեան և Սուրիոյ Գաղթականութեան պրիճքինք 5.10 մեծ անուանիներով հագուստներ, գուլպաներ, ճերմակեղէնք. եւ նոր չորեր, գոր չենորհիւ մեր միջնորդութեան, եւ ծախսերին, առին հասած, եւ գրուած են: Ուրիշ եզիչէ Արքեպ. կաթողիկոսի, Մոզլումեան Արքպ.ի եւայլոց չնորհակալական նամակներ, որպէս ապացոյց մեր հաճելի ծառայութեանց, առիթներ չարունակ....

14.—Եւ ի վերայ այսր ամենայնի, 1930ին գաղթին Աճեւեք և հաւանութեամբն ու առաքելութեամբ Ս. Եպիսկոպոսաց եւ Ազգային գործոց, Երուսաղէմ, Տնօրէն մոգովի և Տ. Բագրատ Վրդ. Աթոռակից կաթողիկոսին, հաւաքելով գներժանիա բերին 5 անգրանիկ սաներք, եւ բացին «Երիցեան Ճեմարան»ը վարձեցինք և կահաւորեցինք չէնք մը, կարգեցինք 2 համալսարանական Ասատուածարան Ուսուցիչներ և սկսանք առնել քան 1 աւրի կանոնաւոր գասաւանդութիւնք։ Տղաք սորվեցան գերմաներէն, և զբազուեցան գիտական գասերով, Ծանօթէն հայլեզուներով։Սակայն,այս գեղեցիկ և լուսալի ձեռնարկը վիժեց, որ պատճառքիւնն ընելով Զուգի Վրդ. Տէր,եւ հայ ժողովուրդին կը ժը հայ լանցանքի բաժինը գանել։ Հոս չեչաեմ ժխտել որ ճեմարանիս ալս ձեռնարկը, սկիզբն ժինչեւ առներուս կրկին վերացնելը, արժէց մեզ 12 հազար ռօլարէն աւելի, չի հաշուած մեր եւ չատերու, տարիներով առնլուի աշխատանքը, որին պիտի անդրադառնանք վերը։

15.— Վերջապես անցող 14 տարուան մէջ, յաջողեց մեզ «առանցքին» առաջ ո՛ւէ հայու մը օգնութեան և հայէ մը ո՛չ մի լուժա մը առնելու, (լոկ օտարներէ, գերմաններէ հաւաքուած) աւելի քան 80,000 ռօլարի պատկառելի գումարը հաւաքել, եւ բերել ու գրուել գաղթական ցեղիս առաջագ խնդիրներին, եւ հնձել փոխարէն ապերախտութիւն, հայհոյանք. քերքերու նպատակն ու չատերո՛ւ պղտո՛նքը առ իս. վա՛յ քեզ ժողովուրդ--վա՛յ քեզ մտայնութիւն,...։

Վեհ. Տէր։ ա՞րգեօք, օր մը երբ գրուի հայ եկեղեցական նպ ներկայ պատմութիւնը. եւ մեր բրածներդ լիչուին, պատմութեան առջեւ, ի՞նչ պատասխան պիտի գանէ՝ երբ լսէ՝ հայ պատմութիւնը հանրութեան սեփականութիւն դարձնէ, ժամէս վերջ արձանագրուած իրականութիւնը, որ հայ բարձրագոյն եկեղեցականներէն մինչեւ խոնարհ գպիրները, հայ ժողովրդի քաղաքներէն, գիւղակներէն, մինչեւ հասարակ ուսուցիչն ու ապրուստն գործիչը, (անշուշտ ասկէ եզան թերացածքիւնները որ շա՛տ յորդելի են) ա՞ինչ հակայ գումարներ կրցան հորդել Գարօնիկեան յորդորուած Յակոբոսէն եւ մեկուկ ուշացած լուա ու ժողով. հարցացին հրապարակին ազմիոց քերքերու նման մօր եւ ա՞խիզ խեղպիւրումները եւ ձգեցին, որ առաջնին խաչութ։ վա՛զի լիժար մըն էի եւ տուի։ Այլ տուի, ձախը տուի, խնդցին ու լիժարբնը տուի, գեչերանոցս եւ չապիկս իսկ հանելով տուի, ժնդին ու փոքրին, Սպիտակոսին եւ վերջապես

ան՝ ցաւի՛, կա՛մ տուի, որպէսզի, մի ակռ մխաքանութեան փո տուտ ճաշասեղան մը սարքուի, միւսը՝ գերք մը հրատարակէ, միւսն Սպիտակոպատակն պատարագի գնէ, մի ուրիշը ճամբու ծախսեն ուներու էջմիածին երթալու եպիսկոպոսանալու եւայլն եւ. էն...։ Սիրելի՛ է Ձեզ արդեօք, որ հանրութեան սեպհականութիւն դառնայ այս, եւ կայ օտարներն տեսնեն պատուով գալի այս անարժէք դիմակուորները։

Վեհ. Տէր, կուզէ՞ք արդեօք հրատարակեմ անոնցներս, լսածներս, տպրածներս նայ եղերականութեան մասին, եւ պատահմ վարպուրը, որ դիտե անուշան մեր գնդին... Ասչեգի՞ն Պարոնիկեանը։ Սակայն երբ ճշմարտութիւնը լարգանուի, այն ատեն հարպա՛...։

16.— Իսկ, հրէ անձնական զոհողութիւններս դիտանաք, այն ատեն գիտեմ պիտի լաք ինձ հետ եւ գոչէք, ո՜հ հայ ե. կեզեքին մարտիրոսից իւր հարազատ մէկ զաւակը, որ մեր աչ քերուն առջեւ կը խաչուի ամէն օր։ Վեհ. Տէր, կարպաքէք, կա. զալեմ, իմ ալ Բա՛ւ են գերմաներէն 96 էջնոց վերջին գրքոյկս, եւ հոն Ձերդ Վեհափառութեան բարձր ուշադրութեան կը յանձնեմ՝ ան ճշմարտութիւնը, զոր ես արդեօ ջնատանիքի եւ զաւակի հայր, քերի ատելի մեծ զոհողութիւն, քան՝ ունէ հայ մը անձնապես և այս պայմաններէ ատակ։ (Անշուշտ մեր ազգային մեծ բարերարները կը մնան միշտ գերիվեր բացառութիւններ։)

Ծանուցե՛ք ինձ հայ մը, որ 14 տարի առաջ ամուսնական խնդիր մը պէս՝ նամատոյն է ազգին, որպէս պայծառնալ մեծ ընկերութեան մը, որ է վիհակէ եր իւր ձեռքէն անցած գումարներէն եր բոլորը նոր վար գնելու, եւ ես լա՛ռ պիտի։

Ծանուցե՛ք ինձ հայ մը, որ 14 տարի իր անձնական փոտուր ապարանքը լիովին արամադրեր ազգային՝ ձեռնարկի մը, ինչպես եր ես, արամադրելով մխիթարեան գրասենեակներ տխիւններ, ընդունարաններ, հիւրանոցներ եւայլն. եւայլն եւ ես. լա՛ռ պիտի...։

Ծանուցե՛ք ինձ հայ մը, որ 14 տարի ընտանեկան յարգին համեմատ գոհած է տէր ազգային գործին, 3.4 օտար պայծառնեներ իր տունն առած, ձրիօրէն կերակրած իր սեղանէն, և անկոչին, անհոգ արամադրած, որպեսզի հ-յուն համար արուած պրամէն ոչինչ ժխտուի, վարչական մեքենայութիւն. և ես լա՛ռ պիտի։

Ծանուցե՛ք ինձ հայ մը, որ որպես գերման համալսարան, բանէն առարած քժիշկ և վարուժարան, ձգած իւր տպագան, լքած ընտանիքն ու սիրասուն զաւակները, խնդիր մը պէս իր անձնական գրամը ծախսելով այնարհե այնարհ կը չիլի 14 տարի, կեղե ապրուպահանջն իր խաէրին, կը հաւաքե գումարներ եւ կը տանի կը բոլորե, առանց երկարաբերին ծախքն անկե առնելու... եւ ես լա՛ռ պիտի...։

Ցուցուցէ՛ք ինձ հայ մը, որ ընտանիքը Գերմանիա ձըգած դնաց ամիսներով Մոսխլիա եւ հոն իր գրամով, օգնեց նեղեցիներն եւ կղերին, ապքատին եւ պպրոցին ու ծառայեց հայ ժողովուրդին, քարոզեց անոնց չարաշահուած 5—6 անգամներ, պատուհանգեց քահանայէց, ինչպէս 14 տարի չարունակ ըրած է Գերմանիոյ մէջ։ Բժշկեց զրի ցեղին հիւանդներէն, հաշտեցուց քէչ նամուցած տարբերը եւ խուզը քաշուած կերաւ յանախ չոր հաց, օգնելու համար ցեղին զաւակաց պատառներէն խլտելու, եւ հա լաւ՛ պիտի...։

Եւ երէ ես չարունակեմ դեռ լսել, այն տաեն քարերը պիտի ագռաւեն...։

Ահա քէ ի՞նչ ըրած եմ։ Եւ գիտնալ որ այս ամէնը ըրած եմ միանակ, լքուած, անտեսուած, հալածուած, այպանուած, իբրեւ պատուխս, առողջութեանս, ապրուստիս, հանգիստիս, ընտանեկան երջանկութեան, հարստութեան, ժառանգական դիրքիս, առկախով ամէն հայածանաց, քերքերու եւ նամոտալին անպարկեշտ վայնասուներն, խաբկրտական այպանելի վէմուռներէ, սրտաթոյս կղերականաց, գզուելի եւ անպատկառ գաւազանութեան անբարոյական եւ լկտիշ հպիսկոպոսաց հաշտասիրէր գրպարտութեանց, գրամաչորք քահանայից։ Կեղծ ու պատիր քաժնիցպաց, նենգամիտ ազգայնոց խանդոզ սրտիցսուքեանց, ըմբիս տասն իսկ, գրաժս առնոզ և վրաս խնդացող յիմար չարաժիտներէ զզրպարտութեանց։ Գիշերներու հանգիստս զոհելով անխոնջ աշխատած, կենցս հետ յաճախ 2 գիշեր անքուն գրասենեակաւ աշխատելով, ձագուհներուս հոգը օտարներէն ձգած, չա՛ռ անգամ ոչ ըէ անցուցած և հանրահատքի գրաժը խնայած. որպէսզի յուժմը եւս աւելի առատ երջանկութիւնը վայելեմ։ Եւ գիտցած քան։ Երբ հացս կերոզ տան տունս գլխիս վրայ կրակէ առաւ, եւ հայ ժամուլը այդ ոճրագործը հերոսացուց, ու գիս իւր խնամաբէ, գժոզքին արժանացուց. լռցնելով մեր հաւատոյժամուլի յանախ սուտքաս էջերը, ուր ո՛չ մի սրբութիւն, ազգային կրօնական պատմական քէ բարոյական իրենց համար արժէք մը ունի։

Սակայն չեմ բարկացած առիւրէն։ Ծոխացի եւ կը տակաւ գեռ։ Վասն զի գեռ ունիմ ուժ անսպառ չտեմարան մը, և անստատ հաւատաք մը։ չարունակելու գլուխ մրգամայ «Արիժան» ճեմարանիս հանգիստ յոգնարեր գլուխ երգամայ «Արիժան» ճեմարանիս նորաֆատուց վանքի համեստ խուցերէն միայն ժէջ և մինչեւ իրականանայ վեր հրատարակումը «Արծուիին վասպուրականին» ուրեք գուժէ քերեւս օր մը ձգանիչներս Գարեգին Կիւտեանը. իւն ճեմարանի պատանեցին վրայ։

Վեհ. Տէր, այս գրուքեանս չարագրութիւնը կը պարտիմ քահանայապետը. Մոսխլիոյ Ս. Առաջնորդ հօր հայրական և մանուանդ եղբայրական յորդորանաց. որ մեռատանդրդ պահուն հասնցուց գիս այլ ուղղութեամբ երթալ. և քահանայով առաջնոզ ինձ դիր առնել էարձ պատմութեան և բերել գատավահատութեանդ և ցեղին սեղանին, և ապատել արդար վճռիդ Այլապէս հաւատացուքիւնս չպիտի ներեր առձամբ գրելու ըրածներս...։

Իբրեւ Հայ-ժողովուրդ զաւակ մը Աստուածաշունչ մուրը սկսեցի, հալածել եմ միշտ ջարդ անխտիր, բոլոր քարոզներուն մէջ, թէ՛ ի Գերմանիա և թէ՛ պատգամներուն մէջ, Բողոքական ու Կաթոլիկ միսիոնարներէ. և երբեմն եմ կռուցեր ուժով ու հանապարհեմ հայհոյել 20,000 Գերմանն բազմաքահանները, որ օգնեն ինձ իրենց լսումներով, եթէ ազնուորէն կուզէն «Ճշմարտութիւնը ծանուցանել», առանց «գաւանափոխական» զգուելի ժողովածոյ: Անքմքանելի կը թուի ան, շատերին և նոյն իսկ տոքթորներու ու կռահածներ: Սակայն, իրապաշտութիւնն է և հա՛ս է յայտարարելու գազանիքը, վասնզի երբ և ըլլի և յայտնուի: Վկայ՝ իմ բոլոր քարոզներս և հրատարակութիւնները: Ես գաղտ ճի չեմ գործած:

Սեւ օձերը, անպատկառ լրտեսները սակայն, կուշեին և արտերին դէմ չի լսուած ու չի անհանգստացած «կաթոլիկ է ան,» ըսին, կլուզներ նոյն, բայց չի յայտնացան վնասել դիմակաւորուած բողոքական ժ'է ան» կուչերին, հա սատանաներ գան ժողովածոյէս, սակայն չի յայտնացան: «Հօգեմբ է ան» ըսին, ժամի ընող չեղաւ: «Դաշնակցական է ան,» հաւատացող չեղաւ: «Ջանազան խոպովանիներով գործող մըն է. գաւազիր մը, խաւնաւոր մըն է, խաչպող մը, չուլթան, սուպակ գող է ան,» պոռացին, գրեցին սպառնացան, վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, ո՞րբ ասես, և ո՞րբ խոսափանիս: Սակայն ի՞նչ սատան միշտ...: Գարոնիկեանը ձեռք նոյնը, անսասան՝ անընկճելի անխոցելի՝ անվրդով՝ միշտ ներող՝ համբերող՝ հեզ՝ դէպի Եզիպտոսի գիմող՝ նպատակը չի շփոթող՝ անվհատ պայքարող՝ միշտ պատնէշին վրայ: Կը գտրզէ Աստուծոյ արքայութիւնը՝ կը բզիկէ՝ կը սիրէ՝ կուլայ լացուին հետ՝ կը ուրախ ըրած՝ և իրենը վրան դրած՝ կը ցրուէ ազգասէր ու հարուստին՝ գի՛տայ ամէն ուզուին և նոյն իսկ յաճախ չուզուին իսկ:Կը սիրէ ամէն հայ՝կը համակրի ներքին հայ, հաւատքի բանքեան՝բարեկամն է ասպետավարքին և պաշտպանողականին՝ հզկերին և ժողովուրդին: Կը սիրէ՝ կը բարեխօսէ կը բուժէ ձրի՛ կամրջէ ցաւեր՝ կը սրբէ արցունքներ և կուլայ գազանի առանձնութեան մէջ մէջ: Ո՞րկէ կառնէ իւր ուժերը: «Ան՛ ժինչեւ այսօր, ո՛չ մէկ հայ մը առնքի՛մ ալ չէ ուզած, ո՛չ մի նխանիական կամ բոլշեվիկեան վարձատրութեան չէ սպասած»: Տառն և չորս տարի չառնակ օգնած է, մէկին քի՛չ միւսին չատ, առանց սպասելու առանց չնորհակալութեան: Եւ ահա, այս Գարոնիկեանը հալածել եւած են բոլորը, կղերն ու Ազգ. Իշխանութիւնը, մամուլն ու հասարակութիւնը: Ի՞նչ տարօրինակութիւն՝ ի՞նչ հակասութիւն է այս: Ինչո՞ւ՝ որովհետեւ բոլորն ալ կը նախանձին դէրքին և կը վախնան որ երբ այսչափ հսուտամ՝ անշուշտ տատր տասնապատիկն ու ինձ համար վար դրած եմ...վա՛յ քեզ մարդուն՝ որ մէկուն «հասուն» յատուկ է:

վեհ. Տէր, ներեցէք կը խնդրեմ՝ որ այս մասը քիչ մը երկար եղաւ, բայց պարտ էր ինձ Ձեզի բերել այս խոստովանութիւնը՝ որպէս մեր ապագային համար մեծ քահանայապետին՝ որպէսզի ո՛չ մէյն չոր ու ցամաք քիւրե՝ փառաւոր և ներքին՝ քննութեան ենթարկեցէք՝ այլ և որպէս հոգեւոր պետ մը պաշտօնեայ եկեղեցիս՝ յանուն Քրիստոսի՝ որ անարժան ծառան եմ և ո՝ Ձեզի պատճառ եղած Ալեքսանդրեան խօսքը ըսելու՝ Դուն ես Պետրոս և իրա՛ւ որ ինձ պատասխանի խմուժ... «Եւ քանի այնմ հեղինակաբար՝ առաք Ձեր արդար վճիռը՝ թ'նչպէս առիք ու՛րջ քահանայքն և պետ առիք գործակցութեան 'ի քիւրքիա և համ յեւրոպա ու Ամերիկայ՝ քէ հայ եկեղեցին ունի իր գլխոյ հակոզ և վճռագ արդար աչքը՝ յանձին իւր արժանաւորաբար վեհափառին:

Ուստի քալ կուտամ դիս այժմ հակիրճօրէն արչափ որ կարելի է անշուշտ, ընել պատմականն մեր դժբաղդ ճեմարանին, և խնդրել վճիռն արդար, յանուն ճշմարտութեան: Ինձ հետ 20,000 բարեկամներս և հազարաւոր ընդարձակներս հոգեկան թ'նչ դժայլելի հրճուանքով պիտի ողջունեն Ձեր հեղինակաւոր խօսքը, յետ ուսումնասիրութեան գրաս այս...»

Պա՛րտ է Ձեզ վեհ. Տէր, փրկել հայու ժը պատիւը, օտար այս երկինքին տակ, և չնորհել անոր այնպիսի վարձատրութիւն ժը, զոր ո՛չ ոք 'ի վիճակի է տալ, քանզ քահանայապետն մեր Տանն Լուսաւորչայ, չնորհելով մեզ, Ձեր հովուապետական օրհնութիւնը, որին հայցողն եմ:

Վասնզի որդիք մատղիք է փրկիչն վերաբառնալ «Երիմեան ճեմարան», յետաստիճան «Ձեր Հայրապետական հրամանին» թէ ինչո՞ւ չեմ ուզեր ու երբեմն գործակցիլ Սրուսաղէմայ և համ Անդրկովկասի դպրեվանուց. պիտի բացատրուած կտեսք յետագայ էջերուն:

Ներողութիւն եմ նախանապէս, որ ասկէ առնիւ հայ, երբ կոր գայ այս տողերս, սրբագրէ պարբառականութիւնն եր մղուած պիտի փութայ չրջապատել դիս, և իւր գաղափարանաց արժանանալով ասելի լուրջ գործերու լծուիմ, առանձին պատգամ ճանչնալու ինձ վասնզին ազգային և եկեղեցական դոյզ ճանչուածներէն վրայ:

Կ'սպասեմ լիակատար:

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԱՐՔԻ

ՍԿԻՍԲԻՆ ՈՒ ՎԱԽՃԱՆԸ

Յունիս 4, 1928ին յանկնկալ գալըստեան մեր գոգրա-վայրեր, ուսումնասիրելու անոնց կարելիութիւնները, պէտք ա՛ւել գրական գործ մը, վառնգի մէնութիւնս իւր բարեյաջող եւ նիւթական բարձրութեան վրայ կ'ազդեր ինքզինքը։

Կարգաւ անցայ եւ ուսումնասիրեցի Գալլիպոլիութիւնը, Ռումանիոյ եւ մանաւանդ Յունաստանի գործերը։ Հոգելոյս Տ. Սահակ Արքեպ. Խրիմեան, պատեհութիւն տուաւ ինձ, եւ յատուկ կոնդակաւ մը, արտօնեց քարոզելու թէ՛ Սոֆիայի եւ թէ ամբողջ Գալլիպոլիոյ Հայ առաքելական եկեղեցիներուն մէջ։ Նոյնը ըրաւ եւ Գերաշնորհ Տ. Կարապետ Արքեպ. Մազլումեան, մանչպէս նաեւ բոլոր Բազմաւէպ խորհուրդներ, քահանայ հայրերը, Գալլիպոլիոյ, Ռումանիոյ Մակեդոնիոյ եւ Յունաստանի մէջ։ Ես

Սոֆիայի Մետրոպոլիտէն ճեմարանի ամավերջի հանդէսը ուր բանախօսեց Տօքթ. Գ.ա. Զարեհեան ալ նստած են, Գ.Գ.Ֆնօ. բէն Գ. Մետրոպոլը. Աժամհրեան, Տօքթ. Գարոնֆիլեան, Վեր. Շահվերէտա, Հոգելոյս Տ. Սահակեան Ս., Հայր Սահակ Գոգեան, եւ ճեմարանի ամբողջ ուսուցչական մարմին

հա յաճախ 8 օր էրթալ եւ երբեմն մէկ յն մէկ հաս ուելի քա բազ-բանախօսութիւններով ծառայելի ամիսներ չտրուելուն բոլոր մեր հայրենակիցներուն, ուր մէկ հոն բազմութիւն մը կը ունկնդրէր պիս։

Մեր այս ճամբորդութիւնը իւր բոլոր ծանրաժամանակութիւններով, հետքերով եւ Միւրեհանա 10 ամիսը հարց պատմութիւնով հրատարակած իմ «Նպաստակիս» կոչուած 160 էջնոց գիրքս մէջ, որ երկրորդ տպագրութիւնը 30,000րդ հատորը լոյս տեսաւ։

Այս գրքոյկիս վերջին էջերէն վրայ 152—160 թարգմանած եմ եւ չատ մը պաշտօնական նամակներ, Գալլիպոլիոյ գործերէ տպագրուածներէն, ի չարը այլոց <u>և Բալաքլիճկոյ</u>

և Մոլլըմեան սրբատաճներէ կոնդակներ և արտօնագրեր, որով կ'արտօնէին ինձ բոլոր էջերը Քեմերէ հիմնադրեալները, յատկա Ս. Գառաբագէ, արտայագրել մեզ ստուածաբանական հոգեչունչ գործերէ: Հոն կան և չնորհալիական կարգ մը ձեռագիրներ, Պազեան խորհուրդներէն, ու Մխիթեան կեդրոնական վար չուքէն, փոխան մեր ծառայութեանց:

Վերջաբանը մէկ պիտի գանէք՝ ի կարգս այլ վկայութեանց, և վերոյիշեալ սրբատաճներէ ձեռագիրներէն ժէղբերումներ:

Արդիւնքն այս ճամբորդութեան, այն եղաւ որ, Մխիթեան լաբէլ ուսումնասիրութենէ յետոյ հետեւեալ եզրակացութեան եկաւ, որ բնութագրուած էր մեր 10 տարուան փորձառութեան:

Ա.— Նպատակ գործը պէտք էր երկրորդական գծին վրայ ըլլել և առաջնութիւն տալ Հայ առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ ներքին վերապրման կարեւոր գործին:

Բ.— Ջգալի պակաս մը կար, այն էր հայ գրաբարեան քեան ժամերգութը բարձրացնել և այս գործուղ եկեղեցին առաւոտ բաղձ մը առջեւ չի տեսնել. վասնզի, որպէսզի և պատրաստուած Աստուածաբան գրերը հետզհետէ կը պակսէին և եկեղեցին լեցուած է յաճախ «Համայ, ծօ՛կակար, եւ կուսակցամոլ» անորակ քահանաներով, որոնք չահաքեր արհեստ մը կը տեսնեն քահանայութեան կոչման մէջ, և գերատաններու նման մեր քեանները կը վարեն Սրբազան պաշտամունքները:

Գ.— Եթէ կ'ուզուէր լաբէլ գործ մը ընել, պէտք էր սկսիլ գայն հետեւ՛ հայ հրաբխային գաղութներէն և մօտիկ այն պէսի լաւագոյն գիտական կեդրոնի մը, ուրկէ կարելի էր արագ և ժամն ու տեղւոյն օգտուիլ:

Եւ ահա այս եզրս պատճառ, որ վերչութեան մինչ նորոգ նուիրեամբ սկսինք բանալ «Հոգեւոր ճեմարան» մը, բոլորովին հետեւ գալլթանեան հրեխաւն և ջգայնագոյն խառնարաններէն, գերմանական կուլտուրական խազազ մէկ կեդրոնի մէջ, նման Մխիթարեան գոյգ հաստատութեանց: Հասկնալու համար պէտք է կարդալ մեր «Նպատակիս» գիրքը և հետեւիլ բազարական յոգնացած հայ մտաւորին, զոր մտաւորական չի հրատարակեցին, զի ես իրենց կուսակցութեան չէի պատկաներ: Ի չահկանութեան կ'սպիսէ գիս անէծ մաս մը հրատարակել:

ԿՈՉ ՀԱՑ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

Տէ՛ր խմբագիր,

Դամ՛ք, որ վերջնոյս Ձեր սիւնակները յանձնուած տրամադրը բան եք մեզի և մեր «Մխիթեան» ճեմարանին, թեր ու դէմ գրուածքներ հրատարակելով, կ'տպացուցանէք թէ, մեր հանճարին, կը հետաքրքրէ ձեզ, հանգիստ կրատարակել մեր

Վարչութիւնս, լսելէ «Գերմանիկոս» մխութիւնը ուզեր է կատարեալ վարժութիւնէն վաւերացուցած ծրագրով մը։ Ես միակ հայ անդամն եմ եղեր այդ ներքինիքս 18 Գերմանի ծանօթ համալսարանականներէ բաղկացած հոյիւրէին մէջ և ի'զեկավարեմ մխութեանս պրահանգը, և ամբողջ ընթացքի գործերը։ Իրաւանց նոյն սահմանին մէջ, ինչպէս յարգելի Գ. Մալեզեանը Հ. Բ. Ը. մխութեանը, սա տարբերութեամբ միայն որ, ան ի'զատանալ կ'ուզէին եւ սահման մը, որպէս արժանաւոր պաշտօնեայ մը, իսկ ես, 14 տարի ձրի կը ծառայեմ։ (Տես Ալ Բաւ է պէրքս)։ Ան, իր ամսականէն կրնայ նոյն իսկ մաս մը ուղղել, իսկ ես կէս ժիլէօն ոսկի ամբողջ անձնական հաքսաւորութիւնս այս 14 տարիներու ընթացքին, նպաստիկս իրապանացմամբ։ Միայն այս վերջին 4—5 տարիներու ընթացքին, Մխութեան փոխ առած եմ որպէս անտոկոս փոխառութիւն, ժօտ 50,000 ժարք, որ կընէ 12,000 Տօլար։ Ան կը վերադէ ամբողջ ապիկն հաժախրանքն ու կը դրաւէ իրեն պէրքէն հաժամային պատասխ, ոքան, իսկ ես, զոհած եմ պատիւս, հաւատացած եմ «ծառայգործի» մը, վասն զի ոչ տարեկ ո՛չ մէկ հայէ մէկ սոնի քիմ մը չուզելս պատ, ասկի քան 80 000 Տօլարէ պատահական պաւժար մը 14 տարիներ շարունակ օտարներէն հաւաքած և ծախսած ու հկհզեցիս պաւսիս յատկացրած եմ, եւ 'է փոխարէն, կը հայածուիմ որպես կոսկածելի և ատասպելական պէժք մը։

Ասոնք տամ այժմ ներդրոնական կոմիտէիս կարեւոր մէկ անդամին, որ ես իր Գերմանի հոգերանութեամբ, որին քալ ծանօթ է հայ մտայնութիւն և բերքերու ազմուկը, քօսի ձեզ։

«Դո՛ւք հայերդ, տարօրինակ ժողովուրդ մը՝ եք»։

—Հասու ան ինձ օր մը։ «Մենք ձեզի գրամ կը բերենք, դուք փոխանակ չնորհակալութեան, ամէն կոպէ հրապարակ կ'ապտիեք քե, քէչ է բերածնիդ, դաժ հաշիւ քոզ ներկայացնելն ժնդ, ոյպէսզի պէտանանք քէ ո՞ր չափ հաւաքած էք և ի՞նչքանը ձեզի պահած, գրպանիդ լեցուցած էք, եւն. եւն.։ Այս ի՞նչ անշնորհակալութիւն է, ժարք ի՞նչ հոպարութիւն, ըսել բարեբարին, դուն որ մեզ գրամ կը բերես, լա՛ւ ըրածդ պէշ բան չէ, սակայն եկու՛ր մեզ մը հաշիւներդ նախ քննեմ, հասոզուելու համար քե իրա՞ւ տառածներդ բոլորն ալ մեզի տուի՞ր...։ Այս ինչ սրամ և հոգիի անարիւն է։ Որպէս նպաստացնէիմ, նպաստ բերողին ըսել. «քէչ հուսաս կոր, կը վերնամ որ դուն ալ չատ կերած ըլլաս...»։

Այսպէս արատայայտուեցաւ, երբ լսեցի որ ծառնօք հաւաքագիտ անհատներ, տարիներ առաջ. պայման դրին որ մեր հաշիւներ Գերլինի իրենց քննիչներէն քննութեան և հաիտիշուին անթարկենք, եթէ հուզերնիք որ իրենց ժամանակ մեզ պէտ չի դրեր ալ...։

Հրապարակաւ կը յայտնեմ որ մի՛ր մխութեան 14 տարուան անարատներէն, մեզ ամէն տգնէ հայուն

և ժանաւանդ հայ եկեղեցականութիւնն, որին ծառայելու ժեր ազգը իջած ենք։ կը չհշանենք սակայն, որ մեզի որպես Գեր մաճախաց կազմակերպութիւց մը. գմեզ ո՛չ մի ճայու հաճդէպ համարաւու չեցի զգար, ցո՛ւյափ մեր գաղձաճախից մէջ միայց եւ միայց Գերմաճախաց դրամցեր կը մտճեճ, եւ ցո՛ւյափ մեր տարեկաց հաւուեկօթը, կաճոճաւորապես եւ Գերմաց կարգապահութեամ, կառավարութեցէց կը ֆցճուի, եւ տարեկաց բցդճաճուր աճ դամակաց ժողովէց կը վաւերացուի։

Սակայն, քոզ խօսի գնա վարչութեանս յարգոյ անդամք։ «Ի՞նչ արամաբանական իրաւունքով կը յանգգնին ցեզ. կիցներդ պահանջել ժեզմէ որ ժեզնք իրենց հակակչռին ենթարկեալիք, եւ իրենց ցո՛ցաւած խոզովակով գործեն։ Մի՞թէ հայերդ քննա՞ծ էք Ամերիկեան Գօրքի եւ ժառաքչ։ Մի՞թէ Ձեր կուսակցականները քննա՞ծ են Անգլիական, Ջ ւթցերիական, Դանիական ևյլն ևյլն Մխիթեանների հաչիւնները։ Մի՞թէ Գերլինի Տօքթ. Լէփսիուսի հետաժաւորքը որ տարեկան ժիչէն հաչուով 200,000 ժարք է 50,000 Տօլար, որմէ, ինչպես ժեզ փառաթիօրէն հասատած եմք, (տես Ալ Բա՛ւ էն պէրգս,) ժիայն չնչին տոկոս ժը տարեկան հայ նպաստի գործին կը յատկացուի և ամացած մնծագոյն մասը Գերժանիոյ ժէչ իրենց ուզած ձեւով կը ժսխեն։ Ա՛րդեօք, ո՞ր հայը համարձակած է առանց օր ժը ըսել քէ, «Գ, Լէփսիուս, քիչ կուտաս կոր, հատած գրամներուդ չափ գործ ժը չկայ ժէչտեղ, ի՞նչ կընես այչափ գրամներով, գոնս յանուն հայուն կը հատքես..., բա՛ր, նախ ինձ գրամ տալէդ առաչ, հաչիւներդ անգամ ժը քննեմ ևյլն ևյլն...։ Ա՛րդեօք, ո՞ր հայ նպաստաւորնիկ համարձակած է ցա՛րդ պահանջել Ձեր ազգատարբերչէն մարմիններէն, որ նա՛խ հաչիւնին իրենց ցոյց տան, ապա ոգօժութիւն բաչխեն... Մի՞թէ, դուք չուզի՞ք վստահութիւն Ձեր կազմակերպութեան վրայ ալ։ Ա՛րդեօք, ինչու՞ այս անպատկառ վերաբերուժը ժեր ժիութեան հանդէպ, երբ ժենք հայէն գրամ չենք հատքեր, այլ որպէս օտար կազմակերպութիւն ժը կը վարկենք ժեզ քնարոպաց և գրամ առուղաց վստահութիւնը, և կուգամք քիչ քէ չատ գրամ կը բերենք Ձեզ...։»

Ահա ձգած ազդեցութիւնը հայ կարդ ժը անպատկառ քպր-կիցներէ գրած յոդուածներէն, որոնք առանց կբճտաժան և գոյդն քննութեան, բազմեցան անհաժ քերքերու յաճախ անարժէք ոբւն-կիներուժ, ստրպէս կուսակցական ժի՛ծ գործ...։»

ԴԷՊԻ ԱՐՑԽԻԼԻՔ

1930ին, Կրկինս տրուելք պատի Նիկոզոսիոյի պատիճան բոլոր իշխանութիւններուն հետ, (Եթուսպէժի, Անքլիւտսի, Նգիպտոսի եւ Պալքաններուն Ատաջնորդաց հետ) երկար բարեկամացել է եւ խորհրդակցել ւեսոյ, բոլորի գրաւոր համաձայնութեամբ եւ առարկութեամբ հետս առի եւ Գնբժանիա բերի 5 հոգի պատիճներ, ոմանք բոլորովին որբ եւ անտէր. ժամ Լուիէս ետքի հերիսիրներիճ եւ ձրի ուսուց տուինք։ Ասանցմէ մէկը, անբարոյական եւ պղտելի ժը, գիմակը վար առաւ եւ գրեթէ 8 ամիս իր պատճներուքը, պատճի պերիի ժը պէս չերեւցաւ ւեսոյ։ (Անտառներ պատճի տանն իր չի սիրած պատճերը կը կոպէր, բերան ձիու քրիք կը լեցնէր, ըսելով. «այժ ատոնք'ը որ Ցիսուս դուրս հանէր։ գոժ իրիկուններ, ննջարանի ժէջ, խեղճ ազատ անձնասպան ըլլալու չափ գայթակղեցնել, եւլն եւլն)։ Սկսաւ Գնբժան ապատուհիններէն հետ սիրաբանիլ, համբուրել եւ անվանել քնքոյքի մէջ գառնուիլ ու ցնդին անուանք անպատուել։ Երբ ամէն ինչ երեւան եկաւ, եւ գիտէր որ ալ պիտի վտնտուէր 'ի նը չան երթեւեկութեան, օր ժը, գողանի, առնու 5 տեղէր, կրակի առաւ եւ գնաց ատիճանութեան յանձնուելոյ, որպէսզի ո՛չ քե իրը հրձիգ, այլ որպես « Հերոս մը, որ Գատոցիկեացի բռնապետութիւնը չի հանդուրժեց.» պատուով Գնբժանիայէն հեռանար։ Ալս անարժան սոճս, սպրդած էր ճեմարանս, ծածկելով իւր վատ անցեալը, քէ' բնձյէ եւ քե Մալըմեան արբատանէին։ Ան եղած էր նախ վհեհատիկի Մխիթարեան սան, եւ սիրաբանած էր ու վտնտուած։ Մեզ հլւեցնել առաւ իւր ճերժկած ժպրելով, դեռ 22 տարեկան ըլլալն եւ պարկեշտ ու անարատ երիտասարդի ժը տպաւորութիւնն ձգել ուզեց, համոզելով մեզ քէ Հաւատարչական եկեղեցին կը պատիճի էլն եւլն։ Ու երբ նեռանց որ պիտի վտնտուէր, ո՛չ, ան չ'ուզեց երկրորդ անգամ որպես արատաքսուած մը, վերադառնալ տունը, եւ քալ գիտնալով որ չա՛ս հակառակորդներ ունի «վատեմ իր տունը» խորհեց ան, եւ քանի մը չարաչ բառ պատկիմ քեւ, տպոյն, որպէս հերոս մը, Աքենք պիտի վերադառնամ...»

Ու իրաւ ալ, մինչ Գնբժանիայում պատը տեղի կ'ունենար, հրձիգը չէր սխալած, Հայ մամուլը, չնորհիւ իւր Գերլինի հատուկցական քինախնդիր քպքտիչներուն, չի նայած որ ան իրենց հատուկցութեան ալ հակառակորդներէն է եղեր, տպոյն ու այնպէս հերոսացուց եղեռնագործն ու հրդեհիչն, եւ ոճրագործի մը ատիճանին իջեցուց զինք խնամոյ Գարոնիկեանը։ Գերլինէն վտնտուով հոն անիոչ այդ ծանօթ հայերը, խնդրելու պատարանէն, լսել զիրենք 'ի նպաստ անբարոյական հրձիգին, որպէսզի, ան պատ արձակուէր և հերոսանար։ Սակայն, Գնբժան ոգևորիչ պատասխաններէ մերժելեն այս անիոչ պաշտպաններէ և 9 ամսուան բանտարկութեան վճռիւ հատատուելով, հասկցուցին քէ' Գնբժան հակառակորդներէս և քէ' իրենց դնուած հայ ընկերներին, քե հոս արդարութիւն ու

*ոչ թէ կառավարութիւն է որ կ՚իյնէ, ու անոնք կրկին գլխի-
կոր վիրապարձան, համոզուելով որ Գարոնիկեան և իւր Մխու-
թիւնք անխոցելի են ատկաւին...։*

Ի՞ՆՉ Է ՍԱԿԱՒՑՆ ԳԵՐՄԱՆՕ - ՀԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

*Ահա իրաւացի հարց մը, որին կրկնակի սիրով կը պատաս-
խանեմք։ Մենք ճաշերու ալեաց մէջ չունա նպատակներով։*

*Ա.— Վերջապէս ժը գնել ձուլոր պլտպուտան և օտար (կաթոլիկ կամ Բողոքական) Միսիոներներու է հայս, նկատելով պանդք միատակար ժեր ազգային և մանաւանդ եկեղեցական կրկնակի չահերու տեսակէտէն և կը պարտաւորիմք այս ուղղու-
թեամբ անկաշկանդ։*

*Բ.— Մենք որչափ ատեն որ պէտք ունինք օտար նիւ-
թական կամ բարոյական ո՛չէ օգնութեան, այդ պէտք է ըլլայ ժի՛ղնէ ժէ՛յն Հայու ձեռքով ե. միջոցաւ, վերապահելով կամ պէչելով օտարին, միայն հսկիչի դերը։*

*Գ.— Կը դաւանիմք հայ առաքելական Ս. եկեղեցւոյ ամբողջականութիւնը և անհաշտօրէն կը պայքարինք զայն քա-
ժանող բոլոր հոսանքներուն դէմ անխտիր։*

*Դ.— Մենք քաղաքականութեամբ չենք զբաղուիր, քէ պէտք ունիմք և ժեր քաղաքական ուրոյն հայեցակէտը, և այժ միայն կրօնական հոգին վրայ պիտի պօքնժք։ Մենք նպատա-
կային ընկերութիւն մը չենք, այլ որոշ կրօնական և քաղա-
քական խաբար մը կը հետապնդենք. այն է.*

1 Հայ եկեղեցականութիւնն որոխուր բարձրացումը։
2 Հայ ժողովրդի և եկեղեցւոյ կրօնական վերաբերնացումը։
3 Հայ Առաքելական Ս.եկեղեցւոյ բարեկարգութիւն, առանց օ-
տարի միջամտութեան և օգնութեան, ինքն իրմով և իր ժեղէն։
4 Հայ ժառագ սերունդին ժառչելի ընել կրօնաբարոյական առա-
ջադ և ազգայնական շունչով ներշնչուած պատերազմ,
քին ժը և վերջապէս
5 Հայ ժողովրդին առջեւ դնել քաղաքական և հուլտուրական
ժեկ խաբար, ընելով զայն հաժապատկին վերջին նպատակը...։

*Մեր անցեալ 14 տարուան փորձառութիւնը ցուցուց ժեզ որ այս հինգ նպատակներուն պիտի կրնանք հասնիլ, երբ ժեզ յաջողուի՝ ի ժէջ այլոց հիմնել հեռագրական եւրոպայուժ, գեր-
ժան առաջ գրականութեան տաճարներին կից, Հայ - ուսանող-
ներ — «Ներքինաց» ճեմարան ժը, որպէս վառարան և յենարկէտ
իրագործելու վերի նպատակները։*

ԲԱՅՑ ԻՆՉՈՒ՞ ՀԱՑ ՃԵՄԱՐԱՆՍ ԳԵՐՄԱՆԻՈ՛Ց ԵՒ Ո՛Չ ԹԷ ՀԱՑ Ո՛ԵԻԷ ՈՒՐԻՇ ՄԵԾ ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԸ ՄԷՋ

Ահա եւ էքսուաթէ Բ. հարցս մը, որին Յոյնէսափ սէքսայօ. ժամը կը պատասխանեմ։

Եթէ Տօքթ. Գարոնիկեան Աստուածաբանները պատրաստել կուզէ, կայ անշէն ահա Երեւանի ու Անթիլիասը, ուր ան էլ կամ ջերմեռանդ անուան գասարան մը կրնայ պահել։ Գերմանիոյ մէջ, հեռու հայկական գանգուածներէն, պիտի վէմէ գործը, կամ այլասերուին սաները, և կամ ուելի մեծամասն ալ լալնուն, պիտի գագաթի չատով ալլեն ալլեն։ Այս և նման չատ մը տրամաբանական խորհուրդներ, հրապարակաւ և կամ առանձին բարեկամական ձայնակներով յանախ կ'առնուցանեն մեզ, մեր սիրելի Գերման և մանաւանդ հայ բարեկամները և ան կոչ, աժան ու դիւրագուռ կերպ խորհուրդատուներ, որպէս պատասխան քրքրկիցներ կամ ազգային սրտցաւներ։

Մենք այս ամէնը և գեռ ուելին չա՞ս հանդամանօրէն նկատի առած և կրկնակի ուսումնասիրական ճամփորդութիւններէ յետոյ, գէպ'ի բոլոր մեր գաղթավայրերը, և յետ չփման մեր բոլոր ազգային, կուսակցական և եկեղեցական անհատ քէ պաշտօնական մարմիններուն հետ. որպէս պատրաստուած մասնորակաս մը և մասնագէտ այս ճիւղին, Գերման վճռակամութեամբ և չատ խոր ու լուրջ ուսումնասիրութենէ յետոյ էր որ, որոշեցինք բանալ մեր «Արիւեան» ճեմարանը։

Այժմ մեր պատասխանը վերի էքսուաթ հարցին։

1. *Մեր պատմութիւնը կը ցուցնէ մեզ որ հոգեւոր մեր բոլոր ճեմարաններըը, էջմիածին, Երուսաղէմ, Արծաշ ևլն, մին կարճ ժամանակուան կեանք մը ունեցած են։ Ասոնց բոլորէ քնդհատուելուն և վերջնոս պերբնական ճիգերով երէսր պատրաստուելէ վերջ, ամանց վերաբացուելուն պատճառները, հանրածանօթ են և կրկնելու տեղը չէ։*

Սկեզբէն մը գոյութիւնը և անոր գրաւած դիրքին արժէքը սակայն կը պահանջեն ունենալ հոգեւոր ճեմարան մը, —ոչ ճգնարան մը —կամ կրօնական կուլտուրական որեան մը, որ ո՛չ քէ միայն առքիներ, այլ չա՞ս աւելի, այո՛ եկեղեցիին նման գարաւոր տեւականութիւն մը ունենայ։ Հոգեւոր կրթարան մը, միջոց ջերմաչափ ե իւր ետին կեցող և գինի հովացուցող ու ցերկայացնող եկեղեցիին։ Ազգային բոլոր համալսա, բանութիւններ կամ հզուած աստուածաբանական բարձրագոյն ճաղիւլթաները իրենց գարաւոր գոյութեամբ, հակառակ կրօնական ժառանգաւորանները, իրենց գիտական լեռնանման նոր արտագրութիւններով, ո՛չ միայն հոչուած են ըլլալու միակ սիւներ իրենց եկեղեցիներուն, այլ և նոքա բարոյական այնպիսի դրամագլ

լուքանիք են, որոնց մասին, մեզմէ քիչերս մեր ազգային պատիւով նշոյլ մը ունինք, եթէ սարիններով ապրած չենք, այդ մեր լռութիւնն մէջ։

Այսօր մենք իրաւամբ կը պարծենանք. Երուսաղէմ և էջմիածնայ մեր գոյք և գեա կանգուն վանքերով և մեր ապրելն և հուլատուրեան անգին ու անեւան գանձերով, իրենց ճոխ հարցնեն հրապարակս, ո՞վ հաւատքը, խոհեմեց և պահեց պահեն զարթ չարուհան։ Անոնք կեանքերու գոհողութեամբ մեր ազգն կրցան գոյութիւնն պահել. Արեւելեան չարդարարներու քոհ ու բոհն մէջ։ Ո՞ր դասէն կը սերբէն այդ խոհարհ, բայց անմահ հերոսները, մեր ազգային երբուքեանց պաշտպանները...։ Հայ ժողովո՞րդ յեզափոխական պօռատախօս, հղրայրասպան ու ջիրաք դաւաճանող, չէզոքացնող ու իրարու արժէքներ նսեմացնող մեր հուսահեցականնե՞րը քէ դարեր չարուհան նոյն սքեմը ուսին, անշշուկ իր խաւսը քաշուղ հայ պաշտելի եկեղեցին ուխտաւոր կղերը։ Առանասրեան մը փոխադրող. Գալոյ պատիրարը քաւեան Աբթիւնները սպասով անկիւն մը բերող և այլն տասնեակ մը ասպնիսի ծառայութիւնները ընազները. Գալաքեան սրբազաններու նման անտեսուած վարդապետիկներն էին, և ոչ քէ գնահատիներու մէջ ինքզինքնին և գէնքերնին բաղող մեր հերոս հոգեւորականները։

Ո՞ւր են մեր առհուն գանձերը Բազրատուհանց, Ռուբինեանց և Արշակունեանց հարստութեանց։ Ինչո՞ւ չի կրցաւ հայ ժողովուրդը գէթ մը փրկել այդ մասունքներէն։ Վասնզի անոնք եկեղեցին չուրջ չէին բոլորուած, եւչան, անոնք ու գոքին։ Սակայն եկեղեցին դայ ու կը մնայ, և կը պահե նոյն իսկ գեա մասունքներ նահանգ փառքերէն։ Ուրեմն, պէտք է ամէն գիտակից հայ պատասանգով յուղուի այդ եկեղեցին չուրջը։ Գոնէ նոր մասունքներու վրայ և ուժ տայ նոր գոյութեան և պահպանման գաղափարին։ Ճեմարան մը կը յուխտեղատանայնէ եկեղեցին, եկեղեցին՝ կրօնքը, իսկ կրօնքը իր հիմնարդները— իմա ժողովուրդը, ազգը—...։

Մխիթար Աբբան ստեղծեց լուսոյ վառարան մը, ՚ի Ս. Ղազար և վիեննայ, և յաջողցաւ... պի սև աքեայ դար կանգին, նէթ չ՚ազատին կաթոլիկ և Բազրատեան համալսարանները, Ասատուածաբանական բարձր հրճարանները, այսօր այդ պայ եկեղեցիները, նէթ ոչ պայ ազատել պիտի գազբէն, գէ՚թ ո՛չ աւելի արժէք պիտի ներկայացնէին քան Հայկէշ-քրիստոնեայ եկեղեցին, գայ փառք Աստուծոյ ներքին կրօնական գանգուածը։ Վասնզի, անոնք, որոնցմէ առաջինը նոյն իսկ պետական եկեղեցի մը ըլլան է, առկայ գեա իրենց գոյքին գէ՚թ պարզ ճեմարան մը չ՚ունէին։

Մինչ պատերազմին, Քուրք դահիճին լրբաբար սուրը անխնայ ժեր բարձր հզերախառնները և ժառանգաւորները խողխողեց, սադին ժեզ ո՛չ մի որբան չ'ուներինք, առանց յաջորդող սերունդը քրծելու, Աւրտպահան ազգեր նոյնիսկ այս ժեծ պատերազմին, չի գտնեցին օր մը, ո՛ւր կրօնական վանք կամ ճեմարան մը, գէնքին առաջնորդելու աշակերտութիւնը, քանի գիտենալով որ այդ ճգնաժամային օրերին իսկ անոնք պէտք էր չերանաւիէին պատերասելու Պատերազմէն վերջ, ժեր գլխաւոր այս գաղթականութիւնը աննախընթաց վտարանեցաւ 'ի սփիւռս աշխարհին, և քանի մը Սրեւմտեան Ժողովրդեան սրբազաններ մինչ հանեցաւ երեն հետ և իր կոզքին, «անապատներէն» անցած պահուն, Մինչ անդին Պաբուկ և Բոլոքահան արտորդ առաւածարանները, վերացին պահ մը, ժեր ընտանի, վերապրող ցեղին խլեակներուն ժէջ, անմիջապես չերանաւելու գատ ժարդին տակ պահուքատած' երեն գղուելի կոտորակով «սուրը» գործը 'ի վեռս ժեր ատաքելական Ս. եկեղեցիին։

Պաբուկ և Բոլոքահան հովիւները, որտորդութեան երեն ապահովագոյն բոպէն գատած, գործի սկատն... և բացին դպրոցներ հոն, ուր լուսաւորչին գառնուկները կը վերատին։ Սև ճառերին ժեր քաջուր ժնացած բեժերէն, երեն պատրաստ ժատուրական և յաճախ ատպանգաւոր անձեր ու անորակ հատորներով, շլացնելով և չփորելով պահ մը ժեր չշժած գաղթական սովալուկ ցեղակիցները։ Սա համոզուած եմ սակայն, որ հետու չէ՛ այն արբապան բոպէն, երբ ժեր Պաբուկ և Բոլոքահան հարց պատները, պիտի լքեն այդ օտար ատնատունները, և գան, ժիատ նան Մայր Հայաստանի հարթատա սահնքին, ծուքնելու ժարդ-հարքնան անգամ ժը ևս, զատ պիքքի, իժան պիքքին։ Սև պիտի բուլորատին բուլորը, ժեր ժարտիրոս եկեղեցիին չուրջը ու երգեն ժեզի հետ։

«Տա՛ր ինձ քու ձեռքդ եղբա՛յր, եղբայր ես ինձ ժանք,
Որ ժրբիս էինք պատուած...»

Ընդ ատտեղօք ինչ կայ սիրուն, քան գ'ամենկալիր հզբայր ատուն։

Եբգա՛յր, ժի՛ հիտանար Պաբուկ կամ Բոլոքահան պպրոցներ այցելող գրատիանաց կրքատութիւնը վրայ թոյն կը կաքնցը ձեն անոնք, գատակացդ հոգիներուն ժէջ ծեզին ատելութիւնը, ալ չէ՛ անանց ժէջնփախի՛ր, հետնցիր անկե, անոնք իրենց կարքերին կարկանդակներ կը կոպեն, գատկիդ հոգին որատու։ Օտար գատանաքին ատաջնորդուած սերունդը, խախտած է ալ, եւ չուտով կը ձուլուի, գպուշանալ պետք է։ Թող որ քու ալ գատաքներդ տգետ ժնան, ատիպ ցեղին հոգիով ժեծնան։ Ինչպես ատոր պատնչով և իրատիանացուց Հիթլեր, վանտալով ժատուորական աբատանքն Հրեայ Թեկուզ անփոխարինելի որատուր ուժերը։ Զրկեց ցեղին ձեր սերունդը անոնց ճակատագրին, գէ՛ս է ժեզ տբամարնար ժնանք, բայց ճշժարիտ

Գերմաններ ըլլան, նախնտրեցէ՛ք երկրորդ ասպիճանի ուժերը, քան առաջնակարգ այլասիրտ ֆելէտոփաններէն, ազատելով Մեր գաւառները ստիպոյն լա՛ւ է որ բարձր ուսում առնեն, խըղճիդ չը՛ քէ անոնք այլ և օտար խտէալներու հ՛առաջնորդուին: Վէ՛յ՝ ասոր մեր չափահաս որբերու բանաւէշը: Որոնցմէ չատերը, դեռ իրենց հոգիին մէջ ասոյն որբանոցային հետքերն ներթափըսուած ասեղներու ներգործութիւնը հ՛զգան:

Եթէ Հայերս հետաւոր ըլլայինք. և պատերազմէն գէթ 50 տարի առաջ կազմակերպած ըլլայինք Եւրոպայի մէջ խազալ մէկ անկիւն մէջ՝ վանք մը, ճեմարան մը, գիտե՞ք և կրնա՞ք երեւակայել ի՞նչ մեծ օգնութիւնն փարոս մը պիտի ըլլար անոր պատերազմէն վերջ, արժադրելով ցեղին քանակ մը, պատասուած երիտասարդ առաջնորդներ, ինչպէս Դուրեանն մեծ պատրիարքը, ազգային գործունեայ մարդիկ, ինչպէս Գաւառագանեանը, Ս. տեղի մը մէջ, գիշերներ գատարագ մը մատուցանելու պահանջութենէն և իրաւունքէն չի զրկուիլը, ասկի արժէքաւոր է քան 5000 հայ ճգտող ձագուկներ գուլկաբ ձուլարանին 10,000 Թրքին ձուլարանին, 20,000 Ցրտնահարեան ձուլարանին մէջ ևյլն ևյլն, իրաւունք տան իրականութիւնն:

Ահա թէ ինչու՞ մենք մեր առնիրը Երուսաղէմին չենք վստահիր, վասնզի, Գեթսեմանիի և Golgotha-ի տաճարներէն ա՛լ ասկի մեր վարանդը ցեղին սեւ աչեայ զօրաւորները, օտարանալու վտանգէն զերծուիլը կը նախընտրենք, և Ս. տեղեաց մէջ պատրաստ մատուցանողներու, վանքի մը մխիթարեան և խաղաղասէր հետքը վերկոտոր և քուլտիպ վարդապետներու պէտք չ՝ունի ցեղը ալ հետ:

Գատերազմի և դոյութեան սրբազան պայքարի հարցն է որ այսօր սեղանի վրայ եկած է: Ամէն սրբութիւն, պզտիկն ամէն արժէքը պահել պէտք է գէթ մէկ հաս հայ գաւակի, ձուլում մերկերելու համար:

Ալ ինչու՞ պէտք են Երուսաղէմյան վանքին մէջ գերզուած ասկետաս խաչերը, սեռնախուտ քազերը, մարգարեական չուրջառները, որոնք այսօր իսկ անհաշուելի մեռած հարստութիւններ են, քազուած վանքի նկուղներուն մէջ, օր մը ևրոպական ցեղապետի մը հարճերը զարդարելու, ինչպէս Անա-

աօլուէ ժեր անպատմելի ապրումին և եկեղեցական պահձերը այժմ քիւրք և քիւրա ոճրագործ փաշաներու ապարանքները լեցուցին: Երբ ժեր հրաշափառ ձեռագործ սեղանի վարագոյրները քիւրք հարէմներու պատերը կը բաժանեն, ու երբ ապրին, հայ վարժապետ ժը, պերքճեանկան ճիպերով, հարիւր հայ աղէկի գործերը չուրջը հաւաքած, յաճախ աշօքի և ժերկի, հերոսապէն ճիպեր կը թափէ, անոնց գէթ Սահակ-Մեսրովպայ դէրը սորվեցնելու, չատ նախնական և քնդհանրապէս նախապատմական դարերու պատմութեան մասին...:

Ալ ինչո՞ պէտք են Երուսազէմայ զժոխքի նորաբոզքով և պալթօրէն զարգացած ու պատրաստուած վարդապետաց հունձքը տարեւէ տարի, երբ անոնք հազիւ դասարանի սեղանը ձգած, գէա նոր վեզարին հազիւ գլուխնին դրած, կը վազեն վանքէ վանք ուսումնասիրէ տաճար, բոպէին հասնելու և ժեր գարեւոր քէհուզ չա՞տ արժէքաւոր սրբազան իրուանց պատպանման համար խունկ ծխելու, Գատարագ ժը ժատուցանելու, հոն, ուր յաճախ ոչ ժի ժողովուրդ ներկայ է: Եւ այսպէս, իրենց ամենապորձնական չրջանը, հազիւ սպասնող այդ անպատմի սովորութեանց գոհելու, երբ տպին հարիւր հազարաւոր մատղ տերունդ ժը գ'ուծանայ ժայր եկեղեցիէն, և մայրենի լեզուէն գը հեռանայ... ու բարեպաշտ ժողովուրդին ժիայն հատկներ և գոշկոտքներ, արդէս քահանաներ կը տրամադրուին, որոնք եկեղեցին, քառոնի, և հօտը, գոզոպտելու ժիայն կը ծառայեցնեն...Աւա՛զ...: Ինձ համար չա՛տ ատելի սիրելի՛ եր որ չէ պատարտուելը երուսազէմայ անժոզովուրդ այդ տեւ պատերուն ժէջ, տակաւին 20 հատ պատրաստ այդ ուժերէն, գաղութներ ժեկնէին, ժողովուրդին հետ խաչուելու և գե՛թ տասով 20 հատ հայու ձուլուժն արգիլելու...: Ուրեմն գրեան այժմ հասկնալ ժեզ, ժեր սիրելի սրբազան հայրերը, որոնց հետ անձամբ Երուսազէմ եղած ատեն բարեհաժարանք, որ ժենք որպէս հայ եկեղեցւոյ պաշտպաններ, որչա՛փ և ինչո՛ւ հետու ենք Երուսազէմին ծուխքնու և ժեր նիւթական ու բարոյական ուժերը, եմք ատկան ծոյնչափ ժայրաքաղաքին ծառայելու ժեր հարց ատանգաւոր քխուններըը և կրօնքը: Հա՛ն ուր ցեղին վատնքը կ'ըսպառնայ, հա՛ն պէտք է կեդրոնացուին ժեր որակաւոր ուժերը: Գատնէչին վրայ Հա՛լը Սուրբ, և ա՛չ քէ ձխնելուդի պէս սեւացած վանքերուն ճչդէ՛ դէրքդ, ալլապէս, օր ա՛ը, չուրջդ ժողովուրդ չես գտներ:

Ահա քէ ինչո՛ւ ժենք ոչ ժի աշակերտ չենք ուզեր տեսնել Երուսազեմայ և Անքիւրիսի դպրեվանուց սեղաններուն վրայ: Հոգ գիտենալով որ անոնք ևս հոն չատ գեղեցիկ նպատակի ժը կը ծառայեն և ունին բաւական տրամադրելի ուժեր, ու չեն կարօտ տրտաքին օժանդակութեան: Հոն ուր այժ ժողովուրդն է, հա՛ն ուր այդ ժողովուրդը հաստատած է իր անչուք ժատուռը, հա՛ն պէտք է ու բացուին այդ եկեղեցին ուսուսիկարաթով տերունները պատրաստող [illegible]

Սակայն կը սնոյ դեռ և մէկ այլ դառն իրականութիւնը։ Ս. Էջմիածնայ ճեմարանը վերստին չբացուելու պարագային, լուրեր դատապարտուած է, գէթ ժամանակ. Ա՛ր ժա՛մը, ո՛ր, այդ սրբազան օրերուն Օրժանեաններու և Դուբեաններու, ինչպէս նաև մեր բազմաթիւ վանքերն իրենց դարերվանքներով ալ պատմութեան կը վերադառնան։ Ներսէսեան, Ներսէսեան և Լազարեան ճեմարանները...։

Անգին ժամերգիչ Դուրեանի մը կեանքին վերջին ճիգերը, հազիւ բաւեցան իրականացնելու Երուսաղէմայ դպրեվանքին վերաբացումը. այն ալ չնորհիւ քաղաքական յոյժ նպաստաւոր պայմաններուն և մեր մեծ ազգային բարերարներու լիաձեռն օժանդակութեան։ Սակայն չ՛ուզեր ո՛ւր եւէ երկչոտ տեսակէտ ալլայլուած։ Ինչ անդին, կիլիկիոյ Ներսիսեան եւ հեռատես անձերուն ֆաթոգրիգոսը իր անզուգական կորովով որպէս անքամահ պատի իւր ալեզարդ եւ վարանդէ ճակտին, հազիւ երեսուքսանամեայ իւր գահը վերհաստատել Անթիլիասի անշուք ֆապրիքի մը չորս պատերուն մէջ, գիւանագէտ եւ պատմական արժէք ունեցող քարէ ամեն բան հաւաքել ըննելու եւ օծելու, իւր խոհ աքսորակիցն յանձին արժանաւորապէս վեհափառին Տ. Բարկէնայ սրբազանին, եւ վերջապէս բանալ դպրեվանք մը, ուր կը պատրաստուին Սուրբի 100 000 նոր հոգ գաղութին, հոգեւոր խնամքով ալալնորգներ, եւ կը յուսանք որ պիտի գոյ ան տակին պահանջը։

Սակայն լսո՞ն 18 տարիներու երկ՛ար դաղարէն յետոյ էր որ այսօր հնչող գոհողութիւններէ վերջ ազգն ունի փոխան էջմիածնայ, Հրաչու, Երուսաղէմայ ալլ ծագիկով եւ յուսալի նախկին դպրեվանքով, մէկն Երուսաղէմայ եւ Անթիլիասի ազգատիպ եւ պիւտճէներէն անոպահով դպրեվանքներ...։

Ահա պատճառներէն մասնիկը, թէ ինչո՛ւ ժեղք մեր հիմնելիք «Երիմեան» ճեմարանը Երուսաղէմ տեսնել կուզենք եւ չենք մերանար գոյութիւն ունեցող եւ մեր ալ արտին չափ ժառիչ եւ սիրելի գոգ դպրեվանքներին։ Այժմ լսեցէ՛ք եւ ալլ բանաւոր պատճառներ։

2 Մեր ներկայ գոյգ դպրեվանքները կը գտնուին աշխարհագրական տեսակէտէ դիտելով, իրարու շա՛տ ժամ, որ գերեք սիրելիներ ալիւնոյն մէկ ամաւրն զան եւ Երուսաղէմ ու Սուրբի խլամակով կեդրոն մը կազմեն, ուր սպասնացող վտանգը եթէ ոչ անմիջապէս, բայց կարելի է կանխատեսել եւ այսպէս չ՛ունեցուք ո՛եւ երաշխիք մեր ճեմարաններու տեսականութեան։ Գիտեմ ըսելիքներէն գլխաւորը, «Ո՛վ դիերաշխատելը որ գոյն մը տարի կեցոյ, ներկայ Արժաշի եւ Էջմիածնայ, այս գոյգ ճրագները կատարելոյ»։ Ես չեմ պիտի մարիմ, երբ պարզ Արարատեան իսկամ անոպահ ներկ տեսակետն փոքրիկը...։ Նկատի՛ ունենալէ կը խնդրեմ, որ Երուսաղէմի ալեսոյ կոչուած Իսլամական կեդրոն մը կ

պառնալ, կռնակը ասւած արաբական արքնցած ցեղերու, ժահմե տափան ասելի մոլեռանդ, քանզի Քիւրք կազմակերպւած ու բարգաւաճ պետութիւններու, որպիսիք են Եգիպտոս, Արաբիան Իրաքն ու Սուրիան... կոզքին ունենալով վրէժխնդիր եւ ազատագրիչ Քիւրքիան, որ պատեհութեան մի թոյլ կ'ուզատէ, խառնելու մոխիրին տակի կայծերը...: Հայ՛ը, զլլաննք հեռատե՛ս, ալ բա՛ւ է քնառնանք. բոպէին համար մի թոյլ չ'ուզբինք, ինչպէս ըրինք միշեւ ցնդհանուր պատերազմ. ժառանգ պահ մը, քէ ինչու՞ արդեօք խալամական համաժողովը ոչ թէ Մուհամմէտի գերեզմանին, Մեքքէի կամ Մէտինէի, այլ, նախապատւութիւն տրուեցաւ Օմարի Մզկիթէ Երուսաղէմի մէջ գումարելու...: Կո՛յր մը պետք է ըլլանք, եթէ չի տեսնենք որ իսլամ կրօնական այդ կառոյցը զորէն տակ, քաղաքական մեծ համախմբում մը կը պատրաստւի ու կը դարբնուի անապատներու կիզիչ հնոցներու մէջ, պատրաստուած ծրագրով մը...օր մը Եգիպտոսն ու Սուրիան, Իրաքն ու Արաբիան միատարր ցեղերը «Երբեմն Շէրիֆին տակ հաւաքուած չինական պատի չափ մեծ զօրք մը ջարդին ու գիխխան ալամ բարիացակամ խնամակալու բեաց ձգելով հետևայ: Ալ Բա՛ւ է, որ մենք յոյսերնիս այս «Ջրիսացնեայ» կառավարութեանց վրայ դրած, մէկ կողմէն քաղաքական անցեալի քանի մը մեծ ճնանք ու մյուս կողմէ օրէց օր խլամ մեր դրացիներու քշնամութիւնը ապահովենք, եւրոպացի պզուկի գիւանագէտներին փառաքշուելով, գանանք խզնդրիկներ ու մեր ուժերը անուսկելով անկազմակերպ մնանք, գալիք պատահականութեան առաջին գոհերը ըլլանք ինչպէս եղանք 1915—18ին իբրեւ ռուսական քնացնող քաղաքականութեան:

Ես վստահ եմ որ, մօտալուտ ապագային Արաբական—Հրեական--Թրքական եւ մանաւանդ համիսլամական մեծ հարցերը իրար պիտի բախին, մեր խոզ այդ պզպզ դպրեվանուց պրիսպեներուն տակ, լուծելու իրենց ճնճռուտ հարցերը արիւնալի, «երբ ձիւնն ու ջուրին կռուին, եշէ տաքի տակ կոխան եղլլայ:» ի'նչ եմ մեր հին առածը, գաս մը չի՞ տրուի'նք ասիէ, քանի ու՞շ չէ: Միացեալ Արաբական պետութեան մը գաղափարը, համապետական նախանձութեան էտէալը ենժան պատճառն էին նրանց

բուն ծարերու, բլլալ օր մը աւերն ու սիրտին գոլալ եւ նեղութիւններուն...: Հրէից քաղաքականութեան մը վերահաստատումն եւ արեւմտեան քաղաքակրթութեան ներխուժումն դէպի արեւելք. Անապատներ—Տարբիւզի գագաթներ եւ խոզավաչների ու երկաթուղիներ գիծերը, որ բուն եւրոպացնելու մրցումին անդրմիջերկրին. միջին անապատներ ու ասոդջ, նորակազմ ու տրքնեցած ժողովուրդներէ մրցումը, սպասելով 2րդ Սերայեւոյի տարհանութիւն մը ևս ժէկ հարուածին, որով ընդհանուր սպանդի վերածուելու հայ աչխարհը մեծ պատերազմին...: Եւ ան ատեն անապատներէ փոքրիկասիոյ ասոզները պիտի գան ու ծածկեն իր շարք չատ մը սերնդակիցներու եւ մեր գոյքի պարեվաճները. Հանդերձ իրենց ոսկիի եւ ազատանդերի անսպառ գանձերով եւ Սուրբ տեղեաց գարաւոր իրաւունքներով... նման քիւրքիոյ մեր լքած հարըսատուքեան. գրապարաններէ եւ տաճարաց:

(Տօքթ. Գ. Քովը իւր սաներէն Հ. Դ. որ ձեռնապէս գինք յուսախաբ ըրաւ, իւր ընտանիքը եւ գրապրուհիները:)

Ուրեմն չի՛ք ապագայ տեւական, խաղաղ, անվրդով եւ հիմնական աչխատութեան, որպիսին կը պահանջէ «Դպրեվաճի» մը, որի արժէքի իր չափանիշը կախեալ է եւ իր տեւականութեան ապահովութէն:

Ինչու՞ ուրեմն քանի գեռ ուշ չէ, չիհիմնե՞նք եւ ընդպատրաստենք մի եռանդ դպրեվաճի եւ հո՛ն փոխադրենք մեր ապագլուխն Սրբութիւններէն գէթ մաս մը...: Ի՛ւր, քէ մինչ մէկ հարիւրերորդն անենալնիք այսօր բոլոր այն գանձերէն, ոսկիէ խաչերէն, ձեռագիրը հին գրքերէն, զոր ձգելնիք Բրքահայաս-

مەن دېگەنمۇ... بۇ مۇ ئېغىر ئېمەس، 50 مىڭ ئەسلا بۇلمايدۇ. ئەمدى ئېيتقىنا، ئۇ پۇلنى نېمە قىلماقچى؟ ئۇنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ ئانىسىدىن باشقا ھېچكىم يوق. ئۇ پۇلنى ئانىسىغا بېرىدۇ. ئۇنىڭ ئانىسى ئۇنى ئېلىپ ساقلايدۇ. ئۇ ئۆيىدە ئۇنىڭ ئانىسىدىن باشقا ھېچكىم يوق. ئۇ پۇلنى ئانىسىغا بېرىدۇ. ئۇنىڭ ئانىسى ئۇنى ئېلىپ ساقلايدۇ.

3.— ئەمدى مەسىلىنى ئوقۇڭلار، ئۇ نېمە دېگەنلىكىنى ئويلاڭلار:

ئۇدا ھېلىقى ئىككى ئوقۇغۇچى ئۆزئارا سۆزلىشىپ، ئاخىرى ئۇ ئىككىسى بىرلىكتە ئۆيگە قايتىپ كېلىشتى. ئۇلار ئۆيگە كىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئانىلىرىغا ئۆزلىرىنىڭ نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئانىلىرىغا ئۆزلىرىنىڭ نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشتى.

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئانىلىرىغا ئۆزلىرىنىڭ نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئانىلىرىغا ئۆزلىرىنىڭ نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشتى.

յուքեան պարտքերն եւ չի ձուլուեցաւ, որպիսին չի կրցան լիուլին կատարել գարաւոր Մխիթարեան զոյգ հաստատութիւնք..., չի անոնք որչափ սիրեն՝ առաջնեկ գարձան հայ որախառոյ գըրականութեան, նոյնչափ հեռու ժէն ճշմարիտ հայու հոգիէն... անոնք հայու մարմի՛ն, բայց ո՛չ հոգիին մտաց, եւ ատով չի կրցաւ բնաւ գրաւել ցեղին սիրտը... Հայն հայ է, մինչ եր ան Հաւատարչական է, Մխիթար Աբբան մատուռչան մըն էր, բայց ո՛չ հոգեբան մը, այլապէս Հռովմայ գիրկը չէր նետուեր։ Եստուվանինք ճշմարտութիւնը. մեր եւ մեր գործունեան ընդդիմադիրներու ժէջ կայ ու կը մնայ պղտոր սառնութիւն մը։ Մենք Արեւելեան մշակոյթով կրօնական մտայնութիւն ունինք, և չենք կրնար հայու սիրտով նայիլ երկուստեք մեր արտասին և այս օրուան գաւառական Բազմութեան և գործունեան վրայ. քիչ գիտենք որ անոնք ալ մեզ չափ ճշմարիտ հայեր կրնան ըլլալ։ Սակայն խորհելով որ անոնց հայերը կամ պատերը Հաստատչական էին, կը տարուինք խորհելու թէ, մեզ բաժնող օտար բան մը սեւ կատու մը, օտարին գրաւով մեր մէջ մտած եւ հայ Աստիճան Ս. Եկեղեցին երբ գործ չարունակ ջըրգաւ գոնացնել ամբողջ ցեղը, և գեռ է վիճակի է գոնացնելու և ներկայ սերունդը։ Ես բնաւ պիտք չեմ զգար Բազմութեան գաւառական, որչափ ատեն ազատօրէն և անկաշկանդ բաց է իմ առջեւս Մայր եկեղեցիի գուռը ուր կրնամ Աստուծոյ Աւետարանը քարոզել և բնա՛ւ պիտի չի փոփոխիմ ցեղիս սրիւնը իւր ներկայ ներսէն ժէջ կրող մեր կաթոլիկոսներն ու պատրիարքները լեզու, երթալու Հռովմայ գատին գանոյիքին առջեւ ատօրնանալու... որի համար Աւետարանիս ժէջ Աստուածային ո՛չ ժի կրաժան կը գանեմ։

Որչա՛փ լոգնած եւ նաւարեկեալներու—վերջին կաթոլը կրնայ ըլլալ համազգային այսպիսի վագճ մը նւրոպայում, կերպրան ժը, նաւահանգիստ ժը, հայու տուճ մը, վարդապետաց, հիւանդ եպիսկոպոսաց, եւայլն հանգատարանն, բուժարանն և լուրջ գիտական ու ժատուռական արդիւնաբեր արտադրութեանց լծուելու ժիտք խոզոզ վայրը, մեր այս այժմ անտէսուած ու հալածուած ճեմարանը... կրցայ այժմ ամեն լուրջ խորհող եկեղեցասէր եւ ազգային ճոգի ունեցող հայը հրաւիրել, մէկ ան պահ ժը իր հիւսակցական սահմանափակ ակնոցը վար առնել բարեհաճի։

Ահա և մեր չորրորդ պատճառը, թէ ինչու՞ մենք մեր ճեմարանը փոխանակ Հռոմէ կամ Արաբատց հայրենիքի ժէջ, հոս, Եւրոպայի, ժեզ սիրող անգուգական բարեպաշտ բարեկամներու հայրենիքին մէջ բացուած տեսնել կուզենք, որոնք գիտեն հնութեան և կրօնական այսպիսի առաքելները նոյնիսկ աշխարհասատան պատերազմներէ ընդուժներէ առքիւ, կործանուժէ փրկել և լոկորդ սերունդին աւանդել։ Հայ Եւրոպայում,

անանց դրամագլուխներէն, պատրաստուած հանճարէդ գրագիտներէն, քաղաքական ամէն յարմարութիւններով օժտուած այս երկրին մէջ մենք պետք է մրցինք մեր ճեմարաններ, մեր ապագայ դիւանագէտներ, զօրավարներ, կաթոլիկոսներ, բժիշկներ, ուսուցչապետներ, նախարարներ և ցեղին առաջնորդներն, որոնք Մովսէսի նման առնէն մեզ դէպի սիրելի Վրաստանը մենք կրնանք ձրիօրէն, կամ չա՛տ քիչ գանազանութեամբ, օգտուիլ եւ պատրաստուիլ համալսարանական մտաւորականութեամբ ուսանելու, ու երբէս պատրաստուած քաղաքացիներ, առնել մեր ովսաննն մեր պաշտելի մայր հայաստանին...»

5. Մենք համոզուած ենք սակայն, որ ներկայ գոյութիւնները չի պիտի կրնան ամրապնդ հայաստանի և հարուստ եան կեդրոնացութեան պահանջը գոհացնել։ Գիտէ փաստ՛ և այս կէտը։

Ա. Անանք կրնան միայն չատ սահմանափակ Աստուածաբանական կրթութիւնը մը տալ իրենց սաներուն, և քանի պուած են բարձրագոյն Աստուածաբանական ուսումը լրացնելու կարեւոր հարցը եւրոպական ունէ պատահական բողոքական համալսարանի մը վրայ վճռանիլ։ Գաւերապմէն առաջ էջմիածին իւր սեպհականութեան չարքերը Գերմանիա կ՚առաջնորդէր, ուր անանք կրճ կ՚ցլլայէն և հոն ալ բողոքական ազատամիտ Աստուածաբան Հարնակֆեացցերու փիլիսոփայութեան. իսկ այժմ Դուրեան Գաւերապմով սկսուած, ծանրութեան կեդրոնը ասելի դէպի Անգլիական եկեղեցին կը հակի, ուրկէ այժմ 4 սեմներ ժէկէ երկու տարի Ճեալով վերադարձած են ծառայելու ասելի համաձայն Ս. տեղեաց պահպանման ընութեան և կարեւոր գործին։ վառնզէ ան հին գլուխներով ալ կարելի չէր Ծուրը տեղերու ժէջ Գաւերապ ժառայեցնել, խառնի ծկել, պետական քանի մը օտար պաշտօնական այցելուներ ընդունել, պետք էին և համալսարանական Աստուածաբան վարդապետներ, մինչ ապագին...20—60,000 գաղութ մը օտար սեմերու, չատնչ նոյնիսկ չնորհքով քարոզ մը խօսել առաջնորդ մը... ուր Ճեալ վարդապետ կամ քահանայ...։ Եւ հետեւաբար, քանի որ ուրեմն պետք ունենք օտար համալսարանին էդդ լրացուցիչ մեր գաղութին գալ գործակցելու, տիա կ՚ըսեմ մեր «Ներքինեան» ճեմարանը լրացնելու ալ պահասը, առնելով մեր ապագայ սեմերն ալ Աստուածաբանական և պետականին աշխատանքին, այլ նաև տալ մեր եկեղեցիին միաստարր Աստուածաբան ժառանգական արհեստավոր կեդրոնացութիւն մը։ Նոյն իսկ Մխիթարեանք կը պահեն Հռոմի մէջ տուն մը, ուր իրենց հզաւորութեան առակ համալսարան կը յաճախեն իրենց սաները։ Որչա՛փ իմաստուն կարգադրութիւն մը, որմէ մենք չատնք ըն իրենց առնելով սանեալու էինք և մեր «Գեւորգեան Տաճար» հերքոպան ունէ կիսկրոնի մը մէջ մէջ։

Բ. Եթէ կուզենք որ մեր սիրելի հիւանդին ըլլայ եւ՛ ամէն հայու սիրած հիւանդին, մենք չենք կրնար ալլևս անտարբեր դարու ոգին և պէտք է հետաքրքրութեամբ հարցնենք։ Մենք չի պիտի կրնանք այլ եւս առանց գէթ համայնահոգեբանական տարրական կրթութիւն ստացած հիւանդապահուհիներ գտնելու։ Ա՛լ անցած է այն դարը, որ կարծել չի պիտնար իսկ կրնար քահանայ ձեռնադրուիլ, բաւ էր որ ան կարենար շարականներ երգել բարձր և «գիլ» ձայնով ժողովրդեան առջեւ պոռալ... Ալ ամո՛ր է մեզի, եթէ քիչ մը ժամանակէն գէթ մեր հոգեւորականները մեր հիւանդանոցներուն մէջ հոգեբոյժ կրթութիւն մը չստանան, և տեղէն քիչ եթէ մտքի Աստուածաբանութեան կարգ դասընթացքի մը չի հետեւած մէկը քահանայ ձեռնադրենք։ Մենք անպաշտօն և անորակ ուսուցիչներու և ժուրնալիկ օւ գրաժապաշտ քահանաներու անտրժան բանակներ ունինք (շատ յարգելի և քիչ բացառութիւններով) ասիկա սրտակեղ և զարգացած հոգիով մէ կզգերութիւն մը չունենալով հանդերձ

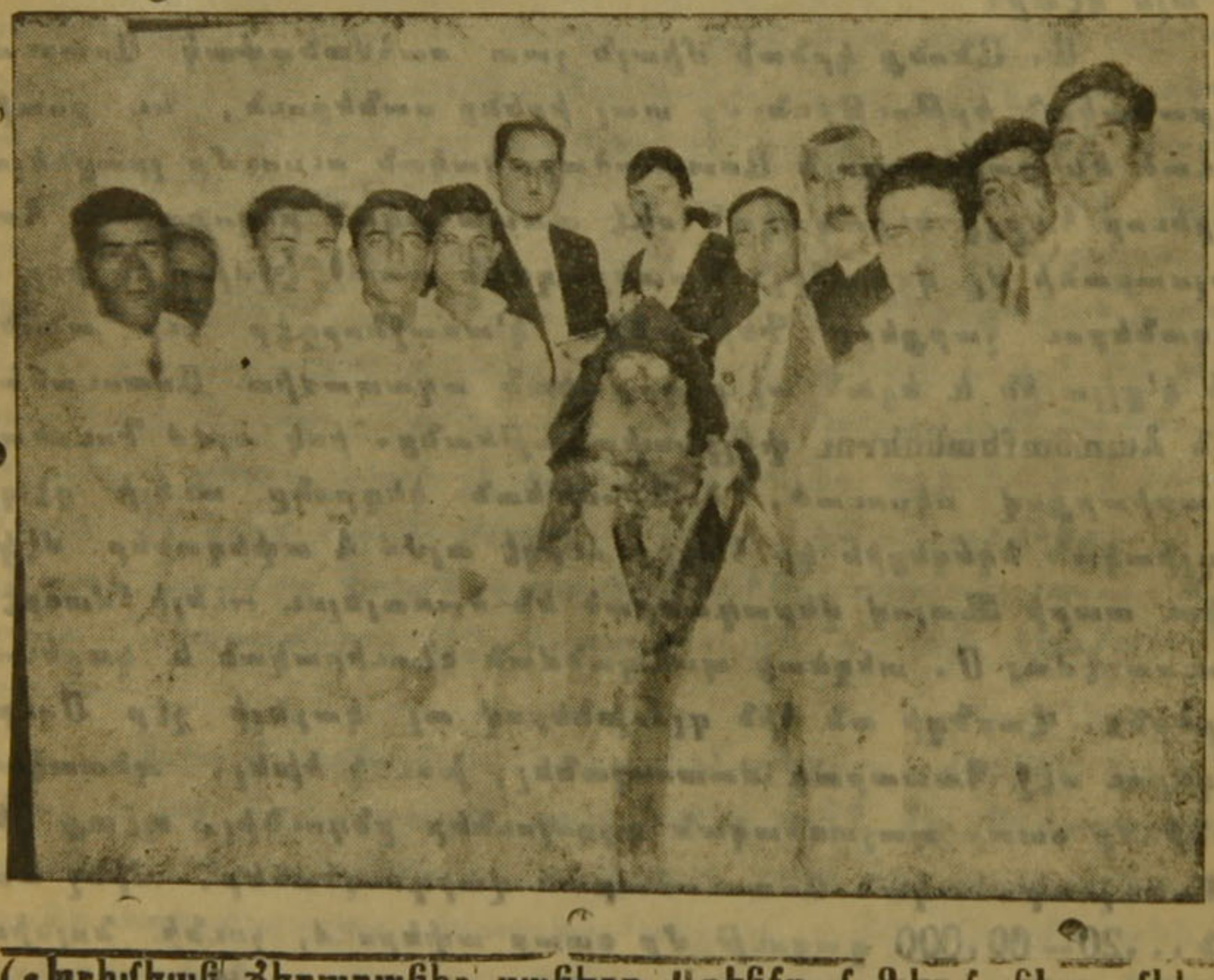

(«Երիտասարդ Ձեռարանքի» սաները Աբեղեան Գերմանիայի մեկ ճեմարանում. Գերասիարհ Մազլումեան Ս.ին կողմէ դպրութեան չորս տասնամեակներ սեպհականներ Տէր եւ Տիկին Պարոնեանների եւ իրենց ձեռնասուն ընտանեայ Տէր Մկրտիչ Խաչատրեանի։ Օգոստոս 1930ին։

տարեւէ տարի իջած, ոչէի թէ գէշ, այսպիսի կոչուած «Հոգիներ չը կը մահանան և մեր վարժանքի նոր սերունդը, որ կը պիտի չատ ուելի պէտք ունի, ահաւոր բացի մը ստեղծ կը գործնուի։ Տասը տասն եւ հինգ տարի վերջ, երբ ծերանան կամ վախճանին մեր նեղկայ կաթոլիկոսներ և պատրիարքները և անոնց հաստատիչ եպիսկոպոսանները, որոնք արդէն չատի վրայ կը հասնուին։ Գիտէք արդեօք, յոլորդ սերունդը ի՛նչ անէծքներ պիտի կարդայ անոնց, որոնք անտառները կարելով վատնեցին, տառնը ծորերը անիկելուե՛ո՛վ և որի՛ պարապն է այս չատին մտածելու։

Սովի, ջարդի, սրհասութքի չրջանն անգամ, այժմ այլ խաբեությամբ և հնամաես նպատակներով պետք է օրօրուինք և զբաղուինք: Այժմ ալ ժամանակն է որ մեր գաւառներէն կարեւոր մարդ մը եւրոպական պինդուորական դպրոններին իրաւագիտական, Ասատական, Բժշկական և դիւանագիտական մասնագիտութեան հետեւցնելու ճարք ու ճանապարհը մտածենք, որպէսզի հայրենիքին վրայ ունենայ իւր քաղաքի և դիւանագիտական մարմնի արժէքաւոր ներկայացուցիչները, եթէ կուզենք ելլալ քաղաքակիրթ պետութիւն մը. ապրուիլ քաղաքակրթութեամբ և ոչ պարզ ասիրեթապետութիւն մը...

Գ. Մենք այժմ չա՞տ որուած ենք: Առաջները հայաստանի մէջ քիչ քուով քահանաներ գիւրաւ մեծ համայնքներ կը հովուէին: Այսօր հայութիւնը պահելու համար սակաւած ենք քուով չա՞տ ուսեալ և այն ալ պարշտած օրակարգ դպրոցներ ունենալ. պահելու համար մեր եկեղեցիին պատիւն, բառարանելու ճաշակին և պահանջին ներքաղած նոր սերունդին. սրտով չրջապատուած են սրտով և գրաւով ապրելի ուժեղ եւ ճարպիկ ազատրդ ապոնդատուրներով. կրնալ պահել մեր գոյութիւնը, ազգային և կրօնական կրկնակի տնտեսներէ:

Ահա այս երէք կէտերը և իրենց չարաչին բոլոր կոզմերը նկատի առնելէ յետոյ էր որ, վարչութիւնս որոշեց հայաքնան մեծագոյն ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ, եթէ գերմանիոյ, մէջ և ո՛չ քէ սրնւելքի անչուք մէկ անկիւն քաղաք «Ներիմեան» ճեմարանին քէ պի՛ան, և ի՞նչ չափով պիտի յաջողինք. դա մի այլ հարց է, որին մեր ապագան կրնար պատասխանել: Կ'ապասենք որ, մեր պատուական ընդ ազնիւ հոգիները հետամտին ու քաջալերին իտէալս վեհութեանը և բոլորուին մեր չուրջը:

Երբ Մխիթարեան հայրեր կրցան վիեննայուն, Վենետիկ, Ծառնայուն լուսալ կարեւոր ոգրանները առեղծել և իրենց անունը քէկուզ կէս մը. կամ լիովին կարիւնած. բայց հայ մնացին. քանի՞ չի լուսալ որ և մեր Հաւատարչական ճեմարանէն կրնան ո՛չ միայն հոգիներ. այլ և լուսոյն և գերմանական լրջութեամբ պատրաստուած մասնագիտաններ դուրս գալ: Մի՞ քէ Ծրասնասէր. Իտալիոյ. Աւստրիոյ. Ծուճաստանի, Գուլգարիոյ ալայլ ալայլ օտար երիտասարդները հաստատին կը պատկանին, որոնցմէ չե՛նք վախնար ու կը խորշինք մ՛այն գերմանացէն...Գանի որ բոլորն ալ օտար երիտասարդներ են նոյն ազգութեամբ կարելի է և գեա ուելին գերմանիացնել սրտուած ըլլալով որ գերմանիա սիրտունքով օտարները չի ճանչեր, այլ նոյն իսկ իր ազգայնական մասնաւորութիւնը կարգիլէ ա՛ևէ արեւելքցի մը հպատակ ընել, մինչ մեր երիտասարդներուն մէջ, քարի արեւ ու նեցուկ հաւատ նիւթի մը պէս, սիրով կը կլլեն և կը գիւրացնեն ... Ե՞րբ պիտի սթափուինք:

Մօտ գրեթէ երեք տարի գոյութիւն ունեցող մեր «Կեդրիմեան» ճեմարանը գուրկ մնաց գնահատական ամենապոյզն քաջալերանքէն և տարիներ գարձաւ ժամանակ և քզբաղութիւնների գլուխը և յոճախ մեր որակաւորներին, վասնզի հիմնադիրը հայ մնաց եր և ոչ կաթոլիկան մը:

Ան ճշմարիտ գրիտասարդի մը պէս քառակը լոյն բացած կը գոհեր... Անդին ի՞նչ խնդարկութիւն, չոգոքորդութեան ի՞նչ

անհամ բառեր չէի չսայլուեցան անխտիր, երբ գոյգ մը կաթոլիկ Մխիթարեաններ Սեվրի ժէչ բացին երկրորդական դպրոց մը եւ վճռաւժով, որպէս չնորհք, քնգուեցնին մեր կառուցուածքները։

Հայէն ուրեմն պէտք է գրամ առնել որ գովքդ ընէ եւ կամ օտար մը պէտք է հայուն գրամ բաշխէ, որ երթանք եւ քնդինք անոր առջեւ և դինք անժամաքնեանք. խակ երբէ գանուի խնդ հայ մը, որ 14 տարի օտարներէն գրամ ժուռայ և իր անձնական հարստութիւնն ալ վրան բարդած (տես «Ալ Բաւ է» գրքոյկ 96 էջերը), և ժողի սրուէ. պէտք է գայն կամ յիմարանոց առաջնորդեն, և կամ արդեօ խաչադող մը հայածնեք, վասնզի, գա որոշ է ամէն հայուն, երբ այս գարունիկեանը հազարաւոր օրհներ ժող կը բերէ, անշուշտ անոր առանձատուիկը և ամէն խակ գրպանած ելլայու է. այդչափ պարզ հաշիւ, երեայ այս օր ձոյն խակ ժառնգաւորեցի մը աշխերան ընել, բաւ է որ ան հայ մը ելլայ..., ԱՀԱՐՈՒՆ ՎԷՐԻԼ. ժեր ներկայ «հայ վերայոյսներս» խորագրուած և քիրախտա գանգուածի ժառնձնլակեր պը, այլապէս ալիմ այլ վերաբերում մը կունենար քեզ հանդէպ խեղճ իր գաւակին։

Առնեբս լման ժէկ ու կէս տարի գուրկ մնացին հայ կղերի ժը հայրական ներկայութենէն, զի նախ որ առանձակ. ներով կոչեր, նաժանիներ, խնդրագիրներ տեղւոյն Պատրիարք Ս. Թ եւ Երուսաղեժայ ու կ. Գուսյ Գաարիարքութեանց եւ էջմիածնայ գահակալին Աքսաին, ժիշտ քերմէ ասելի առիթ ազեր

Համագգեստուած Սեդրաքիկ տաճարը «Խրիմեան Ճեմարանի Աքճճի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին բակը, օրջապատած Միութեան ընորհնայ հանուածոյ եւ իրենց «հայրիկը. այս խում բը Օգոստոս 1930ին մեկնեցաւ Գերմանիայ ուսանելու։

սալի։ Խնդրելով որ ձեւաթաղեն, սահերը, չէնքն, վարչական մարմինն ալ ամէն բան պատրաստ է, արդէն մէքան հոգեւորական ալ, որպէս ձեւաթաղիկ Ցեսուչը, որ գալ մեր ծախքով Գերմանիայ և գեղեցիկ ձեւաթաղես և իւրացնելով գարձնէ զայն հայոց մասամնգաւքիւն։

Սակայն, փոխանակ ընդլատալ գալու և մեզ քեւ ա քիկունք ըլլալով ասելի առաջ տանելու սկսուած այս սիրուն ձեռնարկը, ահա ամէն պատահական քզքտութեամբ, էլ մը նախքեր մեզ, յեղնելով անհամ քերքերու պարապ սիւնակները, մեր գրագնել Գարեգինկեան կամ «հայկական Գարոնիկեան» ալլն վերատաւքեամբ, խորհելովոր մենք արդէ անձանօք ներ հայ ժամուլի անբարոյական պարտեզակուքեններէն (բացատքիւններդ անշուշտ գեղահատզներէն եմ) պիտի ազգուելինք և ապզուքիւններս փոխէինք, կուսակցուքեան մը եղբայրակէինք։

Մենք սակայն արդի պահանքեամբ և յանախ ալ վերջապէս խնդութով մը կը հետեւինք կարգ մը հայաստանեայ ժամանակակից թերթերի անձին պատերազմներուն, երբ կը գոչեցնէինք գրաժամ կան օժանդակուքիւններս, կը լսենք որ չի պիտի պարտաւորուինք կարգ մը խմբագիրների ոճերը հրատարակել ևիրենց մեզի ղրկած խմբագրականներդ բազդատուքեան գնել քանի մը շաբաթ վերջ նոյն գրչով գրած խմբագրականներին հետ, երբ ալ չի ատացան սպառած գումարդ ... Ա՛լ պատահած է գոգը, քէ ինչո՞ պիտ հայ ժամուլը անխնայ հալածեք։

Ահա և քէ ինչո՞ ձեւաթաղես հայ հեռանքէ հեռու երթնքի մը տակ բանալ կուզեր վարչուքիւնս, ուր ո՛չ հայ ժամուլն, ո՛չ կուսակցական ճղճիմ կիրքերու հաշիւներ, օ՛չ անհատական զգայուն կամայականուքիւններ և անձնական նեղմիտ հաշիւներ, ոքնք գործակատ ժողովուրդի մը յառաջդիմութիւնն են, և ալլն այս տեսակ ազնիւ՛ ուխքներդ չէին ներգործեր խաղաղուքիւն սիրող մեր այս ձեռնարկը։

«Գա՛ք պարզուեցե՛ք, հրապարակն ազնիցե՛ք, որչափ որ կուզէք» կ'ըսէր օր մը ձեւաթաղես համառ տեսչը և իմ 22 տարուան մտերիմ բարեկամս proBkukon կալագերդը, «մենք պիտի չաբաւնակենք մեր գրամով խաղազուքեան ասկվիրաններ և Գրիստոսի ճշմարիտ գինուորներ պատրաստել Գրիստոս Լուսաւորչի մարքերս սկիզբին համար,» երբ ես իրեն կը կարդայի «նոր Օր» և «Ծառայ» օրաքերքերի մէկ անչնորհք յօդուածէ քարդմանուքիւնը մեր մասին։ Բարեկամս և ես սակայն չէինք գիտեր այն օր որ այդ քայնալի յօդուածներդ, ատ՛ղ պիտի առնէն ատ վերայ ընէին առներատ վատահաւքիւնը և անոնցմէ մէկը քարատառելով սպատուհիններդ պիտի պղծեր և իր արտքդը ձած կելու համար առնա հինգ տեղէ կրակի պիտի առ, քալ գիտնալով որ «Ծառայ» և իր նման քերքերդ, երբ հակառակորդ-

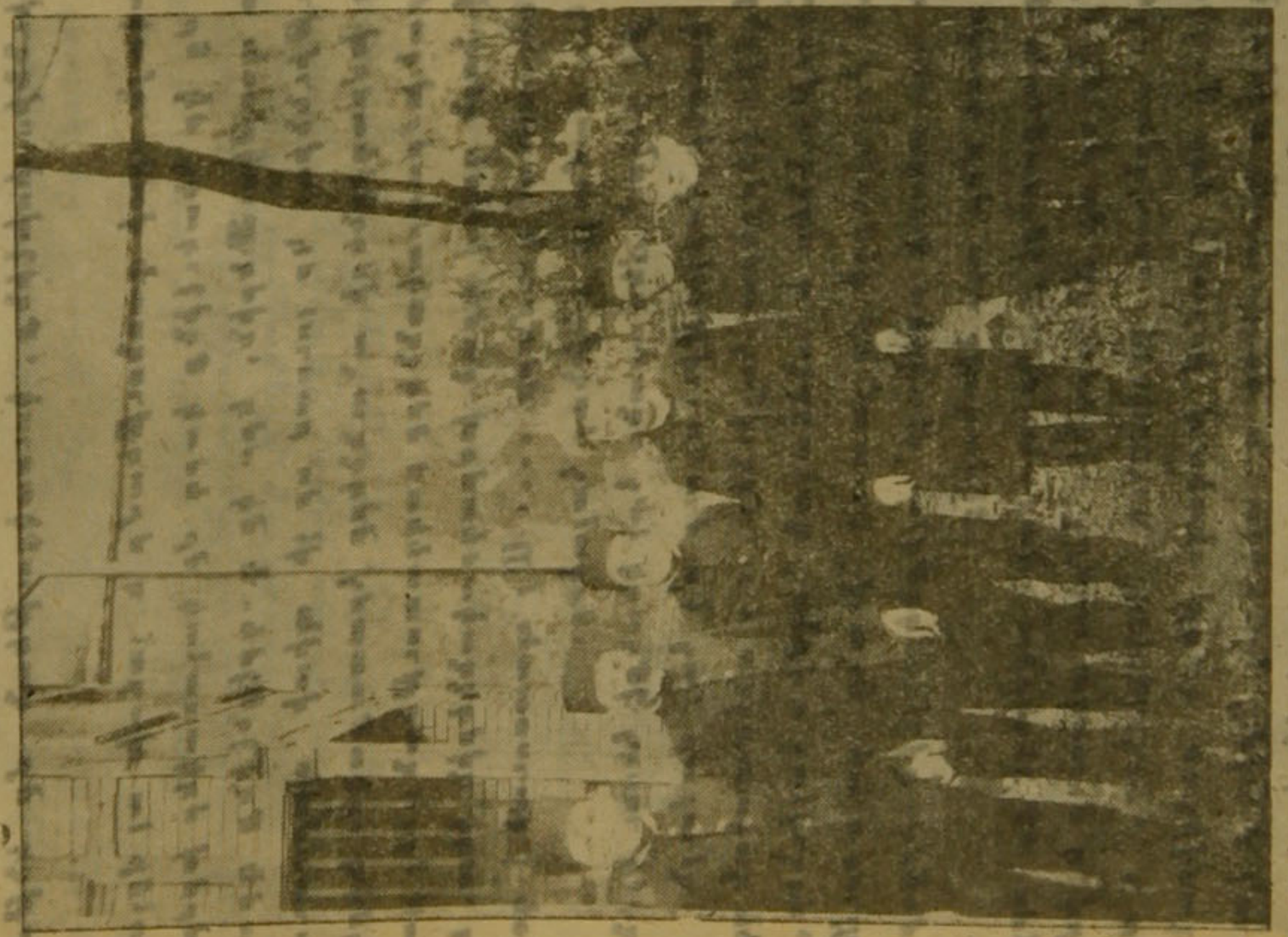

Фотография — Хлеб Нижегородец бывшая в «Огоньке» дважды отмечу, Prosh. Нижегородец ул. Шверника. Фото Огонек (это наш корр.) Н. Шверника. Ф. Шверника. Fro6. Нижегородец ул. Фотография, на которой изображена группа людей.

իւր երազած պատկերն հայրենիքը, դէպի ուր ամբոխ հոլանդացիներ, ու ուր ուխտած առաքելները։ ...

Ահա բոլոր այն պատճառները, որոնք մեզ կրնան ստիպել հրապարակաւ ամէնուն բսել. կամ և այլ պատճառներ աղեղուշտ, որոնց մասին այժմ չենք ուզեր հրապարակաւ խօսիլ, քէ ինչու՞ մենք ներքին ժողովէն դուրս եկանք ու չմասնակցեցանք ազգային ընդհանուր ժողովին։ Ինչու՞ մենք ներկայացուցիչ չընտրեցինք, ինչու՞ մենք մեր ձայնը չտուինք, ինչու՞ մենք մեր ձայնը չտուինք, ինչու՞ մենք մեր ձայնը չտուինք։

Գիտենք որ մեզ նման մտածող հոգիներ ալ կան, որոնք պիտի գնահատեն այս խոհելի և ուշ կամ կանուխ անոնք բոլորուին պիտի մեր շուրջը...

«Ու երբ քիչ առնէն ցիրկիզ մտածող գաւակները տեսնեն առաջին հունձքերնիս, ջասու օր մը վշտացած Ա. նախատինա, պիս մխիթարելու և քաջալերելու համար, օրրանք արպէս տիպար Հաւատարչական և հշմարիտ հրէտասնիս մասուրական. նոր ին ոգեւորեն հայ մտազովուրդն, այն առեն է ու մեր շուրջը պիտի բոլորուին և ի կարգս շատ ոք խնդութեան և քու ծառայութիւններդ գնահատել պիտոյ խոհուն ցեղատիպներդ ազնիւ հայ ազգն ... ահաւասիկ եր ու կը խօսէր ազնիւ բարեկամիս հոգին։»

Այս պատճառներէն զատ, կան և ուրիշ նեղութիւն հոգեբանական բոպէներ, ու տիպերուն մեզ ճնշմարանս ներսէն, և ո՛չ Արեւելքում քաղաքն։

Այժմ անոնցմէ մէնչ գլխաւորագոյնը։

Հայ նեղ յին պատճառ մը ու տուաւ ինձ ուժ, զոհելու ամէն ինչս, հարստութիւնս, հանգիստս, առողջութիւնս, պատիւս, ապագաս, և առաւ ինձ խռնարհաբար ազին գալու մուրացկանի, ցեղիս համար գրամ հաւաքելու, գերմանի ժողովուրդէն, և այս 14 տարի շարունակ, և չի յուսահատիլ բնաւ, քէհուպ ոչ մի քաջալերո՞ւթ, և ամօթ անտեսուած, անարգուած, լքուած, հալածուած, ոտպառնուած, չի յուսահատիլ երբ մոռնալն ցեղիս սիրոյ յիշողով կը խաչէր դէս տարիներ շարունակ, չի ընդհրի երբ խնամոյս առեն արպէս օձ մը ծոցիս մէջ անոյ, առնգա գլխիս վրայ կը վտարէր, բնաւ չի ծահանչի երբ անպատկիս հետքս, դիմեր կամ ուշխարհական մխայուքիւնս չարաչար շահագործելով, հանգ և յոռետ պատճառելի գուժարներ չորքեցին, առանց իր նպատակին ծառայեցնելու, որոնք դէս խոհելով կատառելին։

Այո՛, ժամանակն է որ դիտեմ ամէն հայ, մեր ուժի անապատ այն տղերքը, որ կուտայ մեզ ա՛չ միայն կորով, ուժ և համբերութիւն տոկալու այս ամէն հալածանաց, այլ մեզ ու նոյնպէս գեղ կորովի և ուժ այնքան անապատ ոգեշարժներ, որ կը բաւեն գեղ հինգ հատ ազգերի ձեռնարկներ սկսելու։ Այդ ուժ տղերքն մեր հաւատքն ու մեր հոգեզուն.

մեզ առ մեր հաւատոցն։

Մենք համոզուած կը ծաւալենք լուսպուին, ապրին և իւր սիրելի Ս. եկեղեցիին։

Մենք բացարձակօրէն համոզուած ենք որ.

Ա. Հայ Առաքելական Ս. եկեղեցին Աստուծոյ պարտաւոր սիրելի գաւակն է։ Ան իր Ս. հոգիով, մեր եկեղեցիին ժէջ միշտ ներկայ է և իւր ներկայութիւնը զգալի է։ Ան այս օր ալ գեռ կը վերակենդանացնէ իւր սիրելի գաւակները և կառոյցէ զանոնք հրեխտասի Ս. Առչին։

Բ. Հայ գարաւոր Մարտիրոս Ս. եկեղեցին գեռ պէտք ունի արտաքին անկեղծ եղբայրական օգնութեան միւս քոյր եկեղեցիներէն, վասն զի ան, այսչափ ընդունելի գեռ է վիճակի չէ իր ուժերով ինքնուրոյն և անկախ եկեղեցի ժը գառնալ, ու պիտի գառնայ չուտով զոհ հոգիներէ որոշումներին, այլ ալ գաւանութեան ժդուելով։ Ուստի, այսպէս զի չի կրնար իւր ուժերը և չի վառնգուի իր եկեղեցական ամբողջականութեան խնդալը, պէտք է կանխուի այս վառնգ, առով իրեն, իր ծոցէն ծնած և երեն հաւատքով պատրաստուած հոգեւոր մասնորդներ։ Անոր նախկին պատմականութեան, որ չի պիտի ձուլուէր Բոլոնիական կաթոլիկ ուժ, լէնպերհուժ ալլն. երբէ անոնք ժամանակին կաթոլիկութիւն չ'ընդունէին և պահէին չնչուած ազգութիւնուժը իրենց հաստատուն։ Մենք տեսնենք ու տասնեակներով վկայական Բազարական պատուիրներ հաստատուած իրենց արհեստն ըրած են, ստանալու համար օտար ընկերութենէ ժը պահուած ուժեակն ժը... եւ այսպէս կը վերանայ այսօր Ցառնասի, Սուրիոյ եւ Պալքաններուն ժեր անպաշտպան գաղութներուժ, այդ պետական պատնդաւորները Պապականութեան եւ Բազարականութեան «Ս. հոգիով» զօրացած, Անէծք իրենց, և նը գովք իրենց հոգիներուն, վասնզի անոնք այս ժարդասիրութիւն չուտով ձուլուելուն է որ կը նպաստեն, Մինչ. եթէ բոլոր հայերս, երբ նայինք բոլորուած Ցնալ ժեր Մայր Եկեղեցին չորս պատերուն ժէջ և պագնել սալէնք օտարներին, թէ հոն հայութիւնն է որ կը պահուի, այն ատեն արտաքին օրագրներով գիւրաւ չի պիտի յաջողէին ժեր ձուլուժը

Հայ ժարդիւրդ, ժարի՛կ երբ քու խոնարհ լուսկիդ արիւնոտ այս խօսքին. և գազաչեժ հաւատայ ինձ. նախնուած կրօնքը, կը բուլացնէ եւ ազգայնական ոգին... ժտածի՛ր այս խօսքիս և չարժէ քան ա՛յնժ։

ԱՀԱ ԹԷ ԻՆՉՈՒ ԵՍ ՉԵՄ ԾՈՒՍԱՀԱՏԻՐ ԴԵՒ։

Ես երբ այս ժէնք, ժիշտ է ժիտ ունենալով Ս. ատաքելին ատ խօսքը. «Չի լաւ է բարի գործեալ, եթէ կամիցին քան Աստուծոյ։ կամքն չարչարիլ, քան չարագործեալ.» Ա.Պետր.

Գ,17, եւ կը ժխիքաբուխ յաճախ ԾովհաննէսեանՄ կբաւիչին հետ կո չելով. «Այդ ուրախութիւնս որ իմ՛ է, յիսաց է, Տէր պարտ է առել, եւ ինձ ներելոյ» Ծովհ. Գ. 30—31։

Եւ այս բացատրութեան պաշտօնական յօդուածս ոչ մի նայ orupbrp չի նրատարակեց, որպէս զի հայ ժողովուրդը իրենց հանած ազգուկին իմ ատեն գուրգէն հաւատայ, առանց խորհելու որ օր մը հայ ժողովուրդը պիտի լսէր բուն ճշմարտութիւնը եւ ատ իւր արդար վճիռը, գտնելով անարգանաց անպատիւ սիւ նէն անխաթէր այս Սուրբ գործը խանգարողները։

Գատաստիւնը անաչառ է եւ չի ներեր։

ԴԷՊ՛Ի ԱՐԵՒԵԼՔ Բ. ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

1930 ԻՆ

Նամակներով յարաբերութեան մտանք Հոգեւոյս Դուր հան Ս. Գատերիարքին հետ, ու բացատրելէ յետոյ մեր ծրագիր.

Ա. Նախագահն ու միս առաջին պատեհութեամբ ճամբայ հանել Սահակն պաշտօնն եւ իւր ժառանգ ժողովը վիճակը վերջին հաւն արքեպիսկոպին գինք ընկերանալ ինձ եւ ես երբ ալ չէր կարելի յետաձգել ծրագրուած եւ պրոշուած ճամբորդութիւնս, մեկնեմ մի Տիկնոջս հետ, բոլոր լիազօրագրերով 2 Մայիս 1930ին ատպարէն ճեպի Աքէնք եւ անկէ Երուսաղէմ։

Սահակն դեռ վիճեցաւ չի հասած թերթերուն կարգադրինք մասին որ Դուրեանն ուղղագրութեան վարժանան եզերական լուրը կը գուժէր։ Հետագրնի վեհափիճէն վարչութեանս, թէ պէտք է շարունակել ճամբաս, թէ ես դառնալ։ Սահակն գանէ որ Աքէնքում, Մայրավանն Ս.ը մեզ կ'սպասէր, մեր քնարան ուսուցիչը, Գ. Սահակ Մինասեանը, մեր ներկայութեան եւ դիտակցութեամբ գահանայ ձեռնադրելու, որպես Ծաւնահայ Գազութին շրջանն գահանան, ի հարկ Միութեանը, հրահանգեց մեզ վարչութիւնս, շարունակել ինչուան ճամբորդութիւնս եւ Երուսաղէմում Տեղապահ Սրբազանների հետ բանակցել եւ անոնց հետ համաձայնուելէ յետոյ 10—12 տաներ գնարկել եւ Գերմանիա բերել։

Աքէնքէն խորհուրդ տուին մեզ, նախ Սգիպտոս գանգիպել եւ Թորգոմ Սրբազանին հետ համաձայնութիւն եւ ապա Երուսաղէմ երթալ։ Թորգոմ Ս.ը ընդունեց մեզ Տիկնոջս եւ գ'իս, բեպէս չուս սիրալիր, սակայն մեծ վերապահութեամբ, եւ խոր հարց առաւ մեզ երթալ Երուսաղէմ եւ բանակցիլ Տեղապահ Սրբազանին եւ Տ. Բարգէն ու Աղաւնունի Սպիսկոպոսներուն հետ, չհշանալով, «Ինչ որ անոնք կարգադրեն, ես ալ համաձայն եմ, եւ եթէ պէտք տեսնեն, ես պատրաստ եմ երբ հետագրէք, անմիջապէս գալ...»

Թորգոմ Ս. գրեց եւ այս ժամուն նամակ մը Երուսաղէմ, Ս. Տեղապահին եւ մեզ մեկնեցաւ։ Հոն չի հասած գուժեց եւ սխալ հետագիրը Մայր Աթոռէն իւր Ս. Գահակալին վախճանումը եւ համակից մեր սիրտերը սխրութեամբ։ Հոգեհանգստեան եւ սուգի այս չրջանին էր որ կը գտագրիչէր մեր պատմական այս աշխատութիւնը։

Սահակն Ս. հարց մեզ Երուսաղէմ որպէս վանքին «երեսի հիւրերը» պատուիրեն ու վար գրեն, արժադրելով մեզ նախկին Գատրիարքարանի ամրոզ յարկաբաժինը, ուր ապրած էին մեր «Հերիմեան ու Օրմանեան», և մեր Դուրեանը» որպէս աքսորեալներ կամ հիւրերս։Մենք սակաւած, բայց և սիրով առնելի, հոն մնալու պարտաւորութեամբ, վասն զի սուգի օրերը գադարիչէին և 8 նորնծայ վարդապետների, Դուրեանի տանեբու վարդապետութեան ձեռնադրութեան, հրաւիրուեցանք Ս. Տեղապահ հօրմէն ժամանակելու այս արքեպ ձեռնադրութեանը արարողութեանը։

Ապա Պատրիարքական Տեղապահ Տ. Մեսրովբ, Աբոտա-
ֆից Վեհ. Բարգէն կաթողիկոս և Ազաւնուն Սրբազանները կը
բաւիրեցին մեզ քներանոցի գեղուցանելու իրենց մեր առաքելու-
թեան նպատակների մասին և յետ ԼԻԱԿԱՏԱՐ լուսարարութեան
որոշեցին վեհափառ Բարգէն Ս.ի հետ շարունակել բանակցու-
թիւնները, առիթ մեզ պաշտօն պատրաստել գրաւոր առգեկա-
գիր մը, ներկայացնելու զոյն Տէօքէն Ս. Ժողովին։

Վեհ. Բարգէն սրբազան սիրաւ իր խորագնին ուսումն
նասիրութիւնը և բազմաթիւ խորհրդածութիւններէ յետոյ պա-
տրաստեց իր տեզեկագիրը։

Երուսաղէմայ Տէօքէն Ս. Ժողովը իր 1930ի 46րդ նիս.
ակ մէջ իրատուց սոյն տեզեկագիրը և վաւերացնելով պաշտօ-
նական նամակաւ մը հաղորդեց մեզ իր այս որոշումը, առիթ
մեզ եւ Բարգէն վեհափառին տեզեկագրին վաւերացեալ պատ-
ճէնը, զոր իր յարակից բոլոր գրութիւններով Ձերդ Վեհափա-
ռութեան և հանրութեան կը ներկայացնենք այժմ։

ԱԲՈՒ ԱՒԱԳԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲՈՒՆՑ
Երուսաղէմ
—o—
Համար.—10062—11

26 Յուլիս 1930

Մեծապարգ
Տօքթ. Ա. Ս. Պատրիարքական
Գլխ. Գլխ. Երուսաղէմ

Ամսոյս 11ին, Շաբաթ, երեք Եպիսկոպոսներս.
Գեր. Տ.Տ. Մկրտիչ և Բարգէն Սրբազաններ և սարկաւագութս,
յանգին Ձեր իսկ քներանոցի բացառութեամբ Գերմանա—Հայ
Լուսաւորչական Առաքելութեան հիւրանոց մը հաս-
տատելու գրագիրը Գերմանիոյ մէջ։ Ապա Գեր. Տէր Մկըր-
տիչ Եպիսկոպոս և ես պաշտօնապէս Գեր. Տ. Բարգէն
Ս. Եպիսկոպոսին, որ Ձեզ հետ առանցին անհատականութեան ա-
նուն մանրամասնութեամբ ծանօթացնայ խնդրոյն, և այդ մա-
սին իր տեսակէտները ներկայացնէ Տէօքէն Ժողովին։

Նորին Սրբազնութիւնը հատորից իրեն եղած յանձ
նարարութիւնը և տարեայս Յունիս 21 թուակիր գրութեամբ
որուն պատճէնը կը ներփակենք, պարզեց Ձեր անձին և Գեր-
մանահայ ԼուսաւորչականաՌաքելութեան մասին իր տըպաւո
րութիւնը ներկայացնելով մխանգամայն ծօրը կ'ետաբէ բաց-
կացնել իր առաջարկութիւնը։

Ս. Աբոռոյս Տէօքէն Ժողովը իր վերջին քառասուն
եւ վեցերորդ նիստին մէջ ամենայն ուշադրութեամբ նկատո-
ղութեան առաւ խնդիրը, այդ առթի ունենալով մանգա-
մայն ներկայ եւ լանգելութեան տեղ եղած քգբաչգու-
թիւնները, և Հայաստանեայց Առաքելական և Ուղղափառ Ս.

Եկեղեցւոյս համար բարձրագոյն դաստիարակութեամբը օժտուած Հոգեւորականներ պատրաստելու տեսակէտով օգտակար և համահրելի գտնելով ձեռնարկը և արժանի ամէն քաջալերութեան, խնդրեցինք Գեր. Տ. Բարգէն Սրբազանի տեսչութեան և առաջարկները. բացատրութեամբ յիշեալ առաջարկին, զոր ընդունելը իր իրաւասութեանէն վեր գտնելով. վերապահեց զայն յառաջիկայ ընդարձակ Ս. Աթոռոյս գահակալին հայեցողութեան։

Տեօրէն Ժողովս փութաց գրել պաշտօնապէս Սպիտակի Առաջնորդ և Սերաստահայոց Կաթոլիկոսական Գահուժի Գեր. Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոսին, և խնդրել որ դրացած դիւրութիւնը բանալու համար հաճի բացատրել Ս.Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Մարմնոյն Գերամեծանոյ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հայրապետական Աթոռոյն խնդիրը և առանձնայատկութիւնները, զոր ներփակեն եւս այն պաշտօնական գրութեան պատճէնը։

Զայսսակի հաղորդելով Ձեր Ազնուութեան, կ'օրհնենք Ձեր բարեպատակ ջանքերը, ժողովրդին ծառայելու գործին մէջ յաջողութիւն կ'ուզենք։

Ողջունիւ—Սիրոյ Ազօթարար Գաւրիէլ. Տեղապահ
ՄԵՍՐՈՊ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆՇԱՆԵԱՆ

ՊԱՏՃԷՆ

Գերապատիւ
Տ. ՄԵՍՐՈՊ Ս. ԵՊԻՍԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ
Գաւրիկաց. Տեղապ. Ս. Աթոռոյս
Ասս

Սրբազան Եղբայր,

Երեք Եպիսկոպոսներս. Դուք Մկրտիչ Եպիսկ. և ես, Յունիս 14 Շաբաթ առտու, իմ սենեակիս մէջ լսեցինք Տօքթ. Արմենակ Գաւրիկեանը որ երկար բարի պատմեց թէ երբ և ինչպէս գացած է Գերմանիա ուսանելու համար, եղած է բժիշկ և նոյն տեղ հետեւած է Աստուածաբանութեան, յաջողած է ստեղծել կազմակերպութիւն մը «Գերմանահայ Լուսաւորչական Առաքելութիւն» անունով. որուն նպատակն է արդիւնք մարզասիրական միութիւններուն ձեռնարկները Հայ ժողովրդին մէջ, և տալ տեղ օգնել հայոց որ ուզեն իրենք գործեցնել իրենց Մայրենի Եկեղեցին և բարեկարգել։ Առանց վերապահութեան պատմեց նաև թէ ինչպիսի հակառակութիւններու հանդիպեցաւ իր անձին ու ձեռնարկը նոյն իսկ Գերմանիոյ մէջ. ուրիշ մխիթարներու դժուրէն տրանք մինչեւ դատարան քաշելին զինքն, բայց իրենք արդարացաւ։ Բացատրեց նաև հայ թերթերու մէջ իրեն գէմ եղած յարձակումներուն և անձնական գրութիւններուն պատճառը։

Տօքթ. Ա. Գաւրիկեան խօսեցաւ նաև Գերմանիոյ մէջ հաստատուելիք Խրիմեան Ճեմարանի մասին և խնդրեց որ Ս. Աթոռը ճանչնայ Գերմանահայ Լուսաւորչական Առաքելութիւնը։

Ընդ որ ըլլալը լսելէ ետքը, ինձ պաշտօն տուին

որ առանձինն ուսումնասիրեմ Տօքթ. Ա. Գարոնիկեանին գաղափարն եւ գսխլխքները, Գերմանահայ Լուսաւորչական Առաքելութեան ծրագիրն ու գործունէութիւնը, եւ Հեզի հարցրած ուսումնասիրութեանս արդիւնքը։

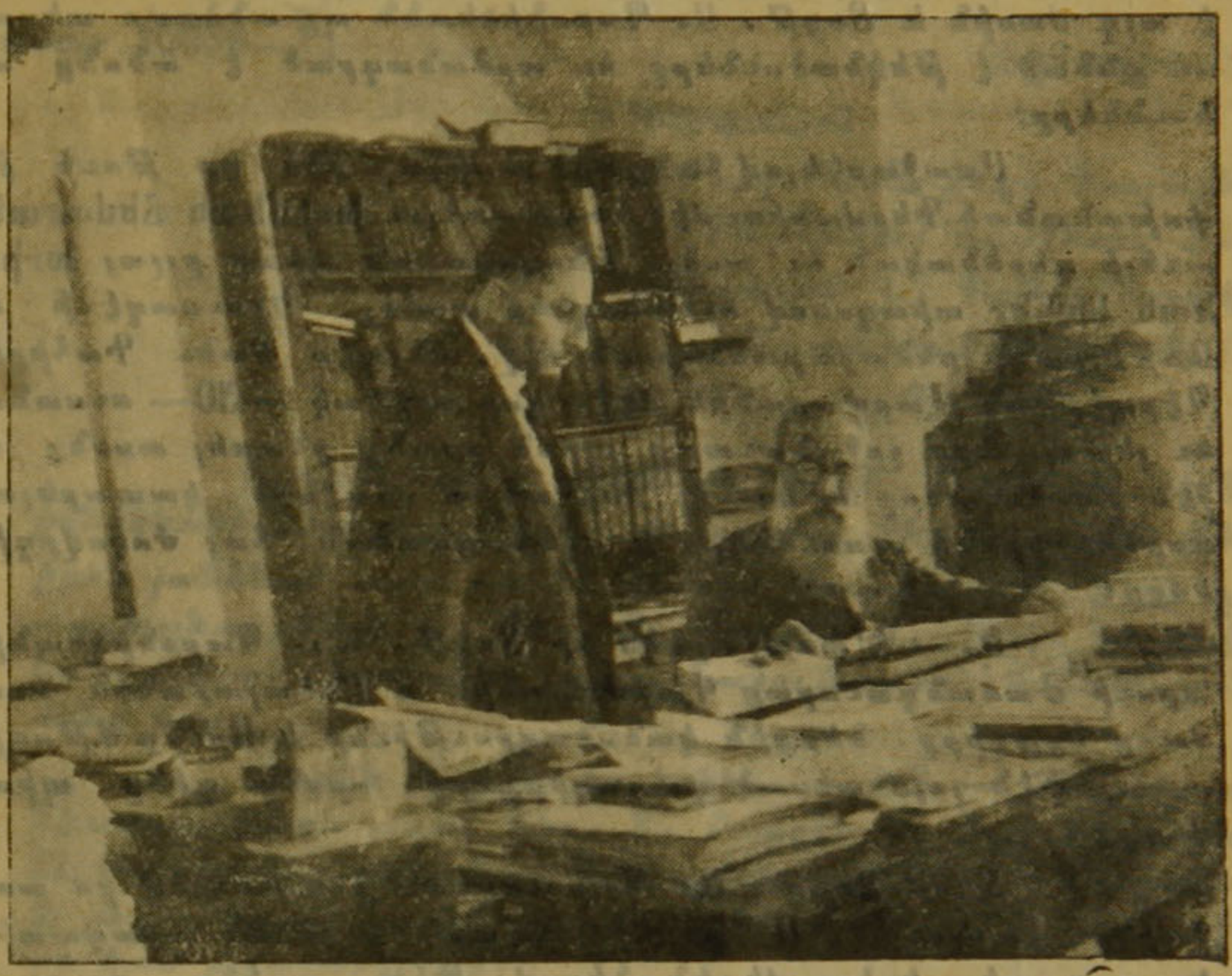

Ն. Ս. Օ. Գրասակից Տ Բարգէն Վեհ. Կաթողիկոս Տաճճ կի-լիկիոյ կը ներկայացնէ իւր գրասենեակին մէջ Տօքթ. Գ.ի վկայաբուղթերը, որմէ յետոյ խմբագրեց իւր այս պատմական տեղեկագիրը եւ ճեռկայացուց զայն Ս. Երուսաղէմայ Տնօրէն Միաբանին։

Տաստիկ Հեր յանձնարարութիւնը և ահա կը փութամ հաղորդել Հեզ իմ կարծիքս ալդ մասին։

Ա. Տօքթ. Ա. Գարոնիկեան Ջերմեռանդ Հրիտասարդ հայորդի մըն է. սիրտ սիրով կապուած է իր Մայրենի եկեղեցւոյն, շատ ոգեւորեալ է իր Ջերմեռանդութիւնը։ Գէտք է վստահիլ իր հոգեկան վիճակին անկեղծութեան եւ իր արատ յատկութիւններուն։

Իրեն դէմ ժղուած անհիմն պարբերը հայ մամուլին մէջ անոնց կողմէն է, որոնք հակառակ են կրօնքին, բայց ոգեւոյն և եկեղեցականին, եւ կամ անձնական նկատումներ ունին։

Բ.— Կարծիքիս որ Գերմանահայ Լուսաւորչական Առաքելութիւնը Գաշտօնապես ճանչցած Մայր Աթոռս կողմէն։

Գ.— Կ'արձակեմ որ Մայր Աթոռս հաւանութեամբ Երուսաղէմի Գատրիարքութեան պատասխանատու ըլլայ Գերմանահայ Լուսաւորչական Առաքելութիւնը հայ ժողովուրդի Հայց. Եկեղեցւոյ հետ յարաբերութիւն ունենալով իր բոլոր գործառնութիւններուն մէջ։

Դ.— Կ'արձակեմ որ Ամենայն Հայոց Վեհափառ

Հայրապետին գեւբազայի Լիտզօր պատուիրակը. Գեր. Տ. Թորգոմ Ս. Արք. Գուշակեան. հատնի Տօքթ. Ա. Գարոնիկեանի կազմէն քնարուած 12 ուսանողներու փոխադրութեան Գերմանիա, իրրեւ սկսուած երիմեան ճեմարանի, քանի որ Գերմանական Լուսաւորչական Առաքելութիւնը արդէն տուած է այդ մասին և Տօքթ. Ա. Գարոնիկեանն ալ անձամբ տեսած եւ քննած է թեկնածուները եւ արձանագրած է անոնց ա. նուանները:

Առաջարկելով հանգերձ ասիկա, ինձ կը թուի թէ փոխանակ Գերմանիոյ մէջ հաստատելու երիմեան ճեմարանը աւելի գործնական եւ աւելի խնայողական պիտի ըլլայ երիմեան Սուճեր տիպարով ուսանողներ պատրաստել Երուսաղէմի եւ Անթիլիասի քոնատարաններուն մէջ. ինչպէս նաեւ Գահիրէի Գէրպէրեան վարժարանին մէջ, որ օրինակ —30— ուսանող եւ չեռայ, երբ չորեքտասնեայ ըլլան ասոնք քնարել ասանց ժէ ջէն յարմարները եւ ապա Գերմանիա ուղարկել հնգամեայ դասընթացքին համար եւ իրրեւ սկսուած հանգանակութեան, Հարիւր Անգլ. ոսկի քնքն ատրպգրեց Գերմանական Լուսաւորչական Առաքելութեան կողմէն

Արդ, ե'ասաջարկեմ որ Գաս. Տնօրէն ժողովը արժանանէ Տօքթ. Ա.Գարոնիկեանը որ հաւրացնէ այդ երկու ժեքնածուները Ս. Աթոռս ապագային համար:

է.— գ'ասաջարկեմ որ այս տեղեկագիրը ներկայացուի Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին, Երուսաղէմի Գատուիրակ Գեր. Տ. Թորգոմ Ս. Արք. Գուշակեանին, որպէսզի նորին Սրբազնութիւնը իր կողմէն հարկ եղած դիտողութիւնը ընէ Մեր Աթոռ ի նպաստ Տօքթ. Ա. Գարոնիկեանի, և ապա նոյ հաւանութիւնը գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդոյ Գերմանական Լուսաւորչական Առաքելութեան հաղորդուի համար:

1930 Յունիս 21
Ս. Աթոռ

Երդրացական սիրով
Ազօթակից
Բարգէն Եպիս.

Ա.ս. ժեւնոյն տեղեկագիրը և Տնօրէն Ժողովի որոշումը, որով ժեր Ճեմարանը պատրաստէ իր հանդուրժութիւն, հաղորդուեցաւ ա. ժէջապ. ս ինձմէ յետոյ Թորգոմ Ս.ին և Գահիրէ, որպէսզի ան ևս հաղորդէր պայս Ս, Էջմիածնայ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին:
Ալ ժեր ձեռնարկէն ընդունելի ժէն կասկածել վեր էր:

ԱՐՈՒ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԾԱԿՈՒԼԻՍԱՆՑ

ՊԱՏՃԱՌԸ

ԲՐԱԶԱՊԱՐԿԻ

—○—

Համար 10059—11

25 Յունվարի 1930

Գերապատիվ
Տ. Թորգոմ Արքեպս. Գուշակեան
Բարեխնամ Առաջնորդ Հայոց
Եգիպտոսի և Կաթոլիկոսական
Պատուիրակ Սրբազնութեան
ԳԱՀԻՐԷ

Ձեռագրաւ է ձեզ Մեծ. Տօքթ. Արմենակ Ս. Պառնիկեանի Առաքելութիւնը, և առ այդ ձեր Սրբազնութեան իրեն յանձնած առաւել 11 Յունիս թուակիր (Թ. 518) պատասխանագրին և առ Գեր. Տ. Բարգէն Ս. Եպիս. կիւլէսեր-եան ուղղած նամակին պարունակութեանց ծանօթացանք ժեղք եւս։

Տնօրէն Ժողովս իր երեկի — ԵՉ — նիստին ժէղ Նիստոդութեան առաւ Գեր. Տ. Բարգէն Ս. Եպի-ի առաւել 21 Յունիս թուակիր նամակը, որուն օրինակը կը ներփակեմք և ընդունեց անոր ժէղ պարզած Ա. Բ. Դ. Ե. Չ. և Ի իւրաքանչիւրը կամ առաջարկները։

Իսկ Գ. առաջարկը ընդունիլ իր իրաւասութենէն ժեր առաք. վերապահելով զայն ընարութիւնը Ս. Աթոռոյս նոր Գահակալին հաստատութեան։

Ձատոսիկ Ձեր ուշադրութեան ներկայացնելով Տնօրէն Ժողովս իր կարժէ նաև կը խնդրէ Ձեր Բ. Սրբազնութենէն, որ իրրեւ Կաթոլիկոսական Պատուիրակ Սերտողական հաճի բարատարել Ս. Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Մարմնոյն ձեռնարկին խնդութիւնը և զայն քաջալերութեան հարկը և առաջ Անոր հաւանութիւնը, «Գերմանահայ Հոսատուբչական Առաքելութեան,» Հայաստանի ձեռնարկին համար, նոյն խոկ՝ ըստ խնդրանաց Մեծ. Տօքթ. Ա. Ս. Պառնիկեանի հետաքրքրական հայերգաքրութեամբ, որքան ալ երկար ըլլայ այն, որուն նախքը պատրաստ է վճարել ինք։

Սիրայրական սիրոյ ակնարկ. Ազօթակից
Պատրգին. Տեղ. Մեսրոպ Եպիսկոպոս Նշանեան

Այս ուրախալի և երջանիկաբեր բոպէն նուիրագործելով ամիլպես առիթը ժողովի Միաբանութեան ճաշասեղան ժը յատկացնելու գումար ժը տնար, ուր բացառաբար արտօնուեցաւ և իժ ոբ գէն Հայ Առաքելական Ս. եկեղեցիին անգամակցած Տիկին Սրբանուհին, որպես Ա. կին, զոր Միաբանական Պատժական Սեղանին ժառնակցելու հրաւիրուեցաւ, ինչպէս ըսին Ս. Հայրերը։

Հոն բաժակաճառերով գրուատեցին ժեր ձեռնարկի յաջողութիւնը այնպէսի պերճալի և չչժեցուցիչ խօսքերով թէ Տեղապահ եւ թէ Բարգէն ու Ազաւնունի Սրբազանները ու ժա-

առնգաւորաց ուսուցչի Գ. Մխալեան ևլլն.ևլլն. զորս ես այլևս վերջացած համարելով ասնոնց ինչը միայն թասնախնամութ չնոր հակրութեան բառերով կրնայի պատասխանել այս քարտ հոգեպարծ թուղթերուն ստացողաց։

Մխս օրն իսկ առանձնեցի Ս. Աթոռին հայրութեան նորագոյն ջերմեռանդ տրտղատիպ և տոզատիպ գրիչ ժնքննանութեան պատասխանատուութիւնը, ժամանակելով 100 Անգլիական ոսկի, չնշանակելու համար գործակցութեան կապը, որ այնուս ժնդ էրատու գտաւած ժխութիւն ժզն էինք։

Այս առթիս ստացայ Տիպատակ Ս. էն հետեւեալ չնորհակալութեան նամակը։

Ա Թ Ո Ռ Ս Ո Ւ Ս Ա Ք Ե Լ Ա Կ Ա Ն

ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ 27 Յունիս 1930

Երուսաղէմ

—○—

Համար 10069—11

Պն. Տօքթ. Արմենակ Ս. Գաթենիկեան

Ա ա ա

Ս. Աթոռս Տնօրէն Ժողովը ջնդունեց սիրով վճանքին Ցարգանքին նուիրուելիք արտագատիպ և տոզատիպ հրին ժնքննանութան արժէքին ի հաշիւ Գնդանոցային Կառատարչական Առաքելութեան նուիրուած —100— հարիւր Անգլիական ոսկի դրամագլուխ։

Տնօրէն Ժողովս անձամբէս չնորհակալ պիտի ըլլայ եթէ Ձեր Պնծութիւնը, զոս իբ խառնուն գանազան հանգանուիրատուներ ամբողջացնելու համար լրչնալ հրին ժնքննանութեան փորձերը և տանոնցմով օժտելու համար Ս. Աթոռս տպարանը։

Ցարգանքով Սրտագին Օրհնութիւններով

Պատրիարք Տիպատակ

(անձնատուկ կնիք)

Պարոն Սիրուն Ամեն քիրքոր ալ Սիրուն Ամեն քիրքոր ալ (անձնատուկ կնիք)

Պատրիարք Տիպատակ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՏՊԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. ՏՊԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

պիտաճէ մը նշանակէին Սիոնի դաշնաւոր և հաղաբաւոր ձրի քուհով տաղաքժան։

Այս ձեւի նուէրներու կրկնութիւնը և յոյժ տաքին տաքներ բարձրացնելով նուիրուած Սիոնի քիւերը 20ի և տասնեակ մէջ անգամին չնորհակալութեան և օրհնութեան գրեր ձեզ պահ Սիոն, որմէ օրինակ մը մխայն։

ԱԹՈՌ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՄՐԲՈՑ ԾԱԿՈՎԲԵՒՆԵՑ
Ծերուսագէմ
—○—
Համար.—186—30

26 Փետրուար 1931

Սգն. Տօքթ. Ա. Գաբրիէլեան
Լիազօր-Տնօրէն Գերմանիոյ - Հայ
Առաքելութեան - Առաքելութեան
ԼԻՕՍՆԻՑԿՐՈՒՆՑ
(Գերմանիա)

Ընդունած ենք Ձեր Ազնուութեան 14 Փետրուար 1931 թուակիր նամակը, ու գոհունակութեամբ տեղեկացանք թէ Գաս.Վարչութիւնդ, այս տարի փոխանակ 15. օրինակի, 20 քսան օրինակ Սիոն ուզած է նուիրել կարօտ հայ քահանաներու։

Ձեր փափաքին համաձայն, ի սորթե կը ներկայացնենք ցուցակը նուէրընդունելու, որուն՝ 1931 տարուց Ծուռնուտ թիւն սկսեալ, յանուն Ձեր, Սիոն ստամոգրած ենք, ու այն նուիրատուութիւնը պիտի ծանուցուի Սիոն—ի յառաջիկայ Մարտ ամսուայ թիւին մէջ։

Ծանուն Ձեր, —20— քսան օրինակ Սիոն կը ղրկուի հետեւեալ վայրէր,
Գերմանիա—Հայ Լուսաւ. Առաք. Լէօնիցկրուհա Գերմանիա Արիմեան ճիմատրան Լէօնիցկրուհա Գերմանիա, Քէլէքեան ոբդ բահանայ, Գէյրուք Սուրիա, Հաճոյ եկեղեցի, Վառնա Գալիպօլիս Հայոց եկեղեցի, Գավալա, Ծուռնաստան։ Հայոց եկեղեցի Տրամա Ծուռնաստան։ Հայոց եկեղեցի Քօքինէս, Ծուռնաստան։ Հայոց եկեղեցի Մխոխլի, Ծուռնաստան։ Հայոց եկեղեցի Սկոպիէ, Ծուռնաստան Հայոց եկեղեցի Ծուռ. Աքէնք։ Հայոց եկեղեցի ՀՕՐՄՍ ՍՈՒՐԻԱ Հայոց եկեղեցի Սուրիա Հայոց եկեղեցի Զահլէ Սուրիա։ Հայոց եկեղեցի Տ.Տօ Սուրիա։ Հայոց եկեղեցի Գէյլան Սուրիա։ Հայոց եկեղեցի Աբաք—Բուհնաք Սուրիա։ Հայոց եկեղեցի Գաղ։ Հայոց եկեղեցի Ադաղ։ Հայոց եկեղեցի Ճարտալուզ։ Հայոց եկեղեցի Տէր. Զօր։

Վերադրեալ նուէրընդունող եկեղեցիաց քահանայ, հայրերու խոպէ շնորհակալութեան յայտնելով, կը նուիրենք Ձեզ մեր հայրական սրտաբուխ Օրհնութիւնները։

ՍԻՈՆ Ամսաթերթի Խմբագրու. Ողջունիւ Սիրոյ. Ազօթարար
Գաղթականներէն Տեղապահ
Մկրտիչ Սպիսկ. Ադաւնունի (կնիք) Մեսրոպ Սպիսկոպ. Նշանեան

Սանեբուս հետ Գերմանիա հասնելուս և պաշտօնը հանդիսա և յարմարագոյն վիճակի մը գնելուս պէս յատկացուցի իրենց Գերմանական լեզուի ուսուցիչը և կարգադրեցի որ օրուան բոլոր ժամերը որոշ ժամանակացոյցով մը օգտագործուի, (որի պատճէնը Թորգոմ Ս.ին ևս գրկուած եւ անկէ գնահատուած է) ակօյ ամիչպէս Քզքահեցի Երուսաղէմայ Ս. Աթոռոյն և կաթոլիկոսական Գաւառիքին հետ, խնդրելով որ մեզ աջակցութիւն ընծայեն ինչպէս Տետուչ ճեմարանին, քէհուի ժողովարանը, վանդի առանց տետուչի մը ներկայութեան սանները պիտի չի կրնային սիրտնին եւս առիւծին եւ հիւանդական հոգիով պահել։

Ահա այս ուղղութեամբ եղած նամակագրութեանց պատասխանները ժէկը։

ԱԹՈՌ ՍՈՒԱՓԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

Երուսաղէմ
—()—
Համար 10308—11

11 Սեպտեմբեր 1930

Ազնուաւուր
Տօքթ. Արժեհակ Գարագաշեան
Լիտոզօր Տնօրէն Գերմանահայ
Լուսաւորչական Առաքելութեան
ԼԷՕՋՆԻՑԿՐՈՒՆՑ (Սաքսոնիա)

Ժամանակին ընդունեցինք Ձեր Ազնուութեան 0 գրասա 8 Բ. նամակը, և գոհունակութեամբ տեղեկացանք թէ Ձեր կին սաներուն հետ անձամբ ժամանած էք տեղը, և վերսկսած՝ Ձեր նկեղեցանուէր աշխատութեան։ Այս առ. թիւնը, որուն բովանդակութիւնը եւս ուշադրութեան առաջ կայ եղաւ Տնօրէն Ժողովոյս մէջ։

Սուրբ Աւետիս Նորընծայ Վարդապետներէն ժէկը իբրեւ ճեմարանիզ Տետուչ տեղը գրկուելու Ձեր խնդրանքին

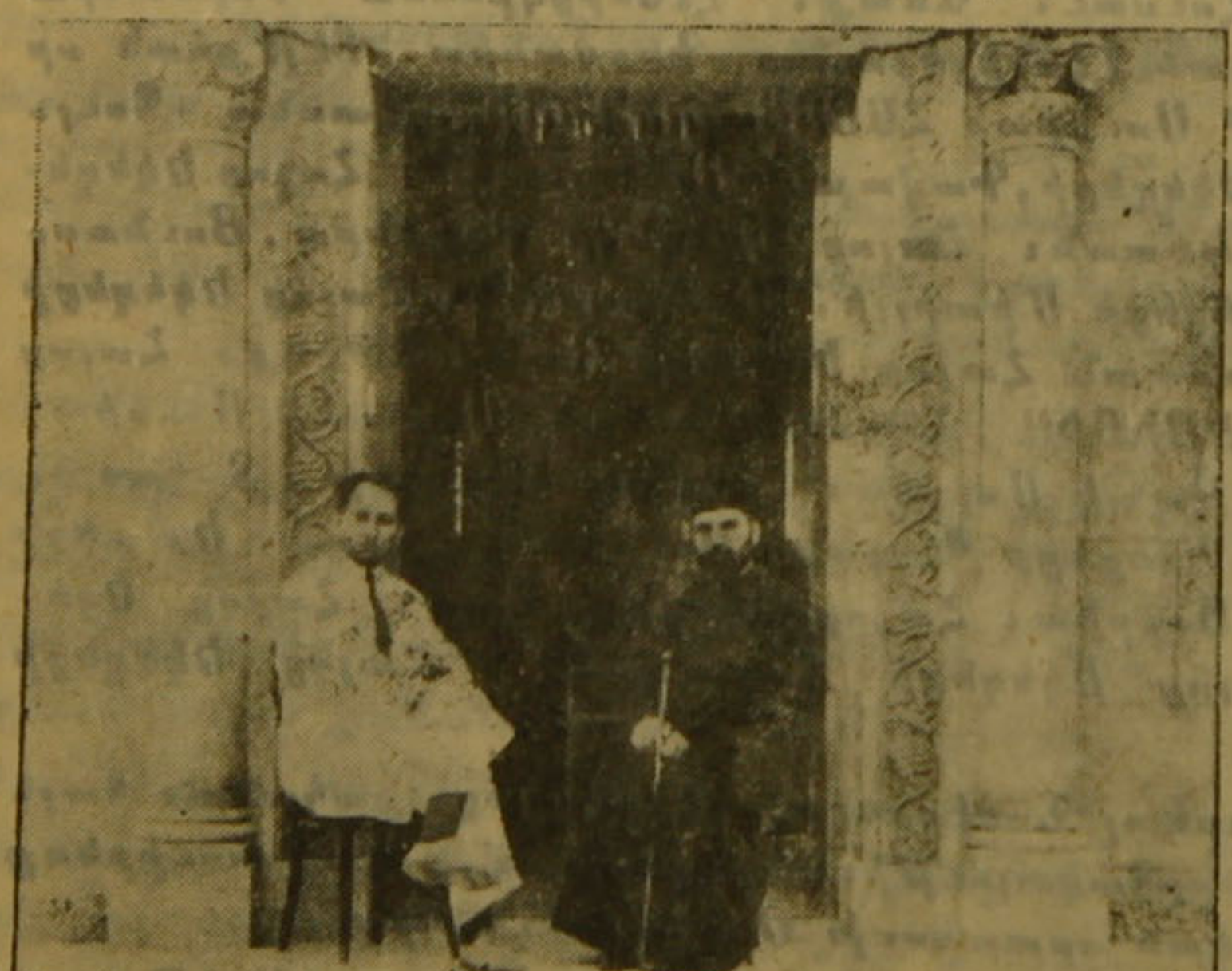

Դարձ Արքազնուն Ամէրիկա Ձեր Սամ
Քրէ Օգիսիոգոս եւ
Տաֆթոր Գաւրգիկեան Ագիֆոսց
գրիչ

Ներքեւ Աջէն Ձախ Նստած Արեղայներ Ուշ Ընդունելութեան Ամիչեան Ս. Աթոռոյն և Ատեան Պատասխանելով Յայտնեցի Թէ Վանքիս Օրէնքը Կին Ընդունելը Չի Կրնար

պես երաւսպէժէն դուրս պաշտօններ տալու, նկատի առնելով իրենց ժառագ տարիքը և անփորձառութիւնը կեանքի մէջ:

Այսու հանդերձ մեր սրտին ժողիկ համարելով Ձեր գործը, և հաժոզուած ըլլալով անոր ապագայ օգտակարութեան, Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ համար, Ձեզի հաւատար մնանք ալ կը ժառնոզութենք անոր կազմակերպութեամբ և աշակերտներու՝ Հայ հոգիով եւ Քրիստոնեական ոգւով տեսչութեան ներքեւ գտնուիլը կը համարենք մեզի տալ Ձեր Ազնուութեան ձեռնարկներուն ետեւէ, օգտուելով Ազգասիրտիդ Առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տ.Մատթէոս Վարդապետ Սիրունեանի Երաւսպէմ ներկայութենէն խօսակցութիւններ ունենալնիդ իրեն հետ այս ժասին, որ հազիւ հասնելու առանձին ձեռնարկիդ Ցեղական պաշտօնը և իր աշխատանքները սրտժոդրել Ձեզ:

Կը լրչեմ թէ Ձեր Ազնուութիւնը մեր ժօտ գանուած ժամանակ Մատթէ Հայր Սուրբի ժասին խօսած էինք իրարու հետ, և նկատի առնելով անոր այս գործին համար ունեցած յորժարութիւնը և անհուի փորձառութիւնը՝ յորժարացուն Տեսուչը ժառնանշած էինք գինքը: Այժմ չափազանց ուրախ եմ որ իր հաւանութեամբը իրականացաւ մեր երկուքին ալ բաղձանքը:

Կը խնդրեմ ուրեմն Ձեր Ազնուութենէն, որ հազիւ անյիշապէս բանակցութեան ժանել նորին Գերապատուութեան հետ եւ որոշ կերպով տեսլարկել մեզի Ձեր պայմանները, ժամանաժօրէն պարզելով գործին հանգամանքները: Մատթէ Հայր Սուրբ առանձնոց նաև հետք բերել ուզուած թիւով աշակերտուհիները: Մնաւն հաճեցէք ճշդել թիւը եւ պայմանները, և ընդ փոյթ զեկուցանել իրեն: Ձերմագին Օրհնութեամբ և ողջունիւ սիրոյ ազօթարար Գաբրիէլ Ծեպատ

ՄԵՍՐՈՊ ՆՇԻՍԿՊ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Որպէս տպաւոյց այն ջերմ ու եղբայրական հաժակրանոց քէ մեր «Երիժան» ճեմարանը և ժառանգաւորաց ու Անքիւրեայ Դպրեվանքներն ալ արդէն, ինչպես կը սիրեր կոչել Բարգէն Կիւլեսերեան Ս.Ը Տէրտէրեանց մը կը կոչէին, ջերմ լրացնելով, որուչուեց որ մեզ տրուի ժառանգաւորաց ներքին կառնաստիրը, որ ծառայից որպես հիմ մեր «Երիժան» ճեմարանին ինչպես նաև օրինակներ քահանայական, Սարկաւագական ուխտաստիրներ և ներքին կառնադրութիւններ ևլն ևլն, Բոլոր կարեւոր ծրագիրները արտոնք ներկայի գեա քովս են:

Ատոր նուիրեց մեզ Ս. Աթոռը է փոխան մեր նուէրին. բան և է նշան եղբայրական հաժակրանքի Ս. Աթոռի տպարանէն հետեւեալ կարեւոր եկեղեցական գրքերը, որպէսզի ճեմարանիս անդրանիկ սաները սկսէն իրենց ժառերգութեան, հնչեցնելով հաւատարչին Մեզնիները գեղեան Հաւքերական երկինքին տակ:

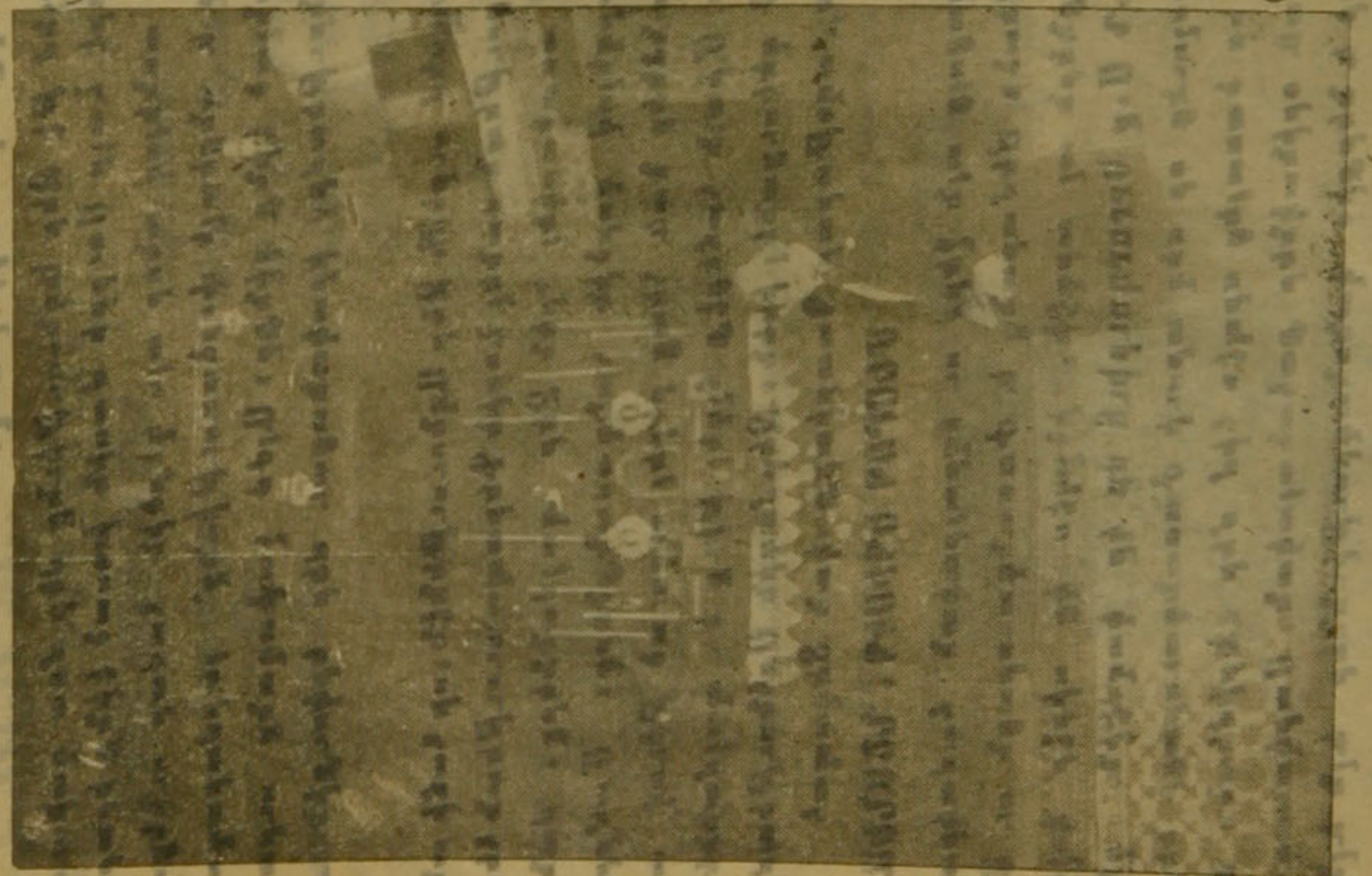

Նկ. Պատերազմական նավատորմիղի մեծ հրետանային նավերի շարասյունը ծովում։

Ստորագրությունները տե՛ս էջ 58-ում։

Հանդէսներ ի պատիւ Ներսէս Շնորհալւոյ 8 օր շարունակ կատարուեցան Ս. Հռիփսիմէ Տաճարում։ Ներկայ էին բազմաթիւ

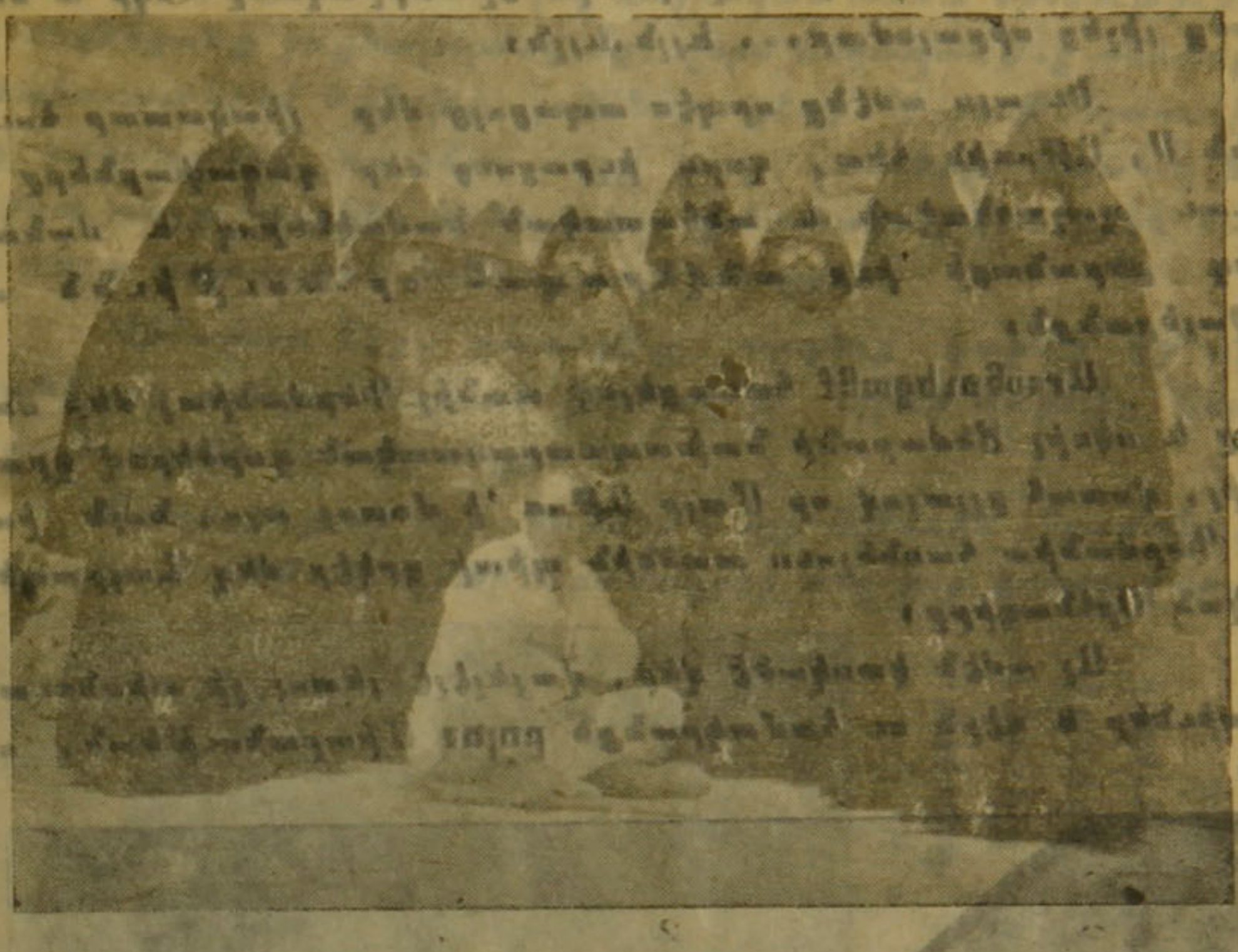

Տէր Կիւրեղ վարդապետ Խաչիկեան, Տեսուչ Ժառանգաւորաց ի Ս. Ծոյնաղէմ, ճոր ձեռնադրուած 9 աբեղաներ որոնց 8 օր ամբէ առաւօս Տօքթ. Գառոճիկեան խորհրդ, յուսալով որ աճոնցմէ մէկը իրեն պիտի բնկերանար ձեմարանին իբր վանահայր, վասնզի բոլորի ճեռն ալ եպբայրական աճխատելի սիրով կապուած էր։

էին 9 աբեղաներ, ամէն առաւօտ անոնց Ս ժամ Աստուածաբանական քարոզներ խօսքով, որին ներկայ էին յանախ և ժխս Միաբան վարդապետները։ Վառջնորդուհեանը վարդապետ Հայրիկիս հետ Սուրբ ատեանը։ Տեղապահ Ս.ը չնորհքն ըրաւ մեզ լսելի (Տիկնոջս և ինձ համար ժխալ.) վանքի բանիմաստ գործերն ստանուած հարստութիւնները, հնութիւն բազարին գաւազանէն սկսեալ եւայլն եւայլն։

Ապա սկսան երիտասիր եւ ժանրամասն այցելութեանց շարքը անհատական ոգին վրայ մեր անհատներին մէջ, որոնց նաւեցանք ներկայ գտնուիլ ծառանգաւորաց Բարձին և Ապահանի Սրբատեղիներէ գասախօսութեանց։ Նմանապէս վանքին մէջ բնակուած գործիսն ժողովուրդի հոգին, երբէ պարի և խնջոյքի ամէն պատրաստ չտեսնուեցան մեզի որպէս օրուան ժնամատիքի հիւրերին...։

Նոյեմբեր և գանելով երեսիներ շարք գործ սակաս հարցը մը բանիմաժեր նորոգական հրատարակութիւններէն հակայ հատորներ, որոնք ուսումնասիրութիւններ կընէր և իրենց հմուտ Ապահանի Սրբատեղ։

Հաժամանակացանք ժառանգելու Բարբէն Սրբազանի հոգեկան բարեկարգութեան հարցը չօշափող գրքոյկի հրատարակման գործին, որի յառաջաբանի մէջ Սրբազանը ժպիտ եւ մեր գործը լիշեց սիրալիօրէն... եւլն.եւլն։

Եւ այս ամէնը արդէն ապացոյց մեր լիակատար ձուլման Ս, Աքսաքին հետ, զոր իւրացուց մեր գաղափարները եւ առաքելական եռանդով եւ անհատական նամակներով եւ ժառանգանք բերանացի իւր անվերապահ օրհնութիւնն ու քաջալերանքն։

Առաջնորդացաւ հաւաքելով առնել Գերմանիայ մեր սաները եւ ապրիլ ճեմարանի նախապատրաստական գործերով զբաղելու, վասն զի լսելով որ Մայր Աքսա 'ի ժողով այս, նոյն իսկ մեր Գերմանիա հառնելուս առնին պիտի գրկեր մեզ Հայրապետական Օրհնագիրը։

Ալ ամէն կասկած վեր, վայելել կեանք չի տեսնուած պատկառանք եւ սէրն ու համակրանքն բոլոր Միաբանութեան, ա-

Պատրիարքական Տեղապահ Տէր Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոս Նշանեան, Միաբանութիւնը, ու Տէր եւ Տիկ. Պատճիկեան ճերը. Հոգեկոյս Թուրեան Պատրիարքի գերեզմանը օրհնելու ատեն պահուն։

բանդէ չատերէ հետ արդէն ժամերիս եզրայրներ գտած. (վերջը դէպ ի ճաշարանն ամանիներէ Ս. Հայրերէ եւ վարդապետներէ, նկարիչն է նկարութիւնը ժիտան ու առանձին

բոլոր Ս.Հայրերը եվրոպացիներ, արեգաներ, ծառանգաւորաց սաներ և աժէն բնչը; գանազան ձեւերով իրենց սեղաններբ վրայ և ժեղի ժխացած, սառնալով հայրական առաս օրհնաբեր-ներ, ժեկնեցան բնգհաչարժով ժը, գրա Ցեղապահ Ս.ը անձամբ աժենահաւատարիմ ծանօթին յանձնեց, գէպի Գէյրաբ, պատուի բնլով կատարելու, որ «Հայ ազգի գլուխ գանձերը ապահով և հանգիստ տեղը հասցնէ» և նաժակս գանազանաբեր իրեն հա բերէ առ ի ապաքոյց և հանգստաբերբեր իրեն:

Վեհափառ Տէր, գառեցէ՛ք, արգեօք կարելի՞ էր ալ կատարել որ ասպէս ակատար գործ ժը չի պիտի վայելէր Ձեր և հաժարն ազգին համակրանքը:

Որուչեցինք որ երբ հասնէր Մայր Աթոռին հրաժանք, անմիջապէս Ս. Աթոռը պիտի արտաքերէր ժեզ իւր գարպետ վար-

Նարեկ Սրբազնագրեց Գաբրիել
Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տիրոջ
Արեգակնակոչաց Կաղանցեցի
Ժողովոյն բարեկամց Ծօթ. Գաբրիել
Հայոց Ս. Աթոռ

գապետներբեն ժեկն ու ժիւսը արդէս Տեսուչ վերբիժատան ճեժարանիս: Այս յատկերով ժեկնեցինք գէպի Գէյրաբ:

Հոն չի հասած, արդէն Թարգման Ս. Գաւիրբէլեն, առաջնալով վերայիչեալ տեղեկագիրբը Տնօրէն Ծոպովին, փութաց հետարբով գանչել ժեզ Գէյրաբէն, որ ես երկին Գաւիրբ իրեն գառնամ, ուսկի հանգամանօրէն խորհրգակցելու, գանի որ Ս. Աթոռը հաժաձայն էր և հաժակիր ժեզի:

Ա՛ս այդ երեսաւեցինք ժեր Սուրիս այլ ժամերգ, զոր կատարելով Ներսիսեանգարգ Ս. Սահակ վեհափառին ալը համբուրեի, գի վեհ.ը Հալեպ կը գառնար, 24 ժամէն արուեցինք ժեկնիլ երկին Եգիպտաս և անկե Աթէնք, ուր ժեր Տէր Մկրտիչ Ծ.ն. գնա գառաուեանքի ժէջ ժեր ժամանման կ'սպասէր, առուիւր Անգրանիկ Գառարգը, որի հիւրասէրն էինք:

Գէյրաբէն արուեցինք առնել 1 սաե և ձգելով համբուրեի ծախը սանթա ծնողաց; ժեկնեցինք գէպի Գաւիրբէ, ժինչ սահը Աթէնք ժեզի ժնանալը կարդադրեսնեա:

ՄԵՐ Ք. ԱԹԹԸ Ի ԳԱՀԻՐԷ

Ահ սիրելի համագործակից վեր վերջերս լայնորեն տարածուած վերադարձին հետևանքով Սպիտակ և գաղթական տարբեր հայրենիքն ընդունելութիւնն ոչ թէ միայն չատախօսեր ու համերաշխութեան և սիրոյ ոգին չէ վերակենդանացուցած, այլ ընդհակառակն, ներքին յուզումներ, խռովարար տրամադրութիւններ ստեղծած։ Ինչ որ վերաբերի մեր վերջին ուղևորութեան, նկատեցինք որ մեր ներկայութիւնը խանդավառութեամբ չէ ողջունուած։ Մեզ ոչ միայն ոչ ոք հրաւիրած էր, այլ ընդհակառակն, ներկայութեան մեր դէմ բողոքներ հնչած էին։ Ուստի մեր ներկայութիւնը ոչ միայն անհարկի, այլև վնասակար կը դառնար։ Ուստի մեր ներկայութիւնը ոչ միայն անհարկի, այլև վնասակար կը դառնար։

տալի հոգիներուն ալ ըլլայ, եւ ես կատարելապէս պատրաստ եմ ծախսելու իմ յաւերժական բոլոր կարողութիւնս եւ բնակարանիս։

4.—Ես հաճոյքով պիտի ընդունիմ ձեր ծրագրած ազգային հաստատութեան պատասխանատուութիւնը, զոր ի՛մաստնութիւն, կրնէ ի ժառանգ նշանակել ինծի, եւ իբրեւ անդամ վրան հաստատուած անոր գոյութիւնը եւ օգտակարութիւնը, քանի այնժամ նաեւ տնօրինութիւն հաստատելու համար ի Մալթա Ամերա։

5.—Իմ այս պաշտօնապէս հրաժարականս վերադարձնելու վերաբերմամբ պէտք չէ տակաւին անշուշտ վհատութիւնէ գձնդ ձեր այնքան նուիրեալ Առաքելութեան մէջ։

Եթէ հոն յարմար ընծայութիւններ, եթէ հոն նիւթական եւ բարոյական ապահով միջոցներ, հարկ է անշուշտ տեսնել ամէն նախապատրաստութիւնք, Դուք ինքնին ստոյգ ձեռքով տակաւին ամէն պատասխանատուութիւն այս մասին, եւ այժմէն յարգարել ապագայ ձեռնարկին համար գնահատ, ան որ վրայ կանգնելու համար լուռ գործը, որ իրապէս եւ իրատապէս իրեն ժամուն կրնայ ըլլալ իր ազգին ու Եկեղեցին սիրոց եւ Հոգեւորականներու պատասխանատուութեան ընկերանքին բարեկամ ամէն ազգայինը։

Մարքիով Ձեզ յարգութիւն, եւ օրհնով Ձեր բոլոր իշխաններն ու նպատակները։

Մնամ Ձերդ Աղօթարար Առաջնորդ Հայոց Եպիսկոպոսի

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

Այս նամակով խոհ մ՛ևէ անպատեհութիւն մը չէս տես. նեուէք յարմար ընծայացուներ հաւաքել և Գերմանիոյ առաջնորդել ու նախապատրաստական ամէն քայլերը առնել։ Քանի հոգեբեր վիճակին իշխանութեան դառնալ մեքենան գործի գլուխն անցնելու չնարհք ըլլէ։ Եթէ համամիտ չէիր, պէտք եր վճռապէս արդիւնէին գոյ մեծամասնու այս քայլն առնելու և աշխատեր եր, պիս և Գերմանի վարչութիւնս որ օտարներէ մը բողոքած յուսախոսի չգնէին։ Ես առանց քոյր Սրբազաններուս եւ Գատի արքեպիսկոպոսի հրամանին, բնչպէս նաև Աթոռակից Բարձրեն վճռապէս հաղորդութեան առն մը խոհ չի պիտի առնէի Գերմանիոյ։ Ստացեր մ՛ն պիս թէ ո՞վ և ի՞նչ եղաւ պատճառը որ վիրջէն պիս լռեին և գործս ալ խափան վիճակ։ Արդար վճռիդ ի՛ւսպասեմ վճռակատ Տէր։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ

—=—

Գահիրէ 8 Յուլիս 1930

Թիւ 755

Մեծ. Ա. Ս. Գարեգին Եպիսկոպոս Կէս. Կէս.

Ասս

Մեծաւորդ Սիրելի.

Ի շարունակութիւն ձեզ ուղղած 11 Յունիս 1930

Քառակրիս պատիւ ունին հոգորդել Հին Կտ, ձեր երեսակից երիտասարդներն իսան, Ս. Գազարի Հարց Առաքելոցն Աքսոս երեք գլխաւոր գեմքերուն Տեզապաղ Տ. Մեսրոպ Նշանեան, Փոխանորդ Տ. Մկրտիչ Ազաւնունի և «Սիոն» ի խըմբագրապետ և ժառանգաւորաց Ուսուցչապետ Տ. Բարգէն Գիւլէսէրեան Սրբազան Եպիսկոպոսաներու կարծիքին եւ առաքինութեան վերջ, անպատճառ քիւն չեմ գաներ որ աշակերտներ հաւաքելով՝ Գերմանիոյ մէջ պատրաստութիւն հայ Եկեղեցական երիտասարդներ ունենալ պատրաստութիւնը կատարէք։

Անժիջապես պիտի գրեմ ի Մայր Աթոռ, հանգամանքը օրէն բացատրելով ձեռնարկին արժէքը և կարեւորութիւնը, և կը յուսամ որ չի ժերժուիր կարկառուր օգնութիւնը եւ հովանաւորութիւնը։

Եւ սակայն օգտակար միտք և վայելուչ կը նկատեմ որ, մինչեւ այդ օգնութեան առաքումը, ծրագրուած հատուածին Հոգածու Մարմինը համի բոլորովին պաշտօնական բնոյթ չի տալ գործին։

Ողջոյնիս սիրոյ և օրհնութեամբ ի Տէր Ձեզ
Հայրապետական Գաւազան Սրբազանդ

Բարգամ Արեպիսկոպոս

Կը համարձակիմ կրկին և հրապարակաւ կրկնել Ամենապատիւ Տէր Բարգամ Ս. Գաբրիէլեան Հօրը վերի խօսքերը, «...անպատճառութիւն չեմ գաներ որ աշակերտները հաւաքելով՝ Գերմանիոյ մէջ պատրաստութիւն հայ եկեղեցական երիտասարդներ ունենալ պատրաստութիւնը կատարէք»։

Որպէս լիազօր ներկայացուցիչ Գերման Մթութեան ժը երբ պաշտօնապէս նոյն նպատակի համար իրենց հետ ը բանակցէր եւ կարծուէր սաներ տանիլ Գերմանիա, ալ լիմար ժը պէտք եր ըլլայի, կասկածելու կարիքին ժը. Գաբրիէլեան ժը կարիպիսական լիազօր գաւազրակի ժը եւ Սրբազանի ժը հաւասարութեներուն, երբ անոնցմէ և մ'չ ժեկը, բնական կամ պրաւոր, նոյնիսկ ակնարկ ժը իսկ չի ըրաւ որ հա ՅԱյի այդ ձեռնարկէս, ընդհակառակն չ'ապատուած քաղաքական խօսքերը չաւելցին երբ ժիտին էինք և պաշտօնական պրութիւններով ալ հաստատելէն քէ համակարծիք էին բոլորն ալ։

Ըսէ՛ք կը խնդրեմ, պատճէ՛ք կապահեմ, ու՞րէ իմ յանգանքս համ սխալիս բաժինը։ Ես մինչեւ այս բոպէին քէեւ սաները ընտրած բայց անոնցմէ եւ մ'չ ժեկը իր տեղէն չարժած էր։ Եթէ խորհուրդ տալէն ինձ պիտի տպատակ, ես անմիջապէս բոլորին ալ

պէտք լսէի, ուխտաւորուած է մեկնումիդ, ու ապրեն պատիշ
ուսուցիչներ ձեր գիւղի փրկուած կղզւոյ:

Ս. Գորգոս II. Արեգ. Գալուստ Տիկնոջ Ամերիկայէն Ցուցնելով Տէր եւ Տիկին Ամերիկացի Լիաքոր Գաւառական եւ վարդապետ Ցուցնելով Տէր եւ Տիկին Ամերիկացի Գաւառական Հիւրասիրուած Գիւղին Ուսուցիչները. Նստած Ցուցնելով Տէր Ամերիկացի Գաւառական Վարդապետները.

Վերջապէս Տէր, որչափ որ կեանքս 24 տարիներէ Գերմանիոյ մէջ անցուցի, ատկան համակատարեալ վեր չէ եղէ հաւատքիս քանալու թէ գեռ կը հասկնամ ինչափ հայերէն որ ի վիճակի ըլլամ ըմբռնելու ո՛չ միայն իմաստն, առաջի ոչին մէն մի բառին այս պարզ պատմական նամակներուն Ս. Էջմիածնայ Լիաքոր ներկայացուցիչին, այլ եւ թափանցելու անոր հոգին կեցոյց, այս նամակները չորս տարի անկէ եւ համոզուելի հոգիին եւ ներշնչուիլ նոյն համակատարութեամբ, որչափ գոհ. եմ ի վեր կրցաւ ներշնչել հայ կղզիին իր ուխտ ոչխարհապան մէկ պարտքը լմնալու պարտ ազգօգուտ եւ եկեղեցական ուխտ մեծ ձեռնարկի մը:

Մենք մեր բազմաթիւ տեսակցութիւններէն, հանդիպելէն պարս ի պատիւ մեզ տեղի կ'ունենար եւ «մեծերմակաց» բոլոր խօսակցութիւններէն յետոյ երբ ոչոզիոյ պաշտօնական նամակներով կը պինդուէինք ալ կարծեմ բնաւ կարիք իսկ չկար

խոչնդոտ եղած ըլլար ամբողջ հայ բարձրագոյն հոգեւորականութեան ճամակրացին ու հաւանութիւնը։ Մենք մեր պետի Արեւելք ճամբորդութիւնը 100 ֆր. ով պատճառած կը գտնէինք եթէ Հրաւէր չունենայինք։ Անոնք հրամայական էին։ Ի՞նչ սրբապղծութիւն, եթէ գտնէինք անդեզծութեան երթալ եւ Ձերդ Վեհափառութեան Լիազօր Պատուիրակի ու բոլոր սրբազաններէն հաւատարիմներուն, խոչնդոտով եթէ անոնք բոլորն ալ զիս կը խորհէին, դրամներս գաղնելու եւ ապա լքելու։ Ո՛չ, ու գտնեմ որ հաճապատած եմ որ եղածը աճկեղծ էր եւ բոլորն ալ ճոգիով եւ սրտով իրենց ու բիկուցի դնտուցալ կուզէին ու ի գին ամէն բանի հաշտարեր գիս որպէս ճպատակ ընտրած էին։

Ազնիւանդրիայ մէջ մեզի չատ լուսաբան համանապէս ամէն պատիւներ ուր որ հասանք Թորգոմ Ս.ին հետ մէտաին եւ բաժնեկիր եղանք իրեն վրայ պատիւներ, ճաշասեղանները, հոժարակամաց, հանդիսաւոր եւլլն եւլլն արդէս օրուան «պատուաւոր մեծ հիւրերը» գտնուին։

Նամանապէս Մարզբէ Ս. Սիրունեանը չէ խնայեր ոչ մի գանք ներկայացնելու մեզ գազուածի բարձր եւ վարիչ դասին, ընելով միշտ եւ յաճախ առնէ քան 1 ժամ, գովարանական մեզի եւ վեր հանելով «երիմեան» ճեմարանի մը պատճն եւ օրհնաբեր ծառայութիւնները, գանազան առիթներով։

Կարծեմ ալ խեղդ մր իսկ չի պիտի կասկածեր ար կաթո ղաւոր ամէն պայմաններ լրացած չըլլային. եւ ասոնմանր գործին աջողութ։

Անմիջապէս արշեղինք Եգիպտոսէն առնել իրենք առները ու մեկնիլ վերջապէս դէպի Աթէնք ուր կսպասէին մեզ մեր նորնծայ քառանին. և մեր ալեսեզի Քհկնանոցս 10 առնրը ուրանք Մարզբեան Սրբազանը ընտրած էր։

Թորգոմ Ս. իր ստորագրութեամբ յանձնարարեց մեզ ընդունիլ Եգիպտոսէն քնարուած և ինձմէ իրենց աստղութիւն եւլլն. քննուած առնրը, առնիլ պանուն գիրքերուն, և սկսիլ նախապատրաստական աշխատանոց ճեմարանին, մինչեւ Ս. Էջմիածնէն Օրհնութեան հրամանը հասնէր։

Մենք ուրիշ օրինական ամէն խորհրդութիւններ. րը լրացնելով, փութացինք Եգիպտոսէն 3 առնրը հետերնիս առած դէպի Աթէնք ուրկէ պիտի սկսեր իրական ոգիսականը մեր ալեսպէս գերծրիկօրէն ձեռնարկած ճեմարանին հանգէպ և յանգէր խոստառակ վերջաւորութեան մը, որի ամբողջ պատասխանատուութիւնը մեր ալեն և մեր ալեն Թորգոմ Ս.ի վրայ է ար կը բառնամ իմ ալս բոզոքագրովս, վասն զի ան, որպէս կաթոլիկոսական Գահուիրոյ ատոռոնց առնեղուս հաւատքն ու սկսիլը պետք չէր մանկան մր վախկոտութեամբ կէս ճամբէն ետ դառնար, ու վերջացնէր կեանքն իսելը և ամբողջ ազգին յոյժ օգտաշատ ալս ճեռնարկը։

ՎԵՐՍԴԱՐՁԱԾ Ի ՍԹԷՆՔ

Աքէնք հասնելով առջև ցցուեցին էջատու հատէ 3 յուսալից դժուարութիւններ, այն է՝

Ա.— Գերմանիան ստացած չար ժառանգին, որով վարչութիւնս կը հրահանգէր ինձ առներու թիւը իջեցնել հազարապատիկէն (որոշուած էր 12 հոն) վասնզի սկսած իր Գերմանացած անտեսական անձնականութեան տոգնոտքը, և ամէն հաւատարիմ թիւնը կար որ երթալով պիտի աւելի տուչ հանդամանք ստանար

Բ.— Մոլլերհան U. պատմեց որ իրեն կոչէ ընտրած 10—12 առները այժմ կամ հրաժարած են և կամ կը տատամսէին, վասնզի զանազան քաղաքականա հասանքներ առնելու ժամերը պատրաստ էին, մինչ մենք ներուսէն էինք

Գ.— Եգիպտոսէն հետ գերած առներէն Բիւզանդ Աքէնքում քժրուատացաւ և ինչ պինք անկէ ոնչիացած կամ պրկելու որոշումը տուէ, քանի որ գէշ անդրադարձում ունենալու և մեր առներուն վրայ

Այս ամէնը ստիպեցին զիս ձրկին քննութեան ենթարկել ներկայացած առները և ուրիշ անգամ քովս կանչել Գերմանիա, մինչեւ հասնիլ Հայրապետական Օրհնութիւնը եւ ապա խորհիլ ներկրոջ խմբի մը փոխադրութեան մասին. Ուստի Մոլլհան Սփին հետ երկար խորհրդակցելէ յետոյ. որոշեցինք: 1. Մեր 5 առներ քնդունել առ այժմ: 2. Այս 5 առներուն դպրութեան չորս աստիճաններ առ: 3. Այս 5 առները առնասարեկան ամառ հոսպիտալով մը հազուագիլ և ապա Գերմանիա ուղղել:

Այս որոշումները անմիջապէս տեղեկագրեցինք քէ Գերմանիա, մեր վարչութեան և քէ Թորոմ Ս.ին Գահիրէ և երանելի Պատրիարքութեան և մեր հիմնարկին խմբագիին գէպի Գերմանիա:

Թորգոմ Ս.էն ստացայ Գերմանիա հասնելուս պէս վերահաս նամակը:

1 Սեպտեմբեր 1930 Գահիրէ
Թիւ 755

Սգնիւ և Սիրելի Տօքթ. Գարոնեկեան

Ցամակս զոր գրած կը յուսամ քէ ընդունած էք և մանրամասն ձեզի

Գրած եմ, ձեր Սգիպտոսէ մեկնելէ վերջը, Էջմիածնին, հանգամանօրէն պարզելով ձեր գործը, և խնդրելով պատշաճ Տնօրինութեան:

Կ'գրեմ երկին ձեզ, երբ առաջիկայ պատասխան,
Մեծ ցաւով տեղեկացայ ձեր դառնացած մանկական

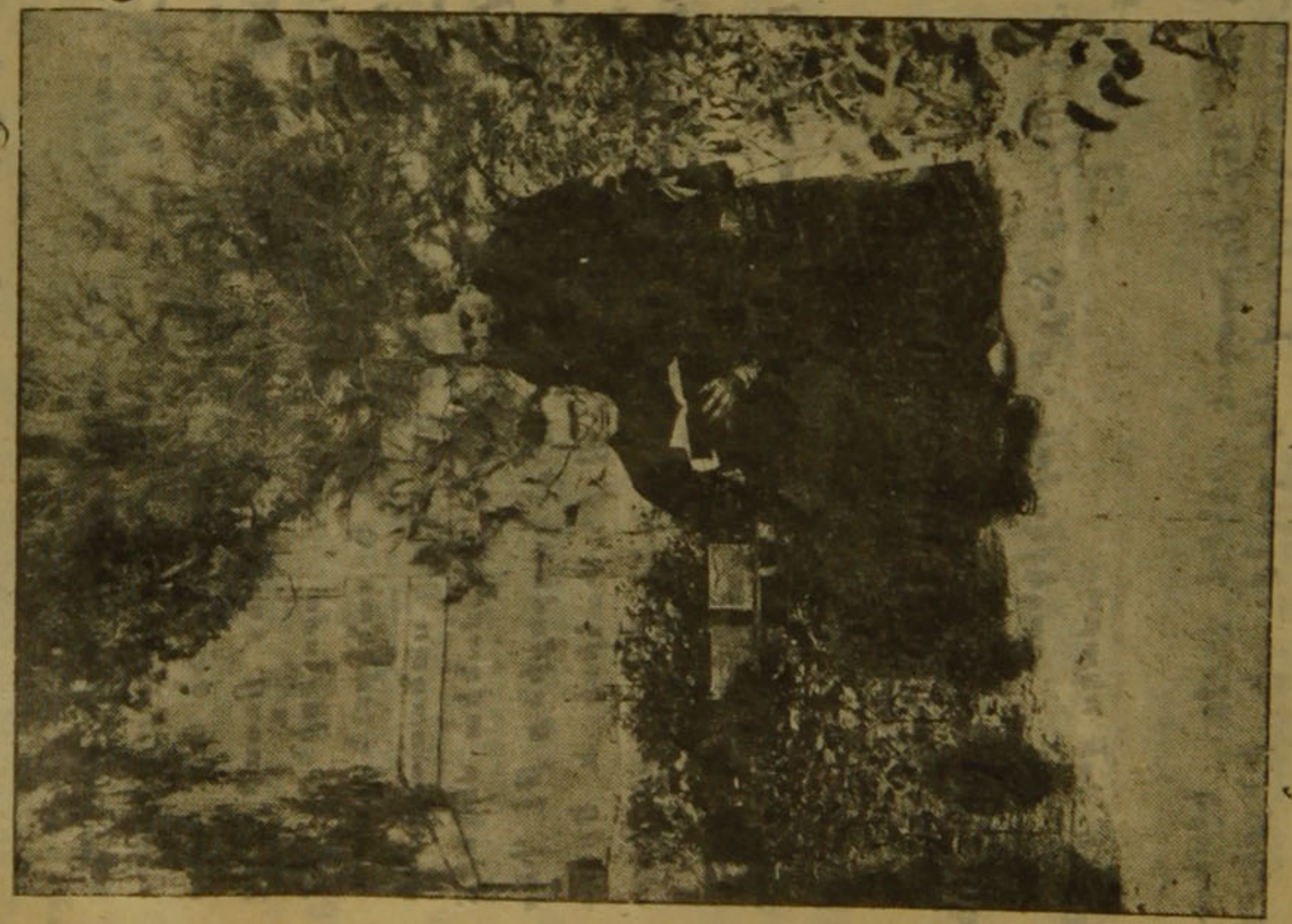

Ա. Գեղամ, կազմարակ Սարդոյ կիրակօրեայ դպրոցներուն եւ Տէր։ Գարնանային Ցրտասկաւոյ մեր վաճէգ մէկ, որ պատճ Մարիամպերուն ևս Բարձրաց, յաջող աշխատանքով կը ճիարուի իր ճօճ մեծ ճարպերով ի ճօճ մեծ մեծարանքը իր հոգեպատկառելի ուսուցիչներուն եւ ուսուցչուհիներուն։

Հոգեւոր Թեղրամ Արքեպիսկոպոսը Ամերիկայի Ս. Ա. Նահանգներու Առաջնորդական Ընդհանուր Ատենապետ

Ուրբաթ ե առաջին մը ուրախ

Հոգեւոր Թեղրամ Արքեպիսկոպոսը Ամերիկայի Ս. Ա. Նահանգներու Առաջնորդական Ընդհանուր Ատենապետ

Ուրբաթ ե առաջին մը ուրախ

բուսապետէն բոլոր Ս. Հարութիւն, ինչպէս նաև Թորգոմ Ս. խոր-
հուրդ տալ ինձ գնել թեկնածուքիւնս կաթոլիկոսական ժողո-
վուս ընտրութեան և մեկնիլ իբր պատգամաւոր Ս. Էջմիածին
ու հոն լուսապսակս ու անձամբ, ինչպէս ըրի իրենց քով, պար-
գել մեր ծրագիրներըը և ստանալ անկէ ալ տյսօճուքիւն։ Սա-
կայն, ինչպէս կը գրէ վէրի Նաժակաւ, ինձ անծանօթ պատճառ-
ներով չէ կրցել յաջողցնել իմ ընտրութիւնս։ Ես այս խնդրին
վաճառքը յանձնել Լոնտոնաբնակ Գ. Արշակ Սաֆռաստեանին
որ ընտրութիւնը ապահովուած էր, սակայն ան ալ վերջին պա-
հուն չի կրցաւ մեկնիլ։Ապա խոստացաւ մրգ հոգեշնորհ Տ. Մամ-
բրե վրդպտ. Սիրունեանը որ ինք պիտի կարգադրէր այս խըն-
դիրը Էջմիածին հասնէր, և ես անձամբ. որպէս փոխա-
ռուութիւն ստանձնել անոր ճանապարհածախսը։ Սակայն Մա-
մբրե Սրբազանը եպիսկոպոսանալով վերադարձաւ և չի կրցաւ
ազատուած արդիւնքը ձեռք ձգելուվասնդի արդէն ճեմարանս
մինչ այդ լուծուած էր և տաները ըրուած էինք։

Այժմ բանաւ բուն վէրջը և արդարութեան ճառագայթ
ներին ներքոյկեմ ճեմարանիս վիճակն պատճառներըը, բերելով
ժամանակագրական կարգաւ բոլոր այն նամակները, որոնք
պատճառ պարձան իմ գահավիժման։

ՆԱՄԱԿԱՑԻՆ ՄԱՐՏԱԽԱՂԸ

ԵՒ ՁԳՁԳՄԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Ալ սկսաւ նամակները շրջան մը ու-
նալ կամաց բոլոր յարաբերութեանց խզման հանգեցաւ, մին-
բերելով նոր դիւրիմացութիւններ և յետագային պատճառ դա-
նալ։

Վեհ. Տէր, սաստիկ կուսամ քանի մը նամակներ այս-
անվերջ նամակներին, որոնց մէջ մեծ դեր խաղացին և մեր ար-
ատատհանեան ազգացաւ մամուլի ճերհայացուցիչներ եւ կուսակցա-
մոլ բպրոցներըը», ձգելով Ձեզ դատել, թէ որքա՞ն էր յանգա-
ցը, որ ուղիղ խոստովանութեամբ վերջացաւ հոգիով սկը-
ւած այս մեծ գործը։

Թորգոմ Ս. սկսաւ իւր 17 Սեպտեմբեր 1930 մեկ նամա-
կի մէջ քննադատել մեզ, և այս յանդիմանութեան համար
րե մեզ. քանի որ կուշտեր Ս. Էջմիածնայ պատասխանը, չ-
նալ անձամբ որպէս կաթոլիկոսական Պատուիրակ Մայր Աթո
երքալ և ճնճամբ կարգադրել հարցը, ապա ետրնուրդ կուգայ
ատճերս ճախապատրաստական գասերով զբաղեցնել և ը
երբեմն մեզ քերքերու մէջ ապրուդի տեղի չի տալ, առանց հաս
գնալ ուղիղ որ այդ մեր կամքէն անկախ կ'ըլլար։ Մանք
տուինք անշուշտ իր այդ նամակին բացատրական պատասխանը

ձեր առ 24 Սեպտեմբեր 1930 թուագրեալ երկար նամակով։

17 Սեպտեմբեր 1930

Ազնիւ եւ սիրելի Տոքթ. Գարօնիկեան

Այս առաւօտ առաջս ձեր երկարգ նամակը, Սեպտեմբեր 11 թուակիր որ կը պարունակէր ձեր ընտանեկան սիրուն լուսապատկերը (հայր և մայր տղաւոք բեռնկերաւ) որ կը յուշեցնէ մանաւանդ չնորհակալութիւնքս։

Ձեր գործին համար կը յուշեմ թէ առկուին ոչ մէկ լուր առինք էջմիածինէն ասկից ընտրական հարցին համար անգամ շատ անհանգիստ գ'գրկուին նամակներ։ Երեք թէ յաջորդէն երթալ անձամբ ի մայր աթոռ և բանի բնորոշ եւ բացատրելիք գործ, իսկ երթէ պատահի որ ես ալ հարկաւոր երթալ, այն ատեն ես ալ կը խօսիմ պէտք եղածին պէս։

Մինչ այդ հարկ էր որ ազգը շարունակեն իրենց հակքուքիւնք իրենց աւանդութիւնք դասերուն մէջ, որոնք, ապագային, իրենց անհրաժեշտ ատաղձն ու գործիքները պիտի ըլլան գործածման և յառաջդիմութեան համար։

Բացատրեմ, իմ փափաքս ու խորհուրդս այն է որ ձեր գործին շուրջ երբեմն ժէջ հրատարակութիւններ ընելէ զգուշանաք քիչ մը, վասնզի պարտ տեղը այդ կերպով ապրուստ կ'յարուցանէք առկուին չ'եղած. չ'ատարած գործի մը մասին — Զոր օրինակ, ասելօրգ էր երեսուպէժի մասին պատահեր հաւանութեան հետ նաև այն ատեր 800 ասկեռոց ժամուր մը համար ըրած յանձնառութիւնները հրապարակելը—Բարիզի «Ազգ Տուաւէտ» թերթը բաւական անհանգիստ ձեռով մը ժնկներ է այդ երկու լուրերու կցորդութիւնը, նոյն ատեն ձեր ժխութեան մասին չ՛ատ անպատշաճ արտայայտուելով։

Խնդրեմ նաև թէ քանի մը տող նամականերու ժէջ գրեր էր եք իմ գալժէ եղած այն յանձնառութիւնը թէ ի հարկին ես ինքս պատրաստ եմ այդ ձեր գործին գլուխը անցնելու.

Հոս գործերու համար պէտք չ'կայ երբէք քաշուկի, պատահիլ որ գործը գալիւ դարձնէ ինձգիչները և գոյներնին։

Սիրոյ Ողջոյնիս ձեզ, Տիկնոջ, Հազեւորիս ժարգեաւոր գաւակներուդ և Գործակիցներուդ,

Մնամ աղօթարար

Գարգամ արհեպիսկոպոս

Մենք ոչ մի հայ թերթի ժէջ տող մը կամ չէ գրեցինք ձեր ձեռնարկի մասին, բայց անդին դիւանակալը և տաք գլուխ երիտասարդ քշքշիկներ, առանց ինձ հետ ուղղակի կապուկցու նելու, առանց մեր կողմէն պրկուած հերքումներ հրատարակելու Մենք միայն մեր Գերմաներէն «Նոր Հայաստան» պաշտօնաթերթին ժէջ հրատարակեցինք կարճօրէն մեր ճամբորդութեան արդիւնքը, գնելով հոն քանի մը նկարներ մեր առնչութեան ու ցնծագին վերկերու սրբազաններէն, և անոնց նամակներէն կար

մէջերնիս ընելով զուարճացինք մեր գեղջուն բարեկամով թէ
ի՞նչ ընդունելութիւն ըրած էին մեզ մեր Ս. Հայրերը։ Մենք
մեր գեղմէն անդամներուն, որոնք նիւթական զոհողութիւններ
կրնէին, այդ չափին ըսելու պարտաւոր էինք, եւ մեր իրաւունք
խստութեամբ սահմանին մէջ. հրը գրածնիս լոկ ճշմարտութիւններ
էին։ Մենք գործերնիս խակ չէ տուինք հայ կաւսակցական
մամուլի հանած ազմուկին, որ գիտէինք որ թմրդամ Սրբազանի
հետ անձ մը առիթ չէր կրնար ազդուիլ, երբ ան անդամ մը
զուարճացած էր իւր կոթիլքը։ Հոս եւս մենք սխալած էինք.
ինչպէս պիտի պարզուի շուտով, վասնզի Թորգոմ Սրբազան շու-
տով անձրեւակուեցաւ տրտունքին քով լսաւներուն եւ քառանց տեղի
վրայ քննելու համրաց, ինչպէս հրամայած էր իրեն, ճշդեց իր
դիրքը եւ քաղցր սկսաւ ծիծաղիլ։ օգտակար եւ ազդօգուտ
գործ մը։

Այժմ թող խօսին դէպ փաստերը։

Մեր Սեպտեմբեր 24 թուակիր նամակին կը պատասխա-
նէր Թորգոմ Սրբազան իւր 7 Սեպտեմբեր 1930 թուագրեալ նա-
մակով թէ Մայր Աթոռն հրահանգ ստացած է մեզ հետ գործ
ունենալ եւ հետեւիլ իրմէ առաջ նախկին ձեւերուն։

Ահաստիկ նոյն այդ նամակը։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱԳՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ

—=—

Գահիրէ 7 Հոկտ. 1930

Թիւ 1155

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Տօքթ. Գաբոնիկեան

Ձեր Սեպտեմբեր 24ի ստացած եմ Հոկտեմբեր 3ին
որուն նպատակ ունէի պատասխանել, յորդորելու համար
զձեզ որ քանի մը օրեր եւս սպասէք երբ այսօր ստացայ Սուրբ
Էջմիածնէն ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէ Տեղապահ Տ. Խո-
րէն Արքեպիսկոպոսէ յանձնարարութիւն — 14 Սեպտեմբեր
թուակիր պաշտօնագրով — մեր «Հայրապետական Լիազօր
Ներկայացուցչի պաշտօնի հանգամանքով, նեղութիւն կրել
ու տեղեալ ուսումնասիրել Երիմեան Ճեմարանի բացման
համար կարեւոր բոլոր հանգամանքները, ժամանակ առած
ատեան պայմաններըն եւ մեր տպաւորութիւններէն հաղորդել
է Մայր Աթոռ, որպէսզի հնարաւոր լինի կարեւորն ու օգտա-
կարը առնարկել։

Մտածումներով զուարճ ի գիտութիւն, կը յայտնեմ
նոյն առթիւ որ, մեր հարազատ զգացումներն ու ժխլացին եր-
թալ Էջմիածին. կարգիկսաւոր բնաւորութեան առթիւ,
կ'առնցնէինք այդ գործով. կը կասկածէինք կարկառուր քննու-
թիւնը եւ առնձուր կամ գրով կ'ընդհատցնէինք մեր տպա-
ւորութիւններէն Մայր Աթոռոյ նկատմամբ վերադաս էչեր-
նութեան, Բայց ինչպէս առջեւը ցարդ իմացած կը լինէք,

էջմիածնայ Եկեղեցական ազգային ժողովոյ գումարման կոչառած լինելով եւ եթէ այս ձեռնարկութիւն իսկ իր երբեք առաջնակարգ եւ այլ լուրջ պատճառներով չերթէ անկարելի լինելով. հարկ պիտի լինի որ յատկապէս այդ նպատակին համար մի քանի օր ետք Աթոռ եթէ ձեզ համար ալ ամիսպատեհ է այժմ գալս եւ ղեկավարել այդ գործով, ձեզ կը մնայ խորհիլ հնարաւորութեանց վրայ հակառակ պատրաստին պիտի պարտաւորութիւնք սպասել գարնան։

Սպասելով ձեր պատասխանին, եւ
ողջունելով գձեզ ի Տէր։

Մնամ աղօթարար Հայրդին.
Գառուիրատ Հայոց Ս. Էջմիածնոյ
եւ Առաջնորդ Հայոց Եգիպտոսի
Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

Ձի բաւականանալով մեր կրկնակի նամականիներով, որոնցմէ մին ձեզ նմոյշ կը պնենք, մենք գրեցինք եւ գնդամանիքէն պաշտօնական նամականիներ վարչութեան կոչէն, մինչ աւելի շնչառած, քէ այժէն ձգձգումը կամ աւշացումը անդարմանելի կը գառնայ։

Ահա մեր Հոկտ. 22 1930 թուագրեալ նամակը

Գեորգեցարեն 22 Հոկտեմբեր 1930

Տ. ԹՈՐԳՈՄ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ԳՈՒՇԱԿՆԱՆ,

Արժանիքնաիր եւ բարեխնամ Առաջնորդ Եգիպտահայոց եւ Ամէն նայն Հայոց Կաթողիկոսին. Հիւսիսային Գառուիրատ Ս. Էջմիածին-Հայոց

ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ ԳԱՀԻՐԷ

Ցխուր չյաս տխուր անելի մը ասլեւ կը գանուինք։ Ձեր 7 Հոկտեմբեր 1930ը առանալով, լուսոյ նոր շառաւիղ մը ճառագայթեց մեր մառլ հորիզոնին վրայ։ Մութ ամպերը կսկսին ծածկել մեր եւ Ձեր սիրելի «ՍԵՐԻՄԵԱՆ» ճեմարանի ջինջ երկնակամարը. Աստուածային կայծակի մը կապտեժք, ազօթքով ու հակումով . . . որ պատէ՛ գանունք եւ օրհնարեր ու արգասաբեր անձրեւ ի վերածէ այդ տերբագնիկ եւ չարափառ ԱՄՊՆԵՐը մեր Հորիզոնին . . .։

Սրբազան Հայր, Դուք էք այդ ՍԱՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԿԱՅԾԱԿԸ. Եգիպտոսեց . . . կը հրաւիրեմք զՁեզ. Հա՜ Մատ. Բ. 15

Ջորիցս նպատակաւ կը խնդրէ վարչութիւնս անհանգստացնել Ձեզդ Սրբազնութիւնը եւ անգամ մը գեղեցիկ հրաժեշտ ու վերջնական կարգադրութիւն մը ընել հետեւեալ խնդրոց, որոնց աւելի յստակումը նորանոր փարթամքեանց եւ անսահման դիւրութեանց ու կոխնորու դուռը կը բանայ։ Այլապէս սիրով պիտի տպաւէինք դեռ մինչեւ գարնան կամ այլ յարմարագոյն ատիք մը. վայելելու Ձեր ՀԱՅՐԱԿԱՆ ներկայութիւնը ի Գեորգեան, եթէ չեղլային չատ հրատապ եւ փափուկ բոպէներ։

Ա. ՊԵՐԼԻՆԻՀԱՅԿ. ԳԱՂՈՒԹը դիտաւորութեամբ շահլամեան Մ. վարդապետի, Ա. Աբէղեանի, Տէր Մկրտեանի, Դաւիթեանի ևայլն, ևնորէն նոյն յայտնի կուսակցական լիսրերու բուռն պայքարի ախտած է. 1. Սուտ է, և ո՛չ մի հայ բարձրագոյն հոգևորական ընդունած է «ԵՐԻՄԵԱՆ» ճե-

ժարտնի գոյությունը. և 2. ը պիտի տեզեկացնք օրուս բարձր. Հոգեւորականութեան Ձեր մասին», ինչպես կը պիտի ժեզ պաշտօնական իրենց նամակին մէջ. պատրաստ. կարծիքը թէ ու՞ս և թէ ժեր բոլոր ջազութեան մեր բարձրագոյն Հոգեւորականութեան, վարչութիւնս եւ Տբէզան.. Հայ գազութը բաւական կը բազացնք այս առնորհնակ և անհամ քաղքին գէմ, ինչպիսով Ձերդ Օրբազնութենէն ազ կախ քաշ բայց կարուկ եւ իրաւացի ձեռներէց ժիջոցութիւ գ. ուձաժը կամ գրաւոր։

ակ.

Բ. Գերմաց Բողոքական Միսիոնի Նախագահ էլ. Ֆլաշման անհատական նամակներով պաշտօնական չրլան ն, ներս ժիտքերը կը պատրէ. գրելով «գիտք է գիտնալդ ժիացնալ կարգադրութիւնը. Կսկատակ է գարոնալ, եղբ էն. թէև առպարտութեան վճիռը ձեռքն, ատկան գատաբաններէն առած է ևայլն ևայլն; Եւ այսպես նոր հալածանքներու ու խլրտալին գաւադրութեանց սկզբնաւորութիւն կամ կայ, վարչութիւնս բու ն կը բազաքե այս գիտական աներժութեանց գէմ, գիմելով Ձերդ Ս.քեան որպես կարգադրական Լիազօր գատաւորի, Ձեր այս եզակի հան գամանքով անձամբ կամ գրաւոր, պատասխան վերլուծութիւն ժը դնել այս անպատիւ պարբաներին։

Գ. Խարհրդակցի վարչութեանց ճեռ. կրկին, եւ այս անգամ ամճամբ ,ու տեղին վրայ, հասկնալ ու վերլուծական նպատակ հատատակել ու ն անհատական բայց բազարձակ իրական հարցութիւնը. Քէ իրա վարչու քի՞ն համբայ եկած է անկեղծ. օրէն ծառայելու ժեր Ս. Եկեղեցիին պարտաւորութեան, ինչպես ժանրամասնօրէն գեկուցինք ժեր ամ Ձեզ եւ Ս. Երուսազէմ ի ամ Ցնօրէն ծագմոյն։

«Ամեն նայու տեսին մօսիկ այս գործը,» ոչ պէտ կ.Գու Սամեռապ. Գատրիարք Հայրը իւր վերջին նամակներէն ժէկին մէջ, կցելով անոր իւր նկարն ու Հայրական օրհնութիւնները, վառնգի ատկ է Սրբազան, պէտք չէ ձգել որ ժեր գինարբ կաւատիքատականները և ժեր Գերման հոխառատիրքներբ իրենց քժահաճոյքին խաղալիք գառնան։ Օսոնց ճամար Սրբութիւն բառատ բան գոյութիւն չունի։

Դ. Տեսնել «Արիմեան» ձեմարանի Անդրանիկ սաներբ վերահասու ըլլալ անոնց յառաջդիմութեան ոգբալ մեզի հետ անոնց անհովիւ վիճակը, և տեսնելով, հրճուիլ և խրախուսուիլ անոնց կալատան եւ խոստմնալի, — վարվառն — բայց հրատիտա ժպիտներով.... և գոչել։ «Ացած իմ գեմ ի վերայ ոչխարաց Հա Ծավ. ժ. 15.

Սաւրիայէն, գազեստիներէն եւ ժանաւանդ Եգիպտոսէն ու գալքաններէն 8—10 նոր Սաներ կ'սպասեն ժեր հը բաւերին, ճեմարանի գնժան հարցը կ'սպասե Ս. Էջժիածնի վերջին օրհնութեան. ճեմարանի Հոգեւոր Տեսչի հարցը ժեզի համար ամենէն հրատապ խնդիրը կը գառնայ։

Անգին Գերման եւ ժեր Հայ կուսակցական հակառակորդներբ մուքի ժէջ գործ կսկսին։ Սակայն չեմ երկնչիր։ Վառնգի ինձպինքս չրլապատած կ'զգամ ... Ս. Հուսալուրչէն ժինչեւ Սրիամն, Օրժանեանէն մինչեւ անժան Գուրեան. Ճերու հոգիներով. վառնգի ինձ հետ են իրենց հոգիով եւ օրհ

նեն ժեզ։

1. Ձերդ բարձր Սրբազնութիւն, իւր Հայրապետական
Գառնութեան եղակի հանգամանքով
2. Ս. Էջմիածնի Գաթ. Տեղապահ Աժինապ. Տ. Մեսրոպ.
Եպսկ. Նշանեանը։
3. » » Տնօրէն Ս. Ժողովի բարձր անդամները։
4. Ս.Ս.Բարգէն, Ազաւնեան, Գաբրիէլեան, եւ Մալեզեան եւ այլն
5. Գալուստ Աժինապ. Ս. Գաթ. Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպսկ.
Նատրեան

Սրբազան Հայր, վարչութիւնս կը հրաւիրէ Ձերդ Աժինապատուութիւնն բարեհաճելու յարմարագոյն առիթը գերժանիա հրաժիլ, և անդուլ վրայ պարտ ու պաշտօնը իմաստասիրէն անօրինել։

Սպասելով Ձերդ Սրբազնութեան վերին հրամանաց։

Համբուրիւ Ս. Աջուդ, Ձեռ արդիական խորին սիրով

Տոքթ. Արմենակ Ս. Գարոնիկեան

Լիազօր Տնօրէն Գերմանիա—Հայ Հասարակական Առաքելութեան

Այս պատճառն ենթադրեց, երբ առաջին անգամ թողլատուեցաւ Ս.ի ձեռքը հասաւ, պէտք էր բաւէր, որ ան իր պարտականութեան գիտակցութեան մղուժէն մեր հրաւէրին անսար եւ անձամբ գերժանիա գար ու բոլոր մութք ժէջէն գլուխներն բարձրացուցած կուսակցապետներուն խառնակիչներուն հրինակօրէն լուրեան դատապարտէր։

Վեհափառ Տէր, կը խնդրեմ ժամանակագրական կարգաւ նկատի ունենալ ժեր բոլոր հրաւէրները, որպէսզի հասկնաք թէ, այս խնդրի վիժուժը տեղի ունեցաւ ժիայն անոր համար որ Թորգոժ Սրբազան ձգձգեց եւ անմիջապէս չեկաւ գերժանիա, երկհետեւ ան կուզէր որ նախ Էջմիածնի Գաթողիկոսարանի ընտրութիւնը կատարուի, և ապա պիտի հշդէր իւր դիրքը ատ ժեզ։

Մէկ պինք Գաթիւքը չ'ընտրէին, ան ժտապիք էր —ինչպէս անձամբ ալ ինձ ըսաւ — վերջնականապէս ժեկնիլ և հաստատուիլ Եւրոպա, և այն ատեն իրեն սիրելի պիտի ըլլար ունենալու և Հոդիւր Ճեմարան ժը իւր հսկողութեան տակ, իսկ Մէկ Գաթիւքը ընտրէին պինք, այն ատեն ինք բնականօրէն պիտի սիրէր, տեսնել որ ժեր ներքին ուժերը Սրուսապէմայ ժասնագաւառային ատաժապրելիներ։ Այս անձնական չատ հետաքրքրութիւնը կ'ատիպէր իրեն որ լուռ ձեռք և ժեր բոլոր հրաւէրներուն ընդառաջ չերեւար, ժինչեւ ճշդուէր իր դիրքը, վասնզի ատոր համար [իսկ ան տեսաւ իւր հրաժարականը Սգէպատոսի Աստղնորդութեան, և կ'ապատէր հոն Սրուսապէմայ ընտրութեան...։

Այս ամէնը ձեզ վերջէն իմացուցի։ Այժ չարտահայտուիմ տեսնելու ժամանակագրօրէն բանալ բանն վերջի քիրթերուդ կարմիրը։

Ես ժիայն ուզեցի պետական գործոն եմ, զոր կը խտտավանիմ

հրապարակական

Ահա 24 տարի չարաշահած գերթժան ապրելու ապրի ամեն-
անաշահ ինքնատիպություն ու խարի ինչ ունենալ ժէղ ապրելով, քա-
լորմիչ անձնատուր եմ հայ հոգեբանությանը։ Ձէի գիտեր որ ես-
պիս ինչպես գաղափարականությունն ուներին փոքրիկներ անգամ
էին, նրանք անհապաղ անցնելով ամենայն ծախսապա-
տրաստվածներին ամենայն ճշտով կատարել էին ծախսապա-
հայ ցնծագին ինչպես ամենայն ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
պատճառական ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
նպատակ ինչ հետապնդել, ապրեցցնելու իր ետք ի գին պահ սրբա-
բութեացը։

Ահա էր և ենթիս գազաքաղաքներ խոչընդոտ
գաղափարականին ու ժխտական յառաջխաղացքին...։

Ձէի գիտեր որ ինչ Պոլսահայերը, վաճառական-
ներ, արհեստաւորներ, ուսուցիչներ, խմբագիրներ և գրագէտ-
ները ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
ժէղ ինչ անհրաժեշտ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
վահճաններ, պրոժապաշաններ, չորքարիններ, սահմաններ եւ
նոյնիսկ անբարոյական հիւանդներ, ապ ինչ գործէ ամէն գէժ
ելլող կզներին ժէղ տեսնել ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
ներ և գաժ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ

Առաջ հասկար ինչ հասկանալ ո՞վ ի՞նչ ըսէր, ինչ վշտա-
ահէի իրենց առէն գազաններս, ինչ չուզէի իրենց առջևէն գնալ
սէրս, ինչ արհամարհի իրենց հետ տարած գործարքներս, ինչ գա-
ահերէի իրենց քար սիրտ փափաքներէն և գրեթէ ինձմէ ալ ապէս ինչ
գործարքէն առէն գէժ ելլող հայ բնակչին վրայ, գործ-
տանելու։

Ձէի խօսքեր ոչ ի գործ աշխատելու ինչ գաժ
ինչպես պիտի գաժ ինչ ուրախութիւն ինչ պատճառելու, խոր-
հելով որ «Ազգապատճառ ազգիր ինչ աշխատ, բայց ասա՛ զ, սիրտ
փեպա՛յ, որ տրտիչ ալ չտես ասչ էր»։

Հիմ. Տէր, չեմ ուզեր պատմել և անուններդ յիշել
բայց այն գեղատես գրագողքներուն, որոնք ոչ ի ժխտոյն ատ-
չեն չընդդիմացան գրպանները իրենց հաշուոյն պարպելու։ գաղտա-
պահան խմբագիրներ, երբ ատացան գործարքներս, սկսան խմբա-
գրատան սխեմաներ նետիլ «Ցարոցիկաձի մեծ ծրագիրցներիս»
ու քանի ինչ ապիկ վիրէ նայն ճշտութ գրին «խաչագող» անուանել
երբ դադրեցաւ նպատակները։

Ահա այսպէս կը մտածէին, երբ Թարգամ Սրբա-
գան գրեց ինչ թէ Ս. էջմիածնէն հրատարակ ատացեր է գալ Գեր-
ժանիայ և քանոփել ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
ու գործով, Ձեզ կը տեսլ խանգիլ հնարաւորութեանց վրայ, հա-
չող խմբագիրներ, երբ ատացան գործարքներս, սկսան խմբա-
գրատան սխեմաներ նետիլ «Ցարոցիկաձի մեծ ծրագիրցներիս»
ու քանի ինչ ապիկ վիրէ նայն ճշտութ գրին «խաչագող» անուանել
երբ դադրեցաւ նպատակները։

Ահա այսպէս կը մտածէին, երբ Թարգամ Սրբա-
գան գրեց ինչ թէ Ս. էջմիածնէն հրատարակ ատացեր է գալ Գեր-
ժանիայ և քանոփել ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
ու գործով, Ձեզ կը տեսլ խանգիլ հնարաւորութեանց վրայ, հա-

հատակ պարզաբանել պետք պարտաւոր.ութիւնը տպատել գարնանայ
(7 Հոկտեմբերի 1930 թիւ 1155, տես էջ 71.)

Եւ ահա ար յանձին Թուրքիոյ Ս.ի ժեր ամենաբարձր և արժանաւորապոյն Հոգեւորականը կը տեսնէինք ու կը տեսնենք գեռ և պաշտելու ատելին կը սիրէինք ու կը սիրենք գեռ, մեր վերի մտայնութեամբ չի հաժարձակեցանք այդ բարձր և անբասիր անձին գրել քէ ճամբու ծախք եւլն պէտք ունի՞ք, այլ գրեցինք չատ քաղաքավարօրէն և պատշաճապես հրաւիրեցինք զինք ան միջոցիս մեզի գալու և եթէ խորհէին քէ պետք գիտնար մեր փոքրիկոտութիւնն, քէ երբ Գերմանց Վարչութիւնը մը ատչափ ծախսեր է լոկ ճեմարանի մը գազափարը իրագործելու համար, բնականաբար իւր ատ ծառայութեան ան (ոչ մի. ոյն լոկ ճամբու ծախս) էշխանավարելօրէն ու իր գերքին համաժա պետք վարձատրեր, երբ ան Գերմանիա գար։

Վարչութիւնս կ'ատտեր Թուրքիոյ Սբբազանէն ար ան գիտնալ պետք եր Ս.բռատիկան ձեւերը, ար երբ մէկը կը հրաւիրեն, այնատեն կատարձնէն և՛ անոր բոլործախսերը։ Սակայն ատ՛ը, Թուրքիոյ Սրբազան հիւանդ ժեղ, որպես Ա.բարձր կղերը քէ ատ անիծեալ Մահմետ ի՞նչ ատիճանի նատմատիներ ըրեր էր նոյն իսկ ժեր Սուրբի ժը նժան ատրոզ «Թուրքիոյ» ներքս նկարագրին վրայ, երբ ան իւր 3 նոյ. 1930 թուագրեալ նամակով և 1274 թուով գրեց որպես պատասխան ժեր այնչափ ջերժագին հրաւերին։

«... Այս և բոլոր այն ժրա կէտերուն ժասին, որոնց համար գրած էինք Ձեր նամակին ժէջ, պետք կայ երթալ Հռոմ և անկէ ետքը Ատանա գալ քննութիւններ ընելու համար, որոնց համար պետք է գայ, ինչպես Դուք ալ անհրաժեշտ կը դատէք։ Բայց ես ձեզի գրած էի որ իմ գալու հնարաւորութեանը վրայ ժամէն այդ ժասին ոչինչ կ'ըսէք. ո՞վ պիտի վճարէ ուղեւորութիւնը. էշխատիր՞, որ ի վիճակի չէ բնաւ, Եպիսկոպոս, որուն գործը չէ երբէք։ Էհ ես, որ ձայնպես խոպան գուրսի եմ այդ ժիջոցներէն։

Կ'ապասեմ ար Ձեր յառաջիկայ նամակը այս ժասին գործնական բան ժը հաղորդէ ժեզի։ Գրաւոր ո՛չ ժեկ անօրինութիւն չեմ կրնար ընել, պետք է անձայը տեսնեմ և քննեմ այն բան, և յետոյ անօրինուի կարեւորը, այնպես. ինչպես ինձի հրահանգ է տրուած էշխանէն։

«Ինչպես ցոյց պիտի, առարկելով ար անպատեհապահութիւնը ունեցած էք հաղորդելու պրն. Բիւզանդ Կիւպիւզեանի և վանեցի Գէորգեանի քէ ես համաձայն չեմ ձեր գործնական անձերէ կ'ապասուի ժէն բան ժը հաղորդելու։ Ատոցած եմ ծիծինէն Հայերէն նամակը չատ արագութեամբ և չնորհակալութեամբ։

Օրհնութիւն ոգւոյնիդ։ եւն. եւն.»։

Անա ահա սխալ ձգձգման հաղորդակցության մը, բացատրությունները որ կտրեցինք այս մեծ ձեռնարկը- Թորգոմ Սրբազան չուզեց կամ չի կրցաւ հասկնալ մեր անկեղծ ձայնը չափն և իր կասկածներով ետամուտ ճար խրճ. դիրցավ յորոյել, զոր ինչ մեր գալչէն բացատրութեան խըն, սակայն իզուր։ Ամէն գործէն դիմաւորեր կըլլային և քեզ- ետածուներ կը ներկայանային մեզ. արդէս ուսուցիչ, ահաւոր և ծառայ, ամէն անձը իր տեղը գրաւել կուզէր. և մենք ստիպուած էինք գրել կամ քանել իրենց, քէ Թորգոմ Սրբազան միայն կրնար արշել և ատանը անոր համաձայնութեան մենք ո՛չ մեկը պաշտօնի կրնայինք կանչել։

Այս անձին ալ կերանք և Հայկական ։ գայրոյքով բողոքել էին Սրբազանին քէ ինչու՞ իրենց հոցին պատճառ կը դառնար ևլն. և Թորգոմ Սրբազան անա կանգնաւոր մեր գիրքը և ս'ափսէր կուզա կերպով հանդիմանել մեզ, քանի որ իր ամէն ճամաքը ծնորհակալեն կը գառնար։ քեռն հայր։

Սակայն և անյնպէս, մենք չի վիրաւորուեցանք և անմիջապէս արուեցինք և գործ սկրեցինք, իրեն անուան և հրամանին գրկելով 100 ՝ինգլ. ասկի, իբր ճանապարհածախս և կրկին ճամաք մը, ուր ամէն բացատրութիւն տալէ յետոյ պաղատագին խնդրեցիք որ ճերոպամիս քլլար առաջին ճամակցուս մեջ դրամի մասին խօսք բացլցուս չի համարձակելուց, ուստի ալ վիրջացած ըլլալով ամէն ինչ, ս'ապասէինք գինք անմիջապէս քանի որ օրէօր իր ներկայութիւնը ալհրաժարկան կը գառնար։ քեռն հայր։

Սակայն ան գնա գրկուած գրամին ու ճամաքը չ'առած, գրկը մեզ իւր սպասվորալ Թիւ 1348 իւսա ճամաքը 18 Նոյեմբեր 1930ին, որ մեզ ամէնուս գէնքէ չյմեցուց բայց ոչ յուսահատեցնելու չափ։

Ահա և այդ ճամաքը։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ
ԳԱՀԻՐԷ

Գպճխրհ 18 Նոյեմբեր 1930

—=—

Մեծայարգ

Թիւ 1348

Տօքթ. Ա. Ս. Գաբրիէլեան
ի Գերմանիա

Առանց պատասխանելու մեր 4 Նոյեմբեր թուակիր ճամաքին, զոր սակայն ընդունած պիտի ըլլալիք ողորմելի մեզ, կը գրեք Նոյեմբեր 12 թուակիր ուրիշ ճամաք մը, որուն մէջ ներկայած եք ձեզի գէմ յարուցուած գժուարու-

քեռնց պատմուքիւններէ և պատահէնէ։

Գուզէք որ չտառով գոնջ ուղ տեղ, գործ գտնելու համար, բայց չէք գտեր մէ ի՞նչով և ինչո՞վ պիտի գոնջ։

Ըստ օրինի, ձեր պարտքն է հոգալ ճառնատարկա. ծախսը, երթեւեկութեան համար, այս ժամին գրեթէ ձեզի նա. խորհ նաժանիներով, և քալօրավին չի հասկնալ թէ ձևւոցնէք։

Ո՛չ էջմիածին, ո՛չ Եգիպտոս և ո՛չ ու կրնաք վե. ճարել այդ ծախքը։

Անհրաժեշտ է որ գրեթէ բառացիօնաչափ պատմէ. առաջին ստուգաճով ճաժրորդել կարենալու համար։ Զմիտ է և ու առակը մեկը չիմ, պէտք է ճամրորդի գործուքիամբ և յա. պատմաճներու մէջ։

Ամէն հոգիով կ'ուզեմ որ ալ կ'ուռնամ չարչուճի բոլոր ներ ձեր պէտ, և շատեր Դաշնակցական չեն բնաւ, և պատ. ուաւոր մարդիկ էին։

Հետզհետէ ու ալ կ'սկսիմ հասկնալ թէ ծուռ կոպ ը մը կայ պարծին մէջ, որ ալուքան հակառակութիւն չուներ է, առիթներէ ի վեր յանուն Հայրենիքու պատճառներ հանգանակ ուէր է, և սակայն մէջտեղը արդիւնք մը չկայ։

Անհրաժեշտ է գալ, բայց առաջ հարկաւոր է ծախք։

Եթէ յանձնաժողովը չկարողանայ ամէն ինչ ալ ծասին, բայորովին կը հարեստրուի ձեռնարկի գալ և քանի մը հոգի պիտի գրկել էջմիածին, և ծանուցանել հանրութիւն։

Ողջունիւ ի Տէր Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Հայրապետական Ներկայացուցիչ և Առաջնորդ Հայոց Եգիպտոսի
Թորգոմ Արեցպիսկոպոս

Մենք ալս նամակին ևս անմիջապէս օդային թղթատարով պատասխանեցինք, յիշեցնելով որ ցարդ դրամը արդէն ա. ռած պիտի ըլլաս և խնդրեցինք կրկին քէ ցրիչներ ուշանա. ն, ալ առնլի դիւրութիւններ առնք պիտի նեկայանար, մեր 29 Նոյեմբեր 1930 թուագրեալ նամակով պարս ասպի ազու քեան համար գանք կառնեմք արտասպել։

Այս վիճակին վրայ ալ առնու համար, հրատարակի Միութեան բոլոր անդամները տարեկան ընդհանուր ժողովի ժաման ժողովի մը 25 Նոյեմբեր 1930 ին. Նիւ Եպեթի քաղաքը. և գրի ձեռնարկի հարցը լրջութիւն որոշման, պարզելով այս ձեռ. ձեռնց պատճառները, վասնզի քէ վարչութիւնս և քէ 20,000 գեղման բարեկամներս ալ սիրած էին գոնգատել քէ ինչպէ՞ս կ'ուա շանար Թորգոմ կամ էջմիածնոյ հրատարակել, որպէսզի ձեռնարկը բացուած հաչախուէր։

Այս անգամակոն քնդհանուր ժողովը լսել և քննե. լէ յետոյ իրերու կացութիւնը քուէարկէց հետեւեալ որոշումը պարս քնադիրով և թարգմանութիւնը անմիջապէս Թորգամ Ս. Գրիգոր օգուլին Բղրատարով։ Ահա եւ՛ ալդ որոշումը.

Բաւական թուղշմանութիւն գներմանա—Հայ Լուսաւորչական Առաքելութեան կեդր. Կոմիտէի տարեկան ընդհ. ժողովին մէջ բոլոր անդամներն եւ կեդր. վարչութեան կողմէ մխաճայնութեամբ քուէարկուած որոշումը որ Սրբոց Աթոռոյն եւ թուղթ Ս.ին պիտուհցաւ։

ՈՐՈՇՈՒՄ

Գերմանա—Հայ Լուս. Առաքելութեան տարեկան Ընդհ. ժողովը որ 25 Նոյեմբեր 1930 Երբնպէրկի մէջ առնելով, որ առանձնաբար, այդ առիթով ուրախութեամբ եւ շնորհակալութեամբ լսեց Ս. Էջմիածնէն Հայ Բարձրագոյն Հոգեւորական Ժողովին թուղթը համաձայնութեան համաբերանքը առ մեզ եւ մեր նուաստ Անձն. Պատր, Հօր Գերապատուութեան Սրբոց Ա. Քառասուն Հոգեւոր Տօրէն ժողովին, ի. Գոյու Գաղթականութեան, Սրբոյ Կաթողիկոսական Տեղապահութեան եւ գլխաւորապէս Հայրապետական Գահակալին Երջանկահոգւոյն ի Գահիրէ գուրգուրատ աչերը, որով Բարձրագոյն Հայրը ընդունելով եւ Գերմանիոյ մէջ հաստատելով Հայ Եկեղեցական Ժողովի մը ձեռնադրութեան իրաւունքը, ինքզինքը ստիպեալ կը տեսնէ ձեռք ձեռքի տուած պէտք է գործակցին մեր Տիրոջ եւ Փրկչին համար, առատաձեռն ուժը այս նոր ժամանակներուն մէջ խորհուրդ։

Միեւնոյն ժամանակ ժողովս սրտի խորէն հպիծով եւ ներքին ցաւով մը տեղեկացաւ թէ Ամերիկայի Տ. Ծառուկ Եպիսկոպոս Զօհրապեանը, իբր ոչ հոգեւորական մարդու քեամբը էջմիածնայ Գեր. Հոգ. Խորհուրդին 1928ին սխալ եւ ժողովականէ տեղեկութիւններ գրելով՝ պատճառ եղած է Մխուքհանս եւ Ծօքթ. Պարոնեանի դէմ ղեկուչացնող չբերնագրերուն մը գրուելուն, որ այս օր, 3 տարի վերջ, մեր համերաշխութեան կոչումնէ չարամտութեամբ Գեր. մեր ժամուկին մէջ կը հրատարակուի։

Մենք կը խնդրենք Ձեր Գերապատուութենէն որչափ խոհեմութեամբ նայելդ մեր խանձարոտին եւ սիրոյ պատուէրն ու հոգին Հայ պատուէրն եւ հոգին Գերմանիոյ, գիտել տա որ անիկ է, հետ գոչելու այդ 1928ի հապճեպով եւ առանց քննութեան գրուած չարաբերութեան։

Համաձայնուած ժողովս կը չնորհաւորէ Հայ Եկեղեցին եւ Գերմանա—Հայ Լուսաւ. Առաքելութ. Վարչութիւնը Հայաբնակութեան իրենց ժիտին գործակցութեան համար քնչպէս նաեւ բարի գալուստ կը մաղթէ անդրիմեան Ճեմարանի առնուց ի Գերմանիա եւ կը բարեմաղթէ սիրուած այս գործին ամենայն ուժ չնորհք։

Ծանուն Գէորգեան—Հայ Առաք. Կեդր. Կոմիտէի Տարեկան ընդհ.
ժողովի Քրիստիան Իզմիր, Վիլնեայ Սրուանդեան,
Ցրեսերիա Շքիւլ Հերմանց Կալսբերեր

(Ծանօթ.— Շատերը կը զարմանան որ էջերուն Գէորգեան Հ. Նորհանգիստը և Կաթողիկոսական Տոլմաներուն ժամէն մը վերա կը լեցնուն, քանի գիտնալով որ ատ վերջինս Տօքթ Գաբրիէլեանի հետ մէկ ժամ չի տեւող հանդիպումէ մը յետոյ գրած էր ատ նամակը, կելլե առանց իւր նպատակէն Հայրապետական Գահաւէրտակին յղելու գաղթը, և անկէ ընդունելութեան պա-

Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Գաբրիէլեան (Կամ Կոմիտաս) իրենց զաւակներուն հետ - Տէր և Տիկին Տօքթ. Գաբրիէլեան իրենց զաւակներուն հետ

հանջելու, է լայ կ'ընծայէ մեր ազգին և ժառանգ Հայ Եկեղեցիի ամէն տարբեր արժանապատուութիւնը վերադարձ յիշելու չերեսանելը։ Սակայն կը պարտաւնանք հիմա ա՛լ ասելէ, որ կը լսեն թէ մեր Գեր. Հ. Նորհուրդը չէր բաւականանար կարգալով միայն ամենափոյթ նեղութիւնները, շարադրուած Բարգէն Ս. Ի պիտի, կամ մանրակրկիտ քննութեան, ի ներկայութեան Մխիթարեանօրէնին Ս.Ղազարէ և Գահիրէ, կամ վաւերացման նպատակ ազգային Ցնօրէն Ժողովոյ, որ կերդմագին կը յանձնարարէր ճշմարիտ ազգօգուտ եւ եկեղեցանուէր ձեռնարկը, կամ առաքելական ամենուն ձեռամբն, Հայրապետական Գահաւէրտակը ի Ս.

Էջմիածին, պետ այս վերջին քանի պիտանալով որ նժտնապես կ. Գալաց Գատր. Հայրն ալ հոգւով ու սրտով ի վեր քաղաքներէ այս ձեռնարկը, կուզեր որ Ամէն հայուն սրտին մօտիկ ըլայ գործը, սակայն կը տատամսի յետս կոչելու չրջաբերականը եւ կը յանձնարարէ որ Գահերէեն Հայրապետական Գատաւորը, յարգելի յանձն առնէ անշուշտ, ի գալուստ Մխիթեանց ժեծաւ նախ համերաշխութիւն ջնել ի Ներքանիայ, երկին տեղեկագրելու այն ինչ որ նախապէս անցած մը պրուած է էրկին։ Այս հակասութիւնը կը գալիքացնէ շատ մը գործակիցներ, սակայն յուսով են որ Թարգման Ս.ը որի ճամբորդութենէն 100
Անգլ. ապի արդէն իսկ պրիուած է, քանի մը շաբաթէն տեղս հասնելով պիտի ուղեղ խմբագրութիւն ոչ թէ ձգձգելու, այլ վերջնական ձեւ մը գտնել ժոզ այս տեղէն հանելու ուր մնաց ձգած է Ս. Էջմիածին չնարհիւ Տ.Ծատիկ Զուիչապետի մէկ տեղ նամակին, եւ քարձր պատէ հայ ներկայացուցչութեան պատիւը։

Տեր եւ Տիկին Տօքթ. Պարոնիկեանցներք Գէյրութի մէջ, շրջապատուած Տեր եւ Տիկին Նազարեանցներուն եւ իրենց զաւակներով ու ազգականներով Մոջուի կարգ կեդրոնի ցսողք Գո.րգէն Նազարեանց է. որ ներկայիս առած էին զոր պատասխանելով 1930ին։

Մենք մեր պարտքը լիովին կատարելէնք, քանի Ս.ի ուղած բոլոր բացատրութիւնները տալէ յետոյ. գրկիցէնք դուժար մը, որ կը բաւէր Ա. կարգով 2 անձերու Եգիպտոսէն Ներժանիա գալուն, և գրկիցէնք իրեն պաշտօնական հրաւէրն վերջնականա, ու պաշտօնական արուցիապիրը անգամական

ընդհանուր ժողովին և գրեթե բոլոր նամակներուս մէջ անձամբ
խոստովանած եմ որ ծուռով գար, վասն զի սանձա-
ւոր ձիոյն անհանգիստ ըլլալ ես երկարաշունչ նամակներով բա-
ցատրել եմ Թորգոմ Ս. իմ փոփոխ դիրքս, թէ չէի հոգիէն ան
համբիտ սանձս, մինչ հոգիէն ալ ամբողջ վարչութիւնս և բարե-
համբաւս ու անդին հայ ժամուկն որ անխնայ կը հալածէր
«աճկարոգիր Պարոճիկեանցը» որ հայ գաւառական Գերմանիոյ
երթալու կը սառէր և չէր ձգեր զբ այլ պատանիներ Սուրբին և
Ծուռ սառոյցի պատանեգաներուն մէջ գոր չայլն իրենց անդորուած
ձեռքը, այլ անոնցմէ երկուքը կը պատրաստէր... և ես այդ
բոլորի մէջ առանձին մնացած ամէն հոգ խօսք հասկնալու
սակաւ ան էի և ամէն մէկին այնպես մը, որ չի վնասէր գործը։
Սակայն ա՛ազ, մինչ մենք ամէն բոպէին իւր հնաոգրին կը
սպասէինք, որով ան իր մեկնումն պիտի ասեսէր, ու մինչ ես
ամէն գործնա լքած, առնս հերսէն ու գաւրեն կը ծորոգէի ու
առանձին սենեակ մը Թորգոմ Ս.ին համար կը պատրաստէի,
որպէսզի ան իւր ընտանիքին պաշտելի հիւրը, իշխանական քն-
դունելութեամբ մը ոգեւորանօք և գաւառներս, ընտանիքս, սա-
հերս ու հնահանքիս Ս. գործը իւր հայրական օրհնութեամբ ար-
ժանի ըլլար, ահա կարճառածախօք ըլլալու չափ յուսալքեց մեզ
իւր 10 Դեկտ. 1930 ի նամակը գրես մեզ դիրքէ չանքահարեց
պահ մը...։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱԳՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ

Գահիրէ 10 Դեկտ. 1930

—()—

Ազնիւ եւ Սիրելի Տ. Թ. Պարոնիկեան
ի Գերմանիա

Ստացայ ձեր վերջին նամակը (նկարիս հետ. տուած) որով կը յայտնէիք թէ հետագրաւ 100 մարկ. ասիկ կը գրգէր ինձ. հոգիէ իրր ճանապարհածախս։ Իրօք երէկ առտուան Գերմանական պատգէն ինձ լուր տուին թէ դուժած է իմ անուանս։

Բայց կը ցաւիմ քանի թէ այժմ բանաւոր պատճառով մը կարող չէի կրնամ ատ այժմ ճամբայ ելլել, սիրելի եւ ժիտակ քարոզիչը Ծանրօրէն հիւանդ է.....քժիշկներէն բացի նաեւ այս չեն նկրշնիր և պժբաղդաբար ժողովուրդը կը գանգատի իր վախճանը։

Հոգի Պատգէն որ գրածը ինձ պիտի փոխանցուի
Նոյն ատեն մեր հրաժեշտ հետեւեալ դէպի Գերմանիա։
Ընդունեցէք սիրոյ ողջունիներս և հայրապետական նաեւ
Ձեր ազնիւ Տիկնոջ եւլն...։

Ապօթարար

Թորգոմ Արեպիսկոպոս

Ա. Ն. Ք. Ա. Ր. Ա. Ն. Ի. Ն. Ը. Ն. Դ. Ա. Ր. Ձ. Ն. Ա. Ծ. Ա. Ռ. Ա. Յ. Ո. Ւ. Թ. Ի. Ւ. Ն.

Վահ, Յէր, Թորգոմ Ս.ը նոր հը գրեր ժող և հը ամանոր իր պաշտօնը վար դնել, եթէ ազգային ցաւերուն էտ համերաշխութեան մը առաջ դրած չի գրկէին, այլ ժողովուրդ Ս. ը նոր առաջ դնելու չէր կրնար, ան պատճառներ ալ կային որոնք ստիպողական էին պահել իր տեղը և շարունակել ժող։ Ան գիտէր թէ ներքին կռիւներ ամէն ատեն ծնունդ կու տան ամէն տեսակ չարիքներու, որոնք ազգային միութեան վնասակար են

Նիլ։ Բայց պիտի գամ սաաջին սաթիւս։ Աւոր համար է որ անձիկապես չի կրցի պատասխանել նաեւ ոմոց, որոնց սիրուն ճամբէը գոհունակութեամբ սատցած եմ։

Գրեր եք վիճնալի քահանային որպէսզի գայ և հոգեւոր պաշտօն կատարէ և հոգորդէ ոմաքը։ Ես եա ինձ գրած էր, ոմաօնութիւն խնդրելով սա ոյդ։— Որովհետեւ սակայն կանոն է որ ասէն հոգեւոր հովիւ ժիմիսին իր չէր ջանակին ժէջ կատարէ իր հոգեւոր պարտականութիւնը, չկրցի ասթի ոմաօնել զինքը, և ներկայս կը գրեմ ձեզ եա, որպէս զի ոյդ պարտականութեան համար հրաւիրէք Տ. Գրիգոր Ծ. Վրդ. Շապկեանը, որուն եա գրած եմ այս մասին։

Ինք կրնայ գնալու ձեր ձեռնարկին համաձայն չ'ըլլալ, ինչպէս գաք կը կասկածէիք, բայց սակայն քնաւ պատճառ մը չե որ, իբրեւ պաշտօնեայ եկեղեցւոյ, հայաստանեայց եկեղեցւոյ զաւակներուն հոգեւոր ժխիթարութիւնը ժատուցելու իրաւունքէն զրկուի։ Հաւ է որ ի գործ դնէք ձեր խոհականութիւնը, այս մասին կարգադրելու համար կարեւորը։

Ոգջունիւ Սիրոյ Մնամք ապօքարար
Հայրապ. Լիազօր Գաւուխրակ Ներսպահոյց
և Առաջնորդ Հայոց Եգիպտոսի
Թորգոմ արհեպիսկոպոս

Ահա վիճակը հետզհետէ անհանդուրժելի կը գառնար համաձայնագրի սահերու համար, որոնք ամիսներ շարունակ առանց քահանայի եւ հոգեւոր առաջնորդի մնալով, իրենց դիրքերը լքուած կըզգային եւ կը բողոքէին պահանջելով կատարեալ փոփոխութիւն։

Մենք յանախատած հրաւիրեցինք մեր բարեկամ եւ վիճնալի հոգեւոր հովիւ, Տէր Սկիւռ Քհն. Իւրքհանեանը, որ որպէս «հիւր» 15 օր մնալի հրաժարեր ու. սահերուն պարզ եկեղեցական շարականներ սորվեցներ, խոստանալով անոր վարձք եւ նախաերը։

Բարեկամս պատրաստ էր գալու եթէ Թորգոմ Ս. որպէս կաթոլիկոսական պատուիրակ Եւրոպայէ հայոց գար աբաօնէր։

Երեւակայե՛ք, վհհ, Տէր, այս ժամանակուդ փաքնիս իսկ չի կատարեցաւ ան, մեր ժէջ և կարգով խոսվալուդ վիճակ ժը ստեղծեց սահերուս եւ իմ ժէջս։

Թորգոմ Ս. քալ գիտեր որ մեր յարաբերութիւնները վատ էին Պերլինի նախկին պաշնակցական լիսը և այժմ Ծ. վարդապետ Շահլամեանի հետ, ան կը քնլատրեր մեզ անոր դիմել և կը ժերժէր այս ամենաանմեղ ու պարզ խնդրանքս որպէսզի սահերս գեթ ժիջ.ոց ժը մխիթարուէին, և վարչնաս կամ, երբ քահանայ մը հինգամբ 15 օր մնալի գար վայ քեզ ժառնալիքնե ըսին, և կարծիքնիս կազմեցինք...։

Աւոր վրայ մենք երկար նամակով մը 21 Դեկտեմբերը, մէջս խնդրելով աւելի քախանձաքին որ չուշանայ և գայ կատարէ իրեն յանձնուած պաշտօնը։ Ահա այդ նամակը արժէ կարեւոր մասերը կարտատպեմ, ատ է գիտնալու Ջեզը վճռակամութեան։

Առաքելաշնորհ Յ. Թ. Արքեպիսկ. Գաւշտեփեան
Արժանքներէր Հայրապետական Կիրառօք Պատուիրակ Սուրբ Հայաց, և Բարեխնամ Առաջնորդիս Աթէնացւոց եւ Գահերէց

ՍՐԲԱԶԱՆԱՒ

Սաստիկ Քերդ Հոլշտինեան 19 Դեկտեմբերի թուականէրը, որին պատահականութեան մեր վրայէն ազատութեամբ նամափոխ։ Սուն նամափոխը պրած էրնիկ արշիւն, ուրկէ քօստան տարած պահուն առատյան և ճանապարհին, պրտա մեզ չտ՛ տէրտերուց։

Երբ Գերմանիա հասանք մեր 5 ամենրով, քնելպես պրած եմ Քերդ Սրբազնաքնեան իր ժամանակին, անմիջապես պաշտօնական նամափով մը յայտնեցի Ց. Գրիգոր Ե. Վերջապես Շահլամեանին և Պերլին, թէ Հայրապետական Կիրառօք Պատուիրակ Սուրբ Ե. Քառասնամեայ ամբողջ Մեթրոպոլիտեան, Տեօքէր Ս. Ծոպանի, Պատ. Ս. Տեզապոնի և Բարկին Սրբազանները հաստատեցին 5 ամենրը (ինկլով նէտրը) և թէ սկսած ին արդէն ներքին ժամուկայ գործը անկախ Հայրապետական Աթոռոյ, և քնդրած էի որ յարմար առիթով, երթ ամենրան ին, ձեռնադրեն։ Ես այդ նամակը պրած էի Ապրիլ 1 ին։ Ամիս մը յետոյ Ս. Էջմիածնէն ստացայ հետեւեալ հեռագիրը։ Ես օրէնքը յարգած եմ, ինքը ինձմէ կ. էգրած է Քերդ։ Ես ոչ մէկ պատասխան տուի, որովհետեւ ժամուկը մեզի պէտ է պատճառը... վասնզի անկէ շատ մը առաջ պրած էի Քերդ Պատրիարքին որ իր քերքերը Ճանաչելէն սկսեալ չի պրիէ մեզ։ Ինքը կ՛ուզէ որ Ս. Էջմիածնէն «Ապագան» մեզ պէտ է պրէ, պի քառասնամեայ չեմ ես։ Մինչ ասկէ առաջ նոյն Քերդ. պրէր ինձ անձամբ թէ շատ մը հոգեւոր յօդուածներ կուզան իմ ձեռքս, և կը շնչուէր, որ ինձ ժեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր մեր շարժման ելեւէջին. (նամակը պովս է ...)։ Նոյն Ռամկավար ժամուկը, Գահիրէի «Արեւը» կը հրատարակէ մէյ մըզ նպաստաւոր լուրեր եւ յօդուածներ վասնզի բառիզքին պրկած եմ կոնֆլիկ... և ատոնց բարեհաճական նամակներ և գոհ եմ էրատրմէ նոյն պէս Պոլսոյ ազնիւ հուրը, կը բերէ ամէն նպաստաւոր յօդուած մեր մասին։ Եւ գեռ կրնայ շատ մը օրինակներ բերել ...։ Ներքին Անգլիոյն «Մասիս» Քերքի վերջին յօդ-

ուսանք մեզ ի Վենետս գրատն Գ. Ա. Սահմատեանէ։

Սրբոցդ բերքեր համ հուսահատութեանք մեզ ըն-
դուն չեն հետաքրքրութիւք։ Մենք անոնց հետ բնաւ գործ չ'ու-
նինք։ վասնզի մեր ճամարումն է որ հուսահատութիւնները
գտատքներու սէջ ջնոյթ ու ջանք մը չուանին ալ, անոնց
քարոզչութեան պետք է առանձին հայ ընկերքին և գործոցը։ Ասոնց
ճեռագրութեան դէմ պատրաստ մեր գործը, մինչ հուսահա-
տութիւնները մեզ պատահական ոտնակոխ։ Զարմ լաւ գիտէն հու-
սահատութիւնք և գնահատած է որ քանոյթն ալ մեզ գէմ են ու
համ պիտի ջանան համոզել։ Մենք չենք վախնար, ու
հոգ չունանալնիս մեր սիրտ ուժով։ Մենք կը սիրենք քարոզ
Հայերը, անխոցիր, մեզի ջանալով և համոզելով հայն, բաւա-
ճան է որ ան գտատնի հայ ընկերքին։ Մենք հակառակ են
քարոզ քաղաքական հուսահատութեանց, որչափ առնն անոնց
գործունէութեանս մեզ կը գործեն ևկը սիրենք քաղցրիկ քարո-
զութեան հուսահատութիւնք մեզի այն առնն, երբ մեզ ալ
մեր հայրենիքին մեզ են։ Այժմ բարոյականապէս չէզոք
պիտի է մնանք մեր հնարքներ մեզի ընկերքներու մեզ և
պատերազմողականութեան, ճայրենասիրութեան։ Հայաստանը Հայուն և Հայով, պա-
հել անարատ քաղաքականութիւնը պատրաստ ընդունելու քաղաքական
նուիրեան գեմ, մեզ Առաքելոյն գրոչին առ, և անոր
հառաջ։ Ահա այս է պատճառը, որ կը հրաժարինք անխա-
տը քարոզ հասանքներէն։

Առաջ հառաջ Շահլամեան Մ. վարդապետ մեր նա-
ժակը անգատասխանի ձգելու հարկադրանքի առակ պատմելէ
յետոյ Ձեզ է որ կը գրէ ցաւելով որոշ մեր բարեկամու-
թեան մեզ, չառ ճարպիկ կերպով։ Մենք գիտենք որ հայ
ընկերքին ուշացած է և ուշ չառ մը անարժան հոգևորա-
կաններ, գիտենք ալ սակայն որ ոչ մի հայու չի պա-
տաղբեր մեր ընկերքին այս կամ այն հոգևորականը, այլ
պատ կը ձգէ ամէն անհատը ինքն քննել և իր հոգևոր
հովիւն ... որպէս հայ մը սխալուած չեմ ոչ մի պարտքալի
սակ հոգևոր հովիւս ճանչնալ մեզը, դուս երբեք և այսօր
հակառակորդներս կ'առաջնորդէ։

Երբ գերլինէն պատասխանս չստացայ խնդրեցի
վիեննալի քահանայէն երբ ինքն այդպիսի փոփոք մը
յատնեց, որ հիւր գայ մեզի 1—2 Շաբաթ, և առվեցնէ այ-
դոց քանի մը պարզ չարոկաններ գէթ։ Ան խորհուրդ տու-
աւ ինձ պաշտօնական գրութեամբ գիմել վիեննայի դաստա-
քին, ինչ որ ալ եղաւ և փոխանակ դրական պատասխանի,
կ'ուզեն խնդիրը Ձեզի կը ներկայացնեն։ Տեր Հայրը պետք
էը նախապէս մեզ գրեը, քէ ինչ Ձեր տրամադրութեան պետք

ունի, և ձեզ ասկէ պիտի գիժերնիք անշուշտ Ձեզ, որ առ-
աջէիք 10—15 օր մեզի արձախուրդով հիւր ըլլար։ Մի՛քէ
հոգեւոր ճեմարան մը իրաւունք չի պիտի ունենայ ապա-
գային ա՛լէ հայ բարձր հոգեւորական մը հոն քահանայ ձգ
իւր վանքի պատերէն ներս հիւրասիրելու, այլ պէտք պիտի
գլուխ ամէն անգամ Ս. Էջմիածնէ՛ն հրաման առնելու։

Ես պատրաստ եմ ընդունելու ճեմարանիս մէջ Շահ-
յաժման Ս. Վրդ.ը պայմանաւ որ ինք պատասխանէ ժեր
ներսիկին, և չի վիրաւորուի որ մինչ իմ ներկայութեանս
պիտի հրահանգ տեսնուի առանձին հետս կը յուսամ որ ան
մեզի պիտի գրե չառնավ, քանի որ դուք ևս գրած էք, ի-
րեն պատչաճն։ Առանձին անհալիւ վիճակը երկինք կ'ապա-
պահէ՛, և ժեր եկեղեցւոյն ո՛չ պատուաբեր, որչափ շարու-
նակուի այս վիճակաւորութիւնը։ Սակայն քալ
գլացէք Սրբազան Հայր, որ պիտի գտնէք հոս խմբակ մը,
պիտակիս և նաւերուած, որոնցմէն ժէջ վատ իրենց խաե-
ւէր։ Ֆոչումին որպէս փարոս մը միշտ աչքի առաջ, անոնք
հակառակ քաւլերով մը յառաջդիմած են և առավ իսկ փաստաբո
բեն պիտի հաժարուիք, որ ճեմարանս առաբեր դեր ժը
խաղալու կոչուած է և արժանի՛ ո՛չ մինչ Ս.Էջմիածնի օրհ.
նութեան այլ ամէն ճչժարիտ և չեզոք հայու համակրանքին։
Հրաժեշտ՛ք, Սրբազան Հայր, և տեսէք առաքելութիւնը
լքուած բայց ոչ յուսալքուած սանեքս, անհովիւ բայց
մխիթարիչ քայլերով յառաջ գիմած և փոխուած և պիտի
հաժարուիք գրաիոն փաստերով, որ ժեր արդիպրած մէքառք
առաջ է և կառոյցացնէ, կ'ազնուացնէ, կը բարձրացնէ ևս
ցիրոլը օգնութեամբ ալ պիտի Սրբացնէ, այսինքն Սուրբ
Հոգւոյն միջոցաւ պիտի հարատացնէ ժեր սանեքը։ Մեր սիրուե-
ցեալ Ա.Աճկեղոցութիւնս հարբեր առ հարբեր. կատարեալ և ջե-
րեստասիրել Սէր և լման նուիրում առ Ս. եկեղեցին ժեր
քաղաքական և կրօնական բոլոր հառուածներէն չընդունելով
սակայն յարգելով բոլորը հաւասարապէս։

Ուրեմն, Սրբազան, մի սիրեք ժեզ կրկին գի-
ժելու Շահլամեան Ս. Վարդապետին իբր ան իբր «Հոգեւոր
Հովիւ» առաջին հրաւերիս անսալով կատարեր իւր պարա-
քը, արգիլք չեժ ես, այլապես պիտի խնդրեի որ քալ առ-
յիք չարունակել այս փոխանցման ժամանակը, մինչեւ Դուք
Ձեր «Ժամատուն կարգադրութեամբ,» (ինչպես կը գրե Ազա-
նաւեան Սոք Ս. Երուսաղէմէն) տեղւոյն վրայ որոշեք գիր-
քերնիս։ Այն ատեն ժեզ կ'ուղեկցանք ժեր վանահայրը և
չենք անքաւիսիր որպես համայնք գնելիքնին, այլարդեավանք
ժը ուզակիր ժեր Մայր վանքին Ս. Էջմիածնին և Սուրբ
Երուսաղէմայ. ինչպես կը սիրեն անանել կարգ ժը գարան-
ներ, և ժարդոյ ապեր։

Վարչութիւնս առանձա և արդիւնք ունինք գեռ այժ
ու կրնանք սպասել մինչեւ Ձեր բնիկրալի ժամանումը կամ
ուզակիր կարգադրութիւն ժը ընէք, ինչպես գրած էինք նա-
խորգիւ։

Սակայն վատահ եմք մենք, Սրբազան Հայր, որ
ժեր ազօքից չընարհիւ Մանուկն Քիստոս իւր Աստուածային
ներկայութեամբը ի Բեթղեհեմ մատրին, պիտի ճառագայթէ

և բժշկէ Ձեր և Ձեր պարբտութիւն վիշտն ու թարմ վերքը և առ Ձեզ այժ ձեռք առնելու «զուտպն հավատացեալ» և որպէս հավիւ քաջ ուղեւորութիւք առ ժեզ ուր կ'ապահեն Ձեզ առանեակ մը բազուկներ, և անձնուէր սրտեր։ Գալ դիտենք. որ ալ ժամ է ժամը, երբ հեռագիրը ժեզ Ձեր ժամանման ատենը պիտի բերէ։ Ասոր համար ներեցեք ժեզ, խնդրել արտաքնութիւն մրնչ Ձեր ժամանումն մնալ ապահէս։

Անշուշտ, Սրբազան հայր, այս և նախկին նամակներս որպէս արդիական խաստովանանք ժը նկատելով Ձեզ, մինչև պիտի պահէք. գիտնդիպումն մեր և վերջնական կարգադրութեան ժը Ձեր կողմէ։ Գաղտնաս եմ ընթանալ Ձեր ցուցումն ուղիեն և ընդունիլ հայրական հրահանգներդ, երբ անշուշտ տեղին վրայ անձամբ ծանօթանալ և Դուք, ժեր բոլորիդ իրականութեան։

Մխիթարեմ ունէր բարոյական և նիւթական կորովն ու ուժը յաղթելու ամէն խոչնդոտներուն և արամագրութեան անկեղծօրէն սիրած եկեղեցւոյն։ Ան որպէս անոր հարազատ արդին, նուիրական սեփականութիւնն և անկողոպտելի իրաւունքը է ծառայել եկեղեցւոյ առանց Դաշնակցութեան, Ռամկավարութեան ևլն. ևլն. հեղբռնական կոչումներէ հաւառնութեան։ Իրաւունքս է խնդրել և նոյն իսկ պահանջել, վառնդի անկեղծ եմ և ամէն քննութիւն ի նպաստ ժեզ պիտի վերլանայ որ Ս.Եկեղեցիս իւր հայրին. հովանին տարածէ իւր որդւոյն վրայ ոչ թէ որովհետեւ ան կը վախնայ, այլ որովհետեւ ան իրեն է, իր հարազատ զաւակն է։

Այսօր իսկ երկտողով ժը յիշեցուցի Շահլամեան Մ. Վրդպ-ին որ ժեր վերոյիշեալ նամակը անպատասխանի է գնաս Ասով իրեն վերջին պատասխանութիւն ժը տուի Ձեր հայրական հրահանգին չնորհիւ արբատրել իր սխալը նէթ իժաստաւն է։ նէթ գոյ, վերապահ պիտի չի Ձեամ, այլ անկեղծօրէն պիտի ըսեմ իրեն թէ ինչ կը ժառնեմ ես իր ժամին։ կնայնքիս ժեծապոյն սիրալն ու յոչսութիւնս գոգացեալ Աճկեծուրիւնս ի, Սրբազա՛ն ։

Մատչելով ի համբոյր Ա. Աջոյդ. Հայրկն. Ձեր «անկեղծ» որդին

Տօքթ. Ա. Պարոնիկեան

Թարգմ. Ս. սակայն ալ սկսաւ կամաց կամաց համբոյր ժը գտնել ազատուելու իրմէ հետ թզթախելէ, որպէսզի հրկէն յետառնգէ իր գալը։ Ասոր համար օր ժըն ալ եկաւ և ազատեցի գերժան վարչութեան Ա. Նախագահին գրեթէ գրանսերէն նամակ ժը որ չատ դէշ անդրադարձուցեց ունեցաւ վարչութեան վրայ։ Նախագահս սոյն նամակը անմիջապէս իմ գրկեց հետեւեալ կարճ դիտողութեամբ։

«Շատ կը դարժանամ, որ Թարգմ.Ս.ը այս նամակը ժեզ ուղղած է, երբ ան քալ գիտէր որ ժեր ժիտիոնի Լիազօր պարծիչը գաւն ես և ատոր իրեն հետ կը վարեր բոլոր դիտողութիւնդ։ Ինչու՞ այս փոխհամաձայնութիւնները...»։

Ահա և այդ նամակին թարգմանութիւնը։

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սղեհսաեցդրիա 31 Դեկտեմբեր 1930

Տ—բոն Բրօֆ. Սքրատուս

Սեւ

Ծ—բպեւլի ուսուցչապետ,

Ներողամիտ եղէք որ ակամայ ուշացուցի պատասխանս ձեր 25 Նոյեմբեր թուակիր նամակին գոր հապշտապ կ՚ընդունիմ։

Անկեղծ շնորհակալութիւններս կը հաղորդեմ ձեզ, ձեր սիրալիր պզտուհիներուն եւ հաժակրաբեան համար։ Այն փութկոտութիւնը գոր ցոյց կուտայ ձեր առաքելութիւնը մեր ապագայ հզկերտիաններուն բարձրագոյն ուսման մասին, մեզ ուրախութեամբ կը հաժակէ։

Մեծապէս կը յուսամ թէ՝ երբ որ պարապուններդ քիչ մը պիտի ան եւ ես պիտի կրնամ ի մօտոյ Գերմանիա գալ տեսնելու հաժար Գատ.Վարչութեան հետ, ինչպէս որ քիչ յառաջ նախատեսած էիր։ Ցաւերուս պիտի կրծնակոն գեր. Տարհուրդը, քանի ժանրամասնութիւնները սոյն ձեռնարկին պիտի վիճարանուին եւ վճռուին եւ այն ատեն պիտի կրնամ իմ տեղեկագիր բաս ուղել էջմիածնի լիշեալ խորհուրդին եւ ապահով իր վերջնական հրահանգները։

Վստահ եմ որ այդ ատեն քանիդ գաւառի գիւրքիմասութիւնները վերջ պիտի գտանեն։

Աւելորդ չպիտի ըլլար աւելցնել որ՝ Տօքթ. Գարագեհեան իմ արտաքսութեանս առի գրած է, Գահիրէէն Տէօյչէ Գանդի միջոցաւ, 100 Անգլ. ոսկւոյ գումար մը, իմ երթուդարձի ծախքիս համար, զոր պիտի գանձեմ մէկայն ժամանակս։

Հաճեցէք ընդունիլ, յարգելի ուսուցչապետ, իմ հաստատուն յարգանաց հաւաստիքը։ Կրօնապետ Եպիսկ.Հայոց

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

Մենք բոլոր գործածանք, որ Թորգոմ Ս. իւր ցեղակիցը այսպէս կ՚անպատուէր և լքնլով գիս ուզղակի նախատելին հետ կը սկսէր քզքոխել։

Ան քանչ գիտէր որ վարչութեան հաստքով հաւքիւն ունէր վրաս, սակայն, չէ նայած որ քանչ ամէն պաշտօնական նամակները ինձ հետ կը փոխանակէր, գրամը ինձմէ առնելու ատեն, այժմ ապստամբելով հաստակցականն եւ մամուլի ապամուխէն, կը լքեր գիս և կ՚ուզէր ուղղակի վարչութեան հետ կապուիլ։ Այս ի՞նչ քաղաքականութիւն է, որ կը լիշեցնէր ինձ հայ պատմական սխալը գէմքեր, որոնք փոխանակ մէկ ճակատով ի յայտ գալու, գազանի կտոր կը ստեղծէին ծայր Շահերու, Սուլթաններու և Տարերու հետ ի վնաս ցեղին և ի շահ էրեներ։

Թորգոմ Ս. ի՞նչ առաջնորդով կը սկսէք այս քա-
ղաքականութեան։ Պատասխան կ'ուզէմ։

Վարչութիւնս ինձ դրկեց առաջնորդս առնչ Նաժա-
կը խնդրելով որ պատասխանը ես գրեմ ու հասկընամ Թորգոմ.
ներին թէ ինչ. կօմիտէս անսասան հանգոյն կեցած է և ես ա-
նոր լիազօրեալ վարուելիքին կը վերաբերիմ։

Մենք խմբագրեցինք անմիջապէս վարչութեան ին-
ձէ հետեւեալ պաշտօնական պատասխանը, որուն ըլլալով որ
Թորգոմ Ս. ինքն էր որ այլևս խմբագրական կապերը ձգձգելով
պաշտօնական գիծին վրան առաւ ու կուզէր այդ կերպով ժա-
մանակ շահիլ և մեր գործը ցաւալիօրէն խանգարել։

Ահա մեր պաշտօնական պատասխանը, որուն Թորգ.
ժառանգները կուտաժ։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ

Լեռզնիցկրուցք 9 Յունուար 1931

Գնբաչնորճ

Տէր Թորգոմ Արքեպսկ. Գուշակեան

Հայրապետական Լիազօր Պատուիրակ և բարեխնամ

Առաջնորդ Սպիտակաց Հարց 'ի Գահիրէ

Սրբազան,

Գնբմ. հայ Լատ. Առաքել. վարչութեան Ա. Նա-
խագահ Գ. Սիրասուխին ուղղեալ ձեր 31 Դեկտեմբեր 1930
թիւ գիրանոցին նամակը Ազէքսանդրիոյէն առանձնա-
հատուածով, պատիւ ունիմ ձերդ Սրբազնութեան հաղոր-
դելու վարչութեանս հետեւեալ որոշումը։

Վարչութիւնս անհամբերօրէն օրէ օր կսպասէր Ձեր
ժամանման հետապրին։ Ան կը զարմանայ, երբ նկատի կա-
նէ հետեւեալ կէտերը։

Ա.— Ինչու՞ հայ հիմնարկին այսչափ դանդաղաչարժ
է և կը ձգձգէ կամ փերիսրաձգէ իր հովանաւորութիւնը
ձեռնարկս ժօա 6 ամիսներէ ի վեր։

Բ.— Ինչու՞ ան պարզ նամակի մը վրայ հիմնուե-
լով (Ռուժանիոյ Տ. Յուսիկ արքեպ.) հրապարակաւ չրծաբա-
րակաև մը բերաւ ու այժմ չի հաւատար Ս. Նրատպ. եւ
Թորգեն Ս.ի առիւծապրոց, Ձերդ Սրբազնութեան գաչաօնա-
կան հանգամանքը որով մեզ դելեգրեցիք երթալ Ս. նրա-
տպելմ եւ ներկայացնել այս հարցը հոն Սրբազաններուն եւ
պատրատակայութիւն ցուցուցիք անոնց եղրակացութիւնը
իւրացնել։

Գ.— Այս ամէնը առիւծապրեցիք Հ.Գ. Նորհաւրցին
ինչու՞ չի բաւեր այս։

Դ.— Գուք ի'նհապարեիք որ հաւրաւ ծախսը պըր-
կաւի անցնալ 1930 տարուան մէջ կարզադրել ուզելով այս
խնդիրը, և այժմ վարչութիւնս ամիսներէ ի վեր չի կրնար
իմանալ արդեօք երբ պիտի չնորհք ընէք հոս հրամմելու
կարգալով Ձեր վերոյիշեալ նամակը, և ներատ ան-

ձեռնարկով այս չորս կէտերը իրենց ամէն մանրամասնութիւն-
ներով, որոնց վարչութիւնս ենթարկել ՁԵՐԴ Ս.ԷՆ։

1.— Ծեռագրել ձեր ամենուն ալեպի Գերթաներ
ը'սատպուհի Ս. Էշմիածնէն հիւանդութիւն. հոս առնուն
վրայ, յեռ մանրամասն քննութեան յանուն Հ. Գ.ՆՈՐՀՈՒԹ-
ԳԷՆ տրձակել վճիռ մը, այն է հոյ եկեղեցին պիտի հովան
ւորէ կամ ժխրէ ձեր հաւանութեան եւ Ս. Ծրատապէտի ու
Բարբէն Ս.ի գիտութեան հոս սիսատած «Ձերիմեան» շնոր-
բառնա, թէ ո՛չ Աւյո՛ կամ ո՛չ։

2.— Վարչութիւնս չ'ընդունիր որ հոս գալով «ան-
ջնկոպէր» ը'ը եւ պատրաստէ ե Ս. Էշմիածնէն գրկէ, խոր
հելով որ աւելորդ ժամանակատարութիւն ը'ըն է եւ տպա ՅԵՐՋԻԿ
Ս.ը հոս ըլլայ ան քնաւ նոր բան ը'ը չպիտի իմանայ, քանի
որդէն անցեալ Յունիսէն իր վրայ գիտէ։ ՁԵՐԴ Ս.ը ծանօթ
են Մխիթեանս ամէն կողմէն, ի լաց առնալ անձամբ կը
կին անգլայն վրայ ու անդամ ը'ր նա նոյնը ա՛չ թէ ծօքթ.
Պատրիկեանի բերնէն լսել։ ՝ի՛ վարչութեան նախաձեռնի
բերնէն, Ծամնեան գէպս ՁԵՐԴ Ս.ը ալ ը'ր նորութիւն չի
պիտի աւելցնէ արդէն իր ըստ գիտցածներէն վրայ ՁԵՐԴ
Ս.ը արդէն ծանօթ ա՛ր ը'ն թէ ինչպէս մէկ կողմէն Գերման
Բազմաքանի եկեղեցին ստացաւ ամէն մեր հանգամանք ե, մյուս
կողմէն հոյ հանգամանքներէն Հիմանաւորեալ վարչութիւնս չի
ընդունիր և բոլորովին ձեր ը'ր ուզածն ատելութեան պատճառով
ու անկեղծութիւն ը'ր ևս ոչ թերութիւն նախընթացին պիտի ներ
գրկել Ս. Էշմիածնէն և ոչինչ ամենայն ժամանակավ ստացուած վճիռ-
կին անցնել։

3.— Վարչութիւնս կը խնդրէ ասլսու, անվիճապէս
գրել պատ ատ որ ան է և առանց պէտք եղած լեզուական
քիւն, թէ երբ ՁԵՐԴ Ս.ը հոս գայ և ամէն բան իր կանոնա
ւոր վիճակին մէջ գտնէ, իրաւունք ունենայ արդէն Հայր-
պետական Հիւանդ, յաջող Ս. Աթոռոյ վերջին խոսքը բան-
յու եւ ոչ թէ պարզ տեղեկատուութեամբ մը համար, պայման
յոգնութիւնս յանձն առնեմ։

4.— Վարչութիւնս որոշած է եթէ մերժուի այս
առաջարկը, ՁԵՐ տալու այս Հիւանդութիւնը, անվիճապէս
հոս պիտի գրկուին առնելը և գալիքի հոյ եկեղեցիին ծառա
յելու մեր պատրաստակամութենէն, խորհելով պայման ձգե-
ձգումը արդէն նշան է ո՛չ եղբայրական համակրանքի հոյ
եկեղեցւոյ առ մեզ։

Սրբազան, արտասուալի աչերով է որ հեռագրեմ ՁԵՐ
լով վարչութեան եղբ հոգածութիւն ՁԵՐ այս անեսպասելի արտա-
շումները. Յետով ՁԵՐԴ յուսալքուած, բայց գոհ յոյսի նե-
շայլ ը'ր իր սրտին մէջ պահած արդիւնքէդ քալ գիտնալով որ
շուտով պիտի կրնաք բերել Ս. Էշմիածնէն ստացուած հիա
գութիւն, և տպա մեզի հրաժեշտ ու փրկէք ատրիճներու
այս աշխատութիւնը իր եկուածքներէն։

Մատչեմ հաւատարմ է Ս. ալոյդ. ծնգուն և մրատա-
հոգ ստասող ՁԵՐ փրկութեան։

Հիւպատոս Տեօրէն Գերմ—Հայ հուսին. Ատանայ։

Տօքթ. Պատրիկեանց

Այս պարոնախան նամակին կցեալ եւ իմ կողմէս անձնական հետեւեալ նամակը, որ ա՛չ մի զիւրիմացութեան տեղի չի թողու։

Ատ 9 Յունուար 1931

Գնդ. Թորգոմ Աբգ. Գուշակեան

Սրբազան՝

Ձեմ կրնար այս պարհուրեկի նամակը գրկել, առանց կրկին իմ կոզմէ ալ բացատրել Ձեզ անառնելի վիճակս։

Վարչութիւնս Գնդմ. հաստատակամութեամբ եւ ամն հնդնութեամբ ծառայել կուզէր մեր Ս. եկեղեցիին։ Ան ճառոը բաց կը պայքարի իր ժողովուրդին հետ մեզ ծառայուելան կը պայքարի եւ հայ կաշառակեր կուսակ. մաժուլին դէմ, ան չի նայած անհատական այս ճգնաժամային օրերին, յանձն առած է սկսիլ ճեմարանի գործը, պայման դնելով որ իմ ատենս խոստումները եւ հաւատարմութերը այլ եւս իրենանան այն է թէ հայ եկեղեցին չի մերժեր օտար գործակութիւններ երբ ան համոզուի որ այդ օտարները հոգեներու արտարգութիւններ չեն ըներ, այլ, ազնիւ քրիստոնէի մը պես կուզեն օգնել քոյր եկեղեցի մը որ ան ինքն իր ներով վերականգնի։

Վարչական ժողովին մէջ ամենախիստ դիտողութիւններով երեսս կարկին։ Ո՞ր է հայ եկեղեցւոյ հովանաւորութիւնը զոր չանքաւիս կը խոստանայիր, ինչու՞ ան չի հաւատար քու տուածդ զեկուցութերուդ չէ որ գուն այն եկեղեցւոյ զաւակն ես։ Ինչու՞ ուրեմն Դուրեանը գործերը մեզ հրաւիրեց բանակցելու երբ գիտեր որ իրաւասու չէր տալ մեզ ճեմարան բանալու արտօնութիւն և պատճառ եղաւ մեծամասն համբարդութեան ի յարեւելս Մայիս 1930 ինչու՞ Թորգոմ Ս. արդէս կաթոլիկոսական Նուիրակ քեզ Սրուանզէմ գրկեց եթէ ան գիտեր որ ոչ ինքն ոչ Սրուանզէմ կրնային տալ պահանջուած արտօնութիւնը։

Ինչու՞ Թորգոմ Ս.ը քեզ ըսաւ «ես համաձայն եմ ինչ որ Սրբազաններդ Սրուանզէմի մէջ որոշեն» ըսել է ուրեմն կարելի էր իրեն Սրուանզէմի հետ մեզ տրուած տալ մեզ տպաւուած արտօնութիւնը։ Ինչու՞ մեկ Սպիսկոպոսի ներկայով էջմիածին չրջաբերական մը գրկեց և այժմ ասելի քան 10 Սրբազանց վկայութիւնը հրամցուած փաստաթուղթերու վրայ ու քու պաշտօնական զեկուցմանդ վրայ, էջմիածին յետոյ չկրնար սոյն չրջաբերականը, արդեօզի հանձնարարական չարտունակներդ մեր գործը։ Ինչու՞ թէ Սուրբ Սրուանզէմ և թէ Թորգոմ Ս.ը արտօնելին քեզ հետդ բերել այս խնդիրը, և այժմ ամիսներ կանցնին և մեզ ոչ տպաւուած տեղւոյն կը արհամարհուի, և ոչ ալ արտօնութիւն։ Ուրեմն հարկ պէտք չունիք մեզի, մենք չենք բանանոր Ձեզ մեր անկեղծ ծառայութիւնը, մենք մեր գրասիները հրկառուի համար այլ կերպ կրնանք գործածել։ Ինչու՞ էջմիածին չի հաւատար քեզ իր գաւակին Ս. Սրուանզէմի, և Թորգոմ Ս.ի անբնակցրին, ինչու՞ ան կրկին անգլիա

Այս ի՞նչ անվստահություն հանդեպ քեզ քա՛ւ ի. կեպեցիկ կոպիե, որին մենք ի պէտ ամբապչ Գերմանիայ կը վստահինք ու քեզ ձեր պատասխանենք։ Այս ի՞նչ անվստահությունե է որ Ս. էջմիածնին կը պահանջէ որ Թորգամ Ս. կըրկին պայ Գերմանիայ ու նոյն բանը կրկին անպիտրբե էջմիածնին։ Մենք այս ամէն ուշադրութիւն կը տանինք կամ կ՚ուզենք կատարվարութեան պատասխանատուն ձեզ ենք ձեր ձեռքը տալէն առաջ ուզէր ըլլալ ձեր դրամով ձեր ձեռքը տալէն երկար և պէտք է պրսլ որ Թորգամ Ս. չգայ Գերմանիա մը չ՚ստանայ բացատրձակ լիազորութիւն հաս պատրաստ ալեւ յանուն գ՚ինք պրիկրին այլ՛ կամ ո՛չ մեր։ Մենք քնաւ չենք մերժեր ամէն քննութիւնը, հայ եկեղեցին կրնայ 10 հաս եպիսկոպոս պրկել, բայց ան պէտք է որ պահանյ և ձանչնայ իրեն համար անկեղծութեան պատասխանատուն ձեզ ենք։ Ուրիշ բան չենք ուզեր։ Ա.Ն.Ա.Լ։

Այսպես ինքն ու քոյ ժողովրդ ժողովրդե յուսալ բանաձեւութին ներկան պատշաճանուն արդյունքերը կարճ ամփոփ, խնդրելով քննիչ ուշադրել, որ իրենց եւ ժողովրդանց մէջ, որ գլխ Ջեզդ Ս. Վարչութեան պատասխանատուն մէջ։ որ գլխ Ջեզդ Ս. Վարչութեան և Գերմ. ժողովուրդը կապատեն էջմիածնի հիմքը ապատիրին, անոր այլ՛ն համ ո՛չ մի ժիայն չանյա և ո՛չ քե պատրգ անկեղծրդի մէջ։ Այդ բանն կրնար ունէ պատրգ քանհայ մը ընել, բայց ո՛չ քե Հայրապետական Գատուիքի մէջ։ Մենք կուզենք վերջ մը առանել այս անհատներէ կազմուածեն։

Ջեք պիտէք Սրբազանը, ինչ ուժեր կը վատնեմ, հոգեկան ինչ տանջալի զրուքեան մը մէջ եմ կրնալ պատճառ քե տանեքս իրենց նատանգատ վիճակուն քե վարչութիւնս քե անգամ Մխուքեանը և քե մեր հայ եկեղեցան հոգատարիրդները կրկին տպրիլ։ Մենք պրած ենք մեր գերման գործակալները Ս. Վարչութեան մէջ չաբաքէն ամէն բան կը պատրաստ երբ Գուք հաս հասնիք, ու այժմ գերման բանկատներս փ՚ատասանեն։

Վարչութիւնս չի կրնար ո՛չ Ցեսուչը հրաւիրել, ո՛չ չէնք գնելու սկսիլ, ո՛չ նոր տուներ բնրել, ո՛չ ուսուցիչ ձեր պաշտօնի հոչիլ, ամէն ինչ յետաձգած Ձեզ կատարեր խոհելով որ հաս ժամանէք ու ամէն ինչ լրացնէք։ Մինչ այժմ կը հաղորդէք մեզ քե հաս գալ կուզէք ցոր սեղեկագիր մը պրկելու Ս. էջմիածնէն, կը սերտուի այս և իրաւմը ու կը խնդրուի որ Ձեզ որուի ձեզ վարել այն լիազօրութիւնը որ մեր Հայրապետական Գատիքի մը կրնալ վատահել որ կարդացուի Ս. Էջմիածնի 100 Անգլ. ամի ճառագրհանութեան, բայց ո՛չ քե որպէսզի ամէն կրկին նոյնիմաստ անկեղծրիր մը պրկուի Ս. էջմիածնէն։ Մի պարմանաք ուրիշ որ Վարչութիւնս այժմ կը պահանջէ իր իրաւունքը, այլապես կ՚ստանանք հաս պրկել ամեն...

Անմիջապես որքինէք

ամ՛ը։

Գարոճիկեան

Անժխտելի ընդհանուր եւ նորհիմատ պաշտօնական տեղեկագրով մը պիտի ցուցնենք եւ ներկայացնենք Տնօրէն մարմնին, յուսալով անկէ ճնշում մը բառնալ Թորգոմ Ս.ի վրայ, որ կատարած սխալը պիտի յայտնէ էր։

Ահա պատճէնը սոյն պաշտօնական գրութեան, ուր 10 Յունուար 1931 ուղղուած նշանաւոր Սրբազանին եւ Տնօրէն մարմնին կը կարդանք։

Գերաշնորհ Տ. Մեսրոպ Ս. Եպիսկ. նշանաւոր Արժանաւորիս Պատրիարք. Տեղապահ Առաջնոյն. Ս. Աթոռոյ եւ Առաքելաշնորհ Ս. Հարք Տնօրէն մարմին Ս. Յակոբեանց Սրբազան Հարք. Ի Ս. Երուսաղէմ

Գերամեծարեալ Լուսաւորչական Առաքելութեանս ըն դէմ ստացած իւր վերջին պաշտօնական նամակի պատասխանը կը տա Տնօրէն Ս. մարմին իրերու հարկադրանքին առի, խնդրեց ինձմէ ներկայ լինել և Ձեր Սրբազնութեանդ իւր նորագոյն և ծանրակշիռ տեսակէտ արձագանքը, առ ի վերջնական և իմաստնագոյնս Տնօրինութեան Ս մարմնին։

Ա.— Կը ներփակեմ Պատճէնը 1) Գեր. Թորգոմ Ս.ի առ 31 Դեկտեմբեր 1930 գրածս. նամակին, 2) Վարչութեան Պատ.ատ 9 Յունուար 1931 Գեր. Թորգոմ Ս.ին

Բ. Վարչութեան նկատի ունենալով՝

3) որ՝ 1919 մինչեւ հիմա ծառայած է ազգիս, վկայ մեր 11 տարուայ վաւերացուած հաշուեկշիռները, և մեր պաշտօնական նամակն առ Թորգոմ Ս. ուր ամփոփ գրած էինք ցարդ ի՞նչ օգտակարութիւնք ունեցած ենք և որի՞ պատճէն ղրկուեր Զեզի ալ։

4) որ՝ Գերմանի բարեկամներուս մեծ խուժը մը վերջ նախանձապէս համոզուած է ալ, թէ մեր այս նոր ուղեգիծը այն է հայ եկեղեցին օգնել լոկ հոգեւոր առաքելութեամբ, և թէ մեր բարեկամները այժմ կ'ապահովեն որ հայ եկեղեցին ևս չուտափոյթ ընդունէ իւր այս անկեղծ հաւատամքը ու իւրացնելով անվհատանութիւն գործնէ մեր գործը։

5) Որ՝ մեզ սկիզբէն արուած էինք, նկատի առնելով Ս. Էջմիածնի քաղաքական փափուկ դիրքը, ներկայ, մեր «Աբրիլեան» ճեպագրանը Ս.Յակոբեանց Առաքելականն Ս.Քոռի հովանաւորութեան տակը դնել։

6) Որ՝ երջանկայիշատակ Դուրեան Ս.էն պաշտօնական հրաւէր ստացանք Վարչութեանս Ս. Նախագահի և Տօքթ. Պարոնիկեանի հետ Ս. Երուսաղէմ գալ եւ բանակցիլ մանաւանդութեանդ վրայ։

7) Որ՝ Վարչութեանս Լիազօրը, և պաշտօնական յանձնաբարութիւններով ճամբայ ելած Տօքթ. Պարոնիկեանը, Յունիս 1930ին ներկայանալով Հայրապետական Նուիրակ Տ. Թորգոմ Ս.ին պաշտօնապէս ճանչցուեցաւ անկէ որպէս ներկայացուցիչ մեր մխիթարեան միաբանութեան։ և յանձնարարականներով

հրահանգ ստացաւ գալ Ս. Ք[illegible] և ձեզ իւր Առաքելութեան նպատակին և առնել որոշ պատասխան մը, որքան կ'ենթադրեմ հաւանական չէ։

8) Որ՝ Ս. Քրոնա ընդունեց Միութեան Լիազօր ներկայացուցիչը, պատրաստ գալ եւ իր հաւատարիմ Տիկինը Ս. Քրոնա, լսել իր հրահանգները, ապա վերադառնալ Ամերիկա, ուր պիտի ներկայացնէ զեկուցում, ապա նորէն Ամերիկայէն Հայաստան պիտի գայ իր ընտանիքը առնելու համար։ Ս. Քրոնա Գ. Հ. Ս.ին անդամ եղած է 1929ին։

9) Որ՝ անկէ յետոյ մինչեւ Ս. Քրոնա պատրաստ էր առ մեզ բարեացակամ եւ հոգեւոր սիրով ընդունելու, եւ ինչո՞ւ հիմա Դուք ալ կը փորձէք ձեր առաջ խոչընդոտներ դնել, պարզաբանել որ, կը Տ. Քրոնա Սրբազան հա-

Ն. Ս. Մաքրէ Եպիսկոպոս Սիրուճեան, Տօնք. Գ. Ազեք-
սանդրիոյ Ազգ. վարժարանի ամբողջ ուսուցչիճ. մարմին եւ
1930ի բարձրց. դասարանի երիտաս. ատակերտուիներ։

11) Որ՝ ալ մութ կէտեր մը չի մնար, այնպէս որ աւելորդ է երթալ անգամ մը եւս մնձամեխս և անդամ հաշտ ճամբորդութիւն մը պատրաստել հոգեւորականի եւ հետաքրքրութեամբ Ս.ին. որ ան Միութեան ծախսով, լուր քահանայ թողլու գ. Հ. Ս.ին և գալ երեք գիտնական, ու գրել մի ճոռ Տեղեկագիր։ Վերջութեան կը նշանակէ, պարզաբանել որ, կը Տ. Քրոնա Սրբազան հա-

գալ ան յետ քննութեան իրաւունք ունենալ գրական կամ բարոյական իւր վիրջին խօսքն ըսելու։

12) Որ՝ Ս. Աթոռս պատրաստակամութիւն ցուցուցած էր և կը ցուցնէ դեռ, չ՚ը պլտնալ մեզ բարոյական իւր հովանին հայրական, ու չնորհել մեզ Տեսուչ մը, յանձնարարելով մեզ կամ Գեր. Մաղքրէ Սիրունեան, կամ Գարեգին Սպիսկոպոս Խաչատուրեան, և կամ ուրիշ յարմար կարգադրութիւն մը ընել։

13) Որ յետ ընտրութեան Ս. Էրուսաղէմայ նոր Ս. Պատրիարքին, անոր հաստնութեամբ Ս. Աթոռոյդ հովանաւորութիւնը չնորհել ճեմարանիս։

14) Որ՝ վարչութիւնս 6 ամիսներէ ի վեր, հակառակ այլևայլ նամակներու, զրկուած ճանապարհածախին, ցարդ անորոշ դրութեան մէջ կը մնայ։

15) Որ՝ Միսյն և մեսյն ստորագրութեամբ Տ. Տ. Թորգոմ, Մաղաքեան և Կարապետ Սրբազաններուն, Գերմանիա բերութեին ճեմարանիս սաները։ (տես վար գլխէն)

16) Որ՝ Ս. Աթոռէդ Տնօրէն Փոդոմիչ ամրոցի հայկական հաստատութեանը կը վերնայ։

17) Որ՝ Վհդ. Տ Բարգէն Սրբազան և Դ. Գալոյ Ա. ժեռապատիւ Գաբ. Հօրը Օրհնութիւնը չնորհուած է մեզ։

18) Որ Սուրբ Աթոռս ցարդ մեր ամէն փափաքը սիրով կատարելու ամէն հաստնութիւնը ցուցուցած է, մեր ինչքերով և քաղաքերով գոհ ալս ճգնաժամային չըրջանին, վեց պաշտօնական և անպաշտօն նամակներն Սրբազանց և Վարդապետաց, որոնք խնամքով կը պահուին մեր մօտ, և որոնց մէն մի էջն ու տողը մտերմական իւ՚նչ գնահատելի խորհուրդներ կը պարունակեն, որով մեր ձեռնարկը գոհէնքը կը հրճուեցնէ։

19) Վերջապէս՝ նկատի առնելով որ մեր Գերմանու և Հայ հուսակցական հակառակորդները, ալ չեն ուզեր Հայ եկեղեցին օժանդակ և ցոյժ օգտակար ատեն մը ստեղծուած տեսնել Եւրոպայի մէջ, իրենց նեղմիտ քաղաքականութենէն դգուած։

20) Որ՝ Վարչութիւնս ամիսներէ ի վեր մեր Գերմանու բարեկամներուն հրապարակաւ խոստացած է թէ չուտուզ Հայ եկեղեցին կը չնորհէ մեզ իւր պաշտօնական վերջին հովանաւորութիւնն ալ, քանի որ արդէն բոլոր մխիւ բարձրագոյն հոգևորականները հաստնած են և կը համակերին մեզ։

21) Որ՝ Վարչութիւնս բազմակողմանի 5—6 ամիս է անգործութեան և սվլութեան դատապարտուած է, պէտ ան չէ կրնար ճեմարանի չէնքը պնել, նոր առնել հրաւիրել մինչեւ որ Հայ եկեղեցին չի կատարէ իւր այս բարոյական և պաշտօնական պարտականութիւնը։

22) Որ՝ այժմ Թորգոմ Սրբազան որպէս լուծ անգործով մը Գերմանիոյ դալ հրահանգուած է, ինչ որ իր դէրքին ալ չի յարմարիր, և վճռականապէս մերժուած է այս հրահանգը, պահանջելով լիազօրի իրաւասութեան որ Թորգոմ Ս. վերջնական և կարուկ կարգադրութիւնը ընդ քնէ հոգ

§ 23) Որ վարչութիւնս լուրջօրէն տրաշած է անձին պէս նա պրկել բոլոր առնելը եւ հրատարակաւ լուծել միութիւնս, եթէ ամենափոքր ժամանակում չեմ կատարել կարգադրութիւն մը չ'ուզեմ հայ անէ քաղաքական իշխանութիւնն մը կապէ, առաջ համար ստացած յանձնառած է ինձ ներկայիս խնդրել Տնօրէն Ս. Ժողովէս։

գ. Եթէ թղթակս Ս. ինչ ինձ նկատառութեամբ չուզեր կրկին գրել ի Ս. էջ. ին եւ ընդունել յիշատակութիւնս հրամանը, ու քառ այնմ հոս պահ, այն առանց միջնորդ ժեծ սիրով եւ առնելարարքի պահպանութեամբ ակնառած այս Ս. գործը, որդեօք Տնօրէն Ս. Ժողովը ինչ կատարութիւն կը պահպանեն։

Դ. վարչութիւնս ձը կրնար այսաս, չնորհիւ իրեն միայն Ս. աթոռի հոգեւոր հավատառութիւնը, եթէ չէրսակոնաւ Ս. էջ. ի հետ մեր յարաբերը, քանի որ Անգլ. կառավարութիւնը կը միջնէ Ս. էջ. ի ժեջառմունքները Ս. աթոռին պահպանելի ընտրութեան մէջ, ու առանց մէկ հարուածով Ս աթոռը առնելու միջոցին, եւ հաւանական պարտաւորական հանգամանքը որպէս Հայոց ներկայացուցչի, ժինչ այժմ ժիայն մեր միջնորդութեամբ կարելի էր հանգստացնել զ. Գոյութ կամ միայն Ս. էջմիածնի ու առնելարարքի պահպանութեամբ Ս. Աթոռը կրնայ առաջ գործունէութեան Ս. էջ. ի վերին իրաւունքները ժեր ընդհանուր ազգին հրամանով ժեզ պարտք, պարտաւորական կրնայ ձեռնարկել ի բարեկամութեամբ ի

Տօնք. Գ. ՍօՖիայի մէջ, ուր ան ի ճեռնարկութեան Հոգեւոր Տ. Սեբաստացոս Եպիսկոպոսէ Ս.ին ներկայ. (Ճկատին Ս.ին ետեւ կեցած.) Գաւառագիր հանդիսացած այժմու Վիեննայի նովին Տեր Եղիա Իւրեանցն է, որ ծոյց որ 24 Յունիս 1928ին իւր անդրանիկ Ս. Գաւառագրը մատոյց ճկատուած հարազատ Հայոց Եկղ. բանին մէջ։

Ձէ սկսուած Ս. գործը չարունակելու։

Ե վարչութիւնը կը խնդրէ չնորհել մեզ օրհնութեան կոնդակ մը, և ճանչնալ պաշտօնապէս Ս. Աթոռին կողմէ մեր հաժեսա ծառայութիւնը. վասնզի Դուբնոյ անմահն Ս. ի հրաւէրով եկանք Ս. Աթոռս, ստանալու իւր օրհնութիւնը. ինչու՞ հրաւիրեց մեզ գալ ու բանակցել։ Վարչութիւնս կը խորհի թէ Ս. Աթոռին Տնօրէնն ժողովը իւր Սրբազան նախագահով կրնայ իրեր ալ վիճակին մէջ, հիմնուելով իւր քննութեանց վրայ, չնորհել մեզ իւր պաշտպանութիւնն ու հայրական հովանաւորութիւնը, ձեռքերնիս պատելով մեզ քշնամի եղող էրքաններէն, թերթերու վէնասասէններէն և օգնել շարունակելու մեր գործը։

Հ. Վարչութիւնս կը խնդրէ Ձեզմէ, ինչպէս գարուն Ձեննոյին չնորհեցիք Ձեր հովանաւորութիւնը, սկսելու կրթական գործունէութեան իրագործումն ի նպաստ Նոյնպէս և չի մերժել և մեր խնդրանքները, նամանաւանդ որ եր. կար ձգձգումները աւելի պէտք տան որ Թերթերը աւելի լայն սիւնակներով արտայայտուին մեր դէմ։ Վասնզի այս լուրը հայ եկեղեցիին կրնայ կարճնցնել կատած մեր բոլոր ժամուկի մէջ։

Է. Վարչութիւնս կը խնդրէ որ Տնօրէն Ս. ժողովա չէ լսէ այլ ևս, երբ կը կարդայ «Ծաղկած մէջ «Շրջկէր» յօդուածաշարքը, որ գուքրէչեն գ. Սիրունի. Ծուխկ Ս. ի այդ ժանկլուխկ գրագիրը ու կատարի Դաշնակցականը կելլէ այսօր Ագարեկովի օրինակին հետեւելով, ան ալ ուրիշ Ֆ նպատակ գարանիկեանէ կաշառուած կը հաչուի. այն է Մալմեան, Գուշակեան, Նշանեան և կիւլէսէրեան Սրբազաններըը, ինչպէս նաև Հայր կիւրեղ Իսրայէլեանն։ (կարդալ «Ծաղկ» Դեկտ. 20 — 27, 1980 յօդուածաշարքը. Բարիզ հրատարակուած) Ս. Աթոռս պէտք է պաշտպանէ «Սիոն»ի մէջ կամ այլուր, քէ իր և քէ Ս. Սկեղեցւոյ պատիւը։ Հաւատքնուն ալ չափ մը կայ։ Վարչութիւնս կը խնդրէ և Ձեր որոշմանը սրբագրութեան, գալիք հայ հրատարակելու համար։

Ս. Հարց, Վարչութեան այս որոշումներըը յայտնելով Ձեզ կը մնայ ապատել Ձեր հեգինակաւոր նկարագրութեան, վստահ որ արդէն նամակս չի հասած, Գատրիարքական ընտրութիւնը վերջացած է, և հաճոյքն պիտի ունենանք այս խնդիրը ներկայացուելով նոր Գահակալին առջև դրութեան օրակէս առաջին լուծումները խնդիրներէն մէկը և գնահատ դիւրացնէք և Թորգոմ Ս.ի գծուար գործը, գի ան ինկած է երկու սուրերու մէջ։

Հոգիով ներկայ եմ, ո՛վ իմ Սրբազան եւ հոգեշնորհ Հայրեր, Ձեր Ս. Ժողովին մէջ, և կը դրոշմեմ համբոյրս որպիսին Ձեր ամէնուդ օծեալ Ս. ակերուն, հայցելով չնորհ Ձեր չարչարուած և տանջուած անկեղծ արդիւնուդ։

Մանկի նկած էազօշեմ ակռ և պիշեր, որ Ամենակալ Տէրը տայ Ձեզ իւաղաղութիւն երկնային և քաջութիւնն հակառակորդաց արեւմուն, այնպիսի կարուկ և վերջնական որոշումը ը տալու, որ պապանձին մեր թշնամիները մէջ գործազ բոլոր չար բերանները, և փրկենք «Երկիւղածութեան» անկումէ։

Մաղթով ի համբոյր Աստուածալաշնորհ Ս. Աղոյդ, կը

հայկական պատկանելու ընդհանուր կարծիս, որով եմ,
Սրբազանս, միշտ նախկին
ի միաց պետրսբուրգեան Վարչութեանց
(կնիք) Տօքթ. Պատրիկեան

Մեր առնչութիւնը ալ պատահական եղաւ միայն պրիսքին, որ չեկաւ ու պատմեցին, թէ որքա՜ն Սրբազանին ար չուտով գար եւ ալ չի լար պիրկին, Ահա մէկ նամակ ալ էրկուց նամակներէն ար նախապէս ձայն բարեկամաց ուղարկած պիտի Ըլլայ։

Լիոզճիգ-ռուսիա 13 Յունուար 1931

Ա՜ս Առաքելաշնորհ Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպ. Պատրիկեան
Հայրապետական Լիազօր Պատուիրակ եւ Բարեկեան. Առաջնորդ
Եպիսկոպոսի Հայոց
Սրբազան Հայր ի Դահիճ

Գնում եմ Հայ Լայս. Առաքելութեան Եպիսկոպոսն Շնեուրսոն բանի ատենապրեսլեց ուղերձին մէջ, որուն անհուն յոյս ունիմ թէ պիտի ընդունի Ձեզ, թէ Ձեր Հայրապետական Լիազօր Պատուիրակութեան հանդամանքը ի Գերմանիա համբարութեան առաջարկէ, անհնարին թախծութեան եւ տրտմութի պատճառ մեզի։

Մեզ համար ցաւալի է Հայ եկեղեցւոյ այս տրտմալի վիճակը եւ պրիսքի յանդիման տրամիտած մեր խղճմտանքի ներքին պատճառներն ալ պատանեցուցին մեզ անհապաղ պատասխանել ձեզի առնելով պիտի առիթէն հանգամանքը քանի փափաքանքով ու վերապահութեամբ։

Կը յիշէք անշուշտ, Սրբազան Հայր, որ Ձեր վերջ. առիթն հանդիպումը մեր սրտերուն մէջ եւ այսօր նոյն անունը կը որ բարեյուզումի անհանգստութեան վիճակին
բու կը պարտադրեն մեզ։

Սրբազան Հայր, գիտնալիքնիդ ենք, ատենապետ ենք, ատենա եկեղեցական ուժեր ենք հայ եկեղեցւոյ ծառայութեան ի սէր այդ եկեղեցւոյն եւ ի սէր մեր տառապած ցեղին խղճահարեցաք մեզմէ հոգեկան մահացումի այս անտանելի պահը. այո՛ հայր, ձեր ձեռքն է մեր փրկութիւնը, եւ այս անելին ելքը։

Մեր ներկայ դիրքորոշումը փոքոսկալէց է եւ քառասնեան Ան պատրաստօք պիտի իր առաքելին մէջ ատան, լուսաւոր եւ պրպտութեան հեղինակէ անվնաս ելք պահել. առիթն ձեր յոգեպետը մեր կարծատան է։ Ա՛ր ինչ իրաւ

սէրելի հայր, մեզքեցէք մեզի, և աւետարեր ապաւինիլ մը հանգոյն, խաղաղութեան և օրհնութեան ձիքեներէն ի ձեռք, մօտեցէ՛ք մեզի այս փոքրիկոս հովիտին վրայ, ձեր օրհնեալ և լիազօր մատը պիտի դնէ խաղաղութեան ծիրանի գօտին

Գրեցէ՛ք էջմիածին, հոն գրկեցէ՛ք մեր այս արքունիքն ու բոլորը, և իմացուցէ՛ք որ հինգ փափխան մարդով սրտեր իրենց պատուական Հօր Ծօքը. Գարեգինեան սիրոյն տակ գնդուած, անոր հետ կը տառապին և անձկանօք օրհնուքեր կոնդակին կսպասեն։

Սրտերնիս երկարած, հոգիներս գիրկընդրաց, ձեր կարգերէն գալիքնիս կսպասենք. մեզքեցէ՛ք մեզի և մի ուշանաք վշտալի համբոյրներովը նիճաւած պատկառելու արքունիքներով չը փարին Ձեր Ս. Աջին, Ձեալով Ձեր աստնաքոնարհ արդիները «Երիտ» Ճ.Կ.Յ.ի առնգրաբերը

5 Գուրգէն Նազարեան (Սուրբ-յէն)
1 Մարտիրոս Ադամեան(Ծաւնատառէն)
3Կարապետ Զարդարեան(Եգիպտոսէն)
2Նիկողոս Մարտիրոսեան (»)
4 Յակոբ Պետրոսեան (Ծաւնատառէն)

Ե. Ճմ.Ը ասպրասիկ ամսուրը, բոլոր բոլոր ազգաւոր բարձ. մէջ օրջպպատուած են իրենց բարերարէն Տօքթ. Գ. էն խնամակալութիւնէն, որի, եօթ ճատած են իւ 1ին2. եօթ կացցած են իւ 3-4 (ar Տofpoրին տուճը հրդեհեց) եւ 5։

Թարգմ Ս. բարեհաճեցաւ սոիսլ այս անգամիդ իւր 21 Յունուար 1931 նամակով պատասխանել մեզի, չնչելով որ ինք անոնց հոգեկան վիճակը կը դասկնայ և կը ժխիքարէ պատճառի խօսքերով, զի որոշած էր խանգարել այս գործը, և ի՛սպասէր ժխալ պատճառ մը գտնելու, այլապէս պէտք էր ձգել ամէն ինչ եւ գալ որպէս զհովիւ հայոց եւ կատարէր Մայր—Աթոռին հրահանգ—հրամանը։ Ահա եւ այդ նամակը։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ
ԴԱՀԱՐԻՆ Դաղիրք 21 Յունուար 1931
—=—
Թիւ 63

Սիրելի Զաւակներ

Դ. Նալչեանէ, Բ. Ագաժեանէ, Կ. Զարգարեանէ,
Ն. Մարտիճեանէ, Յ. Գեսարեանէ
Ի Գերմանիա

Կը ցաւիմ չառ, որ չի կրցայ ատկից առաջ պատասխանել ձեր առաջին նամակին, զոր ընդունեցի ուրիշ քան առիս ձեզ առաջ, վշտալի օրերու մէջ։

Ձեր երկրորդ նամակը, 13 Յունվ. Քառակից, ինչպէս ինծի Հոգիէդ ունեցած նամակի պարտականութեան կզգամ ձեր հոգեկան դրութիւնը, ատկից փոփոխելէ առկայն որ Դուք ալ իրարու ուշիմ և խնայառատ ընէք զմիանալ կացութիւնը։

Գաշտօնական հանգամանքներէ կախում ունեցող ուէ գործ, օրինական վիճակ ունենալու և օրինաւորապէս ընթացք առնելու համար, պէտք է որ լրանան բոլոր օրինական պայմանները որոնք առնչութիւն ունին իրեն այդ գործին հետ։

Դժբաղդաբար կ'ապրինք այնպիսի ժամանակի մը մէջ, յորում շատ դիւրաւ չէ որ ձեզ կատարին մեզ Դեսպաս պաշտօնական իշխանութիւններք հետ կարեւոր յարաբերութիւններք, և յատուկ խոր ձմեռն ալ որ այժմ սկսած է ըլլալ հոգ, ինչպէս կարելի է ժամանակել այս ամէն դի իսկ խիստ ցաւալէն, արգելք կըլլայ համբարձման։

Ճիշտ տեղն է ուրեմն որ քանի մը տող ձեզի և խորհուրդ տամ համարձակ որ դիմեցէք ի երկրին ապահով գիտնալն ալ առաքելութիւն է։ Գոհ եմ սակայն իմանալով որ պատրաստ չէք անցնիլ ձեր ժամանակը, քանի որ Հայերէնի, կին Ծառնարէնի, Գերմաներէնի եւ այլ ուսմանց համար երթաննիք ընելու քանկագին ատիրներ ունիք, աչքառեալ պատրաստել յառաջիկային ձեզ համար կարեւոր ապագայ գործերուն և պիտի գոհ մնամք այդքան ժը սպասած լինելնուդ համար։

Ողջունելով ձեզ Աստուծոյ և սիրոյն տիրոջ, Ձեռամբ Հայրապետ.

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

Ահա Հոգեւոր պետի մը նամակը, որ արդէս ամենասրտակեղ պատճառը ձմեռուան ցուրտերը կը բերէ, արգելքանալու ընթացքը։ Իր հոգը չէր, թէ անդին 5 աստիճան ցրտակալ էր, երբ կը վառանդաւէր, հայ պատկը Գերմանի մէջ բարեկամներ, որ կը վարկաբեկուէր, հայ կուսակցական գիտնականդիր մամուլը ատելի երես առած այս ձգձգումէն ալ չի լսուած ամոնաները վրանիկեան այս ձեռնարկը գժոգը կ'ըլլեցնէր, իսկ

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

անգին ինքն Գարոնիկեանը այս իր երկասյրի սուրհրա մէջ ա. ռաձին ձգուած, որպէս մէկ պատասխանատուն բոլորի պար. սաւանաց առարկայ գառնալով հանգերձ, դեռ կը պահէր իւր հաւատքն ու իւր պաշտելի Սրբազաններըը նաժանաւանդ ա. ծերասէրն «Պարզամիերգ»

Այժմ չարաւնակենք սակայն բերել և հանրաւքեան ու արդարութեան լոյսին առջեւ բանալ այլ փաստաթուղթեր ի բեռ ժամանակագրական կարգերով։

Մենք կը խնդրենք մէկայն բոլոր անձերէ ևն քերթողներէն, որ այս գրութիւններու բուականները մեզ ղե. կատ առնեն, որպէսզի վերջէն ոչ ոք համարձակի ամբաներ վերջ գրուած նամակի մը պարունակութիւնը որպես սիքերներ գրուած մը ջնջել և ասով ինքզինքը արդարացնել։ Մեր այս ապրումներին պետք է օրը օրին հետեւիլ, հապճեպ համար քի ի՞նչ էնքրիկներ կանցնէին ու կը դառնայէն ապջոգուա գործի մը չուքլը։

Ապա Տ.Գորգ Սրբազանին ինձ գրած իր 17 Ծուն ուար 1931 նամակով, ան երկին կը չանար գիս պահել այն հա. մաձայն մէջ, թէ ինք անպատճառ գալ կուզէր և պիտի գար, բայց ժամանակն այնչափ նար և անձնան յանգիմանութիւններ մը կը տեսար, որ հոգուքիւնը ալ կամաց կամաց անհան գուրժելի կը գառնար։

Ահա այն նամակն ևս նոյնութեամբ։

Շատ նշանակելի է յիս այսու եզած նամակներու վերաաու քիւնները բազմաակ ասկէց առաջիններուն հետ նախկին գա. նիս և սիրելի Տօքթ. Գարոնիկեանը», այժմ մէյն «Մեծարգ Տօքթօրէն վերծանութեաւ Մենք այս ամէնը կը նկատէինք թէև սակայն սեծ էր մեր հաւատքն և յուսահատութիւնը սակաւքն ատ նորին Սրբազնութիւնը, և չէինք կրնար փոքրոգիութեամբ գրազուիլ։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ 17 Ծուն. 1931

—o—

Թիւ 51

Մեծարգ Տօքթ. Գարոնիկեան
ի Գեղմացիա

Ողբացեալ քրոջս մահուան սիրուր սրտով գրած ձեր ցաւակցականը, ընդունած եմ չնորհակալութեամբ։

Ընդունած եմ նաև անկէ վերջ քանիցս գրած ձեր մին քան միւսն քնդարձակ նամակները, և պարունակութեանց վե. րաբառու եզած։

Կը հետևի նաև թերթերուն ժէջ ըտրըտքան ձեր և ձեր գործին դէմ հակառակութեան, որ օրէ օր աւելի կը հրդեհուի կասկած։ Թերթաբանութիւններ և սխալներ մեծ մասամբ, որոնց գոհ կերթանք ան ոչ միայն գուշ ալլ և մենք ժէնքս որ ձեզ հետ յարաբերութիւններ ունեցանք այս առթիւ։ Բաւական տեղեկութիւն ունի նաև Եթաւսպէմ և Անգլիա գրածներուդ պարունակութեան մասին, և պիտի հետաքրքրի ալ ան չորչափ հայեցութեամբ և խժասութեամբ ի գործ դնէիք գայն, ինչ որ, պարտիմ զսել դժբաղդաբար չգրիք և այս հակառակ ժեր քանիցս բերանացի և գրով եղած քեւլադրութեանց։

Թերթերուս ժէջ հզածներէն և Պերլինի գաղութացաւոյ Մխուքեան գրածներէն գաժ, նամակներ ունիմ նա և Վիեննայէ և Միլանէ և ժըզնէվի ալ հաւատացական տեղեկութիւններէն, բաղդատելով։

Շատ կը ցաւիմ այս բաներն հաժար, բայց չեմ յաւատար և կը փափաքիմ որ գուք ալ չի յաւատայիք, ժինչ կը պարտաւորիմ դձեզ զգաստ և զգոյշ ալլ։ ասելով չգրգրել ժխութիւններով չգործել և չյամարտաւանիլ։

Իմ ձեզի գրած նամակներս ձեր Գերժաներէն թերթերուն ժէջ Ցրատարակած էին բոլորովին հակառակով եւ գեղջուկներով խնդագիւթիւնով։

«Ապագայ» ի ժէջ գրուածը նոր էր չատ, որուն հաժար հերքում ժը գրիչի իրատհանութիւն պարգևելով։ «Ծաղիկ» ն ան առնելով այստեղ «Ծուտարեր» ին ժէջ խնդիր խելօք բաներ ժը գրեր էին. ատիպաւեցայ «Աբեւ» ին ժէջ ալ այդ ժասին բան ժը գրել աալ, իբր հերքում։

Կը յուսամ թէ այս ամէնը կանգնի հերքերը կը հանգարտին և հետաքրքիրը կը գտնեն, երբ օգերը քալլատաս ըլլան Գերժանիա գալուս և տեղւոյն վրայ ամէն բնչ ժանրամասնօրէն հղգուի, ատաձիասիրաբար Ցեղկոպերատի էջժիաներն և հրատարա տարցուի։

Մինչեւ այդ պէտք է համբերէք, տառեղ այս ատեն կարգ գրելու և յարձակելու ժին ալ ժիւաք։

Կարդացեր գձեզ սիրով, ինչպէս նաև ալեր Ցիկինգ և գատաիներդ, ինչպէս նաև հինգ տառերը, որոնց կը ձգեմ յատակութիւն։

Ձեր տարբ և Ս. ձնէգեան ասելի տաքին ժարքնեերով և օրհնութիւնով Մնամ ապօքատրաբ

Հայրապետական Լիտզոր Գատաւրան
Եւրոպահոյս, և Առաջ. Հ. Սգիպատեր
Թարգման արհեպիսկոպոսա

Ահա Թարգման Սրբոպեան խոզը։ Ճամբու գրած չեմ տաճ, որուեներ կը տեղար ժեր վրայ։ «Եթէ ժինչեւ Դեկտեմբեր 1։30ին գրած չի գրկեր որ գաժ ու ատչն ինչ կատարեմ, այն ատեն պալտօն վար կը գնեմ և կը տեղեկագրեմ Էջմիածին» ըսողը և սպառնացող ուղ Սրբոպեանը, որի գրած պահանջը ժեզ

ժէկ նամակով ուշադրութիւնը, ինչպէս բոլորտիքի վիրջը, այժմ ջրոջ հիւանդութիւնն ու մահը, ապա ցուրտերը մինչև պատճառ կը բանէ ու չի պար, երբ կը տեսնէ որ չուրջս հրդեհներ ծագած գիս ու գործս կը լափեն։ Առաջին կարգագիր համբարպոպի ժը համար (չի քսեր Քրիստոսի գինուորի ժը) արդեօք ցուրտը ի՞նչ որ. գիւղը կրնար ցլալ, երբ հոլ եկեղեցին շոհերը կը վառե. գուէին։

Սակայն Թորգոմ Սրբատան ունէր իւր գարգոնի պատճառները, և այդ Թագուն նպատակներէ հետապնդումը կը տանէր իրեն պատճառներ փնտռել. դիւրիմացութիւններ տակ ծալ և մեկնութիւն յետաձգել։...

Ան կտրատեր իր գիրքին հիշատակութիւնը, թէ գինք գարիւրաց պիտի ընտրէին թէ ոչ, և ըստ այմ թեւաքիէր կամ վիժեցներ մեր ձեռագիրը։

Թող խոսին գեռ փաստերը,

Եւ է վերջ յոյսը ունենալի, սոսկացնց Թորգոմ Սրբատանէն թէ 62 և 21 Յունուար 1931 հետևեալ նամակը ու գիտութեամբ (ալլապես անկարելի էին) գիւրիմացութիւնները. նեղով և գիրքը չի համապատասխանող ակնարկութիւններով. կը դնեմ հոս և այդ կարճատ նամակը նոյնութեամբ ինչպես նա և մեր ընդարձակ պատասխանը առ 6 Փետրուար 1931

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՆՑ ՀԱՑՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ Գաճիրէ 21 Յուլ. 1931

—=—

Թիւ 62

Մեծարգոյ Տօքթ. Գարոնիկեան
և Գերշանիք

Կը պատասխանեմ ձեր 9 Յունուար «Գաչուհեանի» գրութեան, զոր երէկ ստացայ, նոյն թուականաւ անձնական մի ուրիշ նամակնիքի։

Կը պարտամ որ ձեր նախագահը Գ. Սիրասուս, իմ նամակիս մէջ իմացած կըլլայ թէ ես պարտաւոր եմ այդ տեղ գալէն վերջ տեղեկագիր գրկել էջմիածին, և ըստ պատեհ վերջնական հրահանգի։ Մինչդեռ ես սիրելէն, այնքան էջմիածնէն Գաչուհեան նամակ սառնալուս պէս նոյն կերպով գրած էի ձեզի, և գուք նոյնը այնպէս յամառելէդ վերջն եր որ ճառագործածս գրկելու կարգադրութիւն ընել ասիք։

Արդեօք գուք իրավունքը ամբողջովին չէք հասկցած իրենց. կամ հաղորդած գերբ և գիտցուած ձեւով ինչպէս էին ձեր գերմանեկրէն քերքին մեզ մեր նամակները քաղած ըլլան։

Գէտք կ՚ըլլայ արդեօք որ ձեր Միութեան ժողովրդան կազմէ հոս այդ նկատութեան դէմ լուռ մնացած չըլլա-

յաւ համար ես հոս գնդապետէն քաղցուիլ սաժ ձեզի պըտի իմ քանի մը նամակներս և ուզածնիդ գրկեմ իրէնց, ապա ժամին հաճիք կարճ պատասխան մը տալ ինձի:

Կը զարմանամ դարձեալ որ ձեր քանի մը նամակներուն ժէկ քանիցս ուղած եմ ինձի վերադրկել քաներ մը, զոր պիտի չկրնաք վերադրկել: Այսպէս կուզէք որ իմ քնարերուն վրայ հաւաքած ըլլաք սոնետը. ժինչդեռ, երբ գահիրէ եկաք, սրտէն Ֆաուստոսի սոնետը սրսչած եւ ժոպոված ինչպէս նաև Վերլուքինը, և նոյնպէս ծ. գիպատասիններբ սրսչած և հաւաքած էիք գմիզ տեսնել սաալ: Իսկ անոնց գնդմանիկ տարուելնուն համար մինչ ձեզի ոչ քէ տրտունուքիւն տուինք. այլ ըսինք միայն քէ տարուքիւն չենք բնար անոնց ձեզ հետ գալուն, նկատելով որ անոնք չափահաս են արդէն, եւ ըսինք որ ձեր պատասխանատուքեան ներքեւ միայն կրնաք սոնետ, քէ էջմիածինէն հրաժան սոսնաք յետոյ ձեր գործին գնաքնը պատրաստած կըլլաք նախապէս:

Նոյնպէս անգամ մը ըսած էք քէ Ծրուսպէժ եւ գացած էք իմ քնդրուքեանս վրայ, մինչդեռ գուք Ծրուսպէժ երթալ համար ճամբայ ելած էիք արդէն իրր քէ Հոգեյոյս Դուքսն Սրբազանը տեսնելու համար. իրմէ խնգրած ըլլալով որ քնդունի զձեզ ձեր գործին մասին տեղեկուքիւններ սոսնալու համար ձենէ և հրահանգներ սալու համար ձեզ:

Կը փափաքիմ որ իրազուքիւններ չէ խոզաքիւրուքին, Ձերնամակները կը Ճան իմ ցով և իմինները ձեր ժօտն են, անոնք կրնան պարզել ամէն բան:

Գանք խնգրոյն ամենէն կենսական:

Ձեր մխուքեան նախագահները եւ գուք կուզէք էրմակ որ գերմանիս գալէս վերջ ալ էջմիածին տեղեկագիր գրկելու և անկէց հրաժանի սպասելու պէտք չունենամ ալ աւանիմ ամէն ինչ, և իմ ըժրանուժիս համեմատ անօթ. բինեմ ամէն բան, ես իմ պալատս անպատուած հըլլամ այդպէս քնելով, քանի որ ինձի տրուած հրահանգը տուրբանին հետաւոտած է, պէտք է տեղեկագիրը գրկեմ և սպասեմ հրահանգի:

Բայց օրավհատու հակատակը կը պահանջէք, այսօր էակ կը գրեմ էջմիածին, որպէսզի. նքէ պատշաճ տեսնեն այդիսի հրահանգ տալ կնձ՝ հաճին տալ, նամակատ համ հետագրով: Ըստ այնմ կը վարուիմ յետոյ:

Նքէ չընդունին եզած խնգրանքը, իսպառ կը խզուի գուք ամէն յարաբերուքիւններս, ես տեղագիով ժը համ լեզուն բացարձակ յայտարարուքեամբ հանգրուին կարձիքի առջեւ նեգրավ և նամակներուս հրատարակուքեամբ, և գուք կը վերջացնէք գործը. սանկը իրմնը տեղիը վերագործնեւ լուչ, ինչպէս ձեր նամակներուն ժէջ քանիցս սպառնացած էք ինձի:

Բայց իմ չկրժ փափաքն է որ գործը այդ վախճանը չ'յանգի: Նքէ ընդունին խնգրանքիս, և գալ համի գալ. պէտք է սպասել օգնուն հանդուրժուքեան: Այս աշխարհ ծուրս ձմռան ժըչցին, ոչ տաղջուքիւնս կը նեգրավ, և ոչ ըժրչկներբ կը քուլատրեն և ոչ ձեր խրտչք պիտի բեն, և ոչ բժրչկներբ կը քուլատրեն և ոչ ձեր խրտչք պիտի

Նեբէ ար եա Գերմանիա գամ։

Սքէ կանաչ չարժած լինէիք, և Հոկաեժրների վերջերը կամ նոյեժրների սկիզբը գրկուած լիներ ճանապարհածախսը, հկած կըլլար արդէն և դիմաց ալէն ինչ վնասած կը լիներ։(Սափրլը գրամը նոյ.քն հա՛ն հասաւ...և Թ.Ս.ը Դեկտ.ծին յուր առաւպանքէն ար գրամը իր արամապրաւքեան առիթ էր, ծես վեր կը 82 գարունիկեան)

Նամակս վերջացնելու վրայ, էի այս սաաու, որ սաաթ 14 ծանուաար քուակիր ալէի նամակնիդ հաս ար կը պարունակէր հինգ սաներըն ինձի ուզուած երիցուդ նամակ մը. այս վերջիններուն ալէին ձեզի ուզուած քարք մը, ժամանակացոյց - գասացուցակով մը։

Քեր այս նոր նամակը արևէ նորութիւն չունի խնդրոյն մասին, սւսոի և ոչինչ ալնիս իրը պատասխան, հինգ սաներուն նամակին կը պատասխանեմ, ես կը պարձնեմ սաներըն ալէին ձեզի ուզած քարքը, որուն ընդհրպուալէն յաւ չ'տպաւորուածցաս։ Գալով գասացուցակին, կը պահեմ զայն ի լիշաակ։

Մինչեւ ար էջմիածինէն չ'սաանամ նամակս պատասխանը պիտի չի գրեմ ձեզի։ Կը խնդրեմ ար դուք ալ Ձեաք հանգարա և խաղաղ հոգւով և մաօք և չի լսդնիք գաւր սիրէ։

Սքէ ժերժազաիան պատասխան սաանամ էջմիածնէն, խոսի վերադարձնեմ դրամը, ար ըարդ կը Ձեաս Ցեօրկ Օրլէնք գանքր. նախագահ Գ.Սքրուսի անուան Ոգնաւնի սիրոյ և օրհնութեան, Ձեաս ազօքարար

Հայրապ. Լիտգօր Գաարի. Սբրտպահոյց
եւ Աառջնորդ Հայոց Սպիտառի
Թարգամ աճխեպիսկոպոս

Հոս ակամայիս կը բերեմ և մեր սաներուն գրկած ճեժարտանիս ալէ գնդունելուն պայմաններըը, ար քէ ինձ, քէ ձնոդաց և քէ ամէն թարգմանութեան և Աառջնորդ Սրբազանին հոգւէն սարտպրուելէ լեաոյ էր ար գնդունեցէք գերեաք և հետս սաբի։ Աժենապ. Տ. Թորգոմ Սրբազանը սկան իր վերջին 21 ծանուար 1931 քիս նամակին ալէ, երբ արդէն սաներս ծ ամիսներէ ի վեր իրենց բոլորի գիտութեամբ հաւանութեամբ և սարտպրութեամբ Գերմանիս կը գանուէին, կը գրէ։ «...Այսպէս կուզէք ար իմ քելագրութեան վրայ հաւաքած ալլաք սաներըը...»։

Իր սարտպրութիւնը սակայն աւելի պերճախօս փաստ կանգ իր 6 ամիս վերջ գրած նամակս։ Ահա գաան բոլոր բուն իրականութիւնը, վեհ. Ցեր գասկցէք Դուք։

ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ

ԳԵՐՄԱՆԾ ՀԱՑ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԵԱՆ (Գ.Հ.Լ.Ա.)

«ԽՐԻՍԵԱՆ» ՁԵՄԱՐԱՆԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ

Այս պայմաններըը պեաք է ամէն ժէկ խնդրագիրէն առարտրուի, ու իր կենսագրականէն վկայականներն և նկարըն կցուած, Գերմանիս Տօքր. Գանրիկեանէն գրկուի.

Տօքր. Գաբոեիկեան, Լիոզենբցկրուճա. Քհոչենպրոսա Գերմանիա

1. Սատրապեալը պետք է ըլլայ.

Ա. 15—25 տարեկան Բ. Ֆիզիքապես կատարեալ տղայ, Գ. Նկատողով բարձր և ժողուր. Դ. Հոգեւորապես արքունական. Ե. Դիւրաւ տրուելու ապառնիով օժտուած, Զ. Ուրախութիւն պատասխանատուութեանց ժէջ, ըլլայ ժողովուրդ, ժառայեն կամ հոգեկան։

2. Պետք է ան հալածական. եկեղեցւոյ համար պատասխանատու ըլլայ, որպէս յոպատեան ուրիշ ոեւէ եկեղեցի կամ ազանդ ժէջ։

3. Պետք է պատրաստակամ ըլլայ հոգեւոր ատպարէզին ժէջ ժառնալու, յետ ուսման իր ուսման «Ներքնոցին» ճեմարանի գասանքացքին։

4. Ան կ'ուխտէ Հ.Ա.Ս. Եկեղեցւոյ բացարձակ հնազանդութիւն խոստանալով։

Ա. «Ես կիւրացնեմ ձգատակն ու ծրագիրը Գ. Հ. Է. Առաքելութեանդ կը յօժարիմ առաջնորդուելու անկէ այսպէս, -րպէս կեդրոնական վարչութիւնը կը ցուցնէ։»

Բ. Ա՛ս ձուագն երբէք տարի, յետ ուսման ուսմանս.. պատասխանատու եմ բոլոր այն գործն քննելու կամ հանպատրաստութեան որոնք Գ.Հ.Է. Առաքելութեան կեդրոնական վարչութիւնը կը տնօրինէ այս ժամանակամիջոցին ժէջ։

5. Գ.Հ.Է. Առաքելութիւնը իրեն կը վերապահէ ուսանողութեան տարիքն կամ տեւողութիւնը առանձնապէս ճյդելու և որոշելու բացարձակ իրաւունքը, որուն ամէն ժէկ տանը անպայմանօրէն և հնազանդութեամբ ներքնելու է, վառահելով վարչութեանս հետաքրքրութեան և անոր ատ իւր Տանը անկեղծ բարեացակամութեան վրայ։

6. Ան պիտի ուխտէ բացարձակապէս ճշմարտախօս ըլլալ և պատասխանատու օրէն ինքզինքը նուիրելու տանը տէր ձգնաժամ տկնկութեան օգնելու «Ճեմարանի, ըլլայ այն պարտէզի կամ տանին տէր գործին ժէջ։ Ան կը խոստանայ հետեւիլը իրը իր կեանքի Ս. Նշանաբանը իւրացնել։

«Ճշմարիտ բարձրութիւնս, ծառայութեանս ժէջ կը գտնեմ» եւ

«Ես կը ծառայեմ ոչինչ, ժարդկութեան եւ ոչ «ԵՍ»ի ու «դրպանիս»։

Այս նշանաբանը պետք է ժէն Տանը իւրացնէ ու գործադրէ, թէ տանին գործերու, թէ առօրեայ կեանքին եւ թէ վերջնապէսին ու եկեղեցական ատպարէզներու ժէջ։

7. Գերմանօ—Հայ Հաւատարչական Առաքելութիւնը իրեն կը վերապահէ այս պայմանագրութիւնը ատորագրող ամէն ժէկ Տանը ունէ տանն եւ անմիջապէս արձակելու իրաւունքը, երբ անոնք բարոյական եւ մտաւոր նոր կրօնական կեանքէն ու գործելակերպէն գոհ չմնայ։

8. Այս պայմանագրութիւններէն ատորագրող Տանը երբ ուզէ յանգանքին ժէջ գտնուի, եւ կամ իր ատորագրութիւնը գրժէ, այն տանն ան բարոյապէս պարտաւորած է բոլոր իրեն վրայ եղած ձախորդ, որպէս իրեն անձնական ըպատուոյ պարտքը ճանչնալ եւ վարչութեանս անտուին վերադարձնել նուիրական տարիներ վերջ։

Սատրապեալը կենքարկէ ինքզինք սիրայօժար վ երայ

Գ. Հ. Ասաքելութիւն կոչուած տրուած պայմաններուն եւ կանխել Ասուծոյ օգնութեամբ, եւ կատարել նուիրուած ինքզինքը այս սրբազան գործի ծառայութեան մէջ գնելու, եւ այս օրէն սկսեալ։

Ինքզինքը Գ.Հ.Լ. Ա. կեդրոնական վարչութեան տրամադրութեան տակ գնելով, անոր բարձր առաքելութեան եւ անմիջական հրահանգին կոպասէ։

(կնիք Գ.Հ.Լ.Ա.)

Ստորագրութիւնը տեսնի Ն. ՄԱՒԱՆՃԵԱՆ
» Մեծապատիւ Տ. ԽԱՆԻԿԵԱՆ »

***

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՎԿԱՅԱԳԻՐ

***

Ստորագրութիւնը տեսնի Գ. Քէշիշեանի

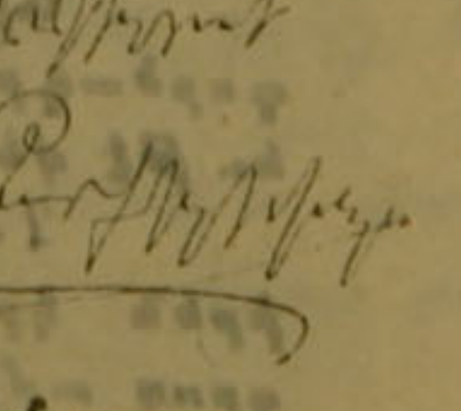

***

Ստորագրութիւնը տեսնի Գ. Քէշիշեանի

Ահա եւ գոյգ հիւրընկերը այս պայմաններուն կամ ստորագրած 2 ամերուն Գ. Զարդարեանին եւ Ն. Մարաճեանին, երկուքն ալ Թոխիրէն, իրենց ծնողաց. խնամակալութեան եւ գիրենք մեզ յանձնարարող Առաջնորդ Սրբազանին ստորագրութիւնը։ Հոս Պայմանագրութիւնը ստորագրած է մեր ամն Մարաճեանը, ուր արքունցին Ցնորեն եւ այժմու Ծուճասոսցին կրթակոչ-Ջեմին Յիսարկ. Եամիկեանը եւ Առաջն. Թորգոմ Ս.Ք. զոր կերեւի Ժամանակ բրած էր մեզի իւր ստորագրութեամբ 2 ամիս ուշ էր։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՎԱԽԵՐԱՑՈՒՄ

Սառաքրեալք կը հաստատեմք ոչ վերլուծելի
ժեզ ծանօք է արդէս բարոյական բարձր նկարագրէ
տէր անհատ ժը. կը հաստատեմք իւր Հ. Ա. Մ. Ընկերակ
անփոփոխ և հարազատ զուտակ ըլլալը։ կը վկայենք որ ան
այս Սրբազան կոչման արժանի է։ կը հաստատեմք որ ինք
անձամբ և իր ծնողքը (կամ խնամակալը) վերի սառաքե-
բութիւններս ժեր ներկայութեան պարզեցին.
սառաքրութ. Ամանկական Ընկերակ հոգեւոր հովուին
ու Հոգաբարձուք. (կնդք և Սառքք.)։ կամ ալէ սպաս-
կին կամ օտար անձնաւորութեան ժէ սառաքք.)։

Առաջնորդարան Հայոց Ընդհանուր
(կնիք Առաջնորդարանի) Թորգոմ արեւեպիսկոպոս

Մենք սկիզբէն լաւ գիտէինք որ Թորգոմ Սրբազան
ժիան հրահանգուած էր գերմանիա գալ և նոր սեղեկագիր ժը
պրկել էջմիածին։ Եթէ ան Նոյեմբեր 1930ին երբ սառաւ ճա-
նապարհածախսը, անժիլապէս գալու ըլլար, ժենք հաժաձայն
էինք և գիտէինք որ ալ անկէ վերջ չատ շուտ 1—2 ամիսէն էջ-
ժիածնէն վերջնական օրհնագիրը պիտի հասնէր։ Սակայն երբ
Թորգոմ Ս.ճանապարհածախսը առաւ ու սկսաւ վերլուծուած,մարդիօբ-
էն խօսելով,չատ բնական պատճառաբանութիւններով իւր մեկնումը
ձգձգել և այժմ ալ ցուրտերը պատճառ բռնել ու սպասել մինչեւ
գարնան, այն առեն էր որ վարչութիւնս հետեւեալ տրամաբա-
նական եզրակացութեան եկաւ, խորհելով թէ, եթէ Սրբազանը
օգերեւոյթ առքնալուն պիտի սպասէ. անկէ յետոյ Ս. Հաւրիկ
աօնէրն ալ բնականաբար իրր առաջնորդ իր ժամանակն ալ
անցնել պիտի ուզէ, ուրեմն ամենէն կանուխ ան պիտի կրնար
Մարթ 1931 ին ճամբայ ելլել։ Եւ երբ Մարթին իւր սեղեկագիրը
էջմիածին պրկեր էր, անկէց սպասելիք պատասխանը մինչեւ
Յունիսին կամ Օգոստոսին կրնար հասնիլ։ Եւ օրովհետեւ մեր
վիճակը կը ծանրանար. Ամենը անհամբեր կսպասէին, մեր գեր-
ման բարեկամները կը յուսայքուէին, հակառակորդ ժամուլը մեզ
անընդհատ կը հարուածէր. մենք չէինք կրնար ալևս ապչեք
ժամանակ եւս սպասել առ հաժր գրուեցաւ Թորգոմ Սրբա-
զանին, որ էջմիածնէն այս ժառանգ հրահանգը խնգրէ և արդէս
«վիթապօր» մը գերմանիա գայ. ու անդուն վրայ վերջնական
կարգադրութիւն ժը ընէ, այո՛, կամ ո՛չ, մենք մեր վրայ վե-
ացեր էինք և լոկ այս ամենուն չատով վերջ ժը տալու համար
էր որ այդ արշաւը ատինք։

Ասկայն չէինք գիտեր որ Թորգոմ Սրբազան չպիտի
ուզեր արդէս ժեր բարեկամ. մեր այս չատ պարզ հարցագրեալ
գիտաւորութիւնը հասկնալու այդ պատճառաբանելով պատեր ժեզ
հետ խնդիրներ հասնելու և խոչնդոտ իր յարաբերութիւններէն։

Ալ կարծես երկու ամիսներ առնչուած էր ժեր
ժէջ։

Թուրքիա Սրբազան փոխանակ գալու և վերջ ալ դնելու այս հաշուքներուն, կը նախնարէր դրամը հոն պահած, մեզ հետ խաղալ և նաժշներով խնդիրներ հանել և ձգձգել։ Սրբ դրամը առաւ, քայլը հիւանդացաւ, երբ քայլը մեռաւ, սուգի օրերը պատճառ բաներ չի գալուն, երբ սուգը անցաւ, գերմանիոյ առաջին ցուցադրը պատճառ գտաւ, ազգային ատքնալուն սպասելով, և մինչ ալ գիտեր որ ամէն օրուան աւշացումը քաղաքական կը նշանակէր... ահաւասիկ երբ օգերն ալ ատքցան ու ալ ո՛չ մի պատճառ չի կրցաւ գտնել յետաձգելու իր ժխինութիւնը, սահմանած գրեց մեզ 12 Մայիս 1931ին անվայել նամակ մը որուն չի պատասխանելը ալ անկարելի էր և մենք սահմանած եր հարցունչ բացատրութեան նամակով մը չնզօքացուցինք եւ այս անդամ պատճառներն ալ, մինչ յուսալովնէի խոսքով վերջին հատերնիս իրեն հետ:

Ահա և այդ նամակը ու մեր պատասխանը առ 20 Մայիս 1931։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ

—()—

Գաճիրէ 12 Մայիս 1931

Թիւ 576

Մեծարգոյ Տօքթ. Գարոնիկեան

Ձեր Մայիս 5 թուակիրը այսօր առաջս. ուրիշ առաջած էի Ապրիլ 7ներնիզ և Տ.Բարգէն Գաբրոզիկեանին և Մեսրոպ Սիին և իրմէ ուզած նոյն թուակիրներնիզ։

Բաւ չունիմ յայտնելու համար ձեզի իմ զարմանքս ձեր այսպէս և այնպէս հատարած և հատարել ուզած խաղն ի խուճապ գործուածքեան մասին։ Միացներնիզ գրած էք անպատճառ Գերմանիոյ մէջ բանալ Սկաուտական հրշուքեան գպրոց մը. առանց վերին հրամանի Սկաուտյուն իշխանութեան, առանց Հայ վերատեսչի, առանց հայերէն և հայկական Առաւաձարանութիւն ուսանդող կանանաւոր ուսուցչներու, առանց ծրագրի և կանոնագրի։

Էջմիածին չի պատասխաներ իմ գանի մը նամակներուս, զոր գրած էի ձեր այս գործին մասին, հակառակ որ մինչ այ կը պատասխանէ իմ բոլոր ուրիշ նամակներուս, վասն զի, ինչպէս կերեւի, բնաւ չունի հաժարում ձեր մասին, ձեր հակառակորդը մի՜ն Գուրգէնի Առաջնորդարանին մէջ չէ, այլ ամէն հոգի, Սբրոպալհայ գաղութին մէջ, այ—հաւատացեալ բազմութիւն լուրջ հայեր չարունակ ձեզի դէմ կը գրեն իրենք։

Վերատեսուչի մասին տարօրինակ բնաւորութիւններ կը պատմէք, կուզէք որ Սբուսպրեմի նորնձանաւէն մին ան ներեմ, իրմէ որ գործնական չէ բնաւ, մեր այդ սերնդի վարպետները չատ պատուական հոգեւորականներ են, բայց քաղաքավարութեան չունին այդպիսի ձանր

գործ մը վարելու փորձառութիւնը, իսկ գալը անոնցմէ մտածէք, պարզապէս արուեստական կը մտածէք ընչին քաշակ մը տալ անոնց։ Բայց քալէք այս պարագան ցոյց կու-գնդացրային իշխանութիւնը չտրամադրեր ձեր հաստատութիւնը, ոչ մէկ եկեղեցական իշխանութիւն պաշտօնատանձնելու առիթ մէջ, այլ բանին դէմ առաջին քայլափոխը կրնայ հրապարակաւ։

Այս մասին չափազանց գաղափար մը քաղաքացիական գիրքեր հոգած տանիս, վերջին անգամ։ Գալ առ դա ժը գրած էք ինձի քէ երբէք չէք ճանչնար վանեցի երեսփոխանի Մարիամ և տանն մը Սահակ վարդապետ Գերդաստան կոչուած երիտասարդը, զոր Մարսէյլի գաղթական գրիգորեան Սպիտակոպոս ձեռնադրած և յետոյ կարգալոյծ ըրած էր։ Քանի մը չորք առաջ, գիւրուքի մէջ վեհ. Սահակ կաթողիկոսէն իմացայ քէ՝ երբ այդ անձը շուրջ երկու տարի առաջ գիւղերը է գաստարակել և ժողովուրդին ընդհանուրեան բարեներ է, ձեզի է դիմեր նամակով և հեռագրով, և գալ հեռագրով յայտներ էք գիւրուքի Առաջնորդ Սպիտակոպոս կարօտանի քէ այդ վարդապետը Մերիմեռնձմարանի վերատեսուչն է։ Ձի ճանչուած անձերնիդ ինչպէս վերատեսուչ կընէք ձեր հաստատութեան։

Հաւատացած չեմ երանելոյն վերադիմումը գրած նպատուած ուսումնասիրութեան և տրապիի ձեւն ալ, ինչպէս առաջ գրած օրինակէդ, պարզապէս նիւթական էր, ամենէն խնդիր մարդուն գործունէութիւնը չտրճելու առիթով, երբ հրատարակութեան արուի այդ քանդը, ամէնքը գան, ամէն հոգմէ, եղածը հաստատութիւն համար։

Ու ի պիտի ուրիշնէ այդ խնդիր տզատքերուն իրենց մարդերնէ լեզուն, եկեղեցիին պատմութիւնը, տղերն պրոպանութիւնը, մեր նախահարց գաւանութիւնը։ Արդէն փոքր մանուկներ չէն, տարիքնին ալ հեռացնէ կառնեն, կը պնդանալ մարքերնին եւ կը մնան խնդիր այդ կերպով։

Ասկից առաջ քանի մը անգամ գրած եմ արդէն ձեզի, և պարտք և պէտք կզգամ նորէն գրելու քէ ձեր ինձ հետ յարաբերութեանց մէջ ալ չեմ գտած ուղիղ, անկող եւ հեռուստական ընթացք մը։ Բացատրեմ։

Նախ, հաւանեցաք որ ձեզի գամ և քննութեան արդիւնքը էջմիածին հաղորդելով հրահանգի սպասեմ, իսկ այդ պրոցէքը քէ պէտք է և իւրաքանչիւր գամ եւ առանց էջմիածին պրելու անմիջապէս առնուն վրայ, կարգադրեմ պարտք. ապա երբ մարթեցի, նորէն հաւանեցաք որ գրեմ էջմիածին և հրահանգի սպասեմ. ի՞նչ ուղղութեան է ասկա։

Նոյնպէս ձեր յարաբերութիւններէն չեմ խառնակ կերպով կը հասկնամ քանի գրածներուդ պատճէնը կը գրկեք բոլոր ուրիշներուն, որոնց հետ յարաբերութեան մէջ եք. նոյնիսկ կէօզիւլօյլուքեանին, և այսպէս ուրիշներուն ալ գեռ առնելի հեռաւորներուն, ի՞նչ գաղափարախանութիւն է այս չեմ ըմբռներ։

Գարձեալ ձեզի ուղղած մեր նամակիներն ալ առանց մեր հաւանութեան, հրատարակութեան կուտաք. ձեր քէ մահաճոյքին համեմատ կարտաքով և չարհարկով պանդ և ասիկա չէ ուղղամտութիւն։

Վերջին անգամ, Էջմիածնի հրահանգին սպառելու և ետաւ ձեզի գալու մասին հաւանութիւնիդ յայտնել վերջ. Ապրիլ 1ի նամակով ալ կը գրեք որ սպասեմ հան. վասնզի ձեր նախագահին հետ պիտի գաք անձամբ տես. նել գնդիդ. ասպէս նորէն քար կը գնէք համբուս վրայ. երբ կ'ուզէք քէ համբորդելուս թուականը կը ծանանայ։

Ու հիմակ ալ յանկարծ անակնկալի կը բերէք գիս նախանձելով քէ ճեմարանը բացուած է ևլն։

Ի՞նչ կրնէք. որու՞ հետ կզրուանուք. ինչպէս ճեմարան կը բանաք առանց գործիքի և գործարարի. առանց սեղի և ուսուցչի. առանց եկեղեցական իշխանութեան հաւանութեան։

Կը բողոքեմ այս ամէնքին դէմ, և կը հրաւիրեմ զձեզ հա առնուլ բոլոր նամակներս. եթէ չեք ուզեր որ պաշտօնապես հրապարակ իջնեմ և հանրութեան նախագահին հետ պիտի գամ

ՄԵՐ ՕԱՇՏՕՂԱԿԱՆ ՕԱՏՁԱՍԽԱՆԸ Լեռզինգրադ 20 Մայիս 1931

Հասցեագրված՝ Տ. Թոքմաճյան Ս. Սրբոց Գուշակեաց
Արժանգինաթր Հայրապետին. Վաստուիրակ Ե-րոպայի Հայոց
և Թափխանաճ Անաջնորդ Հայոց Եգիպտոսի

Բարձրապատիւ Սրբազան Հայր

Ձեր Գնքաշնորհութեան քիւ 576,ա 12 Մայիս 31 նամակը կրեմ սաստկանք, որի մասը իմ ցնծի հնոսխոտութեան համբ խորհրդածութեան վարչութիւնս ցոյց նախատակութ հնազանդութեան հետեւեալ պաշտօնեաներուն պատասխանը պարտ պարտաւն ունիմք։

Ա. Վարչութիւնս ծանօթանալով Ձեր այս վերջին նամակի կարեւոր կէտերին, կուզայ այսու հրկինս խնդրել Ձ'նորդ Սրբազնութենէն ամէն տեսակ դիւրութիւնք ժէկդի պրած բարեհաճիք անմիջապես հասկալ ելլել դէպի Գնքամանի և հետապրաւ հաղորդել ժեզ Ձեր նիւթական քայլ ժամանումը։

Բ. Վարչութիւնս խնդրեց և հցնել այս նամուկին համբ բացատրական ժը պարզելու գոյութիւն ունենալով ոչ սիրելի դէպրիմացութիւնք։

Գ. Վարչութիւնս անգամ նախկինէն է վեր իր ժառանգութիւնը բնաւ փոխած չէ և դրնիչ ամէն օր Ձեր հրկանհամբ ժամանման հցանկալ։

Այժմ սոնա եւ ժեր բացատրութիւնք ը Ձեր նամուկին։

Սրբազան. Քալլ տալէք հը խնդրեմ Գազան Առաքելին իմանալի և Ատաւածային խօսքով սկսիմ։

«Եւ ես տկարութեամբ և երկիւղիւ և դողութ խոմբ բազում էի առ ձեզ։ Ա. Կորնթ. Բ. 3.

Անոր քանի մը օրէն ժէկ ատրին հը լրանայ, որժէ յետոյ Ձեր Սրբազնութեան հայրական և պատուական դէմքը առանձնք հը կազմէ ժեր առջեզ ուշադրութեան, ևս արդիւնդ առաքելական հոմբ իւրաքանչիւրով ևս նամուկիներով ներկայացայ, Ձեզ իմ ամբ հարութիւնքս և տարաձայնութեան որպէս որդին առ հայր եւ ո՛չ թէ դէմառնագան առ մրխահնձանն։

Սխալեցա՞յ։ Այժմ Ձեր նամուկի կարեւորագոյն հէտէբը։

1. Եթէ չէ՛ք դանիք բաղ յայտնելու Ձեր կարժանիքը իմ այսպէս կոչուած և կասկած ունենալ ուզած խաւան ի խուռն գործունէութեան ժասին այլ առնն արձանագրելու Ձեզ պահած բաւարարութիւնք, այլ է Սրբազան այս առիթը պէտք է վերցնել գարունկան ժէջ կատարած և չսեմբագրուած անպատ հատուցին, ուժին և գործելու առնչին, բաւելու չափ 50 տարիներու ևս առաջ ատանձ մը իսկ պակսելու...

2. Սխալ է թէ ժեզ ժառգրած ենք գնքամանի

ժէչ բանալ ձեւարան ալ առանց Ձեր եւ ընկերացաքան իշխանութեան վերին հրաժանին, վկայ ատոր ալ ձեր համբարդութիւնը առ Ձեզ եւ Ս. Երուսազէմ, այլապէս ձեւարան կը բանային կը բանային առանց Ձեզ հետ բանակցութեան սկսելու։ Սխալ է որ բանալ կուզին առանց հալ վերաբաժնի. կանոնաւոր աշակերտներէ, ծրագրի եւ կանոնագրի, վկայ ատոր ալ ձեր գրիչէ չոփն ու սահմանն անցած բոլոր նամակները ուր ձեզ կ'ըսէք թէ ձեր ծրագրերն ու կանոնագիրը։ որպէս հիմ ձեր ձեւարանին եւ կ'ապահովէք Ձեր ժամանակ Ձեզի հետ ժողովին քննելու վերջնական յանձնառութիւնը։ Անհասկանալի է ինձ, ինչո՞ւ կը հետեւցնէք քէ ձեզ առանց հալ տեսչի, ծրագիր բանալ կուզին։

3. Էջմիածին երբէ չի պատասխաներ Ձեր քանիցս գրած նամակաց ձեր մասին, ատոր վրայ Դո՛ք էք ժողովն որ կը գործանաք. Սրբազան, ինչ ձեզ հետ այլ կերպ չէինք պատերը քանի պատրիարքներն։ նախ Էջմիածին ձեզ սխալը գործեց երբ առանց անդրանիկին քննութեան, իր գերջին չի հաստատեսխանով ծանօթ չըլլարերաքանը գրկեց, յանձնելով մերան ու ժերան Գուքրէչի տեղին։

Ա՜հ՝ սխալը։ Անկէ յետոյ էր որ մեր հակառակորդ ներըը էջմիածին իրենց ձայնը լսելի ընել ուժէն տեղ։ Շա՜տ գժուար է էջմիածնին յետս կոչել այս սխալը։ Ձեզի կը մնայ խիստ կարգապրութեամբ ձեր քէ էջմիածնի պատիւը փրկել և քէ ձեր այս անգութական Ս. Ձեռնարկը աւտիսի ձգձգութեան և յապաղումներէ ձերբազատել։ Միայն վճռական ձեւով ձեզմէ և ամբողջ ազգէ քէ՛ էջմիածին և քէ՛ օ՛չ կաթոլիկական բազմաթիւ լսելի հայերը պիտի դադրին ձեզ դէմ արտայայտուելէ, քննիչ-ատեանն բոլորն ալ պիտի հրճուին երբ իմանան որ իրաւ ձեր պահանջի եկեղեցին զօրաւորագոյն կառոյն մը կունենան, եւ այլ։։։ Ուրեմն Ձեր ժեկնութը դէպի հոս արչափ յետաձգուի այնչափ կը ժեզանձնէք....։ Եւ երբ վիժի այս գործը, պատճառը միայն Ձեր հոս գալու ձգձգման խաղախաճութիւնն է։

4. Վերատեսչի ժասին տարօրինակ ժի՛ գանէք բը նաւ ժեր քաքաքը, երբ կը պնդեք դէպ Երուսազէմէն առ ի չի գոյ է վարդապետ ժը ուղեկոյ։ Ոչ քէ չկայ բայց ինչ համար, (ինչպես կ'ակնարկեք Դուք) այլ արժանաւոր քոյ դիտեմք որ մինչեւ լրումն պայմանական ձեւակերպութեանց երբո՛ր ժամանակ կը կարծի, մինչ այդ Երուսազէմէ նորին, վարդապետ ժը կրնար նոյն իսկ ժէկ կամ երկու տարի արպես «Դուրեանի ժը աշակերտ հրաշալիօրէն պահարկել ստանար. որուն Ձեր և Երուսազէմէ հաւանութեամբ Գերմանիոյ բերին։ (տես վեր էջ 108 Երրորդ Ս.ի տարրագրութեան գլուխին)։ Մանր արդէն

Տեր. Զարեհ Վարդապետ Ղազարյան, Վեհափառ Հայրապետի Տեղապահ եւ Ս. Էջմիածնի Գեղարվեստական Ակադեմիայի Տնօրեն

Եւ՞ այս պահանջը՝ վերչնաքնաւոր իրաւունքնե՞ր. և Դուք ինչ իրաւասուքնաւ ահմանէն բնաւ քաւրա չեիք դար. եթէ քահանայ Մ. Էջմիածնի և հանրաքնաւ. երբ ար պ'ըլլայ Գեղարվեստի ժէջ, ժեր քալարի արտին ժասին, ժինչև վերջին կերպարանաւորժէջ, ժեր քալարի արտին ժասին, ժինչև վերջին կերպարանաւորքաւժ առաւժ անօրինակներ որ այնչ...վրդ.ը հակէ առնաւց,հնա խոպոտաբաստանաւ, այլևրբ առնաւքն էլն էլն... Բայց առ՛ը չաւզնեիք կամ չէր կրցաներ հասկնալ ու հասկցաւել իրարմէ և պահանջել՝ որ ձեր Ատաճան արուեստը ըստ ինքնայ ըլլար «պրեբիմատուքիւն» ... Ձեր ու մեր մէջ։ Գէտք է ասքան փոխառած սեպել և այս կէտը այս քաղաքականով։ Ասքէ ո՛էէ չեսքին նպատակ մը մի՛ փնտռէք, Սրբազան։

5. Այժմ բառատիպ «չոփազանց քաղաքի պարբերական գործունեության Գէյրութ եղած տեղն, այն է վաճառքի Մարքես եւ տեղն մը Սահակ վրա. Գէորգեանի խնդիրը։ Սուտ է՛ արքայազնս. քէ ժեղք հետապրով կարօտան Ս.ին յայտնած ենք, որ ան մեր ճեմարանի վերատեսուչն է։ Ահա իրականութիւնը։ Այս սրիկայ պարոնը երբեք եւ իմ ժխտաւորիւնս չէ ըսած ինձ պատճառ տալ։ 1928ին Պալթանեան համբարձումեանը կը կարդայ ան քերքերուն մէջ եւ գրեթէ ինձ պատճառ էլ ժխտելու պատրաստ՝ Գարեհանեան գրաւելէ պեղումներուն տեղը։ Ան ինձմէ աճուն, գրեթէ մէկ իր կենսագրութիւնը պատճառ, նկարն ալ։ Ալ եւ մեզ բնաւ պատճառ մը չունէինք կասկածելու։ Գրեցինք որ էլժխտենէն եզրակացնէ համ հաստատէ,ան առաքեց քէ կայ խզուած է համալսարանէն հետ։ կը հալածեն գինք։ Ես գրեցի որ ուրեմն պէտք է գիմել հոգելոյս Դաւիթեան Ս.ին։ Պատասխանեց (վերջ իւր նամակներէն մէկուն) պէտք չունիք ո՛չ Դաւիթեանի ո՛չ էլմխտենի վաւերացման, կուգամ եւ ես բանաձեւը։ Մենք խնդացինք եւ ետքնայելէ մեզ։ Նամակագրութիւնը տեւեց 1928=1930 Գարնան։ Մենք ըսինք մեր կարծիքը օրինաւոր ճամբան երթալ։ գրեցինք անմահն Դաւիթեանին եւ ատոնք իրմէ պահանջել Երեւանէն եւ բանակցիլ եւ բանակցիլ անոր վրայ, ինչ որ ձեզի ալ ծանօթ է։ եւ մինչ ես անձագրիս կը պատրաստէի, ատոնց յանկարծ նամակ մը Գէորգեանէն (անկէ առաջ ան յանախ գրած էր եւ գիտեր որ ես ատեն մը ունէի ի Գէյրութ եւ ի Բաւիղ եւլ. եւլ. ու կուզէր հետը բերել եւլ.) քէ կամքս անկախ պատճառներով ժեկնելէ Պոլսոյ վրայով ի Գէյրութ, հոն գրեցէք . . . պատմար մը հետը որպէս զի չերեւնայէ ճամբան։ Ծանրաբեռնուածէի եկանք։ Անմիջապէս գրեցի նամակ մը խնդրելով հոն մնալ եւ մեզ սպասել։ Ո՛ր վերջ եկաւ իրմէ բոլիկ մը որով իր ժամանումն ի Գէյրութ կը յայտնէր եւ քէ ինք գարնան 1930ի Ս. պատրաստը կը մտադրեր եւլն եւլ։ Անմիջապէս հեռագրեցի։ « Տէր Գէորգեան, Առաջնորդարան Հայոց Գէյրութ, մի չերեւնայէք ճամբան։ Ես պիտի գամ Գէյրութ։ Սպասեցէք նամակ մը։ Գրեցինք»

Երկու օր վերջ ստացայ հետեւեալ հեռագիրը Գէյրութէն. «Ընդ 0391, 18—4 Տէր Գէորգեան Առաջնորդարան Հայոց Գէյրութ փոխադրուեցաւ պէտի Մարսէյլիա,» ատոնք ստորագրութեան։ Ես այս եղաւ 18 Ապրիլ 1930 ին, ու Տիկինս ու ես ալ լքացուցած ըլլալով անձապիրնիս, ու 2 Մայիս 1930 մեկնեցինք պէտի Աքէնք։ Հոն հասած Մարսէյլեան Ս. չէ երեւար ալ մեզ պէտք եղած տեղեկութիւնը այդ անձանօթ Գէորգեանէ մասին։

Գահիրէ եկաւ եւ անձամբ հարցուց Զեզի այս գործը ծանր ծասքն եւ լսեցի Ա. անգամն իւրովի թէ ան ներքոյդ եզած է ևյն. ևյն. եւ ալ լՏեցաւ մեր գործը անոր հետ։ Ներկը հաստատեցին հաւատոյքէն եւ թ Ս. Երուսազէմ։ Ապա երբ գէրեզման հասան գժբազդաբար գտան Ս.ը չատ պոգ վերածեր-ուած ըլլալ հետ, յոխ պաշտօնեաներ հանդամանքով եւ բնաւ չեն խոտ-ուած քանի գէտրցեանի ժասին։ Միայն Տիար Նալչեանը պատ-ուոց քանի մը էն պատրաստած է, քիչերէն ալ ճեմարանեան-ուս Տեսուչ հոչակած է, ոչպես ինձմէ հրատիրուած ևյն ևյն. եւ ներկ ժը անվա ալ գիրքերու մէջ տեսած են եւ պզուշացուց պիս այդ անձէն։ Ես անմիջապես առանց վերապահութեան բարեխոսիս Գ. Նալչեանին զոր տրցին թէ պէտք եկած ես ալ ալ ներկայ եղայ եւ ես ալ հաստատեցի զոր տրցին եւ ես

Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Գարոճիկեան 1930ին Ատենին Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին բակին մէջ. շրջապատուած Գեր. Տ.Կ.Ս.Արք. Մագլամեան Աւագ Քահանայ Տէր Խորէն եւ Աւագ Քահանայ Տէր Կիրակոս (Տօքթ.ին հօր) եւ Տէր Եզճիկ ու Ներսիճայ Տէր Մկրտիչ (Տիկինին հօր) քահանաներով. ուր Տիկին Գարոճիկեան Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ անդամակցեցաւ, ընդունելով Սուրբ Դրոշմը.

որ խոհ պիտի գար որ ներողութիւն, ինչպէս նաեւ մեր նախաքայլերը, քանի որ ձեր հոս մեծութիւն ու քանի մը չարաքաղաքներ եղած է, վախճանը երբ կը տեսնենք ուրս ապառաժան, սիրով քանի մը չարաճաշակներ ալ կը գտնենք ուրս վիճաբեք, ներով հիմնականօրէն ունենալու։ Ուրիշ դասաւանդութիւնը չի պիտի տեսնենք ու կ'ապասեմք Հնդիւ։

7. Գալով իմ Հերոս Արքայազնուքեան հանդիպած աշխատասիրութեանց մասին, ուր կը շեշտէ՛ք թէ կը ստանայի ձեզ թէ նախ հայտնի էին Ձեր գալուն ապա խնդրեցի՛ք որ հիւրընկալեմ զայն ու ապա կրկին խնդրեցիք որ

[illegible]

Ճիշտ է Նոխտպէս արտուած էր որ հոս գտիք ա-
սիպետագրէութիւն Ս. Էջմիածնի եւ ոգեստուէր անոնք վերջին կարգա-
դասութեան: Մենք հաւատիս էինք այդ առաջարկին, վասնզի եր
կարծէինք որ Դուք անիկա՝ Ներկայ — Գեհենաձորք ամրոցին
հոս պիտի ըլլայիք եւ Ձեր տեղեկագրի պատասխանը առ առա-
ւել մի՛ չեր Մարիւ 1931ին Էջմիածնէն հոս հասայ: Մենք հոս
բոպէներբ չահատագրծոց երկար մը ժէջ ըլլալով, հարկ-
քան որ ճշդա անկ եռանդաւոր դասընթացք Մարիս 1931էն
առ-Ջ չի պիտի կրնանք սկսիլ. զի սոնորը Գնդապետէն պէտք
էր ստորագրէն. ատոր համար առջի վարչութեան որոշումին հետ
քի որ էստ Էջմիածնի պատգային հոս հրաժարէք, քանի՛ք եւ տեղե-
կագրիք, վասնզի 100 օ/օ վստահ էինք եւ հիմ որ Ձեր տեղեկա-
գիրը Նպաստաւոր պիտի ըլլար. զի հոս անկեղծ օգնութեան պէ-
ս հանդիպէիք, Ատոր վերայ տեղեկացուցած ճամբու ծախ-
քին հետ ժէք գրած նամակը:

Սակայն եւ այնպէս սիրելի Սրբազան ստացած
Ձեր նամակը, որին անհոգութեան հապաղեցինք, եւ փոխանակ Ձեր
ժամանումը յաւանելու, Ձեր պատասխան եւ սիրեցեալ քրոջ
ձանը հիւանդանալը ինչ տեղեկագրէք, որով չի կրնալ մեկնել-
նիդ ինչ բացատրուէր:

Ապա հիսան Մեսրոպի Տօները, եւ վերջէն ժի այլ նա
ժոկ Ծուռնուարին որով կ'ուզուէր որ ատատիկ ցուցաբերը տե-
նին Երբ Ձեր այս երկրորդ յետաձգով նամակը եւ Ձեր Ծրանա-
րէն գոյ ճամբորդը ժեր նախատեսածով, հոս հիսան, ժենք վար-
չական ժարով ուղէինք, որ կրկին խորհրդակցութեան առար-
կայ եղաւ Ձեր ապատուած յոյնը. հոն լուս երկար վիճաբանու-
թեան տիրոջ ժառնութիւնը հետաքրքրական էր:

Գոհ եր որ Սրբազանը ձմեռը անցուցնել կուզէ, եւ ժի
այն գարնան վերադառնալ եւ շատ կարեւոր է -ր Ձատիկն առ
իր թեմական Առաջնորդ գտնիլ տեղ, եւ Ապրիլ վերջերը
եւ գոմ Մայիսի սկիզբները ամենայն հաւանականութեամբ կըր-
նայ ճամբորդել, եւ եթէ ան Մայիսին իր առջեվոպէրը Էջմիա-
ծին պրկէ, անկէ ամենէն կառնուք Օգոստոս—Սեպտեմբերին պա-
տասխան վերադարձ. Վարչութիւնս չանիլ ուզեց ոչոց օգտին
համար վերադարձը ուշացնել Ձեզ Սրբազնութեան Ծանր
ուսերէն ժինչեւ Մայիս ոչ ժամանումը, ժինչեւ օգերու առ-
նալը, գործածել Էջմիածնէն Հիւրօրութեան կրանոց առանձ-
նու յուսով, եւ շնշուց ալ իր պաշտօնական ճամբորդին ժէջ. եթէ
հակառակ էք այս որոշմանց, ձուէն վարչութիւնս պատրաստ է
ընդունիլ Ձեզ որպէս «Տեղեկատու Պատուիրակ Հայրապետական
Աթոռոյ»:

Այս լուրը կամ որոշումը Ձեզ յայտնելու ես սիրեցուած

էի, և ատոնք չի նայած երեսի բարեսրտական դաժանութեան, յան
դիմառակեան ժը սիրելի Սրբազանիս որով սկսաւ դեսպանու.
թեան շարքը յարաբերութեամբ Ռ. և երբ տեսանք որ
կուշտանաք նուիրեն ոչ մեզի հաւատք ոչպէս Լիազոր և ոչ ալ որ
պէս տեղեկագրող, սակայն իրենց անչիչ պայմաններու առ.
ջեւին զեզմէ զանազան նամակներով. որ վերջապէս փա.թա
բնէք և իրահանգնէք Ձեր ժեկնուելը և ո՛չ մի պարագայի առ
Ձեզ գրուած գումարը ետ պահէք. վերյ իմ քոյր նամակներ
ս Ձեզ գրի հա յուսով պահած էք տեղւոյն,

Սրբազան Հայր, այժմ այս կէտն ևս բացատրուած և յանգանձուած կը համարեմ: Ըսես միայն որ այս ամէնը տե. դի ունեցաւ. եթէ անգնալ նոյեմբերին հոս գալիք բա ց նաթես սա ամէն զոյ որ խառնակել հաւատ և այդ քաչ նչ. յան բյուր: Ձեզ և մեզ եթէ Տիրոջը գործն է այս և որուն ցանկալ ինչն Սատանան է: Մենք չզոյնացած ենք, վասնզի ամէն ա.չ. գութը կը նայուածէ հակառակ բարեսիրտ ապատակ ժը մեզի: Հոս մեր քշնամիները, Բազմաթիւն եկեղեցիի ժողովուրդ Հաւատքա. ները, կը ծագրեն մեզ, երբ նայուածով հոգ Եկեղեցին իր կոչում կատարելու: Այս ալ ապացոյց ժը որ մեր գործը էրանց հաշուին չի գար:

8. Թէ մեր յարաբերութիւնները Ձեզ հետ «նամակի» բազով կը կատարին, այն է Ձեզ գրած նամակներուս պատճէնները ուրիշներուն ևս պիտի. նոյն խոկ կէօղիւպէօյեցի հանին ալ: և կը դարձ էք այս խնդիրը զազաքականութիւնն կամ վարչական պրուքիւն է: Նախ քանի որ ես «ուրիշներուն չեմ պիտի, այլ Տ. Բարգէն կաթողիկոսին և Տ. Մեսրոպը նշանակեալ պատճէնները կամ քանի մը պատճէններ և ես անոնք բնաւ որ պես օտարներ չեմ նայուած — յ «մերս»ին գործած եմ ու կը համարեմ, որպէսզի անոնք ևս տեղեակ ձեռս այս գործերու հա. մար Հայ... և գերմանացիին հետ գերմանացի...»

Ահա այս կէտն ևս լուծեմ ներողութիւնդիդ համ ենալով պիտի փոխուած համարիք:

9. Մեզի ուղղուած Ձեր նամակներուն հրատարա. կութեան խնդիրը պարս տիրին աղետարեր էիք, նկատե՛ք որ հիմի բացատրեմ:

Սրբազան, մեր 1930ի ճամբորդութիւնը բացարձակ օրէն պաշտօնական հանգամանք ունէր, վարչութիւնս կազդէր Ձեզ և Դաւթեան Սրբազանը ոչպէս Ս. էջմիածինէն յետոյ Հայ եկեղեցիի գլուխ պետեր, տեղեկացնել անձամբ մեր ճամպրուքիւ

Ես և սաղաւ Դաւիթեան Սրբազանէն հրաւէր ներսապէժ գալու Դաւիթեան Սրբազանի ամուսնութեան, ինչպէս նաև վկայական պարզիկասիրը, (մինչ ճամբու, ուած էինք արդէն) գաղն իրա. կանացութեանց առջև դրին մեզ վճռանութեան վերագառնալ արագ. ութեան, սակայն քանի որ ամէն ան. Աքէնք ևն. ի՛սպասուե. լիք, չարուհատեցինք ճամբան։ Ա՛ւ այդ սաղաքը քէ նրա. սագէժէն և քէ Զէպ։ Սրբազան Հայր, պայսաճանան գրու. քիւնք ուր Ձեր անվերապահ համաձայնութիւն մեզ վերագա. հանով մեզ կը հարցնէր, սակայն վարչութեան. որի անու նով մեզ ներկայացան Յ՛նգի ներքուստացան, երբ հաս նեցանք. բաղա. ծիրէն Քաղաքացիների բոլոր պայսաճագրերը(Ձեզի ծանօթ են արդէն) և իմ անգիտագրիս հետ (200 էջ) ներքուստացութիւն վարչու. թեան, հետս բերած 5 սահեր ալ արամագրելով բան օրինի ի բանց։ Ա՛ւ այդ ճարցն ու հանգը կը պահանջէին որ ամփոփ անգեսագիր մը ևս հրատարակուինք մեր պայսաճանան գներժա. նելէն քերքին մեզ ան ի գիտութեան մեր անգամագ. Ե. անա յս ան հասան մեր և Ձ գի ծանօթ քիւ 25 պայսաճանքերը ուր կէ Ձեր և քէ մեր բոլոր Սրբազանների նէարհները հայիս և անց տանք շատ հարց (և ոչ քէ գիտարժ երջատուած) գրուած է մեր ան էջ գրած էր և պարտէր հանրութեան մեր մեզ Ձեզի գանք ու հարցուցանք մեր քե ճամամբս եմ, բայց անաւ չրա. սին քէ Սրբազան Դաւ- մի գաք մեզ սպասելէք։ Ընդհան. առին, ամառնի ամրագ հարին արգէն փուքացումը Ձեր գալուն հրատարակել և չնչատած էինք որ կրէ գնա պիտի չարուհանութիւնը ան սպասումները. այն առեն նախագահ պատրաստ է Ձեզ գա. լու ու Ձեր հրաժանին ծապաւէինք։ Ան սխատագին գիւրիմա. ցուքիւնն ան ջնջուած կը տեսնենք ոչ ան ան բացատրութեամբ կ՛գրելով որ ամբողջ ամառնի ան Ձ Ապրիլ երկին ոչքէ անգնալ չնորհքն ըլլէր

11. Ճիշտքան բացատրելով ամանգանելով ոչ քէ

Ձեզ անախնձոյ ժը պիտք էր ըլլար, այլ իրերու բնական ժէն ար դիւնքը։ Ջէ՛ որ ամէն մարդ պէտք էր սպասէր մեզմէ, մանաւանդ սաներ և իրենց պարագաները — Ջէ երբ գրեթէ ա. տա. բին կը լրանայ, գէթ ճեմարանը պիտք էր սկսուէր։ Այս պարտաւորիչ քայլը Վարչութիւնս եւ ոչ թէ նա, սանեայ ստիպողական հանգամանքներ վերն ալ լիովին բացատրեցի։ Սրբապատ. ժնդ չ՛ուզի հետ չենք պրօանալու, այլ շատ մեծ. լուրջ եւ Սուրբ գործ ժը ձեռնարկած ենք անցնելիք ճամբով եւ կատարեալ գի. տակցութեամբ. լիարոյս մեր անպատմելի չարչարանքներէն քիչով ձեզ պահ մը ուշացնեմ։ Մենք վստահ ենք որ Դուք գրկի մէկ շարժումով պիտի կրնաք այս ամէն տին վերջացնել ժը դնել և գնա՛ ասելէն, անմիջապէս բոլոր հանդերը պիտի վերջանան և ցարդ, հոգատար արատարութեամբ պիտի ըլլաք մեր առաջին բարեխառնութիւնն իսկ։ Այս ժրաջան Ջեր ճամբէն և հոս գալէն գոհ է, Մենք վստահ ենք ասոր։

12. Ջեր վերջին առաջարկը. այն է սահմանափակ. բանապետ հոգ Անքիլիա գրկենք. չէ հարց հետաքրքրով կը չուքհանա ներկայացնել և յարմար ալ չի տես., վասնզի անմի ջապէս պիտի վերջանայ Սրբազան ալ կելայ ապրի և եկեղեցւոյ գործարկած ենք անընդհատ ճամբով եւ կատարեալ գի. տակցութեամբ. լիարոյս մեր անպատմելի չարչարանքներէն քիչով ձեզ պահ մը ուշացնեմ։ Մենք վստահ ենք որ Դուք գրկի մէկ շարժումով պիտի կրնաք այս ամէն տին վերջացնել ժը դնել և գնա՛ ասելէն, անմիջապէս բոլոր հանդերը պիտի վերջանան և ցարդ, հոգատար արատարութեամբ պիտի ըլլաք մեր առաջին բարեխառնութիւնն իսկ։ Այս ժրաջան Ջեր հոգիէն և հոս գալէն գոհ է, Մենք վստահ ենք ասոր։

13. Իսկ Ջեր ամէնէն գործարքն ի՞նչ եղաւ այս կրկնակ հարցումին մէջ. էր՛ն առաջարկին, թէ Տ. Ղեւոնդ Դարձան հոգ Տէր Գարեգին Եպիսկոպոսին պիտի յանձնուի Ճեմարանին վերատեսչութիւնը, մանալով և Ջեր պատասխանատուի պարտականութիւնք, և ատով ներշնչելիք մեզ կրնայ հարթապատի կրով. լեռնած արգելուղ, ու ճշմարիտ թէ նը խորհիք եւ կը պրպտիք այս հարցասիրական հարցով...:

Ծանօթ.— Իսկ թէ չըլլայ ճգճիմ և ժանր հանգամանքը Գործադիր Սրբազանին, և ան վհատանօրէն չերբարեր

ուէր մեր ճեժարանին հարցով, ու առանց «Հայաստանիներ» հպատակելու, կարգադրէր որ Ղևոնդ Եպիսկոպոս Դուրեանը մնայ գաւ. և այդ կարգադրութիւնը անպատճառ է՛ր ևրաղձանքն Հայկական Դուրեան մեծն Պատրիարքին որով ան մեզ Երուսաղէմ եը հրաւիրէր և Որբ իմանար մեր ժառդրութիւնը, անպատճառ պիտի հրաժարէր իւր պարտիներն, Տ. Ղևոնդ Դուրեանին. չնայելու այս պարծին, փոքրանակ Ոչխարանալէն անդին բացդ փնտռելու եչքալոյս եւ հրնա՞ք երեւոյթ. վհատած Տէր, այսօր ի՛նչ անէնքներու առաջքն առնուած կըլլար. և Թորգոմ Սրբազան այդ ժառդրութիւնը երբէ ան այն օր իրականացնէր և որպէս Ձեր ներկայացուցիչ փոխանակ դատապարտելու, հրաժարէր որ Մանչեսթրէն Տ. Ղևոնդ Եպիսկոպոս Դուրեան գեր ժանիքայ մեզի գար. քէնուզ սաժարապես, այն տեղն ան այսօ-կ'ապրեր տակաւին, և մեր ձեռքերը արգէն իւր Աւետարանը առած կըլլար. ու ոգիր - օր այսպէս չէր ազատուէր Դուրեանի ժարտիրոսութենէն ու Եկեղեցինիս երկուքին չէր բաժնուէր:

Այնպատճառ Թորգոմ Ս.ի Վարչապետութեան. ժեղուրեան քէ գործի մէջ պահած ձեռներէցութեան համար պէտք է ժերտգրեր ու սխալեր, քէ այլ անձնական պատճառներ ստանալնէրին... Տարիներ վերջ այս պատմուհան դառն իրականութիւնը չեղաւ, պարտք համարեցի ես Ան ինչ որ պէտք էր ըներ Թորգոմ Սրբազան 1931ին, երբոր հրաշքի մը պէս անդրադարձաւ այս ազգը... և մեզի փոխան այս առելութեան լեցուած ցեղային պատճառներով, պատահաբար եկեղեցիին, որուն առաջնորդ 10 տարիներ ապր ու եկեղեցին անձնուած ս'բլլար իւր ճիգ ժարմնով ... Հիմա վերջ տալ ան պատերազմին համար ազգի մը ներկայացուցիչ Ձեր Սրբազնութեան, ինչպէս կ'ըսէք Դուք Սրբազան, չատ աւելի յայնախոհ և հեռատես էք քան պիւրոկրատներէն ոեզ լսածներնիդ ժէջ հարատագ մը:

Կը խորհինք Տեսէք ժասին անմիջապէս որ հոս հասնիք և այդ պիտի ըլլայ մեր գոգտարին գոգափարը ի փոխանակ Ս. Եկեղեցիին լուսաւ. Ձեր վարժարանի մը վերածել և ձեզ դիւրութիւններ ընդունելու չէ գալ հոս և քայլ առ քայլ ոտնակոխ ըլլալ ձեր ընչաւորներէն ձեզ ժեզ և օտարներու առջեւ խայտառակ ըլլալու համար:

Ա՛չ, այդ բանը ընելու Դուք ձեռք չէ՛ք. այլ վճռական եմք որ Դուք Սրբազան, չատ աւելի լայնախոհ և հեռատես էք քան պիւրոկրատներէն ոեզ լսածներնիդ ժէջ հարատագ մը:

Կը խորհինք Տեսէք ժասին անմիջապէս որ հոս հասնիք և այդ պիտի ըլլայ մեր գոգտարին գոգափարը ի փոխանակ Ս. Եկեղեցիին լուսաւ. Ձեր վարժարանի մը վերածել և ձեզ դիւրութիւններ ընդունելու չէ գալ հոս և քայլ առ քայլ ոտնակոխ ըլլալ ձեր ընչաւորներէն ձեզ ժեզ և օտարներու առջեւ խայտառակ ըլլալու համար:

14. Ասկե քանի մը ամիս առաջ (տեղի ունեցաւ համար հասուած մը գանձ կընդնէք. ուր ձեռագրական ստուգաչա-

կան պիմուՄներբը Ն.Ս.ետաՆ կը պրՆՆք Գ.)... Սրբապահս չմ՛ա
ըրէք, եկէ՛ք, և ապատեցէք մեզ այս գժնդակ հարցուքՆեՆէՆ,
կը նախնատեմ հիՆգ ուրիշ ձեւով ձեռամանՆեր հիմՆելու. յանր-
գոյն գործին ձեռնարկեր, և ոչի ի բանէն ա՛Նդադժաւար աշխա-
տանքի լծուիլ քանչ այս հոգիս մաշող և յուսալքիչ սպասում-
էան վիճակը չարուՆակել... Մեզապատե՛ք մեզ. չէ՞ մի ար Ձեր-
ՆՆք մեՆք...

15. Մեր բանտարկուած սանք, Յարեր Գետրոսեանը
որ առնս հրգնՆեց որի մասին գրած ընդարձակ տեղեկագիր
ըը այժմ առած էլլալու էք, պետի գաւուի մօտ օրերս և գե-
նուս քեզեզ պատիժով մը ազատուի: Նա ՅէՆ խօսեցաւ, Դատա-
ւորին հետ, սակայն այս տեղի օրէնքը խիստ է ՆերՆել, և այլեն չի
կայ, ըրած յանցանքը քան օրինի կը պատժուի. և ՆՆքանկան
օրպէս օտարական մը հրկրէն ե՛ արտաքսուի: (Նա իրաւ ալ 9 ամ
սուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, և առժնլէ յետոյ
Սաքսանիայէն վտարուեցաւ Գ.)

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Ներեցէ՛ք նամակիս երկարելուՆ, սակայն ամէն յէն
բանը Ձեր Մայիս 12 թուագրին բացատրելու հարկագրած-
սակը գրուած է: Այժմ պարզ է ամէն բան. եզանՆերը չոլորն ալ
ինչպէս տեսաք, դիւրիմացու յիւՆեր են և պատճառը մեր ա-
ճապարելու եւ եռանդին ու Ձեր ուշանալուն. Ամրողջ գործ մը
եւ Սուրբ գոգափար մը պետք չէ որ տուժէ:

Վարչութիւնս կ՛ապատեւ՛ուր Ձեզ Սրբազնութեան
գալուն, եւ միՆչ այդ առներուս մասին ո՛ևէիցէ հարգագրա-
քիւն մը ալեւս չպիտի ընՆէք ու կ՛ապատէք: Ան նամակս
ստնՆէն ուշ Մայիսի վերջերը Ձեր ձեռքը կը հասնի եւ Դուք ան-
շուշտ պիտի բարեհաճիք մեր հաշուին Ձեզ ժեկնուժ հեռագրել:

Հեռագրիս Հասցէն է. Պատրիարքական Քհոչհնպատրոսա:

Իսկ Նախագահին հասցէն է. Կայսերական Նիւրնպերգ.
Էկթոխեցրլաց 20:

Սրբազա՛ն, առնուն խոբհատով կը հաժրուրհժք Հայ-
րապետ Սուրբ Աջդ. Տ/կիրնա, զորս հրգնհրն օրը սառոյի վար-
ցաւ եւ այժմ քանի մը օրե ի վեր առնգին իսկած է ու ձախ
կեղի քեզեզ առնգաժալուածութեամբ մը կը տառապի, շատ ուրա-
խացաւ, երբ քսի իրեն. «Սրբազնը կուգա՛յ վերջապես...»

Երկնատուր Հրեշտակի մը սպասող որդիներդ
Տօքթ. Ա. Ս. Պատրիկեան
Հիւպոր Տիօրէն
Գերմանօ-Հայ Հասարակին. Առաքելութեան

Ալ չգալուցած էինք քսութա ալ։
Ես վարչութիւնս և առնեցս, ու պիրմանական քարեկամներս ու քնատներս և մինուորագ ժիր չուրջ. քսութը, քսուրը միայն ժէկ քաս ուզէին իրենց քնդին ժէջ. «Թարգման կուգայ «Թարգման հոժոք կայ «Թարգմանին հոժոք ես պիտի»։ Ջուսկներս չի սկսան զբաղուիլ «Թարգման քսագ ու ես հարցնէին «Հարին Թարգման կուգա՞յ, ես կուգայ ։ Թարգման քսագ չրքունքնուն վրայ էր սառնցաս, գրագրուհիներս. վարչութեան անգամներն, և ամէնուրէք։

Թարգման, ի՛գրագիներէ ժեզ 10 ամիսներէ ի վեր, Թարգման հոժոք էր ամէն նուռոք, գործ, տնային աշխատանքներ, անհամներս զարգացումը և ուրիշ ու վրայութիւններ։

Թարգման և միայն Թարգման ի՛գրագիներէ ժեզ և ամէն ը քսագ ես ունէր ժիքնուրքս հետաքրքրութեամբ։ Հարիւրաւոր ներուն խոսք պիտի հասկնէի. ժիշտս Ճնացած։ օտար այս հարցումներուն ժէջ։ Գալուներս ժիայն Աստուած գիտէ և հետս գերեզմանս պիտի տանի, ոչ ոքի չտանը չի խոցհարուին։

Կառնելով անուշագին վառնգը, սիրայօժար վարչութեանս ծոցովի հրաւիրել. և քաղաքով ամէն ինչ յար ժարան անօրինել խնդրեցի։

Վարչութեանս ծանօթ էր և Թարգման Սրբազանի նամակը, և իմ պատասխանիս, ինչպէս նաև առնեցաս յանձնառ և գալիքներուն ու անցարկումներ կուտայ։ Սակայն ան յարժար գտաւ վերջին քարը ևս ընել և հետագրով հարցնել նորին Սրբազնութեանէն իր ժամանման քանակն ևս պիտի քաղաքի պատասխան ժը։ Մեր հետագրին պատասխանը Թարգման Սրբազանը քէ ծանօթ վերջերը ժիայն երեք ամիս ևս պիտի մնար Ամերիկա վարչութեանս երկին անգամ ամէն ձրագիրը և սիրուած գործերը ճեմարանին բացակայութեամբ, խորհելով քէ երբեմն ան կրնայ ժը քարձր Արքեպիսկոպոս ժը ուսչաք անգամ գրաւոր խոստանայ յետոյ կը հետագրէ քէ «ծանօթ վերջերը» ևս պիտի ալ ևս կասկածէ գուցե է չգալ, պէտք է ժեզ դարձեալ սպասել, քանի որ արդէն 8—9 ամիսներ սպասեցինք։

Մենք վերջէն ժիայն պիտի հասկանայինք սակայն որ Թարգման Սրբազան ալ անգամ ևս ժեզ պիտի խաբէր, ժամանակ ճակ օահելու ճամար։

Թէ ինչու կը խօսէր ժեզ հետ. ան չբախտա-
քինքը։

Երբ ես Եպիսկոպոս էի, ան պիտէր գ'իս Ս. Երուսաղէմ չնչտելով որ ինչ որ ալ ունէր Սրբազաններէն որոշեն, ինքն ալ համաձայն էր. բայց եթէ պէտք ըլլար իր ներկայութեան «հետագրեցէք ես պիտի գամ» ըսաւ։ Ուրիշ ինչ կ'ուզէր պատասխանել ժեզ գանել կապուտկայ Ս, Աքոռին հետ և գործ հոն երթալու, վասնզի
քիւնքը։

քաֆտւբ գահ ժը ֆար, որուն ան սրտանց բազձացող ժըն էր, ես այգ վիրջէն հասկցայ։

Երբ երեխեն եգիպտաս եկայ, իւր սա իրմէ եղած հարցէն ժէկն ալ էր. ա՞նչ կը խորհին վաճքին ժէջ, գո՞վ պիտի ընտրեն Պատրիարքզ, ու երբ ես հաւատիացուցի իրեն քէ երիտասարդ արհեստներր ժեայն դիմց ունին որպէս արժանաւորա. գոյն քեզնածու ի նկատի, չ՛ատ գահ Ցեաց, եւ ես այգ նկատեցի լավ կ՛ընդունուիլ ըսի ձայն իսկ։

Ահա երիտրզդ փառա ժը, որ իւր ժառդրութիւնը, Պատրիարքը ընտրուիլը պատճառ եղաւ որ ան ձգձգեց ժեր ճեմարանի գործը. քան այնժ չարժեցաւ Փորտրզի քաղաքականութիւնն ժը։

եգիպտաս եղած ատենս, երբ ալ ժտերթներ էին, քաւ ինձ օր ժը ի ժիջի այլոց. երբ հռոմէականէի իրեն ընդունիլ ճեմարանիս պատուական Նախագահութիւնը, ժօտաւորապէս հետեւեալը. «ինչէ չ՛ընտրուիր Պատրիարք. որուն ես ձգել Աստիրզական պաշտօնս ու ժեկնել Եւրոպա և հոն որպէս կրօնական Պատուիրակ ղեկավարել Եւրոպայի քեմերը ու հաստատել Բարիզ գաժ Լոնտոն և այն ատեն հրեաժ ստանձնել և ճեմարանիդ Նախագահութիւնը և ետոյ իսկ տարին քանի ժը ժոխս անցնել Գերմանիա ևյն.։» Ահա ուրեմն ասիկ բացարձակ գահ ժը քէ ան ինչու կը ձգձգէր իր ժեկնումը և հպատակէր հոն որպէս հրաժարիլ Աստիրզդ եգիպտոսի Երուսպէժայ ընտրութեանց արդիւնքին։ Ու երբ կը ժտածեր ընտրութեանց օրերը Պարզաժ Ս. հրաժարականը տուաւ և ատժանապէս ժիայն կը Ցեաց եգիպտաս։ Ան, այս դիրքով, անուզդակի կերպով կը ստանձներ ատ որ ան էր դպացնելով անուզդակի կերպով. ասլ որպէս պարզ ատաջնորդ ժը չ՛ժ Ցեաց, գաժ կ՛ընտրեք գիս իրբեւ Պատրիարք, և գամ կը ժեկնիմ Եւրոպա իրրեւ Կարդինալական Պատուիրակ։ Ան այս երկու պաշտօններուն արժանաւորագոյն քեզնածուն էր քէև ատկոյն ցուցուց հոս ժարդկային ակարութիւն ժը ես...։ Ան, որպէս հրաժարիլ Աստիրզդ ժը, չ՛ևկաւ Գերմանիա, հատարկուս իրեն հրաժանն Մարզ Աքառս, այլ Ցեաց հոն, սպասպական վիճակով ժը, լոկ իւր անձնական պաշտօնը հետապնդելով. ատանք ներկայ ատենս քէ այդին ժեղք և ժեր գործը ինչ ատիճի ճգնաժամներ կանցնէին.

Մի՛ւ փառա, երբ հետագրով իւր ժեկնումը ցուցնէի վերջերը ձգեց, ան արդէն գիտէր այլ քէ ժինչ այն ատեն Պատրիարքական ընտրութիւնը վերջացած պիտի եր և ինք ակնկալեր իւր վերադիշեալ չորդորան ծրագիրներուն իրագործման կը նուիրուէր. Եւ այսպէս իւր ժեկնումը ձգձգելով Նոյեմբեր 1։30էն ժինչեւ Յունիս 31 սպասցուց ժեզ պարզապէս իրագրգ ժեզ հետ ճեմարիներով ժիշտ նոր քննդիրներ յարուցանելով զբաղուած ճանապարհածախսը 8 ամիսներ իր քովը պահեց ու չկաւ, էլ-

ժիաձնաց հրաւառնն ու ժեր ապերասպին հրաւիրատիրներբ է պօրու չեպան Թորգոմ Ս.ը հոխապզեբ։ Ան չեկաւ ու չեկաւ։

Թորգոմ Սրբազան ևր խորհէր, եթէ ընտրութիւնաբերթը գոռնիկեանը պիտի քներէ 500 ձեռ Տրեւագրէմ, ժողովրդապետ» ժը «Աբիժեան» ասոներ անուանով, իսկ եթէ չընտրուի գատրիարք ը, այն ատեն լաւ է որ Տերասպոլի ժէջ դան հարիւրաւորներ ու ես կրնամ տեսանելի և փառքս չիջնացոզ գործերէ լինուիս. եթէ ոչ գատրիարք ըլլ պատ պէտ պրպտիկոսական գատուիքան և Առաջ. նորդ Տերասպոլի, ու նախագահ «Աբիժեան» ճեմարանի եւն., Ուստի իր տեսակէտին նայելով, Թորգոմ Սրբազան պէտք է ր ժեր ճեմարանին հարցը ձգձգել, մինչեւ գատրիարքին ընտրուիլը, մինչ ատ պահելու իրեն համար. հարիւրաւորներ տալու մեզ իր յարմար տեսած ուղղութիւնը։

Վեհափառ Տէր, ահա պզտիկ հոգիի ժը քաղաքական նաւթիւնը, որպէս բարձր հիերարխաներ ժը, Քոզ պատասխանէ՛ ինձ Թորգոմ Սրբազան թէ ինչու՞ չեկաւ և ձգձգեց, Քոզ բերէ՛ այլ փաստեր և ես պատրաստ եմ լսելու. այլապէս չեմ կրնար գանել ո՛ևէ այլ պատճառ ժը. որ կրնար ընդունակ շարունակ արգիլք գատնել իրատարծելու Մայր Աթոռին հրաւէրը, և ապառաժի պէս անշրգաւելի ծնալ բոլոր այն նամաիներբին հանդէպ զոր գրեցի և գրեցինք. հրապարակաւ արդար պատասխան ժը կ'ըսպասեմ։

Թէ ճիշտ է ենդատրութիւնս հոս պիտի բերեմ ապահի փաստ ժը։

Երբ Սրբազանմ գինք գատրիարք ընտրեց ալ ան անմիջապէս անցաւ իր գերին և սկսաւ արպէս գատրիարք Եգիպ տոսէն անօրինել ինչ որ լսրժար գտնէր, ատանք այլևս ժեզ հարցնելու։

Հայ կուսակցական ժամուլ անխնայ հրատարակեր ևր հարուածէր ժեզ։ Սաներէս Ճոխոր գևտրոսեանը ։ Մայիս 1931ին տուհա հրդեհէց և այս բառերն էր արդէն, որ նոր ձիւթ ասնեն։ ին անոնք ու չի լսուած ժանգատած անախանձերով ժրատէին իրենց անհաւ քերքերուն անարժէք էլնրը։

Մենք բաւականացանք ժիայն հետեւեալ կարճ պատասխանը գրկել հայ բոլոր մեծ օրաթերքերուն, սակայն չատ քիչեր ժիայն ունեցան ազնուութիւնը զայն հրատարակելու։

Այս պատասխանը սակայն կարճ ժզմզուածք էր ժեր ատ 1 տարուան քաշածներուն այս ձիւաց սանին ձեռքէն, որ եւած էր մեր արխիւներր ժրատելու և դէզերով անվայել տեղաբերներ գտլացնելու իր չահեկանութեան համար ևր գեներ զայն հոս ափամարից, վասնզի նպատակ չունինք բնաւ անձով զբաղուելու։

Ահա և նոյն չրջաբերական քացատրութիւնը զոր հայ մամուլէն չի հրատարակուեցաւ ընդհանրապէս։

«ԽՐԻՄԵԱՆ» ՁԿՄԱՐԱՒ Ի ՊԱՏՍԱԽԱՆ Ը

Ան յօդուածս ոչ մի ֆուատֆքատան քնրք չի կրատրեց։

Լհօզճիյդրուճա 4 Փեարուար 1932

Մեր ներքին տանը, ծանոթ Պետրոսեան, Աթէնքէն մեզի մեծ ուրախութեամբ ուսանող, երբ վերջին պահուն իր անվախ ընքացքին համար իւր խնդրատիրոջ Առաջնորդ

Գերաճնարհ Տ.Կ.Ս.Արեպիսկոպոս Մազլումեան եր խոր հրդակցի Տեր եւ Տիկին Պարոնիկեան հետ, սահեր րու բնեռութիւն կատարած պահուն, Սքեմտ. 1 30ին

Մազլումեան Սրբոցանը յետս դարձնց։ Սակայն ինք պղծոց և իմ ներմէս դիմին ընդունուեց։ Գերմանիոյ, ուր 9 ամիս չանցնած իւր դասընկերները, ժանուանդ Նիկոդոսը գերիի մը պես չարչարեց չարաչար գործածելով իր վրայնեցած վատութիւնները Նիկոդոսին յանախ ճայլէն պրկելը, ոյսանց անատաձերը պատի սանն ձեռքերը ու ոտքերը կոպած կենդանիի ազատութիւն բերանը խոթց ձնձեց և խեղդելու սարքաձանգան յարարերութեան սկսաւ, գործի գինեսանուն ալեկոծց ևլն։ Երբ այս ամէնը եղեւան ելաւ և ամենքը ալ իրմէ չի վախնալով այս ճիւղին ըրածները խոստովանեցան և պարչութիւնը գինք վանելը որոչց. մեզ յանձալով տասնս բերի քանի մը շարաթ ժէրթ խրատելու և հարթաբար ուղղելու գինք Ծոփոց մնաց անուղղայ ու պիտի վանեսուէր։ Օրին ժէկը սակայն ան տասնս 5 տեղէր կրաեի տուաւ, նախապես սպասուհին բանել համբուրելէ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

հարցը առնայն գնդժան պաշտօնատան չրջանակներէն քան. նելէ լետոյ բնաթագ տուած չեն եւ խնդիրը Դատարանին տուած են, ու այժմ Դատարանն է որ պիտի քննէ թէ ըստ գնդժան օրինաց ո՛ր աստիճանի պատասխանութիւն ունի մէնք օտար բարեկամ պետութեան մը դէմ որպէս օտարական հանդարտութեան մղիչ։»

Եւ այն իրատանութիւնը Ծափոր գրչէն խնդացած մատուցուած Հայ Լրագրոց, առ այդ ես պիտի որպէս բարեկամ ու անդրադարձի տրբ սահմանէն գուրս հանուած եմ. Նոյնը արձագանգին և չատ մը գնդժան խառնած խմբագիրներ։ Մինչ ես հանդիսատեսը նպատակս ըլ պիտի եւ կը մտածեմ.— Արդեօք Ծափոր և իր պաշտօնեաները չեն խզճահարութիւն սա իրատանութեան առջեւ քէ. Պարոնիկեանի չնորհիւ 5 տարի ժէկուէտա տարի ձրի ներսակուր եւ բնակարան ստացան, լեզու և ուսում առին և փոխարէն իր տունը ծրակի տուին...

Վարչութիւնս այս ամէնը նկատի առնելով, և մեր մօտի բարեկամաց խորհուրդին անսալով, արձակեց անտժան մին ս տոները ևս (այս մասին ի մի՛ւ քէ քա. տին որ լաէինք ու չ'ատիպէին մեզ արձակուած տոներու ւրրուքիւնք հրապարակելու.) և սպասել օ'ընարութիւն նոր կաբոզիկոսին և վերջնական վաւերացումն ճեմարանիս։ Մինչ այդ մեզ կը պատրաստուինք և կը կազմակերպուինք առնանջօրէն։

Ի Դիտաց Գնդժանց—Հայ Լուսաւորչական Աստքելութեան

Կեդրոնական Վարչութեան

Տօքթ. Ա. Ս. Գարակիսեան(Լիազօր Տնօրէն)

Հոս արպէս ապացոյց կը գնեմք Կ. Գոլոյ Ամենապատիւ Նահապետ Սրբազան Գարիւրքի Հօրը ստնձնական նամակները տեսնելու համար, քէ ո՛չ միայն Ս. Երուսաղէմայ Գաւրիարքութիւնը իւր Տնօրէն Ժողովով, Սուրբոյ Գաբոզիկոսութիւնն իւր Աթոռակիցք վեհափառազ, Էջմիածնայ Հ.Գ. Ծորհուրդը իւր Կաթոզիկոսականգաւառբովն, և չատ մը Ազնուական Հայերք, այլ նաև Գոլոյ Գաւրիարքութիւնը տեսակ հաւատարիմներով վերուիշնալ քաղքերը կը հրատարակէին «Հրձիգ» ի մը ամէն գրածը, ու տեղ չէին տար նոյն սիւնակներուն ժէկ մեր վարչութեան կոպէն կնքուած և իրենց գրկուած բացատրական հերքումներուն։

Արգարութիւնը համերուս ժէջ չատ կը համոզուեցաւ չի մեռաներ, ցարչափ տեղ ներքոն վտանգի Հայ մը կայ։ Ահա, վեհափա՛ռ Տէր, և այդ նամակը նահապետ Գարիւրքի Հօրը, որպեսզի կարենաք տեղեակ վճռել։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

—▬—

ՀԱՄԱՐ 1355
Հիւսուածք. Սբ. 1328

Կ. Պոլիս 27 Օգոստոս 1930

Աջնուագործեցաւ
Տօքթ. Ա. Ս. Պարսեղեանէն
Հիւանդ Տնօրէնն Ներքին Ճեմարանէն

Սաղցագին Ձեր Ազգուութեան ուղղած ամսոյս 9 թուա կանաւ գիրը եւ ուրախութեամբ տեղեկացանք աւար պա. րուճակութեան։ Ձեր ցանկերը յղգուս Հայ եկեղեցւոյ պահ պանման ու բարձրացման գնացք սեր ու յոյժ ու կմտագթեցէք որ կասարելապես, ազգովի ԱՄԷՆ Հ. ԾՈՒ ՍՐՏԻՆ ՄՕՏԻԿ (բնդգծումն իմ կողմէս է Պ.) այդ ուղղութեան մէջ որուն այբեան կկարօտին այսօր մեր եկեղեցին ու աւար գաւակներբ։

Կը ցաւիմ որ ի վիճակի չեմ ձեր փափաքած եկե. ղեցականը գրկելու. յուսագին մեռցուցի է այդ «ասիք դիմել Երուսաղեմ. ուր տեղեա կասկածանի ձեզի գոհացում տալ։

Կրկնելով մեր մտադրութիւնբ Ձեր գործին յաջողու թեանը համար, կ'օրհնեմ ձեր գաղիքը։

Մնամ ողջուճիւ սիրոյ
Ողօքարար
Գաբրիէլ Կոստանդնուպոլսոյ
Մեսրոպ Արհեպիսկոպոս

Ասիկա արդէն փլուզումը սկսած էր Գերմանիա, մէջ։ Մանկա սկսան բժիշկները եւ մեզի մեծ եռանդով քաղքել ամբողջ հայութեան այնչափ սիրելի եւ յու. սամատ այս գործը։

Մանկան մէջը սկսաւ ապրիլ այլեւս, մեր սիրա. յին նամակներս գրել, մեր ուրիշը իր առօրեայ լսկել, գեր. պերի մը պէս չարչարել, օգտաւէտին գրկել ու համբուրել, գո. սերուն չերքալ, չի հնազանդիլ ևին, եւ օր մրն ալ առնես ճ առ. պերէ երեսէ առյով գլխուս վրայ վազել եւ առաքեանութեան յանձնուիլ գաս, գասատուն եւ Ց տվուսալ քանատրութեան վճիռս... Գերմաներ եւ Հայ մտայուլը. նոր ներքեւ առնեցաւ գոհա. նիկեանը գնաներն հասաստ, գժոգքին տրժանի գարձնելու։ Կարծանման չրջանը սկսաւ եւ գահավիժը ահեղաշեն էր ալ։

ԿՈՐԾԱՆՄԱՆ ԵՒ ՎԻԺՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆԸ

Իրերու այս կացութեան մէջ, երբ առնեցաւ յաս. հատած առնա վազելով գործին վերջակէտ մը դնել ուզեցին, մեզ յաւասահաւոր չի գիտնալով, անմիջապէս վրչական կար գադրութիւններ ընելով, մեռած առներով, ճեմարանը ալ բա. ւած յայտարարեցին։

Ցիշեմ, որ մինչեւ այդ առեն իրր տիպար գերժա. նուհի մը, կը պահեր իր պազարիւնութիւնը եւ՝ ընդունելով Ս.

Մեռանը, անշտա եղած էր Հուսաւորչական եկեղեցւոյ, ու ինձ հետ ժխտին նիստով մը էր Թորգոմ, և Ս. պատճն յոլով սրբապաններու և աքսորներու վրայ. գրեց անձամբ տեղեկագիր ճամբուն մը Թորգոմ Ս. ին խորհելով որ անոր ապագայ սիրոյ — պիտով պետք փխրաններ։ Անոր և այդ ճամբուին Թարգմանութիւնը, ու ի գիտութիւն Ձերդ վեհափառութեան, գրեթէ Թորգոմ Ս. ի վրայ քանի չ'ազդեց։

Ու Նորին Սրբազնութիւն

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուսակեան

Սրբազան. ի Գահիրէ

Ներողամիտ եղէք եթէ այսօր Ձեզի չտա կարեւոր մը խնդրոյ մը մասին պետք գտած, ինչ որ ես և ամբողջ ընտանիքս մեծ յուզման մը մէջ ձգեց։ Անձնական Ձեր դիմելս իմ պարտականութեանս կը համարեմ. զի գործոց այժմեան վիճակին այնպէս է որ, ուրիշ յատուկ առիթ կարելիութիւնը չի կայ։

Ինչպէս որ Ձերդ Սրբազնութեան յայտնի է, անց եայ տարի մեր Արեւելք կատարած համբարգութեան ժամանակ. 5 հայ եպիսկոպոսներ միասին գերմանիա եկինք, որպէսզի առնք հայ եկեղեցւոյ համար պատասխան։ Այն ջերմ ընդունելութիւնը մեզի հանգիպ. Եպիսկոպոսի մէջ և միանգամայն ամբիոնեան ճեմարանի

Տօնք. Պատրոճիկեանք (Քհճ. ին ազգ կողմ) Գավալայի մէջ 1928ին, շրջապատուած իւր բարեկամճեռեն ուր Արժանապ. Տէր Ժիրայր Ա. Քհճ. Տօնիկեանը իճճնաբնրաբար Հոգեհանգստեան Ս. Պատարագեամբ համայն Պատրոճիկեան Նահատակաց եւ Սուաճելութեան վրայ կուռ եւ դրուատալի Քարոզ մը ըսաւ եւ ապա Տօնք. Պ.ը Սեղանը հրաւիրեց քարոզելու, Քահանայիհ ձախ կողմն կեցած է Տօնք.ին բարեկամ եւ Թաղականութեան Անեցապես Պ. Պաղտասարեան. իսկ առջեւը ցսած է Դպրապես Պ.Գալֆեանեանը, Տօնք.ին բարեկամը, որ այժմ ճոյն պատճառով Աքսոր փոխադրուած է։

չէինք լսէր։ Ճեմարանի ֆռանսուց դասեր սկսաւ, հարկի չէր. պի մ/չտ Ձեր գալստեան և Ս. Էջմիածնի հաւանու. քեան ի՛սպասէինք։ Երբ սաներէն տեղեկացան որ Ձեր Սբ. քաղաքութիւնը պիտի գայ, ուրախութիւնն ժեծ էր և շատ պատրաստութիւնը տեսնուեցան Ձեզի արժանապէս ընդու. նելու համար։ Երբ Ձեր գալուստը լսապարեցաւ և լաւ հնչաւ որ առ այժմ չի պիտի ֆարտզեանք գայ, սաները շատ յու. սախափ մնացին և սրտերնուն մէջ ֆատկածի սերմը ինկաւ։ Այժմ վերջապէս գարնան, մեր Տնօրէնութիւնը տեսնելով որ Ս. Էջմիածնի հաւանութիւնը դեռ եկած չ'է—ու ալ կա. րելի է դիտմամբ— ու խնդիրը երկարելուն, որպէսզի որ սա. ներուն քաղաքացիի վերաբերեալ թեամքին վերջ տրուի, ու ալ առ այժմ ճեռագրի համար չէինք ժը գնելէ ետ մնալ որ. պէսզի վարձուած ըլտակները ժը ուրիշ տեղ տրուին, յու ձանձը կնոջ ժը ֆատարութեան տակ գերմաներէնի դա. սախօսութիւնը չտրուելուն։ Փոխադրութեան ժամանակ, Ջատկի տօներու առիներէն, որպէսզի որ տղաքները Մի սէօնի տանը մէջ գան։ Երբ ուժուածին Մարտի վերջերը ներքնապէրի ժեծնալու տղաքները բերելու համար, այն տեղ սահմալի բաներ իմացեր է, մանաւանդ Յոհրը սաներն վրայ։ Այս վերջինը ուժուանալու պիտոյքը ուրիշով բաժ է։

«Մեզի ի՞նչ ըրիր, ինձը Գերմանիա եկած չ'ուժը։ պա. տուի ժը գնատեսնելու ուսանելու համար։ Ամբողջ ձմեռն ա. ղի մխիթ-բերին, Թորգոմ Արքեպիսկոպոսը պիտի գայ, ե. պիսկոպոս ժը պիտի գայ. բայց այդպիսի բան մը չի տես. տանը, հայ եկեղեցին քեզի հետ յարաբերութիւնը ունենալ չ'ուզէր, ձեզի խաբեցին երկն.։— Ամուսինս կնոյ մխիթա բէն իմացեր է որ Յոհրը սահմանադրած բաներ ըրած է, բանեսէնի սպասուհին համբուերէր է ևլն. Աբքեպիսկոպոս, վերա պով սանուց փոքրագոյն Գուրգէն նայլայնար ձեծած է, իր ընկերոց հետ, իբր բռնաւոր վարուած է. հետեւաբար այնուա ժամանակն էր որ տղաքը, մանաւանդ ալ տեղա գրա Մխսէնի տանը մէջ պատին խնամ հանդուրժելու եղած է։ Ապրիլ 2ին եկան։ Ուրախացայ, ինչպէս ամե. ն ժը իր ուղուց վրայ, և արչափ որ գրասենեակին պատճա. սաս տեղեր իս նոր էր այլ սակայն ամէնքն ալ տեղաւո. րեցի։ Տղոցը հետ քիչ խնդիրներ ունեցայ, յաւազոյն կը համարեմ լռել։ Ամուսինս գործով յաճախ համբարգուեան մէջ էր և ամենամեծ պատասխանատուութիւնը իմ վրաս կը ձանրանար։ Սիրով և խաղութեամբ ու Աստուծոյ օգնու. թեամբ, ֆռանսասէր ներկայացուցիչն տղոցութեամբ և եր. գով, գրեթե սահմանը քերել և արքեպիսկոպոսին խոր. դրելով խաղաղացան ուրիշ մարգեր ը յայտս, մինչ Յոհրը ան այլ ալեայցաս։ Միշտ հպարտ ու չի խոնարհող, ձը ման էր քի՝ իր ֆատարեալ բռնաւորը մէջն է։ Այնպէս կար. գադրած էի որ. ամէն չարքաշ տղոցմէ մին՝ տան աշխատու. թեանց օգնէ, որպէսզի գործնական մարդեր ըլլան, և գեր. մանական յաւ հիման մը վրայ կրթութիւն առնեն, Ամէնքն ալ ուրախութեամբ ձը ֆատարէին. և այն որ առ այլ պաշտօն ունէր, վազելով հուզար և դեռ հետեւէն ի՛լսէր. մարդին ֆարայ ես քեզի օգնել, մինչ Յոհրը պետրոսեանն այլպէս չէր, Երբ իր պաշտօնին պէսութիւն անցնելու էր, ե. րեսը պռատով ի՛լսէր, «Ես Գերմանիա եկած չեմ քաւ ալ.

՝ի ոչինչացնել, այս ամէնը խոխոջալուքիւն կը դիտեմ։

Սրբազան, ինչու՞ այս ամէնը Ձեզի կը պրեմ։— Ես ալ բնականաբար և ամաչելիս ալ ինձ հետ մեկտեղ չեմ տարած և ընդունած եմ, եւ մեր ժէջ միայն կը խոսիմ։ Արդեօք հայ եկեղեցին գիտէ՞ թէ՝ որչափ խժեն հատար չարչարեցանք եւ իրեն ծառայելու համար որչափ հիմունք եանք եւ ալ ինչու՞ մեր այսպէս երեսէ կը ձգէ։ Արդեօք այս ամէն բաները պիտի պատահէր, եթէ այստեղ հայ եկեղեցական մը նայած ըլլար որ ազգինեը հա՞յ է. դատ տար եւ անպէտք տեղ ուղղարկէր։ Մենք կըսեմք—ո՛չ—։ Նէթ. ըէ՛ք Սրբազան, եթէ այս նամակս ամբաստանութեան մը վերածուած է, բայց ուրիշ կերպ ըննելու ձեռք չ'ունիմ ես ան ձառը իմ ամբողջ ուժս, ժամանակս, գրածս, պատիւս Մխսիթեան ծառայութեան տուի գրի, Հայ Հասարակաց եկեղեցւոյ համար. որոյ հոգւով եւ մարմնով կը պատկանիմ։ Պէտք է որ տունս ալրի եւ այդ ազգիներէն սպասնալիք, որովհետեւ եկեղեցական բարեբարոյն պաշտօնէութիւնը քո կութիւն չ'ուներ, նախապէս անգամ մը մեզի չատ գժուարացուցին։ Հայ եկեղեցին ծառայելն մեզի չատ գժուարացուցին։

Ես ալ այս գործին մէջ պատասխանատուութիւն ունենալով. Չեզմէ պիտի խնդրեմ որ. գոնէ անմիջապէս հատութիւնս առնէք, որպէսզի օրինաւոր ըլլամք և գոմ Ձեզի ա միջոցաւ փոխանորդութիւն մը տրուի. որպէսզի ծարեցաք անմիջապէս ճամբայ ելլել։ Աւելի երկար սպասելու կարող չեմք և այն պզտուժը ունիմք որ, ի վերջոյ ուսանիլ պիտի ըլլամք։

Միևնոյն ժամանակ ալ Պատրիարքական փոխանորդ Տ.Մեսրոպ Սրբազան նշանակի պիտի Սպիտակաց մը խնդրելով, Որ բանը աւելի շուտ կատարուիլն կարելի է, այդ Ձեր Սրբազնութեան կը ձգեմ։

Խնդրելով որ այս երկար և սրտառուչ նամակիս պիտի նեղանաք և ալ պանուած վիճակս պիտի հասկնաք։

Բնագրին թարեմաղթութիւնք
ես կատարած եմ
Խ. ՀԱՋԱՐԵԱՆ

Ձեր Սրբազնութեան
հնազանդ աղջիկնիդ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՊԱՐՈՆԻԿԵԱՆ

Թոյլտու Սրբազանդ սակայն Ձեզ անդրդուելի և չարունակեք իւր սկսած քաղաքականութիւնը։

Մենք ալ ճարերնիս կատած, որչեցինք անձամբ ժեր նախագահին հետ մտնել գործերէ և ալ իրեն պետք

ևզած տեղեկութիւնները, քանի որ լանջին քէ Թորգոմ Սրբա-
զան Գաւառիսրջ ընտրուած էր և ալ չի պիտի գար։ Մենք ալէն
զանազութիւն ընելու պատրաստ էինք. փրկելու գահավիժող գոր
ծը, կուրծք տուած ալէն ներքին ու արտաքին հալածանքներու
սակայն այդ առաջարկն ալ օգը քնդունուեր երբ վարչութիւնս ըս-
տացաւ ֆրանսերէն Բ. նամակ մը Թորգոմ Ս.էն, որով պաչտօնապէս
իր Գաւառիսրջ ընտրութեան մը յայտնէր և կ'ըսէր որ
իրեն փոխարէն Շահէ Սրբազանը պիտի դրկէր. առանց նախա-
պէս առնելու գործակցութիւնը։ Նոր վերջ վարչութի-
ւն հետապրավ մերժեց Շահէ Սրբազանի քեկնածուքիւնը և պա-
տօնական նամակով մը բացատրեց թէ քնչու՞ կը մերժէր նոյն
Սրբազնութեան առաջարկը։

Ահա և այն ֆրանսերէն նամակին քարգմանութիւնը և
մեր պաչտօնական պատասխանը։

ԱՌԱՋՆՈՐԴՍՐԱՆ ՀԱՑՈՑ
ԳԱՀԻՐԷ

Գանիրէ 29 Յունիս 1931

—()—

Թիւ 819

Տիար Կ—ուքէրէր

Ն—խ—գ—ն Գերժ—նօ—Հ—յ—կ—ան Մ/ութեան

Քհոգչհնպրօեա

Սիրելի Գ—բ—ն.

Կ—ւզ—մ ձեզ յ—յտնել իմ ցերժապին չնորհ—կ—լու-
թիւնս այն սիրուիր չնորհութեանց համար որ
հետապրած էիք ինձ և Սուրբ Ծոխոյս Միութեան,
երեսփոխանական ընտրութեանց առթիւ։

Կը մտիկեմ որ Ամէն-գօրն Սատուած լսեր ձեր
այնքան ցերժ բաւեռգրութիւնները և գօրութիւն բայ իմ
տեղ անձիս որպէսզի կարենամ յաջողապէս կրել ինձ վը-
ստահուած նոր պաչտօնին պարտականութեանց բեռը,

Ինչպէս որ ձեզ հետապրու և նամակով հաղոր-
դած էի նախապէս. ներկայիս պէտք է որ արգէն ճամբայ
ելած և նայնիսկ գերեւս ձեր ժօտ պէտք է լլայի։ Սակայն
ահ վերջին հզօրութիւնը բոլորովին փոխեց եղանակը
կը յուսամ որ ներողամիտ պիտի լլայիք ինձ այս կամքէս
բոլորովին անփոխ արգելքին համար։

Ես հասկէ չպիտի կրնամ չարժիլ մինչեւ որ Լօն-
աօնէն հասնի արքայական հաւանութիւնը, ուրկէ վերջ ը-
ստիպուած եմ անմիջապէս Բրուսապէժ մեկնիլ։

Ահա թէ ինչու՞ խնդրեցի կիլիկիոյ Ն. Ս. Բաբկէն
վեհափառ կաթողիկոսէն արպէսզի արտօնէ Անթիլիասի ո-
ձարանի ժեծաւոր և մեր սիրելի պաչտօնակից Գէր. Տէր
Շահէ Սրբազանը գալ ձեզ ժօտ իմ կողմէ և կարգադրել այն
որ ես կուզէի ինձ։

Ուրախ եմ ձեզ տեղեկացնելու իբ՝ Նորին Սրբազնութիւնը բարեհաճած է ընդունել առաջարկս և իբ գնդապետ Տէր Ծիրանեան Թարգման Արհեպիսկոպոսի
Լեռնցիցկրուճ 15 Յուլիս 1931
Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկոպոս Գուշակեան
Պատրիարք Հայոց
Գահիրէ
Ամենապատիւ Տէր,
Ի պատասխան ձեր 29 Յունիս 1931 թիւ 819 պատուական նամակին, Յրամանարքէն ընդառաջելով ուղեցոյց վար չաւթեան Բ. Նախաթաղիին, պատիւ ունենալ ձեզ ներկայանալու Կոմիտէի, հետևեալը Ձեզի հաղորդելու
կեդրոնական կոմիտէն, Ձերդ Ամենապատուութեան քեան ժողովքս չի կրնար ընդառաջել խափ կը մնայ և ընդդիմանալ ան տիրուք իշխանութեան ազգու կը գտնէ։ Ուր մնաց որ ի պատ սպառնալէ չեռ. ի վիճակի չըլլայ Ձերդ Ամենապատուութիւնը այս տեղ հիւր եղած ատեն ձեզ ապահովելու համար կեդրոնական Կոմիտէի վերոյիշեալ որոշումին։ Այսու հանդերձ կեդրոնական Կոմիտէս Ձերդ Ամենապատուութեան Գահիրէի ընտրութիւնը ան տեղ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին յատուկ Ձեզ իբ Արժանաւորապետի գիտակցութիւն ունենալու։
Այս հանդիպման առն, մեր կամիտէն սիրով կը հաստատէ ան պատրաստակամութիւնը հետևեալ Ձերդ Ամենապատուութեան ազգային ոգևորութեան տրամադրութեան. ու կը գտնէ Ձեր հայրական օրհնութիւնը ժեր ժողովրդի Շահ Սարգսեանը ազատ գալ, ան ու ապահով ի՛նչ ժողի իբ ժեր ճեմարանի կը գնահատէք և ու հազար տարի և այնպէս Ձերդ ամենապատուութենէ պիտի խնդրէինք որ ան այժմ այս դժուարին ճամբորդութիւնը Նորին Սրբազնութեան Շահ Եպիսկոպոսին պնա հատարել չի առ հետ ալ պատճառներով։
1.— Մեր կեդրոնական կոմիտէն չի կրնար ընդառաջել ձեր ուղեցոյց ընելու վիճակը. կը գտնէ որ այժ պրուտ և հատ չէ մեր ամենէն լուսաղի է. անձամբ Ս. Սրբազանէն գրուած Ձեզ վստահ.

հաճ է այս գործք։

2.— Մեք կամիմք Պաշտօնական գրատուր բանաձեւութիւնք պիտի սկսի երբ Ձերդ Ամենապատուութիւնք Սուրբ Եթուսազէմ հասատատի և մինչ այն եր յատուց ի վիճակի լինել այնպիսի գործնական առաջարկներ ներկայացնելու. ասոնք թէ Ձերդ Ամենապատուութիւնք թէ այ Նորին Սուրբ Օծութիւն. կարծուիմ բացակայ Սրբազան, հաժանձաչ պիտի լինիմք։

Մեծին որ մեր բանաձեւութիւններով այս վերջնական հաստատութիւնք կամենանան, կերպարանակաւ կամիմք վճռել անհրաժեշտ կանոնաւոր դասաւանդութիւնաց սիրոյ առժ մէկ Տեսչուն և երկու այլոց ուսուցիչներով. որպէսզի ճեմարանս գէք իւր ներգր ու կանոնք ունենայ։

Մեր առնելք, այս ձգձգութիւնով չատ անհաճոյքներ գոր ձած են պի մեզ ծրագրեալ գասաւանդութիւնք սկսուիմ կատարելոյ, վասնզի Ձերդ Ամենապատուութիւնք, իւր 12 Մայիս քուագրովը այնպէս փոփոխած էր

Ծառայութիւն Ձերդ Ամենապատուութիւնք ճեմարանին նոր շրջանի ժամանակացոյց պիտի գրկիմք կցկտուր ինչպէս նաև հեգրեանաւոն վարչութիւնաւն այցելութիւնք և առաջարկներ և կամիմ ես գրել Ձերդ Ամենապատուութեան պիտի նեղութիւն տալ ձեզ ինձ համար գրելու, եթէ այս գործք ձեզ անհարմար է։

ՍԹՌՈՄԻ
(Ա. Նախագահ)

ՊՍՐՈՆԻԵՆԱՆ
(Լիազօր Տճorkճ) (կճ/f)

Վարչութիւնս որոշած էր այնչ գիրք փոխել դասընթացքի, որպէսզի ժամերն ալ ընդարձակուին, և ուսումնական աշխատութիւնք ալ աւելի ծաւալ առնուն։ Ուստի Սրբազան Տէրն ալ ներկայ եղած ատեն, ինչպէս նաև Սրբազան Տէր Ներսէս Սարգսեան, որ ատենապետ էր, և ես, ինչպէս նաև Սրբազան Տէր Գրիգոր Տէր-Ներսէսեան, որ ատենադպիր էր, և ուրիշներ ալ, ներկայ եղած ատեն, ես ներկայացուցի ինչ որ գրած էի, և ժողովը ընդունեցաւ զայն։ Ուստի ատենապետն հարցուց, թէ ո՞ր գիրքերը պիտի ուսուցանուին, որպէսզի ժողովս գիտնայ, թէ ինչ ծրագրեալ գասաւանդութիւնք ունինք։ Ես ալ պատասխանեցի, որ Սրբազան Տէրն ալ ներկայ եղած ատեն, ես ներկայացուցի ինչ որ գրած էի, և ժողովը ընդունեցաւ զայն։ Ուստի ատենապետն հարցուց, թէ ո՞ր գիրքերը պիտի ուսուցանուին, որպէսզի ժողովս գիտնայ, թէ ինչ ծրագրեալ գասաւանդութիւնք ունինք։ Ես ալ պատասխանեցի որ Սրբազան Տէրն ալ ներկայ եղած ատեն, ես ներկայացուցի ինչ որ գրած էի, և ժողովը ընդունեցաւ զայն։ Ուստի ատենապետն հարցուց, թէ ո՞ր գիրքերը պիտի ուսուցանուին, որպէսզի ժողովս գիտնայ, թէ ինչ ծրագրեալ գասաւանդութիւնք ունինք։ Ես ալ պատասխանեցի որ

Մեզ ալ ներկայ եղած ատեն, որ պատասխանատուն Տէր Գրիգոր Սրբազանն էր, պի ուր որ ուժս իւր գալը ձգձգեր և մեզ ստիպուած էինք մեր գործը կատարել Շահէ Սրբազանին, վասնզի ուրիշ կերպ կարելի չէր։ Ուստի ես ալ ստիպուած էի

Սակայն Թուրքիա Սրբազան հաստատելով այս ամէնը, ուզեց որ Սրբազանը, որպէս պէտք էր, եւ ուղեց մեզ պատրաստել Շահէ Սրբազանը, որպէս պէտք է սովորէր մեզ տանիլ պատարագ, եթէ ուզէր մեզ պատարագն ալ պահել, «Երիտասարդ» անուանեց զայն եւ ոչինչ չի խառնուիլ։

Ահա եւ այդ մերժողական դատողը Թուրքիա Ս.ին։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ · ՀԱՑՈՑ

ԳԱՀԻՐԷ 21 Յուլիս 1931

—o—

Թիւ 94։

Սիմէոնէրդ Տօքթ. Պարոնիկեան

Ձեր Յուլիս 15 թուակիրը եւ ներփակեալ գերմանական Պաշտօնական գիրը եւ անոր հայերէն թարգմանութիւնը ընդունելի հիմամբ։

Ժողովը կը մտածէ եղեր մեզ հետ բանակցութեան մտնել մօտաւոր ապագային նոյնիսկ Երուսաղէմի մէջ։ Ատոնց ալիմէն կարենալ ըսելու թէ ինչ կրնան ընել այդ բանակցութիւնները, ասիկա տակաւին մեզ մտահոգող է, մանաւանդ որ Շահէ Սրբազան տակաւին չէ վերադարձած Պոլսէն, ուրկէ կրնանք դիտել տալ թէ, այդպիսի բանակցութիւնն ալ հոժար նոյնիսկ, անհրաժեշտ է մեր կողմէն գործին նախ տեղեկացած ըլլալը, եւ ապա նոյն իսկ։

Այդ գործը չատ դեղեցիկ և կատարում կերպով պիտի կարենայ ընել Անթիլիասի Եպիսկոպոսական Վարժարանին վերատեսուչը Գեր. Շահէ Սրբազան, նախապէս Դպրեվանքի մէջ և յետոյ Ամերիկոյ համալսարանական գրաքննութեամբ պատրաստուած Հոգեւորական մը, որուն արդէն գրած եմ և իր հաւանութիւնը ստացած։

Շահէ Սրբազանին այս ակնարկութիւնը անհրաժեշտ է իմ կարծիքով։ Կը խնդրեմ որ նամակս առնելուդ պէս հարցնէք Գեր. Ժողովին վերջնական որոշումը, և վերջնական պատասխանին մեզ ժամին հեռագրել տեղի խորհ։

Ողջոյն և օրհնութիւն
Ազօթարար
Թոմգամ Աբեպիսկոպոս

Այս առիթաւոր նոր հարցութեան առջեւ, վարչութիւնս անմիջապէս տուաւ իւր վերջնական որոշումը և օգոստոսի 1 Օգոստոս 1931ին Գահիրէ գրկեց։

Ահա եւ այդ պաշտօնական նամակին թարգմանութիւնը։

ՊԱՏՃԷՆ ԳԵՐՄ. ԹԱՐԳՄ. Լէօզճիցկրուճե 1 Օգոստոս 1931

Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպիսկ. Գուշակեան
Պատրիարքական Հայոց ի Գահիրէ

Ամենապատիւ Տէր,

Կը հաստատենք մեր ստացագրութեան հեռագիրը, որով կը խնդրէիք որ Շահէ Ս.ը մեզի չէ գրկեր։

Ի պատասխան Ձերդ ամենապատուութեան 21 Յուլիս 1931 թիւ 944 նամակին պատիւ ունիմ հրապարակել ժեղք Յուլիս 28ին ստացածդ, պատիւ ունի Գերդ.ն։ — Հայ կեդրոնական կոմիտէս Ձերդ Ամենապատուութեան հետեւեալն պատասխանեցաւ։

Կեդրոնական կոմիտէս յիս երկին քննութեան Ձերդ Ամենապատուութեան բարձրագոյն ատեաչափը, գըժբաղդաբար չի կրցաւ ուրիշ որոշման մը յանդիլ, քան Ձերդ Ամենապատուութեան ժեղ Յուլիս 15 թուակիրը նամակով յայտնած էին։

Ձերդ Ամենապատուութեան այս օրուան պրուքէս նը, որով Շահէ Ներսոպեան սպրատոն սպրատոն պարտաճուքեան մը կը սեպէք, և որով որպիսի սրատոցին համաձայն մը ժեղ տար «Երիտասարդաց Ճեմարանին վրայ աշխատիլ կը յայտնէք։

Ալ աւելի հաստատուի պիտի ըլլայ Ձերդ Ամենապատուութեան երբ նը հաղորդէք Ձեղ. թէ ժեղ (ժեղ ամառոց այս երկտարեշրջանի քաղաքացիութեանց համար Ձերդ Ամենապատուութեան հետ և մինչ յաւարտիլը ատենաչափ թէ չուտով հոս պիտի գայիք) քարոզ ամենապատուի փոխանակութեան մասին։

Մենք համոզուածքան որ ատենին պրիքէ անպատեհ անկիրք, ապահանուած նիստաշրջիրներ ունէին, ապրոն քաղաքակրթութեան ատրպատն հոն. նները խափ չէին ճանչնար; այնպէս որ ինքզինքին սա գաղն իրապահանութեան մասին կը գաղնէք. պրիքէ բոլոր ատենը ժողովոր ապագային եւս գրիլ։ Ու այս իրապահանութենէն բոլորովին նոր պայմաններ ստեղծուեցան. որոնք ի՛ստիպէն պժեղ խոչ պրիլ Ձերդ Ամենապատուութենէն չի վերաձայլ ժեղի նրբ ժեղ կը ժերժենք Գերդ. Շահէ Նպէսպատի ժեղի այցելութեան մասին։

Այս նոր ծագած դրուքիւնը ժիայն անձնապէս Ձերդ Ամենապատուութեան հետ բերանացի բացատրել կըթելի է։ Ու ժեղ կիմաչուրնէ յոյսով ուր օ՛չ ժիայն Ձերդ Ամենապատուութեան այլ և նոյն խափ Կիլիկիոյ Վեհափառ Տ. Բարգէն Ա. Կաթողիկոսի հաւանութեան պիտի արժանանայ։

Կոմիտէս համոզիա է նկատի ունենալով վերոյիշեալ կէտերը, սպասելու որոշ ժամանակ մը խորհելու ուղղակի Ձերդ Ամենապատուութեան հետ բանակցելու անձամբ (ժանաւանդ Գերժանիոյ ներկոյ արտասգոյ կարգի տագնապ նկատի ունենալով) ի՛սպասէ Ձերդ Ամենապատուութեան առաջարկներուն։

Քոյլ տուէք, որ այդ խնդրոյ Ձերդ Ամենապատուութենէն, որ այս նպատակին համար ձիւզի պրիուած ճամբան ձախակ գտնելը, մինչեւ լրատու ժեր բանակցութեանց, հազ Ձեայ գնաս։

Հաճեցէ՛ք, Աստուածածին Տէր, ընդունիլ մեր խոնարհ յաղթանակաց հատատիքը։ Զնոյն

Ծխատուփ գործուած նշտարիներով։

Սրուակս Ա. Նախագահ
Կալսիերկր Բ. Նախագահ
Գրասլսկ Գործադրող
Գարոճիկեաց Հիւղոյ Տ՝օրէն

Թորգոմ Սրբազան ալ պատճառը գաւառ ահա մեզ յանցաւոր հանելու, վասնզի մեզմէ ետքը մեզմէ դրժած էինք մեր ժողովի իւր քարքը գործադրութիւնը, չընդունելով Շահէ Սրբազանը։ Ան վերջապէս դիմումը վար առաւ, և մեր քարը քաշեցաւ, երբ քնարուեցաւ Գատերքարք ատեն Շահէ Սրբազանով մեր գործին վերջ-ին տալ և Խրատական ձրագրերը նկատի առնելով գործադրութիւնն ալ խոստացաւ և պահել այս սերտ գործը։

Ահա և այդ նամակը։

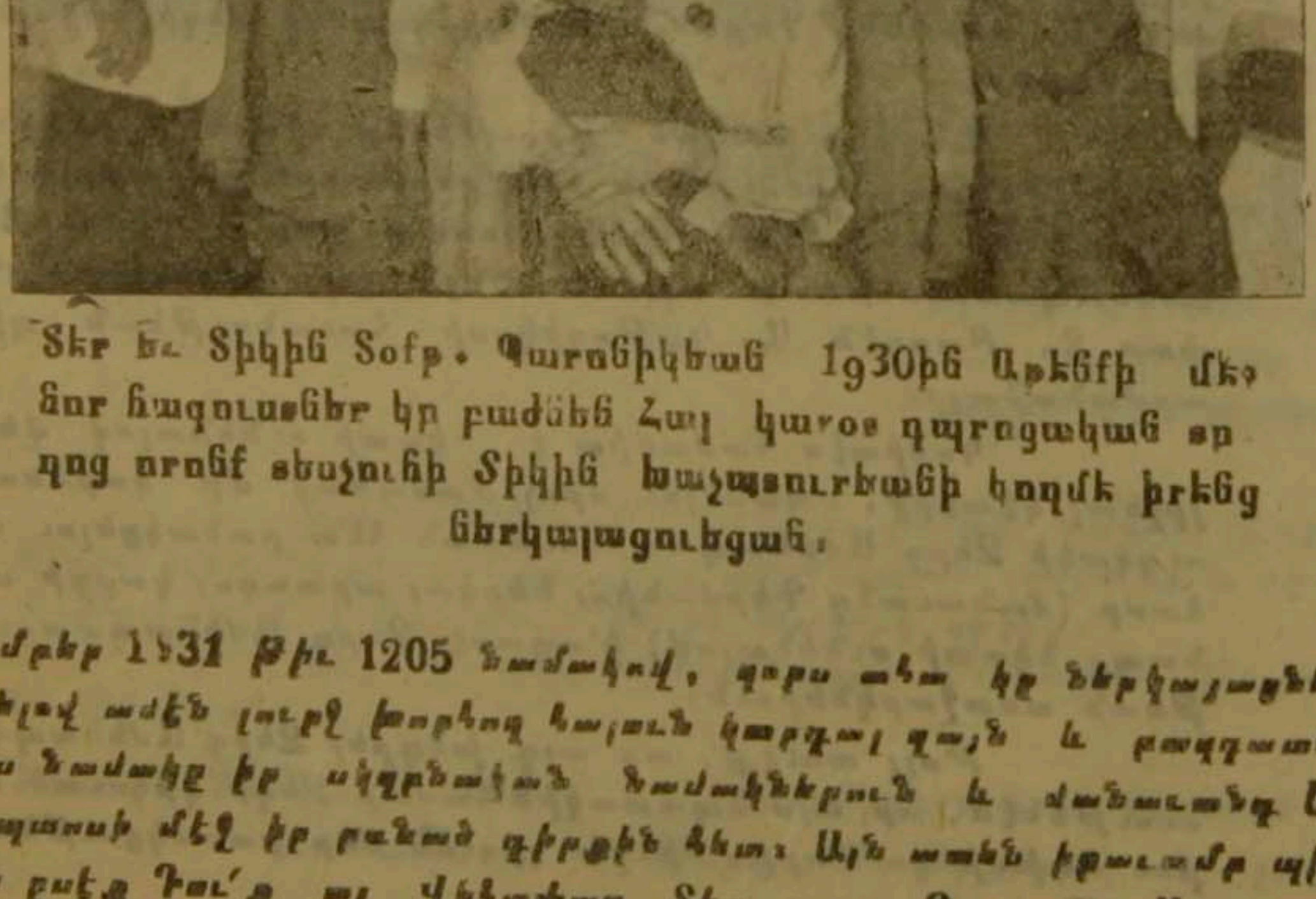

Տեր եւ Տիկին Sofp. Գարոճիկեաց 1930ին Օգոստոս մեծ հյուրասիրեր կը բաժնեն Հայ կաթոլ գպրոցական տղոց առջեւ տեսչուհի Տիկին Խաչատուրեանց կողմէ իրենց ծնեղբայրութեան։

Սիրելի Տէր Հայր Ներսէս Վարդապետ, պատճառ մեր ներքին յանձնառութեան, մենք կը հաստատենք մեր խոստումը և կը պատրաստենք այս նամակը իր սկզբնական նամակներուն և մանաւանդ Ծիրանաւոր մէջ իր բանած գիրքին հետ։ Այն առանց իրաւունք պահ էսէք Դուք ալ վճռական Տէր, որ Թորգոմ Սրբազան շատ փոքրիկ և անձնական ծրագիրները նկատի ունենալով քաղաքականութիւն մը խոտոր և դուռը այս սերտ գործը։

Ահա և այդ նամակը։

ՍՈՒԱՋՆՈՐԴՈՐԱՆ ՀԱՑՈՑ
ԳԱՀԻՐԷ

Գաղիրէ 8 Սեպտեմբեր 1931

—=—

Թիւ 1205

Մեծ. Տօքթ. Գաւրոճքիճեան

Շատէ Սրբազան անգամ էր եւրոպա. ոչ թէ ձեր գործին քննութեան գալու, այլ գուստաքէշտի ժէջ գումարելու համար եպօնախոն հարցերուն վերաբերեալ պատրաստութիւն տեսնելու համար:

Գիտէք գոր իմ կոպէս ձեզի ալ. եթէ ժողովով եւ անձամբ, հետապրով եւ նամակով երկու անգամ մեր ուզածը պիտի ըլլար. կամ, ինչպէս եղաւ Տեղապահ Սրբազան ուզած էր նամակին ժէջ պարզաբանած է եւ եթէ ձեր ժողովը «Գերագոյնի» ոչնչ ըսած չըլլար ինչ մեզի:

Անհամբեր սպասեցինք, Շատէ վերադառնայ եւ ամէնքս ունինք արձանագրութեան պէտք. մեր ուզածը չէր բաւար նա, եւ մեզի այլ չէր ան պէտք:

Թեքթերուն գրածէն այլ մասին տեղեկ եղած ենք. ուշադրութեան արժանի կամ ոչ կամ ոչ ինչ ըսել ունինք մենք. կրկնենք միայն որ մեր ուզածը չէ եղած:

Գալով ձեր ձեռնարկին, արդէն կամաց կամաց ինչ որ ուրուագիծ մը կազմուած է. ինչ որ ալ ըլլայ, ձեր գործը չէ եղած:

Հիմա ալ կէօզլիւճէօլիքեան ոչ սիներսին չէ գոհ, մանաւանդ նոր կաթողիկոսին ընտրութենէն ետք. ան ալ կ՚ուզէ ինքնագլուխ գործել:

Ձգենք, վերջացուցէ՛ք. Գերմանիոյ մէջ ատոնց կարեւոր գործ մը կրնայ ձեր գործը չերթալ:

Կսպասեմ Ձեր վերջնական հրահանգին 10 տակին համար, որու պէտք է գրիչս գայ. ապա ձեր նամակը պէտք է Պուչուօնեանին ալ բօֆէ՛օրնեբէն ևս տարուպրուած:

Եթէ մինչեւ երկու շաբաթ լուր չիտաք այս մասին, կը գրեմ պատրիարքս երկու բօֆէսէօրներու ալ:

Ողջունիս ի Տէր Թարգմ Արեւպիսկոպոս

Ես յուսահատած դամասիներ եղ տեղւոյն Սուքը Բուսաղէմայ Տնօրէն Ժողովին, ձայնը սիրելի Վարդապետաց, ինչպէս նաև բոլոր Առաջնորդներուն, յայտնելով մեր գառնութիւնն ու արդար գանգատը, որով Թորգոմ Սրբազան ծանր ամբաստանած էր մեզ գաւառացիներս, երբ տղայոց եւ երիտասարդաց առաքելութեան մասնաւորապէս յուժ կարեւոր գործ մը վտանգի տակ էր, Թորգոմ Սրբազան և ո՛չ մի պատճառ իրաւունք չունէր ազգային դէպքերու քննութիւնները պատճառ բռնելով մեզ հետ խոչոլ և վերափոխէլ իրեն տրուած պաշտօնը գործ դնելու։ Երբ ինք գործերէն քնարուեցաւ. չուտ լուր գիտէր որ գնա ամիսներով Լոնտօնի հրամանին պիտի սպասէր, ուստի պէտք էր գար և անձամբ ամէն ինչ կարգադրէր ու ապա իր գործը թարձրանար։ Մի՞թէ գործերէն քնարուելով կալանուա՞ր մը գարձաւ, որ չէր կրնար իրեն վստահուած այդ Առաքելութիւնը ի գլուխ հանել և ապա երթալ բացատրել իր Առաջնորդին գործին վրայ։ Սակայն Թորգոմ Սրբազան չէր ուզեր գալ, սոսկ համար միջոց մը գտնելու պատճառ բռնելու, ապա օգնելու գրասենեակը, և վերջէն հասկրնալ թէ Ճանճի վերջերը կուգային երբ ինք գործերէն քնարուեցաւ։ Ինչ որ ալ ըլլայ բարեհաճութիւնք ձեր։

Հոս եղ բերիմ քարեհաճիս, Նորին Սրբազնութեան Տէր Մաշտոց Սիրասեանի 21 Օգոստոս 1931 թն գրուած մէկ նամակը, զուգնելու համար թէ արդէն վշտացած էինք բուռն Մաշտոց Սրբազան քնդունած էր ձեռնարկիս Տեսչութիւնը, վասնզի Երուսաղէմայ Տեղապահ Սրբազանը այնպէս կարգադրած էր, սակայն Թորգոմ Սրբազան համակիր չէր այդ որոշման, ատոր համար Ձեզ եղեալ վրայ և քնդհատուեցան մեր սկսուած բանակցութիւնք։

Ահա և այդ նամակը։

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՑՈՑ
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՑ Ալեքսանդրիա 21 Օգոստոս 1931

—=—

Թիւ 832

Մեծաւորդ Տիար Տօքթ. Ա. Պարոնիկեան
ի Գերմանիա

Ազնիւ եւ Պատուական քարեկամ,

Ցաւով կարդացի Ձեր Օգոստոս 7 ամսաթիւ նամակը, որուն մէջ պատմացած արտով կ'արտայայտուիք Հայ քարձրագոյն Եկեղեցականաց հասցէին՝ որոնց ձգձգողական խաղախաղացութեան պատճառ Ձեր Հայրապետական Եկեղեցւոյ քարձրացման նուիրուած գործը վտանգուած կը

անանէք։ Բացատձախոպէս համաձայն պիտի լլլայի Ձեզի թաժնելով Ձեր անասէեաններք՝ եթէ ժողք ապրած չլլայի կաթոլիկասիան Լիտզոր Գատուէրտի Գեր.Տ.Թորգոմ Ս.ի։

Սրբազանը յաճախ փափաքեցաւ ժեղնիլ եպիսկոսէն Ձեզի գալու համար սակայն հոս Ապր. կեանքէն ներս անգի ունեցող վերիվայրումներք՝ իրրեւ Առաջնորդի իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ գտրցուցին հոս, ահա այս պատճառաւ էր որ Սրբազանը հակառակ իր բուռն բաղձանքին չի կրցաւ քովդ իր վիճակը և գալ Ձեզի։ (Մանաթ.— մենք չի հաւատացինք եւ չենք ալ հաւատար գէա այսօր և այս չգժկտանքին վասնզի եթէ Առաջնորդին ներկայութիւնը հոն անհրաժեշտ էր ինչու՞ առաւ իր հրաժարականէն առաջ, համ ինչո՞ ինք չի յայտնէր ժեզի այդ, երբ ան առ ի չի գոյէ ուրիշ գրաւոն պատճառներու օգներու ցրտաւ քիւնը չէզոքող ին չէր Մի՞թէ կաթոլիկոսի ժը հրաժանը պոռս ան դիտմամբ Միացեալ տլրր ելէէս. աւելի գերբատրաս պէտքը չէ՞ր սեպէր քանդ Առաջնորդական վիճակի ժը ներքին անվնիչ անցս գարձերը որոնց ինք ժամանակէ ժը իվեր իրրեւ Հրաժարեալ Առաջնորդ մասնակցելու այնչափ ալ իրաւունք չունէր, քանի դիտմամբ հանդերձ որ գինք փոխարինող այնպիսի հմուտ Առաջնորդական փոխանորդ ժը ունէր որ այս օր տարինեռով ժեր այդ կարեւոր գործը առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանին հմաօրէն ալ կատարէր. Այժմ գատէ՛ք Դուք, վճռափառ Տէր...Գ.)

Թէ Գահիրէ և թէ Ապեքսանդրիա ժողովրդը խանգարեալ կիրքերը, տեղի ունեցան քաղաքական ժողովոյ ընարութիւններք ու երբ Սրբազանը ալ պատրաստուէր ժեկնիլ Գերմանիա, ահա տեղի ունեցաւ իր գործերքան քան ընարութիւնը, պարտք ժը որ այլ ևս անհնարին դարձաւ իր ժեկնումը։ Նկատի ունենալով Ձեր գործին անհրաժեշտութիւնը Սրբազանը իր կոչէ ընտրող ենթարկելու համար ուրիշ տեղ մը Ձեզ գործ ունենալով Ձեր գործին։

Վատահ եմ թէ Դուք, սիրելի Տօքթ[illegible], պատճառ կտայդատել եք ու չ'կամ ի թ Ձեր բատարեն յատուկ ներողամտութեամբ։ Եթէ անհրաժեշտ էր Ապեքսանդրիա Սուրբ ու հետեւաբար Ձեր յաջողութեան այժմ էն խափանուած իրենք ներկայ ներկայ ու ժեր Ձեր բարեկամին Ձեր գործին ժամանակ։ Ու ժեր Ձեր գործին ներկայ ներկայ ներկայ

Նուէր պատարաստ պիտի ըլլան ձեզմէ մեր ազատութիւնը ձեր քաջութեան ու ազնուագոյն գործին։

Այսպէս Ձեր գործի մնաք։

Անհուն շնորհակալութիւն սիրելի Տօքթէօր Ձեր ու Ձեր ազիւ Տիկնոջ շնորհաւորութիւնս եւ ամէն յաջողութիւն ազնիւ գործունէութեանդ համար։

Աշխատիմք փառաւորել մեր պաշտօնը, մեր գործին մէջ քաջ Տէրը ինքը ըլլայ մեզի զօրավիգ եւ ազատութիւնը ամէն ու Առաջնորդ՝ գործելու համար անհրաժեշտ եւ անյաւտ հոգի էր փառքին եւ փառասիրութեան անուններն համար։

Փոխադարձ մաղթանքներ ունիմ Ձեզի եւ Ձիներին ու Ձեր անուշիկ զաւակաց սիրելի Տօքթէօր։

կը մաղթեմ որ Տէրը անյոյսութիւն պահէ Ձեր աչքը եւ իր Ս. Հոգւոյն շնորհքներով պարդեւէ Ձեր պատանիները օրհնէ Ձեր տունն ու տեղը եւ Ձեր ու Ձերոցիսը հետքը պահէ ան փորձ ազգին եւ մեզի ամէնուս համար։

Եմ ու կը մնամ միշտ ձեշտ Ձեզ ամէնուդ համար

Ա՛մէն Ծ. Վրդ. Սիրունեան

Իսկ երբ հետագային մեզի յուր տուին քէ Թորգոմ Սրբազան Նոյեմբեր 1932ին Պատմական կը մեզին քառասնեայ Ս. Ծոփավրայ առաքելական Գահը. բրինք վերջնական փորձ մը. գրելով պաշտօնական երկար նամակ մը. պնդելով երթին անգամ ալ քանա կարեւորը նոր Գահակալին եւ նոյն Տիօքէն Ժողովին անդամին վրայ. ուրկէ մեկ ու կէս տարի առաջ ի՞նչ մեծ յոյսերով բաժնուեցանք։

Այս նամակին մէջ հնդրուածին վարչութիւնս կը բերէ կարեւորագոյն մասերը զոր առաջին փաստերը եւ կը գնէ այս հարցը իւր նոր առաջադրութեամբ վերյատին Ս. Աթոռոյ Տիօքէն ժողովի որոշման անգամին վրայ. ուրկէ ան ատկէ առաջ այսչափ հավատարմութիւն գտած էր եւ սիրայն նոր Գահակալին վերջին կարծիքը կը պահէր։ (տես վեր. էջ 49—52։)

Ահա եւ այդ վերջին պաշտօնական գրութիւնն հայերէն թարգմանութիւնը առ 1 Դեկտեմբեր 1932. (Գերմաներեն ստորագրուած բնագիրը Ծրուսադեմ դրկուեցաւ։)

Լեռզիգցկրուց 1 Դեկեմբեր 1932

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Patsoliական Առ Նորին Ամենապատուութիւն

Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեան

և Ձեօրէն Ժողով 'ի Ս. Երուսաղէմ

Սրբազան Հայր,

Հանով խնդրեմէն որ Ձեր Սրբազնութիւնը խնդրոյմէ շնորհուած պաշտօնը ի Ս. Երուսաղէմ առանձնած է և թարգմացած Հայ Եկեղեցւոյ Ա.Ս.Աթոռ Ամենապատուութեան կը մաղթեմ Ձեր Ամենապատուութեան երկրին

Մրցեաստա չնորհքներ Ձեր այս պատասխանատու պայմանին առթիւ: Յայր Աստուած մեր Տէրը. Ձեզի հրճուքին խաղաղութիւն, ուժ եւ առողջութիւն, որպէսզի կրնաք ամէն օրեայ Ձեր պարտականութիւններով մեր փրկչին Ցի սուտ Քրիստոսին համար գործել:

Մեր «խորհուրդ ճեմարանին խնդրի մասին պատրաստ ունինք տարաձգելու ձեռնարկը մինչեւ Ձեր Ամենապատուութեան հետաքրքրութեան համար:

1. Կը վերադարձնենք Ձեր Սրբազնութեան որ մեզ Տաքսոյ պատրիարքին. յետ առնելու արտօնութեան Ձեր եւ մեր Նախնապատուին ի Ս. Էջմիածին: 5 տոները Օգոստոս 1930ին Գերմանիա ընթացաւ:

2. Խոստացած մեզ եւ յուսադրեցիք թէ վերջնական վճիռը չնորհիւ Ս. Քառասունքի եւ Ձեր Սրբազնութեան վերջնական ուղեւորութեան. էջմիածնէն անձամբ պիտի խնդրուի եւ թէ այս արտօնութիւնը քանի մը շաբաթէն Գերմանիա պիտի հասնի:

3. Մեզի բոլորովին անհասկնալի մնաց, թէ ինչպէ՞ էջմիածին կրկին անգամ փոփոխած էր Ձեր Սրբազնութեան մասին ուղղակի Գերմանիոյ մէջ հանդիպումը ըլլալու եւ այնպէս գերմանական վաստկութեան եւ այս փոփոխութիւնը տեղեակ չէ Ս. Քրիստոնեաց Ձեր Սրբազնութիւնը չի կրցաւ անմիջապէս Գերմանիա ճամբորդել, վասն զի ամէն Ձեր սիրելի ցրոջ եւ առաքին ձմեռը արդելք եղաւ: Այս ձգձգումով սիրուեց նամակագրութիւն ըլլը Ձեր Սրբազնութեան եւ մեր Տօքթ. Գարոնիւեանի միջեւ, որ ոչ սիրելի եւ նոյն վատնգալի ձգձգումները կրկնուեցան, եւ Անթելիասի պարեզամներէն: Ս. Քրիստոնեաց այս քանը կրնայ, միայն ան ատեն ըլլալ, երբ հայ եկեղեցին հայ Ձեր Սրբազնութիւնը իւր գլուխ ն ըսած է:

Այս խոստովանութեամբ վերջ վարչութիւնս իւր

Ա. Մեր առնելը անհամբեր գարձան եւ ըմբռնելի վարչութիւնս դէմ այնպէս որ մեզ սոխակութեան, առնէրէն մեզ որպէս հրձիգ 9 ամիս բանտարկուելէ յետոյ, 2 տարի եւ որպէս անքաղաքական ինեցող, վտարուելու ճամբորդեցաւ: (տա 2 Նոյեմբեր 1931):

Բ. Այս յոգնաշխատ էջմիածին մեզ վերադառնալը հարկ եղաւ որ գժուար է տարին ուղղութիւն գործերէն հաւաքել եւ հոս բերել, առանց նախապէս ապահոված լինելու հայ հոգեւոր ատաչին ժը ներկայութիւն եւ կը հաստատ, որ մեզ սուտին գառն փոխձատութեան չի պիտի հանդիպինք. եթէ ապագային մեզ ծոր տարին արտէն ընտրեցին, եւ Անթելիասի պարեզամներէն: Սակայն այս քանը կրնայ, միայն ան ատեն ըլլալ, երբ հայ եկեղեցին իւր Ձեր Սրբազնութիւնը իւր ալիօտ ն ըսած է:

Այս խոստովանութեամբ վերջ վարչութիւնս իւր

վերջնական որոշումը Ձերդ Սրբազնութեան բարձր ուշադրութեան կը յանձնէ։

1. «Գերժանօհայ Միութիւնս որոշած է սիրուած հերիւնեան ճեմարանս շարունակելու և վանուած աներժան առնելու փոխարէն նոր աւելի արժանաւորներ ընդունել. առանց նեղաւ առնելու քէ հա, նկուզեցաւ բարձրագոյն Հոգևորականութիւնը այժմ քէ վերջէն մեզի կը չնորհէ իւր հաւանութիւնը և մեր առանձնական կրթութիւնը գերժան ուժերով շարունակել, մինչև որ մեզ հայ եկեղեցւի գոզէ հայ եկեղեցական մը կը արքեպիսկոպոսութ։

2. «Գերժանիս հա, Միութեան կեդրոնական կոմիտէս կը խնդրէ երկիւն Ձերդ Սրբազնութենէն, երուսաղէմայ Տնօրէն հոգևոր ժողովիդ որոշման վրայ առ 21 Յունիս 1930 (տես էջ 49 – 52) զոր որպէս պահանջ Պատրիարքական Ս. Աթոռոյդ, չնորհել մեզի մեր խնդրած արտօնութիւնը, զոր աւելի ճիշդ առ մեզ հոգևոր ուսուցիչ մը։

3. «Գերժանիս Միութիւնս պատրաստ է, եթէ Ձերդ Սրբազնութիւնը կը փափաքի, իւր ներկայացուցիչը երկիւն երուսաղէմ գրկելու, որպէսզի ի հարկին ժանրաժամանութեանց վրայ խորհրդակցի Ձերդ Սրբազնութեան և երուսաղէմայ Տնօրէն ժողովիդ հետ։

Այս որոշումդ կեդրոնական կոմիտէս կոզմէ Ձերդ Սրբազնութեան և Տնօրէն Ս. ժողովիդ ի երուսաղէմ ներկայացնելով, եմ ես

ի գիմաց կեդրոնական կոմիտէս
Ձերդ Ամենապատուութեան հնազանդ որդի

Կոմիտէական Գրասենեակ Սիրաս
Բ. Նախագահ Քարտուղար Անանիագան

Տօքթ. Գարոնիկեան
Լիազօր Տնօրէն

Այս պաշտօնական նամակս, զոր Վարչութեան համագրեց ըստ երուսաղէմ գրկելու համար, գրեցի և ես մի այլ աւելի ընդարձակ բացատրական նամակ ևս առ 4 Դեկտ. 1931, որով կան ամէն մանրամասնութիւնք, որպէսզի այլ ո՛չ մի մութ կողմ չի մնար և ոչ յուսալի սափութեն մերժուօրէն. (և այս եզած է գեռնկին սխալներէն մէկը, որ չո՞ւ միտքս եկ գնաց և ամէն մարդու մէջ միշտ մի միշտ այ յուսախափ եզած եմ...) քէ քանի որ վանքի բոլոր Սրբազանները և ժողովդ Միութեանը գիս բրնեց եզբօր պէս կը սիրէին, այլ ուրեմն երբ թանգամ Ս.ց հոն հասնէր, անպատճառ պիտի տրուէին անոր մէջէն վախճ ամէն տարեգարձի նշումը և վնրջապէս պիտի յայտնէին քէ Ջէյթ գիտէր ասեալ որ թարգման Ս. Երուսաղէմ գերքաբ որպէս բանախօսել ժը և ի՞նչպէս բոլորին, պատրաստելով առանց իւր կամքը. որ ամէն կողմերնին խոչէին իր հետ, քանի որ ես իր ձեռքը խաղալիք մը չեզայ։ Ահա և այդ իմ ամենավերջին պաշտօնական նամակս առ Ս. Աթոռ Տնօրէն ժամանակին և իւր արժանաւոր նախորդին։

Էջմիածին 4 Դեկտ. 1931

Առաքելոյն Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպս. Գուշակեան
Արժանգեանի Ս. Գաբրիել Հայոց Ս. Ծախուձեան
Առաքելեան Ս. Աբգար և Տնօրէն Ս. Ժողովոյ
'ի Ս. Երուսաղէմ

Ամենապատիւ Ս. Հայր,

Հոգեկան ցաւերս Ձեր մէջ.

կը ձայնակցիմ Սուրբ Առաքելին (եւ ես ալկոհոլասիրութեամբ և երեխպիւ և դողութեամբ բազմաւ եղէ առ ձեզ» Ա, Կորնթ. Բ. 3. «Ինչպէս ես եղայ Ձեր քով տկարութեամբ և երկիւղիւ և դողութեամբ բազում, ասեմ, «Ես եթէ չարժրիցի պաժեհայն ինչս իմ ազգատոհ և ժառանգեսցի իմ յերկուհն, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ օգտեմ» Ա. Կորնթ. ԺԳ. 3. և դարձեալ ասեմ Ձեզ վերջապէս «Ո՞ եթէ ի գեղջ մարդ ոք խնդրեսցէ զորդի իւր հաց, միթէ քո՞ զ տացէ նմա. և եթէ խնդրեսցէ ձուկ, միթէ օ՞ձ տացէ նմա» Մատթ. է. 9

Անձամբ ձեզ չեմ Ձեզ ալ, Ձերն եմ և ինքգինքս օրպէս Ձեզմէ կը նեղուեմ ահա տարիներէ ի վեր։ Զուլուած եմ Ձեզ հետ հոգիով և թէ չուզիմ վրաս վեզարն... կը կրէ պարն անուանելութենէն արդէն չատոնց հոգիս։ Մեր Առաքելեան պաճալի և աչնժան Ս. Եպիսկոպոսին ու Ձեզի խոպան պրուած այս հետաքս. ես դնեմ կրկին Ձեր Հայրախնամ ոտքս ու ձեր հայցեմ վերջնականօրէն Առաքելոչնորհ Ս. Գաբր. Հօրմէս և Ս. Հայրերէդ աալ ինձ ձեռք Հայրական և Հովանիքդ Առաքելեան Սուրբ Աթոռոդ, որ ոտքի կանգնիմ կրկին, և գործեմ Ձեր հոգւոյն ու Ձեզի համար, ի փառս մեր հալածեալ Ս. Եկեղեցիին.

Մենք ակնկալեն ի վեր նեղուելով Ս. Էջմիածնալ փափուկ վիճակը. խանգամանքներն ակնկալին չի դիմել հոն, այլ բանակցանալ Սուրբ Աթոռոդ հովանաւորութեամբ։ Ահա այդ հրահրանքդ պարտաճնեցուց անժամն գործեանէն բանակցելու անդասդ վրա, և վստահ եմ. եթէ մեր պէտքդ պահն է, Մենք գաբրիէլ Ս. Աթոռոդ ասպէս վարժած չի գոցէր իւր իսաստուն աչքերը և յենք փոխան իւր քարի հոգածութեին. անցեալ տարի ուզածդ իրեն ներկայանալինք, այժմ մեր արբանած վերիժեան ժամանքդ իր փայլուն չրջաններէն ժէկին ժէջ կը գտնուէր։ Ա՛ս իրականութիւն է։

Որպիսիդ ներկայացաւ Ս. Հօրը ի գահէն և անկէ ժառանգաւ Ս. Աթոռդ։

«Գահիրէ 11 Յունիս 1930 հատուած 3. եկեղեցական հրատարակեալ մշակութեան գալով, որ եմ որ ստացած եք արդէն Երուսաղէմ երթալու, որ մեր Հոգեւոր հայրերը, գեր. Տէր Բարգէն Ս. Եպիսկոպոս վստահ եմ որ լիուլի պիտի օգնէ այդ մասին Ձեր սիրելութեան։ Այդ մասին մանաւանդ նոսին Սրբազնութիւնը մեր հոգեւոր բանակութեան մէջ ունենէն գնահատելի հեղինակութիւն ներքէն մինն է եւ ես կատարելապես այժմեցս համամիտ եմ

այդ ուղղութեամբ իր յայցելիք բոլոր կարծիքներուն եւ բե-
լադրութեանց,» (ընդգծումը մերն է.) Անդ հատուած 5 իմ
ալս պաշտօնապէս հրաժարիլ վերադարձ վերաբերմունքս
(ըսել է անձամբ բոլորովին համաձայն էի, Գ.) պէտք չէ
սակայն անչուշտ վհատիլ զԱնդ, Զեր այնքան նուիրեալ
Առաքելութեան մէջ։ (Ե չենք ալ վհատած գնա, Գ.)

Եթէ կան յարմար ընծայատուներ, (դժբաղդաբար
քանի մը անյարմարներ և անարժան ապիկարներու հանդի-
պեցանք, հատատելով Մալըմեան Սրբազանի նախկնայա-
ցած գնահատութեան, Գ.) եթէ կան նիւթական և բարոյա-
կան ապահով միջոցներ, (այո՛ կա՛ր և կա՛յ, պետ ու պակ-
սած չէ բնաւ ժեզի, Գ.) կարո՛ղ էք անչուշտ սեպհել ժէն
նախապատրաստութիւն, Դուք ինքնին ստանձնելով սա-
կան ժէն պատասխանատուութիւնը այս մասին, եւ այժ-
մեն յարդարել ապագայ ձեռնարկին համար պետին, ան-
վրայ կանգնելու համար յետոյ գործը, որ իրապէս եւ իր-
ապէս սիրելի ժրաջան գրնալ իր ազգն ու եկեղեցին
և հոգեւորականներու պատասխանատուութեան սեպրուածքին բա-
կատ ժէն ապագային։ Մաղթելով Զեզ յաջողութիւն, եւ
Օրհնելով Զեր բարի խղճերն ու նպատակները, և.ն.։

Սրբազան հայր, այս տուեալներով և այս պրա-
կան վատահութեամբ, պարս ներբնչեց ժեզ Թորգոմ Սրբա-
ն ճամակը, եկաւ Ս. Աթոռ, յայտնելով Զեզ իմ Առաջին
պնդացութիւնս իսկ թէ, Թորգոմ Սրբազան բաւ ինձ թէ ե.
թէ պէտք պղտրուի իր ներկայութեան, ինքն նոյն իսկ
պատրաստ է հետապրով Սուրբ Խորհուրդ գալու հրաւէրն
ընդունելու, սակայն նորին Սրբազնութիւնը կը յատար ո
պէտք չի պիտի ըլլայ և անդուդ վրայ Սուրբ հարցդ պի-
ի անօրինէիք իսաստանապուն կարգադրութեան, որին ին-
ն համաձայն է այժմեն, դիւրացնելով Զեր գործը.

Ս. Հարց, որդինդ ներկայս Տ՝օրէն Ժողովիդ
նախագահութեան ու ներկայ էին Ս. Խորհրդոյն Տ. Տ.
Մեսրովբ, Ապահնունի և Բարդէն Սրբազաններըն, ու 14
Յունէս 1:30 և ուսու առանց վերապահութեան իր անդ-
րանիկ պնդացութիւնը ժանրամասնօրէն, պատասխանեց Սուրբ
Հարցդ բոլոր հարցերուն և ստացաւ հետեւեալ որոշումդ,
այն էր ու Ն. Ս. Օ. Բարդէն Սրբազան պաշտօն ի'ստա-
նար Սուրբ Աթոռոյդ Տ՝օրէն Ժողովէդ ուելի հանդամանը-
բէն բանակցիլ և խորհրդակցիլ ինձ հետ և ներկայացնել
Տ՝օրէն Ս. Ժողովիդ իր տեսակէտը Ինչպէս ծանօթ է
Զեզի Ն. Ս. Օ.Բարդէն Սրբազանը գատարկ իր ալս պար
առաքելութիւնը ամենայն խոհեմութեամբ և ներկայացուց
Զեզ իր ընդարձակ 7 յօդուածներէ բաղկացեալ տեսակէտ-
ը ու 21 Յունիս 1930.

Տ՝օրէն Ս. Ժողովիդ իր ԽԶ. նիստին ժէջ (տես
վեր էջ 51—52) նկատի առաւ այս պաշտօնաթուղթը և ու-
ընդունեց անոր ժէջ պարզուած Ա.Բ.Դ.Ս.Զ. և Է. կէտերը
և առաջարկները, խոհ Գ. առաջարկը իր իրաւասութենէն
վեր դասեց՝ վերապահելով պարն ընտրութիւնը Ս. Աթոռոյդ
նոր գահակալին հայեցողութեան ևլն.» (Տես նամակ Ս.
Աթոռոյդ ու Գերաշնորհ Թորգոմ Ս.ի ի գահիրէ, 25 Յու-
նիս 1930, էջ 53։)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

կան իշխանութիւն մը, ան այդ կը խնդրեմ.

Ա. Շնորհել մեզ Ս. Աթոռոյդ հովանաւորութիւնը, ինչով մեզ յասնեալէդ մը Ս. Աթոռոյդ կրթական հիւպին, (որի յանդրանաւորեան համար պատրաստ եմք հոգ կամ հոս բանալիով), և

Բ. Շնորհել մեզ Հոպ. Տեսուչ Ուսուցիչ մը, որի շնորհիւ մեր մէջ սանձել ապիկար սահերը և փրկել պղպջիկ պատիւը, զոր գիտցած Յ սահերս գետին պարնել։ կ. Գոյատ Գատրիարքութիւնը ևս համաձայն է որ Ս. Աթոռը կրճայ մեզ Տեսուչ մը շնորհել։

Մխլանիկեան ըսած որ, ինչպէս արդէն ծանօթ է Ձեզի, որ մեր սահերը երբ տեսան որ այս հարցը կը ձգձգուի և լուծումը կը հետաձգուի, սկսան ցմբոստանալ, կոչնչով պիտ խարբեբայ, վասնզի ճեմարան չի տեսան և մէկը ասոնց հրդեհից ու հերոսացաւ կարգ մը քերթերու մէջ, մինչ 2ր սկսան իրարու անկոպին ժանիլ և անարտահանանալ, որով Նոյեմբեր 2ին, 1931 վարչութիւնս պղտանքով արտաքսեց Մարտիրոս Ագամեանն ու Գուրգէն Նաշալեանը և այժմ կը պահէ մինչ Եգիպտոսէն սահ պոյգ սահերը, որոնք և ուշ կամ կանուխ կամ, նաև ետ պիտի դրկուին, եթէ ուշացուի Ձեր վճիռը, և կամ պիտի նայն ճամբուէն երթան։

Ամենապատիւ Ս. Հայր, թո՛ւղ տուէք կը խնդրեմ Ձեր Հայրախնամ բազում ճառակներէն մինչ ես մը նա խոշտանքիւն մէջ բերել։ Տարւոյս Ծառնուար 21ին, 1931 կը գրէք ի մէջ այլոց.

«Կ'պղամ Ձեր հոգեկան գրութիւնը ... և կատ խոր ձմեռան ալ, որ այժմ սիրած պետք է ըլլայ հոգ ... արդեօք կ'ըլլայ համբերելու...։

Աչքառութեամբ պատրաստակամ յարաբերութիւն Ձեզ հաժոր կարեւոր եղող այն գործիքները, եւ պիտի գան մեզ ապահով միջոց մը սպասած լինելուդ համար։»

կը մերիքաբե՛ք. կը յորդորե՛ք. կը քաջալերեք և յոյս կը ներշնչէք մեզ, հայր իմ պաշտելի։ Մի՞թէ պիտի ըս պահմք առեալին։

Եւ 17 Ծաղնուար 1931 ճամարով կը գրէք։

«...կը յուսամ թէ այս ամէնը կանցնի, կիրքերը կը հանդարտին, և կացութիւնը կը դարմանուի, երբ օդերը քայլատաս ըլլան գներժանիս դալու...ս քանի է ցուրտ օդը բու՞ն գոհ եղանք. ո՛վ իմ պաշտելի Սրբազան...!

Եւ մենք այդ յոյսերով օրորուեցանք ու ապրեցանք մօտ մէկուկէս տարի, առանց քնու կարեւորութիւն առնելու քերքերու հանած ազմուկին և վայնասունին, որոնց լուռքնան քերելու ձեւը մենք նաև գիտենք, բնչպէս ապացուցած ենք այս վերջի ճամբորդութեամբ իւ Լոնտոն և իւ Բարիզ, յորմէ յետոյ գրեթէ ամբողջ հայ ժողովը մեզ «մեկ ճիւղը» պատանձուաւ Ջարգարիչին առաւ։

Ամենապատիւ Ս. Հայր, եթէ մենք քերքերու քով ներշնչուեր ենք յուսալքուեր ենք. ասիկ առաջ տարի առաջ արդէն լուծուած հարցն է։ մենք դրած ենք մեր կրնալ ժողովը շատ աւելի հատատուն ավհատ վերայ, այնպէս որ ոչ

հաիսատարդներ. ոչ ժամուն և ոչ ալ անհատական անգ-
նոգ նեղ օրերը կրնան ասատել մեր հիմերը։ Նժան բրնու-
քեան ատրեթաթինեությունեն մենք պետք է պատասարուի էլ,
բանանք մեր պատասխանատուն և ել ցուցնանք մեր ժպատուն
դէմքերը. իսկ եթէ փոքրութիւ դուրս, անձրեւ, ձիւնն ու
կարեւոր, հարուածնն մեր հաստատութեան չրջապատը,
ատիե ասելի պիւրին ի՞նչ պետք կայ, քանզ երթալ և գալ
պահ մը պատասխանատուս փնդիկները և նեբս ամփոփուելով չա
բանակել մեր Սուրբ պետքերուն։

Ա՛ս այդ. եթէ ժամուկը և շատերը մեր վրայ կը յարձա-
կին, մենք կ՛ամփոփուի՛նք պահ մը, և պիտանք որ քիչ ա-
սանէն կը ձագի կենատատու արեւը,

Եւ այդ Աբեւը պիտի ծագի, Ամենապատիւ
Հայր իմ, Ձեր Առաքելորդ Սուրբ Աթոռէն։

Իսկ եթէ մերժեք վարչութիւնս Ձերդ Ամենա-
պատուութեան բարի առաջարկը Շուէ Սրբազանի մասին,
այն ատեն կը խնդրեմ Ձերդութիւնեն հզիք, և չանդրէք հաս-
նելու մեր դրութիւնը, ինչպէս և վարչութիւնը չանան հերու-
դարձը ըլլալ և Ձերդ Ամենապատուութեան ընդհատակ եր-
քալ որով Ձեր հոս գալը նոյեմբեր 1930 — մինչեւ 1931ի
ամառն յետաձգուելը և վերջապէս չի հասած որ նոյն իսկ
հետագրով ալ խոստացած մինչեւ Յունիս 1931 հոս գալը, որ-
պէսզի չեղաց։ Մի պնդէք դառն իրաւունքնիը ուսլ
պարզելու. Քէ ինչու՞ մերժեցիք Ն. Ս. Շուէ Եպիսկոպո-
սը, ուր կը խնդրեմ նկատել դարս, որպէս ապագայի սրբով
հարցադրելիք դարձ մը։ Սառնձնեցէ՛ք, երբեմն խզուած բա-
նակցութիւնը և պատրաստեցէք մեր ազգին այս օտար ժո-
ղովուրդին քով քալ գիտենալով որ այս Գերման բարեկամ-
ները իրաւ որ հրեշատիպին համբերութեամբ մը կը սա-
կան այս ձգձգումնը և սահերուս կոչմէ նզած ընդունելութեան։

Ներկայ ամենէն յարմարագոյն րոպէն է, որ
Ձերդ Ամենապատուութիւնը և Տնօրէն Ս. Ժողովը իր հեգ-
նախատոր խօսքն բան և վերջ մը դնէ այս անպատուաբեր
հարցութեան, քանի ամբողջ ամառը վիճակի մը մէջ մէջ
է, և յառաջ ասելի յուսախաբ կ՛ապատէ, ինչպէս նաև Լոն
սոնի և Բարիզի խոհուն սարքերը փափաքող են յառաջա-
նալ հարցադրութեան մը, վստահելով Ձերդ Ամենապատու-
թեան խմատութեան։

Մենք անպայմանօրէն վստահ եմք որ, Դուք,
և Ս. Ժողովը իրաւատու եք և կրնաք այս խնդիրը վճռել,
Ապագայ նորընծաներ կարիզիսը, անչուշտ համաձայն պի-
տի բլլայ Ձեր այսօրուան հարցադրութեան։ Այս համոզու-
մն ունին քէ Գալիս, քէ Լոնսոն և քէ Բարիզ այս ինքն
այնտեղի Ազգային իշխանութիւնք և խմբագիրներ։

կը ներփակեմ և վարչութեան դրեթէ նոյն ի
մասա գրութիւնը ատ Ձեզ հանդերձ բարգմանութեամբ որ-
ժէ կրնաք տեղեկանալ թէ վարչութիւնս վճռած է շարու-
նակել իր ուղին, նոյն իսկ անհանգիստ այս գտնվիճակ
րոպէին, մինչ յուսալով որ ուշ կամ կանուխ պիտի կրնայ
հասկացուելութեան գալ մեզ գանել, Էստ իս Ձ համբոյր կայ,

Ա. Կամ այն է Ս. Աթոռ կը ճանչնալ ճե-
մարան և կը տրամադրէ մեզ Հոգեւոր Տեսուչ մը, և կամ.

Բ. Հրաւիրել վարչութիւնս որ կրկին եր-
կու գումար ու անձամբ բանաւէճիդ Ս. Աթոռոյդ հետ և հա-
մաձայնութիւն գտնել ձեւ մը փրկելու դաշտութիւն և
շուրջ գալ, նամ գուրս բերել այս ձեռնարկը պատու-
սոր կերպով այս քաղաքին վիճակէն: Եւ քանի որ նոր ան-
ձերու պէտք ունիմ, և պատրաստ եմ նոյնիսկ յետ հա-
մաձայնութեան Զեզմէ ևս քանի մը յարմար անձեր կն-
րու. հարցնիմ վարչութիւնս սիրով պիտի ազդանէ Սուրբ Ա-
թոռոյդ հրաւերը, հոգ պրկելու իւր Լիազօրները և վերջնա-
կան ձեւի մը բերելու այս ամէն ճշմարիտ հայրական խո-
սոզ գործը, որ մեզ ապագայ կը խոստանայ, հայ եկեղեցիին:

Թիւ առէք. Ամենապատիւ և Ս. Հայր, այս
առթիւ կրկին պիտի արդիւնաւոր խոնարհութեամբ, թէ
յուզիչ ձեւը չկա այլեւս այն է որ մեր թղթակցու-
թիւնը նորէն հայերէն լեզուն փոխանակ ֆրանսերէնի և
գերմաներէնի անդադար յարգանք առիթ չտայ հայոց:

Ամեն. և Ս. Հայր, Ջերն եմ ես, Ջերն է
հրիմեան ճեմարանս և իր հրաւիրեալ պաշտօնի եկեղեցինե-
րս և ժառանգիլ օտարութեան մէջ այսպէս դանդաղութեան-
ներով գոյացած և մինչեւ հոս հասած այս համեստ բոլո
խոստումնալի ձեռնարկը:

Կը յուսամ և խոստանամ:

Մաղթելով ի համբոյրս Ձերդ Ամենայնիւն. Ս. Աթոռին
եմ յուսացումս պատանիդ

Տօքթ. Ա. Ս. ՊԱՐՈՆԻԿԵԱՆ
Հիւպոթ Տեօրչէն Գերմանօհայ Հասչէն.
Աստիճանաւորեան

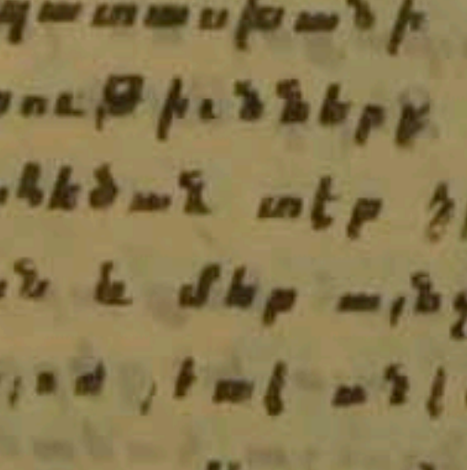

Երբ այս քարոզած սրտերն իսկ կեղեքելով նամա-
կը ալ անհետանայ Ամէն և մեր կեանք կարուի կերպով մեծցող
վախճան պատասխանի արժանանայ. ալ դարերուն մեր ամէն
յարաբերութիւններ Թարգման Սրբոցդանէն հետ. պէս մեր
պէս մեհանձան առէք չինչեն ամբողջ վանքին մէջ, և ալեպով
խզուելեն և մեր ալեփ սիրելի Տատերը Ս. Աթոռին հետ: Ու
անոնք յուսամ իսկ անոնց մեղ ալ կարդան պատասխանատուն

Սա վարչութիւնս իրերու այս կացութեան մէջ
ըրաւ միայն անոնք և գոցեց ձեռքս, ու լծուեց ալ ար-
դարեւ աչքառաջիդ:

Այժմ մեծ վիայց Թարգման Ս.ր պատասխանատու կը
բռնեցի այս վիճակաց համար եւ դնելով մեր արդար դատը Ձերդ
Վեհափառութեանց առջեւ Ձեր եւ հայրութեանց արդար վրճռին
կ'սպասեցի խաղաղ սրտով, Վեհափառ Տէր:

ՎԵՐԱԿ ՋՄՄԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱԼՈՒԾՄԱՆ ՎԵՐՋՒՆ ԾՐԱԳԱՆԸ

1931-1933

«Երբեմն ճեմարանի երդուածը անգամ հայ իրաւաբանական ուսումնարան տեւ ատենը կորսընդէն և պատմական անքաւուելի էլ մը մնայ ձգելու ներքին կրօնական պրոպաճանտքեան մէջ։

Նոր ցուցակին մէջ տակաւին ոչ մէկ նշան կայ այն ուղղութեան որ ձգտի։

Վարչութիւնս ստիպուած տեսնելով որ ներկայ ուսումնական կարգերով ոչ միայն ազգին ներկայ պէտքերը չեն գոհացուիր, այլ եւ ապագայ զարգացման համար ալ անբաւական կը մնայ, ուղղակի հրաւիրած էր ուսումնական ժողովին անդամները, որ ուսումնական կարգերուն մէջ ընելիք փոփոխութիւնները ներկայացնեն։ Ժողովը ընտրեց յանձնաժողով մը որ ուսումնական կարգերուն մէջ ընելիք փոփոխութիւնները ներկայացնէ։ Յանձնաժողովը ընտրեց Ա. Նահապետեանը, Ա. Տէր-Գրիգորեանը, Ա. Տէր-Յովհաննիսեանը, Ա. Տէր-Մովսիսեանը, Ա. Տէր-Մկրտչեանը, Ա. Տէր-Ներսիսեանը, Ա. Տէր-Պետրոսեանը, Ա. Տէր-Սահակեանը, Ա. Տէր-Վարդանեանը, Ա. Տէր-Վարդանեանը, Ա. Տէր-Վարդան

զայդ անգամող վճռաբեցի կրկին ևս գրպաներս, յուսալով որ առնաք յեզու մը պիտի գտնէին մեր անհասկնալի պաշտօնակից շրջանակներէ հետ գործունեութիւն և ի Ս. Երուսաղէմ։

Մեր Ա. նախագահը պարտեց ժիսն Յունաստանի գաղութը, ժինչ Գ. Քիպարեան անցաւ Եգիպտոս, Երուսաղէմ եւ Սուրիոյ Աբգիւնքը այս եղաւ.

Ա. Գէ՞ք էր չարունակել գործը առ այժմ ժիսն հայ Առաքելական Եկեղեցիին քովհանուր գահանայներ տրամադրելով և կարելի եղածին չափով գպրոցներին օգնել։

Բ. Հայ բարբը կղերականութիւնը վերապահ դիրքին անցաւ և գիտցի դերում Ձեռլով. Խոստացան անուղղակի գործակցիլ ժիսն, օգտագործութիւն ժեր խզուած յարաբերութեանց։

Ասգին յոյզուեց ժեզ համար կամաց կամաց Գերմանն յուզուած մարքերը խաղաղեցնելու և շատ անձնական բայց յուսալիօրէն վերլուծ՛ը սկսիլ Նիւքատան և քարոզական կրկնակի տեսակէտով։

Մեր Գերմանն հակառակորդները քիչ պահ ժը լռեցին, սակայն անոնք աւելի պատրաստուած կուգէին յղեցնել ժամու համրուած ժը որ չուշացաւ և որին ալ ժեզ քարձրացաւ անվնաս, Հայ ժամուլը պահիկ ժը ժեզ հանգիստ ձգեց. կրկին վերսկսելու համար։

Մինչ այս աստիճանական վերլուծի չրջանը կը վերջակէր, անգին ես ոչ ժի պատահաբերն չէի ուզեր փախցնել, զգլ խաւրը խօսիլս, ճեժարանի էրատանութուժը հետապնդելու։

Ես էրաւ ալ ներկայացաւ յուսալի գազարիկ աւրը ժը, հետապիրներ աւետեցին կաթոլիկոսական քետրուքեան քաւարանը, ես որավհետեւ չէի սպասեր ալ անձամբ որպէս պատգամաւոր ունէ գաղութի ժը էջմիածին ժեկնելու կարելի եղածը, ուրիշ մը պատուիր ձգելով

հք լիապօրէնք Մխուքխեան ներկայացնելու վհհափաթն և Հ. Գ. Ասիւրպին. Սիրասնամք ասիթ հասաւ էջմիածին երբ արդէն քնատուքիւնը վերջացած էր։ Մենք չ՚ա՛ս ասոր զգացինք երբ վերջէն խոսացանք որ ան ցաւոքով մհկնած էր, վարչապետ բարեկամներիս հետ եղած և մեզ չէր ուզեցած, և քէ ան ամբաներ շարունակ էջմիածին մնաց մինչև ասացաւ Սպիտակասուքեան ասոիճանը և գահիրե վերադարձաւ ասիոն ասանց մեզ ալցելու. լաւ և մեր կրկնակի ճամպրուկներէն լեռ էր որ շատ ուշ կը գրեր մեզ անձնական նամակով մը որով կը յայտնէր վհհ. Հայրապետին այս կամ այն կոչնականը կամ անպաշտօն խորհուրդը մեզի։ Այս բանը չ՚ա՛ս գէշ ազդեց վարչութեանս, մինչ ան ի՛սպասէր որ երբ մեկը մեր դրամով և մեզմէ լիազօրուած անգ մը կ՚երթայ, պէտք էր որ իր պարտականութիւնը պաշտօնապէս կատարէր, և մեզ գոհացներ։ Մինչ քանի գուրս եկաւ որ Տ. Մ. Սխ-բուհեանը իր անձնական նպատակը կը հետապնդէր. այն էր ա-ռիթէն օգտուիլ, որպէս կաթոլիկոսին. Պատգամաւոր երթալ էջմիածին Սպիտակասուքեան և ճամբու ծախքն ալ Գերմանիոյ մէջ առատաձեռն խնդիր մը կար անկէ կորզելու։

Մխիթարեան կը յիշէ ալ հոս որ երբ ես Գերմանիոյ քաղաքներէն պատճառներով ու կը քաշուէի մամլոյ ուրեք, փնտռելու նոր կառոյց մը, գրեցի Սիրասնեան Ս.ին խնդրելով որպէս բարեկամիս, որ չատ երախտապարտ էր ինձ և հետզհետէ մը միշտ իմ ձգտումներուս, որ հրատիրէ զին իր քով ու միասին նոր ուղի մը, ներածէ մը սահմանելու իւր ծրագրաքուեամբ, սակայն չատ կտրուկ ու յստակութիւն վերջակով մեր «գաղքատան և անհատուի պարտականութիւնը»... Ահա և մի այլ տրուեցաւ իւր իրատանութիւն, որպէս գաւն մերձցուի—։

ԳԵՐՄԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻՆԵ ՎԵՐՋԻՆ ԾՐԱԳՐՈՒԱԾՔԸ

Մինչ այդ գերմանիոյ մեր լաւ հաղատակիրներքը սկսան աւելի լուրջօրէն ժառանգութիւն և միանալով հոգևոր-ուած հարուած մը իջեցնել մեր արդէն չատ հալածուած սակայն հայ ազգին նժան մեռնիլ չի գիտցող և միշտ այլ վերածնուող Մխուքեանան։

1932ի աշնան էր որ մինչ ես ճեմասրին իմ բանա-խօսութեանց բեզուն չրջանը վերսկսած, չրջաններըը եւլած էի, ևր բատարակը ազդեց 64 էջնոց գրգոյց մը, «մխիչեու ե՞րբ» անունով Գերմանի Լեփսիսուի լոյսերդ Ցլուշմանի գրչէն, ուր ամէն էջի վը-րայ. այդպիսի պայքարի համար յատուկ գերման հեգատատ ոճով մը գատաղիսի էր որ քանի մը անգամ կը խոչուէր։ Մենք պահ մը չէինք քիև, վասնզի չէինք սպատր որ ինքզինքին «Բրիսատոնիսայ և հայու բարեկամ» ըլլալով այդ չրջանակը ամէն էջի ոչոյ քանի մը անուանք քիսելով, ատոր նաև, ըսի հայու մը

ակսած գործը, իր սիրած եկեղեցին վերափոխդնման համար, պահպանել իջևանելու Սախայն և այնպես շատով վերադառնալ Ինդիանա և այս գաղն իրափոխութեան առջև. քանի դիտելով որ մեր հակառակորդները իրենց վերջին քաշվելն էր որ կը պատրաստվէին և վառոդին սպառած ալ մեզ հանգիստ պիտի ձգէին:

Վարչութիւնս յանձնեց իւր նստանդուն նախագահին որ նոր վերադարձը էր Արեւելքէն և շո՛ա սպեւորուած էր հայ ազարակէն, անմիջապէս հրաւիրեց զինդհատել բոնաւորութիւններս և վերադառնալ ու լսուիլ լուրջ աշխատանքեան և Ա. Նախագահին հետ քաղաքավարի պատասխանել վերջալուսել արտասուց գրգիռն, որի սիրազան խոհ սահմանեան ոգին կը ժառանգէր, «Մինչեւ ե՞րբ այս օտարականք մեր ծոցին մէջ մեր դրամներով մեզ պիտի սրգիլ գործել այնպես ինչպես մենք կուզենք, յայտնաբերելով:

Եկեք այս չարաւնակ, նախագահս ու ես գլուխ գլխի տուած մեր 14 տարուայ հին փառաքուզքերը և սրբութեանները ու վերադարձ, ու լսուիլ լուրջ աշխատանքեան և Ա. Նախագահին հետ քաղաքավարի պատասխանել վերջալուսել արտասուց գրգիռն, որի սիրազան խոհ սահմանեան ոգին կը ժառանգէր, «Մինչեւ ե՞րբ այս օտարականք մեր ծոցին մէջ մեր դրամներով մեզ պիտի սրգիլ գործել այնպես ինչպես մենք կուզենք, յայտնաբերելով:

Եկեք այս չարաւնակ, նախագահս ու ես գլուխ գլխի տուած մեր 14 տարուայ հին փառաքուզքերը և սրբութեանները ու վերադարձ, ու լսուիլ լուրջ աշխատանքեան և Ա. Նախագահին հետ քաղաքավարի պատասխանել վերջալուսել արտասուց գրգիռն, որի սիրազան խոհ սահմանեան ոգին կը ժառանգէր, «Մինչեւ ե՞րբ այս օտարականք մեր ծոցին մէջ մեր դրամներով մեզ պիտի սրգիլ գործել այնպես ինչպես մենք կուզենք, յայտնաբերելով:

Եկեք այս չարաւնակ, նախագահս ու ես գլուխ գլխի տուած մեր 14 տարուայ հին փառաքուզքերը և սրբութեանները ու վերադարձ, ու լսուիլ լուրջ աշխատանքեան և Ա. Նախագահին հետ քաղաքավարի պատասխանել վերջալուսել արտասուց գրգիռն, որի սիրազան խոհ սահմանեան ոգին կը ժառանգէր, «Մինչեւ ե՞րբ այս օտարականք մեր ծոցին մէջ մեր դրամներով մեզ պիտի սրգիլ գործել այնպես ինչպես մենք կուզենք, յայտնաբերելով:

Եկեք այս չարաւնակ, նախագահս ու ես գլուխ գլխի տուած մեր 14 տարուայ հին փառաքուզքերը և սրբութեանները ու վերադարձ, ու լսուիլ լուրջ աշխատանքեան և Ա. Նախագահին հետ քաղաքավարի պատասխանել վերջալուսել արտասուց գրգիռն, որի սիրազան խոհ սահմանեան ոգին կը ժառանգէր, «Մինչեւ ե՞րբ այս օտարականք մեր ծոցին մէջ մեր դրամներով մեզ պիտի սրգիլ գործել այնպես ինչպես մենք կուզենք, յայտնաբերելով:

Եկեք այս չարաւնակ, նախագահս ու ես գլուխ գլխի տուած մեր 14 տարուայ հին փառաքուզքերը և սրբութեանները ու վերադարձ, ու լսուիլ լուրջ աշխատանքեան և Ա. Նախագահին հետ քաղաքավարի պատասխանել վերջալուսել արտասուց գրգիռն, որի սիրազան խոհ սահմանեան ոգին կը ժառանգէր, «Մինչեւ ե՞րբ այս օտարականք մեր ծոցին մէջ մեր դրամներով մեզ պիտի սրգիլ գործել այնպես ինչպես մենք կուզենք, յայտնաբերելով:

"ԱԼ ԲԱՒ Է,, ԳՐՋԷՆ

96 ԷՋ, ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1933 ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ

Այս «Ալ Բաւ է» գրքէս հրբ կը բերեմ քանի մը կարեւոր մէջերուն, ուզեմ սիրայն սա նպատակը պարզելու հանրութեան նախ այսպէս կոչուած մեր եղած հակառակու-

Ինչպես տեսանք, նախադասությունը և նախադասութ-
յուն տարբերելու համար մեզ հարկավոր է փաստարկ-
ներ գտնելու ունակություն, որով կարողանանք 14 տարի անդամ
և դիտակ համոզելու մեր ճշմարտության մեջ, եթե առժամապես չ'տիպա-
ւելի քաղաքական անհանգստությունների պատճառներով տակ
գաստիճան չբլանի մը հիմարելով գործս մեզնից գնահատելու։

Դիտենք հոմանիշ «Ացոցք» և «Մեցք» բառերով
պիտի ջնեմ կարգ մը հոմանիշ տողեր կարելի եղածին,
ձգելով ապագային որ օր մը հետազոտողներ քարտուղարական աշխատանքով
ծը,ալ բա՛ւ է։ գիրքս։

Ուրեմն «Ացոցք» կը նշանակէ հետախուզական
բնաձ գէտ հրատարակած «Մթնշու ե՞րբ գրքի տրամաբանութիւն-
ներըը, իսկ «Մեցք» կը նշանակէ մեր «Ալ բաւ է» գրքին մէջ տե-
ղուած պատասխաններըը։

Հոս լոկ քանի մը նմուշներըը «Ացոցք» և «Մեհեք»
գէտ գիտուր դնելով յանուն արդարութեան և ճշմարտութեան,
ձգելով որ Դուք վճռեք,-գուցէ ձեր վերջնական կարծիքը «ա
ցոցց եւ մեր մասին։ Ացոցք որ մեզ նախատելու քաջին տակ հա-
մոզումն ունի և օգտուելու լուծելէն,մենք որ խոչընդոտներ մեր-
ումներէն և գոհացնենք մեր ամէն բնչը, առանց գոյզն վարձա
րութեան։ Ացոցք եւ մեցք։

"Ե՞նոնք --- եւ Մե՞նք,
«Մինշեւ ե՛րբ» ..եւ «Ալ բաւ է»

Անոնք, երբոնց Մինչեւ ե՞րբ գրքով մեր վրայ յարձակեցան,
Մենք,մեր Ալ բաւ է գրքով գոնէ ապահովելու հարիւրհրուեցանք։
Անոնք,հայհոյանքներուն ծաղրանքներուն յուզելու ձախողեցին,
Մենք իմ ացնցոցիս գլուխով պատասխանել ախորժեցանք։
Անոնք, երբոնց ցնցոտիներէն մէջ դիւրաւ հաւատացներ գտան,
Մենք,մեր չոխչոխկփաստրով մեր գրքերնիս պահել։
Անոնց աւտոերաւն հայերը չատ չուտով հաւատացին,
Մեր բերած փաստերը ընդունելու անտեսանելին։
Անոնց գրքէն հայ ժողովը մէջերնին գրով ոլորեցաւ,
Մեր պատցացոցակացցերը մեր ժողովը անտեսեց։
Անոնց յայնօրէն օժանդակեցին մեր գիրքին հայերը...
Մենք մեր կուսակցաց ժողովին պատչառքին արժանացանք։
Անոնց անհիմն աւտոերը հայերս անվերապահ ընդունեցին,
Մեր բերած ճշմարտութիւնները անհասկնալի ձգեցին։
Անոնց, երեսփոխաններէն յարգուեցան և մերոյնից խնդրիւեցան,
Մենք, մերիններէն խաչուեցանք և օտարներէն լքուեցանք։
Անոնց ըսածներըը մեզմէ որպէս պատգամներ ընդունեցան,
Մեր բերած բոլոր փաստեր անհասկնալի ձրուեցան։
Անոնց ոչնչութիւններուն մենք յաճախ ասուածացուցինք,
Մեր մէջէն ծնած արժէքները մենք ոլորելով չէզոքացուցինք։
Անոնց ոտ իրաւ 1 օրուան սօխին հայուն մեծ բարերարն է ըսին,

Մեքենեն՝ խաչագող մրճ է, մեծ մասը դուն կեռար բոլեն...։
Անոնք նուիրած 1 ասլաթը 10 քերթուած չէր քաղաքականութենէն,
Մէր Չէքերու գուժարձները սուս ու բուսով գրպանուեցան։

Անոնց համար մեր մասալը միշտ սրամտութիւն պահեցին,
Մեր հերքումները յաճախ ծալճխակ վճարումով չէ տպեր՝ ը։

Անոնք Մեռելներուն խունկ ծխելովյարգահոս-թղուններ քաշեցին։
Մեր կենդանի գոլոշ գաւակը մեր ձեռքերով սմլացուցին։

Անոնք օտար էին մեզմէ մեծամտութեան ու հասկցուելնուն.
Մենք հա, էինք ճայուճ բերնով ու գոչով կոլոնտերը...։

ԱՆՈՆՔ...ՄԵՆՔ...

Անոնք հրատարակեցին...Միջեւ ե՛րբ 64 էջնոց գիրքը։
Մենք պատասխանեցինք ալ Բա՛ւ է 96 էջնոց գրքով։

Անոնք յոլթական մեր վրայ.
Մենք պաչապանեցինք մեր իրպզինքներս...։
Անոնք գեղեցիկ խաւնաձին արիւնոտները...

Մենք հալ ազնիւ և բուռն արիւնները.
Աճառ եւ մեծ դեմ դիմաց, ահա՝ իրականութիւնը։
Այժմ Քաղ խօսին այս երկու գրքերը իրենց փաստերով։

ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԲ... ԱԼ ԲԱՒ Է

Միջեւ ե՛րբ ը լոյս տեսաւ 1932ի Նոյեմբերին, ի Բոքատաւ
Ալ Բա՛ւ է՝ն լոյս տեսաւ 1933 Փետրուարին, ի Տրէզտ։

Աճառ իրեն 64 էջ ամբաստանագիրքը մատուցին
գեղեցան հատատագիր ազնիւ հատերակուքեան, գրելով անոր
չրջաբերական մը ամենափայլուն և նշանաւոր անուններով պար-
զարուած, ցուցնելով բոլորին քէ ահա մեզ հետ հաստիքա են և
այս նշանաւոր բրօֆէսէօրները, որոնց ստորագրութիւնը կար ա-
կը ծանչէր այն գրքոյկով։

Ձեր Մկրտիչ Քահանայ Մրճառեան, իւր երեցուհոյն եւ
կնիկոհոր Տօքթ. Գառոնիկեանցին հետ, գկնի իւր ան-
ցիկ Ս. Գաստարագին։ Աբեղ Օգոստոս 1930

Մեկ հատուածքին մեր պրոֆեսորները մեզ ոչ միշտ բավարար բրօֆեսիօնիզմը կու տան նկատի առնելով ամբաստանեալին անձնական հպատակները ու խոնդ հարցնելու խոնդ առաջադրած էին անոնք իսկ իշատոյ ապատա պատասխանները։ Բրօֆեսօր Սիմոնեան Շուլցէ իր գրէ մեզ առ 10 Յունվ. 1938 «Ես վերջին երեք ամիսներն Ամերիկա, իր գրեթէ ոեղ չեմ դադրած, ուշեալ ամբաստանեալներէն մէկուն հետ անձնական կապ մը ունենալէ։ Ես ոչ մէկ ծանօթութիւն ունիմ անոր մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի նկատմամբ ինձ կարծես թէ պէտք չէ»։

Բրօֆեսօր Յարտրիքսոն իր գրէ մեզ 7 Յնվ. 1933ին «Իր յատնեմ Ձեզ որ ես անձամբ ոչ մի կերպով չեմ ծանօթացած այդ խնդրոյն ուղ։ Ես միայն պատահաբար լսած եմ անոնց հրատարակութիւնները։ Ես ոչ մի գաղափար չունիմ անոնց հրատարակութեանց արժանիքներուն մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև ես Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի վերջին հրատարակութեանց վրայ չեմ դարձուցած։ Ես չեմ կարդացած անոնց գրքերը։ Ես ոչ մի գաղափար ունիմ անոնց մասին»։

Բրօֆեսօր Ֆ. Ա. Ֆ. Ֆարրար իր գրէ մեզ 30 Յունվ. 1933ին «Ես չեմ կարդացած Էվփրոսեանի գրքերը, ուստի չեմ կրնար ոչ մի կարծիք յայտնել անոնց մասին»։

Բրօֆեսօր Ֆ. Ա. Ֆ. Ֆարրար իր գրէ մեզ 7 Յնվ. 1933ին «Ես չեմ կարդացած Էվփրոսեանի գրքերը, ուստի չեմ կրնար ոչ մի կարծիք յայտնել անոնց մասին»։

Բրօֆեսօր Ֆ. Ա. Ֆ. Ֆարրար իր գրէ մեզ 7 Յնվ. 1933ին «Ես չեմ կարդացած Էվփրոսեանի գրքերը, ուստի չեմ կրնար ոչ մի կարծիք յայտնել անոնց մասին»։

Մեկ հատուածքին մեր պրոֆեսորները մեզ ոչ միշտ բավարար բրօֆեսիօնիզմը կու տան նկատի առնելով ամբաստանեալին անձնական հպատակները ու խոնդ հարցնելու խոնդ առաջադրած էին անոնք իսկ իշատոյ ապատասխանները։ Բրօֆեսօր Սիմոնեան Շուլցէ իր գրէ մեզ առ 10 Յունվ. 1938 «Ես վերջին երեք ամիսներն Ամերիկա, իր գրեթէ ոեղ չեմ դադրած, ուշեալ ամբաստանեալներէն մէկուն հետ անձնական կապ մը ունենալէ։ Ես ոչ մէկ ծանօթութիւն ունիմ անոնց մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև ես Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի վերջին հրատարակութեանց վրայ չեմ դարձուցած։ Ես չեմ կարդացած անոնց գրքերը։ Ես ոչ մի գաղափար ունիմ անոնց մասին»։

Մեկ հատուածքին մեր պրոֆեսորները մեզ ոչ միշտ բավարար բրօֆեսիօնիզմը կու տան նկատի առնելով ամբաստանեալին անձնական հպատակները ու խոնդ հարցնելու խոնդ առաջադրած էին անոնք իսկ իշատոյ ապատասխանները։ Բրօֆեսօր Սիմոնեան Շուլցէ իր գրէ մեզ առ 10 Յունվ. 1938 «Ես վերջին երեք ամիսներն Ամերիկա, իր գրեթէ ոեղ չեմ դադրած, ուշեալ ամբաստանեալներէն մէկուն հետ անձնական կապ մը ունենալէ։ Ես ոչ մէկ ծանօթութիւն ունիմ անոնց մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև ես Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի վերջին հրատարակութեանց վրայ չեմ դարձուցած։ Ես չեմ կարդացած անոնց գրքերը։ Ես ոչ մի գաղափար ունիմ անոնց մասին»։

Ասոնք այս ամբաստանեալին դէմ պատերազմ հանած մարդիկ են, որոնք ոչ միայն գիտական բնագաւառին մէջ, այլ նաև ամերիկեան հասարակական կեանքին մէջ ալ ամէն կերպով կը ջանան զայն ոչնչացնել։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։

Մեկ հատուածքին մեր պրոֆեսորները մեզ ոչ միշտ բավարար բրօֆեսիօնիզմը կու տան նկատի առնելով ամբաստանեալին անձնական հպատակները ու խոնդ հարցնելու խոնդ առաջադրած էին անոնք իսկ իշատոյ ապատասխանները։ Բրօֆեսօր Սիմոնեան Շուլցէ իր գրէ մեզ առ 10 Յունվ. 1938 «Ես վերջին երեք ամիսներն Ամերիկա, իր գրեթէ ոեղ չեմ դադրած, ուշեալ ամբաստանեալներէն մէկուն հետ անձնական կապ մը ունենալէ։ Ես ոչ մէկ ծանօթութիւն ունիմ անոնց մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև ես Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի վերջին հրատարակութեանց վրայ չեմ դարձուցած։ Ես չեմ կարդացած անոնց գրքերը։ Ես ոչ մի գաղափար ունիմ անոնց մասին»։

Ասոնք այս ամբաստանեալին դէմ պատերազմ հանած մարդիկ են, որոնք ոչ միայն գիտական բնագաւառին մէջ, այլ նաև ամերիկեան հասարակական կեանքին մէջ ալ ամէն կերպով կը ջանան զայն ոչնչացնել։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։

Ասոնք այս ամբաստանեալին դէմ պատերազմ հանած մարդիկ են, որոնք ոչ միայն գիտական բնագաւառին մէջ, այլ նաև ամերիկեան հասարակական կեանքին մէջ ալ ամէն կերպով կը ջանան զայն ոչնչացնել։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։

Մեկ հատուածքին մեր պրոֆեսորները մեզ ոչ միշտ բավարար բրօֆեսիօնիզմը կու տան նկատի առնելով ամբաստանեալին անձնական հպատակները ու խոնդ հարցնելու խոնդ առաջադրած էին անոնք իսկ իշատոյ ապատասխանները։ Բրօֆեսօր Սիմոնեան Շուլցէ իր գրէ մեզ առ 10 Յունվ. 1938 «Ես վերջին երեք ամիսներն Ամերիկա, իր գրեթէ ոեղ չեմ դադրած, ուշեալ ամբաստանեալներէն մէկուն հետ անձնական կապ մը ունենալէ։ Ես ոչ մէկ ծանօթութիւն ունիմ անոնց մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև ես Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի վերջին հրատարակութեանց վրայ չեմ դարձուցած։ Ես չեմ կարդացած անոնց գրքերը։ Ես ոչ մի գաղափար ունիմ անոնց մասին»։

Ասոնք այս ամբաստանեալին դէմ պատերազմ հանած մարդիկ են, որոնք ոչ միայն գիտական բնագաւառին մէջ, այլ նաև ամերիկեան հասարակական կեանքին մէջ ալ ամէն կերպով կը ջանան զայն ոչնչացնել։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։

Մեկ հատուածքին մեր պրոֆեսորները մեզ ոչ միշտ բավարար բրօֆեսիօնիզմը կու տան նկատի առնելով ամբաստանեալին անձնական հպատակները ու խոնդ հարցնելու խոնդ առաջադրած էին անոնք իսկ իշատոյ ապատասխանները։ Բրօֆեսօր Սիմոնեան Շուլցէ իր գրէ մեզ առ 10 Յունվ. 1938 «Ես վերջին երեք ամիսներն Ամերիկա, իր գրեթէ ոեղ չեմ դադրած, ուշեալ ամբաստանեալներէն մէկուն հետ անձնական կապ մը ունենալէ։ Ես ոչ մէկ ծանօթութիւն ունիմ անոնց մասին»։

Բրօֆ. Գէրհարտ իր գրէ մեզ, 25 Յունուար 1933ին, «Իմ պատասխանս Ձեզի չատ կարճ է, որովհետև ես Ձեզի միայն այս կրնամ ըսել որ Ձեր ուշադրութիւնը Էվփրոսեանի վերջին հրատարակութեանց վրայ չեմ դարձուցած։ Ես չեմ կարդացած անոնց գրքերը։ Ես ոչ մի գաղափար ունիմ անոնց մասին»։

Ասոնք այս ամբաստանեալին դէմ պատերազմ հանած մարդիկ են, որոնք ոչ միայն գիտական բնագաւառին մէջ, այլ նաև ամերիկեան հասարակական կեանքին մէջ ալ ամէն կերպով կը ջանան զայն ոչնչացնել։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն։ Ասոնք ամէնքն ալ ամերիկեան ամենաբարձր կրթութիւն ստացած մարդիկ են, որոնք ամերիկեան ամենաբարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ կը դասաւանդեն

պէս ձգելով հետանալ Գերմանիայէն եւեան հաղարաւորներու, ուր ես 2ի տարի աքսոր ձգած, մեծ գործի մը լծուած էի։

Աճուճէ, յիշեցին իրենց փեզուտա ապրատաներուն մէջ թէ ես Գերմեան պատերազմէն առջեւ Ս.Ղ., եւն. ցուցնելու թէ ահա մարդ մը որ հոն ալ քնկած է։

Մեճէատեղնատ ձեռն մեր փոստաթղթերուն հասցեագրին զոր, մեր հակառակորդներէն կը պարէինք նոյն իսկ Գերմեան տանտիրուհիէն եւ տեւին թուով եւ թուականով փոստերը որով մեզի 3 տեսակներէն մինչ Բալեա կերթինք պետական ապահովագրեալ ձրի տեսակը ապատրե արձակուած էինք եւ ուր մեր հաշիւներէ էինք եւ պատերազմէն առեղծ ալ յիշէին մեզ եւ ապահովագրեալ էր, տեղէնճէ կը յիշէին մեզ եւ դատ քաշուիլը որպէս տեղեկատուական վիճակ մը, ու լսելեան ֆոնցնէին անպարտութեան իրականութեներէն...։ Տես ամբ Բա՛ւ է» էջ 4—ծ։

Աճուճէ անդուրեօրէն չահագործել ուզեցին ստեղծուած քաղաքական ժամանակները, որ Հիթլէրեան չարժումը ապգանական հոգիի վերապարքնութեամբ կը քշզերքատներէր մեզ Գերմանիան, դնելով գրքի առաջին էջէն ակսած սա հոգին եւ սա իմաստով բառերը թեամինչեւ ե՞րբ տալս արեւելքի օտարականը պիտի անհանգստացնէ մեզ, հասաքե մեր դրամը եւ պայքարի մեր Գերմանի ներքին կազմակերպութեան գէմ ... եւ իրենց պայրոյթի դառնութիւնը, այո՛, ամբողջ սասանողական հոգիին մարգը, պարպուած ալդ 64 էջերի մէջ, ու գրեթէ կէսէն աւելի եւ երեսին ամբողջ էջեր, իրարու հետեւէ ստորագծած էին, ցուցնելու ու ընդերքոգին իրենց ամբաստանութեան կարեւորութիւնը որպէս թէ ստորագծումով գրուածը աւելի կարեւոր կը գտանայ։

Մեճէ մեր ձեռն ձգ, առով բառապաներնին ալս հակաքրիստոնէական հոգին, վեր հանելով այդ գրուելի պայքարի մէջ ներքինը մեր մեզի գրկուած այնչափ գրութիւններէն մէկը, ու Գերմեան քահանայ մը իր ամենափնու բառերով դժոգը կիջներ մեր հակառակորդներու այդ կեղտաոտ արարքը, բնդերկով մեզմէ որ իր այդ ընդարձակ նամակը հրապարակեմ որպէս «ձայն մը» Գերմեան ազնիւ եւ մարդուր հոգիներին։ Տես ամբ Բաւ է» էջ ծ—11 ուր կայ հրապարակուած այս նամակը։

Աճուճէ քերին իրենց օգ էջերուն մեր ամբաստանութիւնը քէ մեզ այս 1. տարիներու մէջ ոչինչ ըրած եւ մեր հակառակորդներ հետապնդելով ժողովրդը պրապգուցած

Մեճէ փոստերին տակը ան սկիզբէն մինչեւ այս օր մեզ մխիթարող նպաստը հալածել եւ վերածնունդն ու բարեկարգութիւնը Հայ Աւետարանական Սուրբ Եկեղեցւոյ իրմով եւ իր մեջեճ, և հաստատին պատ մեր 14 տարուան պարծանէութեամբ և հրատարակութիւններէն քէ մեզ մէջ այս նպատակին կը ծառայէինք, երբ մեզ.

1.— Անընդհատ մեր բարի հրատարակութեան մէջ

կը խոբոպանէին ճոգիները տուարդութիւնը օտար ժխտօճնեբու կոպէ։

2.— Մեր կառավարութենեն վերադարձած ծրագրի Բ. յօդուածը, որով մեր նպաստը կը բնորոշէր և հայ եկեղեցին վերազարթնելու կը ձգտէր, մեզ ալ հետաքրքրած էր։

3.— Մեր պաշտօնաթերթը, ընդ Հայաստանեայ Ա. թիւ. էջ 4. 1919էն սկսած մինչեւ վերջին թիւ 1933 մեզի բազմաթիւ յօդուածներով այդ ժխտականէն հալածել կ՚ուզէ։

4.— 1923ին իմ ճամբորդութենես ետք Հայաստանեայ առիթ առաւ մեզ հոն պաշտօնի կոչել նախկին վարդապետ Առաքելեանի տեղ Ս. Էջմիածին երթալու համար։ Առաքելեան եկեղեցիներուն մեր ուժասիրեն

1928ին երբ ես Պալքաններէն կը յետդարձէի, ուժեղ շարունակ քարոզներէ բոլոր հայ եկեղեցիներուն, հալածելով մինչեւ նոյն նպաստակը, այն է վերազարթնումն հայ եկեղեցիին։

Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի առջեւ Գէորգ Ե. Քոսեան Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի արձանին դիմաց։ 1930ին պատճառած կարգ մը դժուարութիւններ կը յաղթահարէր։ Ձախէն կիրակոս, Տեր Յովհ. Ս. Տէր Յարութիւնեան

6.—1930ին երբ ես կրկին Պալքաններէն, Եգիպտոսէն եկած և Սուրբ Յակոբեանց մնացի, բանեցնելու բոլոր միջոցներ հետ, կաթոլիկոսին և Պատրիարքական քանոց ներկայացուցի մեր ծրագիրները եւ նպատակը եւ առաջարկեցի, բոլորի անձնական համակրանքն ու օրհնանոց գիտակցանոց։

7.— 1930ին մեր հայ վարժարանը ուսուցիչ Մխիթարեանէ, քահանայութենեն հեռացնելէն ետք, վճռեցինք անոր կանոնաւոր ժողովքն որ ան չըլլէր Ծուենահայ կղզիներեն եւ քարոզէր հոն մեր խնդիրներին։

8.—հաւանութենեն ետքն ամբողջ բարձր կղերականութենեն, ի թիւս առեալ Ս. Էջմիածնայ, Պատրիարքութենեն, ի թիւս առեալ «Արիւնեան Ճեմարանը», ուր մեր հաստատութենը Գերմանիոյ մէջ «Արիւնեան Ճեմարանը», ուր մեր սաներեն սկսան երթալ Ամերիկեան Աստուածաբանական դասընթացքը, որի մասին մեր պաշտօնաթերթերեն ժխտական եւ կանոնաւոր հրատարակութիւնը կ՚երթայ։

9.—Հայ բարձր հոգեւորական ժը, Մոլլերեան Արքեպիսկոպոս անգամակցաւ եւ է դպ. կեդրոնական վարչութեան անդամ մեր Միութեան։

10.— Նմանապէս 3 ուրիշ հայ ժառանգաւորականները ևս պատկանին կեդր. վարչութեան ծոցին եւ իր հետապնդած նոյն նպատակները հայ հոգիով, մինչ մեր հակառակորդներէ վարչութեանց մէջ զարդ եւ մ՛չ մի հայ կրցած է քիքեն իսկ խոր քել։ Ահա՛ տարբերութիւնը։

11.— 1932ին ճամբորդեց մեր Ա. Նախագահը Գ. Քրիստոնեայն հետ գէպի Ամերիկա եւ հոն ա, նոյն նպատակը հայ ձեռքին առնելք, այն է միշտ հայ եկեղեցին հետ եւ անոր համար, մինչ միւս միսիոնները երբ անոնք ժողովուրդ հասկան, հայ կղերը իր առաքեալ պատգամաւորներով չրջապատուած, մեր եկեղեցւոյ հիմերը կը քանդեն ... ահա տարբերութիւնը։

12.— Հայ եկեղեցականութիւնը երբ Ծանօթատեսութիւնը ունի ժողովուրդին, ուր ձեռք կը զարնէին, ճանչցաւ մեզ, պաշտօնապէս յայտարարեց մեր Նախագահին, որ միայն մեր Միսիոնի վրայ վստահութիւն ունենան Հայաստանի Եկեղ1

Սակայն եւ այնպէս մեր հակառակորդները եւ այս ամէնը եւ դեռ աւելին գիտնալէ յետոյ կը յանգնէին ըսելու որ ձեռք նպատակին չենք ծառայած, այլ միշտ գանազան ուղղութեամբ շարժած ենք։

Ա6ոճ համաձայնեցան իմ հրատարակած գրքերէն գանազան նախադասութիւնք քննադատել չար մտքով մեկնել որ պէս ամբաստանութիւն ներկայացնել գոյն հանրութեան։

Մեճ հաստատեցինք որ այդ տեսակ նախադասութիւն գոյութիւն իսկ չուներ իմ հրատարակութեանց մէջ. իսկ երբ այդ չարաժիտօրէն մէջբերուած տողերը իր ամբողջութեամբ կարդացինք, այն ատեն քոլորովին այլ իմաստ գուրս կուգայ քանզ անոնք իմ բերնէս մէջ դնել փորձէին։ տես Ա1 Բաւ է,էջ 15—18։

Ա6ոճ համբաստանեն մեզ թէ մենք Գերմեան Միսիոնարական կարգն ու օրէնքները ոտնակոխած ենք եւ փոխանակ Գերմեան գրամով հայերուն բէջ Բողոքականութիւն տարածելու, ելեք հայ ազգայնական չուխիզ բանան իրենց չի սիրած ուղիէն գընթանանք։

Մեճ հաստատեցինք որ մեր ուղին ճիշտ էր, և. հետաքրքիր հարցին համաձայն, վասնզի մենք ոչ թէ Գերմեան Միսիոնին հետ Հայ Աւետարանական եկեղեցին ծառայել ուզած ենք։

Ա6ոճ դ'ամբաստանէին թէ մենք մեր Գերմեան Նախագահը յանախ կը փոխէինք, եւ այնպիսի ձեւով մը գրած էին, որպէս թէ սա մի վարիսաբեկ բան ըլլար։

Մեճ հաստատեցինք որ այդ եղեր է միշտ քսան մեր ծրագրին եւ տարեկան անդամատոմս ընդհանուր ժողովի որոշմամբ եւ թէ նոյնչափ տարիներու մէջ իրենք մեղմէ ուզի յանախ փոխելին իրենց նախագահները.... սակայն մենք այդչափ փոքրագի չենգանք եւ ո՛չ մի պիտակութիւն չգրինք. սակայն անոնք այս տեսակ դատարկաբանութեամբ իրենց ամբաստանագրքին 6ն էջերը մրոտեցին.... Տես Ա1 Բաւ է 20րդ էջը։

Ացոցէ առ ի չգոյէ զօրաւոր նխաքեբու ժբաստառնեցին զբա, քէ ես 24 տարի առաջ որպես աշխբք Արեւելքի ժը Գերմանիայ եկայ, ուսանելու համար իմ հայմեան ծագումս որպես ժը արար, ի՞նչ ժաքի ապնուաւթիւն ...

Մեցի ժեր խոնարհ ծագումց որպես Հայաստանեայ Հայ արդէն իւ հրաւարակած գրքերու ժէջ յիշած էինք եւ սակայն ալսօրուան Գարոնիկեանը, որ ուսրատած է իրենց համալսարանական եւ բարձր ուսմանց քանի ժը գասընքացքներէ ետք ընարելի է, ու բերին զբա պատժական փաստեր որ յաճախ իրենց շարքերուն ալսօր իսկ Հիթլերի նժան պատեր ցեղագրեր կան, ո բան ալլ արժէքները կը ներկայացնեն, ու առաջ իրենց ազգաստուքիւնը եւ անարժէքուքիւնը ցուցուցին։

Ացոցէ ազգաստանեցին ժեզ քէ ասէր որ գէրենք տարէ ներ շարաւնակ կը հալածէի .

Մեցէ փաստաքուղքերով եւ քաւականներով հաստատեցինք որ առաջին հալածագներէ իրենք ետք, ժինչ ժեզ ժէկտ պաշտպանելու համար ստարէզ լլած էինք։ Ցետ այ էլ 22—23։

Ացոցէ ազգաստանեցին ժեզ քէ հաւաքուած գրաժներէ Գարոնիկեանի անուան կուգան ետք։

Մեցէ հաստատեցինք որ իրենք ալ իրենց հիտզեր Տւօրէնի անուան տակ կը հաւաքեն գրաժներէ՝ շարաւնակ եւ քէ պէտք կէնեն ժիւս քոլոր Գերժան Մխիթարեանները, այս իմքն ժէկ անձի անուան, ա տարբերաքեամբ ժիայն որ հոն պէտ անձը Գեր մաց ժէն է, իսկ հոս նոյն վստահաքիւնը հայ ժը կը վերլէ, եւ անոնք ա՛յս է որ չեն կրնար ժարել։ Տես անդր 24—25

Ացոցէ ուզեցին պիտի պահեր զահերուն քէ ես ժեր հալոցարդեր ատեն զրա հրատարակեցինք պատերազմէն անժիջապէս ետք, սակայն անոնք չափազանցուած եկատեցին։

Մեցէ հաստատեցինք որ ժեր քիւերը այլ ատեն հայ ժաժուլի տուածներէն էին, եւ քէ նոյն շրջանին իրենք ես նոյն քիւերը կը շահագործէին եւ քէ պէտ 15 տարի վերջ պատժաքիւերը կան պէտ եւ ուզի ճշդուած քիւերը հայ ժեծ եպեսներն ժաչելի են։ Մենք քերինք որպես վկայ ժեր վերլին պաշտօնաքերքերու ժէջ հայ գահերուն ճշդուած եւ վերլնական քիւերը։ Սակայն ատոնք պիտժած եւ չարտժիաօրէն ժեր 15 տարի առաջ հրատարակած էն ժէկ ալեայ քիւը (վասն զի իրենց հաշուին պէտս կուգար) կրցան պահել, իսկ ուզի վերջը, ասիէ քանի ժը տարի առաջ կը բատարկած ճիշտ քիւերին կանտեսուեր։ Տես անդր 26—29։

Ացոցէ ազգաստանեցին ժեզ քէ պէտ 14 տարուան ընթացքին ժենք չո՛ ե նպատակներու համար գրած հաւաքեցինք, եւ ատով կուգէին վարկարեկել ժեզ քէ փոփոխաժիա Մխիթարեան ժէն եկանք եւ ոչ տրոշ ու գէպատ նպատակ ժը հետապնդող։

Մեցէ ապացուցինք որ քէեւ հայ ծագումէն բազ-

ժապահանջ պետքերը եւ ցաւերը օրը օրին նկատի առնելով եւ անոնց մէյտ քան քսան հրեշտակ մօտ հանդերձ ժեղք մէյտ ալ մեր պէտքերը նպատակը, այն է հայ եկեղեցւոյ ներքին վերապատրաստումը, այլեւ չենք ձգած, ու քանիսներուն իրենց պատասխանները յղտարարութիւններէն առած հատատութիւնք որ իրենք էին որ պէտք նպատակ մը չունէին իրենց գոյութիւնը իբրեւ արդարացնելու, արդէն Մխիթարեան մը եւ մէյտ ալ հայուն գլուխը իրենց մտքին փոքրիկ ըրած եւ հաւաքածներէն մէյտ 10—20 ատ հարիւր նպատակներուն ծատակցութեան են։ Մենք փատերով հաւատացինք որ այդ գերմանը մեր պարկէ հակատարդ Մխիթարեանները պատերազմին հայուն համար հաւաքած գրամով բիւրեղ կարմիր մանիկին արամատրեցին եւ իրենք կոչերով «Օգնեցէք մեզ Մահմետականաց ատեստրաներչներ գրկելու ժողովուրդը մէջ սխալ կ'ատաջնորդէին։ Մենք էինք որ մէկտակ հանեցինք որ օրինակ լէփսիուսի Մխիթարը գատ իրենց կրատարութեան հաշուեկրչութեան, (տես Օրիէնթ քերքի 1926ի քիւ 5—6) 1925ին 147, 470 ժարք = 7,500 Անգլ. ոսկի հաւաքեցին հայուն համար եւ ատկէ մէյտ 33,569 ժարք տարին հայուն որ գտել է մօտ 1·500 ոսկի ուրիշ այլ տարին անոնք հայուն համար հաւաքատած գումարէն 6 000 անգ. ոսկի գերմանիսյ իրենք հաշտոյն գործածեցին եւ մէյտ 1,500 ոսկին մեզի յատկացուցին։ Ու այսպէս գրին ատանիկ տարիներ չարունակ ... Ահա ճիշդ իրականութիւնն, ատոր համար կը պայքարէին մեզ ...հետ։ (տես անգր էջ 30—32)

Ա6ոճf ժողով-ատանեցին պիս քէ ես իմ հայրէն պատ ատնական գրութեանց տակ անուն գնելէ յետոյ հաւելցնած եզեր «չ ոք հրաժարեցնոզ Տնօրէն». ցուցնելու համ ատելի գերմանացի խորհոզ ատրը ինձ դէմ կատպեցնելու ժամը։

Մեճf հաստատեցին որ ես իմ ատրագրութեան տակ, երբ պատշաճական հանդամանք կրէր այդ նամակը մէյտ կ'ատելցնէի «Հիմազոր Տնօրէն Գերմանո—հայ Հաւատարչական Ատաքելութեան» բառերը, որի ճիշտ քարգմանութիւնը կը ցուցնէ քէ ես վարչութենէս արտօնուած եմ յանուն իրեն արդէս Տնօրէն ատորագրելու այս գրութիւնը։ Պատշաճին հանդամանքը բերող պարզ խօսքերը անոնք պիտամբ սխալ մեկնելով էքարդ ատնելով 64 էջնոց ամբաստանագրի մը էջերը մրատեցին։ Ահա մի այլ իրականութիւն ցուցնելու անոնց եռանդութիւնը։ (Տես անգր էջ 35—37.)

Ճճոճf ամբաստանեցին մեզ քէ, մենք Հեփսիուսի Մխիթարը ատպատուած ենք, երբ ըստ ենք քէ ան այլ հայերու համար չ'աշխատիր, և քէ այս սուտ է ըզեր։

Մեճf փաստերով հաստատեցինք գայս քէ, իրաւ Հեփսիուսը այժմ արտադուտ քէ և հայերու համար գրամ կը հաւաքէ, սակայն իրականութեան մէջ Մահմետականաց մէջ կը գործէ, և երբիմն իրենց խոզ գործի պաշտին հրատարակութիւնները փաստագի վկայութիւնք։ (Տես անգր էջ 28։)

ԱՃառՃԷ ուզեցէք տվքատառանել մեզ քէ մենք մեր հաշիւները լաւ չենք բառնար, հաշիւներ չենք ներկայացներ ևլն. մեր դէմ տարեհատառանք արքնացնելու մաօք։

ՄեՃԷ տպաջուցինք որ մեր հաշիւները կառնուհատուր կերպով մեր պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած է և հատուածները քննուած ու վաւերացուած, և մինչեռդին տանեն հրատարակելու հաստատութիւնը որ.

1. Բոլորին տրամադրելի են մեր քննուած հաշիւները

2. Գործիկեան՝Մխուքեան հակառակ պնդումներներ տուած է իր անձնական և Մխուքեանը ետրդ չէ կրցած վերադարձնել (Տես ուսիլէ կէտը քննդնուր հաշուեհաշէնքը։)

3. Գործիքեան մինչև այս վերջի երեկոյ տարեհատուր մէջ Մխուքեանս իր պրպտնէն մօտ 50 000 Մարք = 2 500 Անգլ. ոսկի փոխ տուած է անտոկոս և ետ չէ առած։

4. Գործիկեանը և իր Տիկինը 14 տարի շարունակ տանց ամառնան Մխուքեան ծառայած են, պահելով իրենէ քեռ տանեկան հանգիստը, պատկերները, առարկայութիւն ու պատիւը, ինչպէս հասատատեցին գալս Գերմեան պատերազմներըը։

5. Գործիկեանը իւր անձնական տունը, կահ կարասիքը և քննանեկան սպասը ձրի արամադրած է 14 տարի Մխուքեան իւր տունը, «հատրտիա» ժամագրավարի վերածած, առանց ամենաչնչին նիւթական վարձատրութեան։

6. Գործիկեան այս 24 տարուան մէջ Գերմանիոյ մէջ քարոզած և հազարաւոր անձերու օրհնութեան պատճառ դարձած է առանց դրամի և ամենակարելի զոհողութեան պէս-պէսներ հակառակ գուժարքներըը Լէփսիուսի պաշտօնէից համար ծախսուած իրենց իսկ հրատարակած հաշուեհիշատէն առնելով ցուցնելու տարբերութիւնը Գործիկեանի ծառայութեան որ ձրի կընէ և իր դրպանէն վրայ կուտայ, մինչ անգին Լէփսիուսը ահագին գումարներ վար կը գնէ հայուն համար հանդգնահատնէն ու այժմ հիւանդանոցի հաշիւները կը քննադատէ։ ՄԻԱՑՆ ՄԷԿ ՕՐԻՆԱԿ, ՍտանկիեանՀ հաշիւները կը քննադատէ։ ՄԻԱՑՆ ՄԷԿ ՕՐԻՆԱԿ, Լէփսիուս 1926ին հայուն համար հատաքած գրամներէն (տես Օրէնք 1927 թիւ 2 էջ 32) Գերմանիոյ մէջ ըստ կարգ գործածեց (ըստ իրենց հրատարակած հաշուեհիշատակին)։

4,721	Մարք	գիտական բաժնին համար (ի°նչ է այս...)
7 000	»	հանգստեան թոշակ իր կնոջը համար,
32.000	»	պրոտեստանտին ծախսուց համար,
8,728	»	երկրորդական գրասենեակին համար
45,298	»	բանախօսութիւններու և պրօպագանդայի համար
4.557	»	ամսաթոշակներու յատկացում գրասենեակի պաշտօնեաներու
10,228	»	պրօպագանդայի բաժնին յատկացում (տօնեաններու

112 232 Մարք ընդհանուր գումարը որ կընէ մօտ 5.500 Անգլ. ոսկի

Ահա ապացոյց մերիացում մը որ իրականութիւն է։

(Տես անդր էջ 52—42)

Ացոցի ամբաստանեցին պիտի որպէս հակաբողոքական ըլլ, որ հայ հինգերորդ կառավարութեան բողոքականութիւնը բառացիօրէն եւ 20,000 բողոքական գիր. ժան բարեկամներու լարուածն ինչ պէտ և լքեն պիտ։

Մեցի անվախօրէն լսինք ճշմարտութիւնը քէ ժնեք ոչ թէ Բողոքականութիւնը իբր կրօնք կը հալածեն, այլ. Բողոքականներ չինելու պրուքիւնն է որ կը նպաւեն, երբ հայուն քշուառ վիճակը անոնք կը չահագործեն ու դրամ առով պանք ուր հինգերորդն կը հիւսացնեն, և դառնք առով նոյնիսկ աւելի մեծ հաստատուքիւն նոյն իսկ ամենամոռալ Բողոքականներու քով։ (տես անդր էջ 44—45)

Ացոցէ ջանացին մեր հրդեհիչ սանը որ բանաբեր. ուած էր մեզ գէշ հանել և անոր ստորագրութեամբ յօդուածներ առ թէ հայ և թէ Գերման քերթուժ, պիս վարկաբեկելու համար։

Մեցի մերկացուցինք և այդ սանը, որի յօդուած. ները գիրար կը հակասէին հայ քերթին մէջ պրածին ճիշտ հակառակն կը գրէր Գերման քերթուքեան և այդ կերպով Հիփոխուսի Միւնքեան պիտուքեամբ և ձեռամբ։ Օրինակ մը մեր հրձիգ սանը, Ծախը կը պ՛ե հայ քերթին մէջ. ի մէջ այլոց (տես ընդ Օր. 8 Յունուար 1932 թիւ 2527) Հիփոխուսի ԲօՖատամի հասցէն տակ պնելով, որպէս թէ ան Գերմաններուն ըսած կլլած այս հարերը դուք Բողոքական չէք կրնար ըննել, ինձ ձգէք, ան պանդք պիտի Բողոքականացնեմ ալն. մինչ նոյն անձը Գերման մամուլին մէջ կը հրատարակէր թէ Գարոնիկեան Աքէնքի հինգերորդ մէին մէջ քարոզած ատեն ըսաւ թէ ինչպէս կրնա ար Բողոքական եր, արժ Լուսաւորչական երբ, այնպէս ալ բոլոր Գերմանացիք պիտի Լուսաւորչական ընեմ և այդ կերպով Բողոքականութիւնը կործանեմ, ալն։ Ահա նմոյշ մը մեր հակառակորդաց գործելակերպին, որ հայ մամուլին մէջը այլ երես կը ցուցնէին իսկ Գերման մամուլին ճիշդ հակառակը։ Սակայն մենք ատոնք դէմ դիմաց պնելով դիմակազուրկ ընրինք և յայտնեցինք։ Ահա ճշմարտութիւնը, և իրականութիւնը թէ ինչու՞ հայ և Գերման մամուլը Գարոնիկեանը կը հալածէր։

Ացոցի ամբաստանեցին մեզ թէ մենք գաղանի հակառակներ պրած էինք վեհ. Հայրապետին, ուր խնդրած ըլլանք Բողոքականները ըլլ հալածել ալն։

Մեցի հաստատեցինք որ այդպիսի նամակ մը գոյութիւն իսկ չունէր և անոնք իր պրած մէկ նամակն Գահակ Գավազանի Ծայն Մետրոպոլիտին ազատագրելով վեհափառ Հայրապետին վերադրած էին և պատրուակութիւնն այլ իմաստով հանդերձ դիտաւորչարաբանած, որպէսզի Գերման Բողոքական իր բարեհաճներս վրայ բան բարեկամային։ Անոնք ամէն առաք, ամէն միջոցի խաբեպատրութիւն յանձն առին 64 էջնոց գիրք մը լեցնելով, լոկ ըլլս ապատելու համար, սակայն չէին ապատէր որ ժնեք մեր

ֆատատաքուզքներու դէպքով 96 էջերով պիտի հրատարակի իջևանությունը։ Այս էրատոնաբաքնեն։ (Տես ան դր էջ 47)

Ացոցի չարաչար պարծանքին էջմիածնայ այն չրջաբերականը (13 Նոյ. 1929) որ չարաժառաքեալներն Տ. Ծուսիկ Ջօհրապետ Ս.ին հոգեյայտ կաթոդիկոսը ուզեր Առաջնորդարանեն բիչ մը կրասեր քէ էջմիածին դեռ ժնդ արտօնած չէ Ճեմարան մը քահանայութեան ծառայողներուն համար, ինչ էջմիածին պիտի ունենայ Ճեմարան մը ուր ուսանողները պիտի ստանան ամէն տեսակ գիտութիւն, ինչպէս նաև ազգային լեզուներ։ Ասոնց ամէնուն համար ալ

Մեծ հաստատութիւնք որ քաւ մեր Թրապրի 5րդ յօդուածին ունի այնպիսի արտաղրութիւններ, որոնք կը գծեն իմ Տրամարանելու պարագաները և առով բաւական ըլլան։ Տես անդր էջ 55։

Ասոնք չանալին և մեր Հանրութեան ամենամեծ բարեկամները իրար խառնել, քանի որ պահպան նամակներ գրուած 10 մարի առաջ 1922ին, ու առով 1932 ին պիտ վարկել։

Մեծ հրատարակիչ չնորհիւ մեր հանճարով գիւանի արձանագրութիւնները ժէղ պահուած քաղաքարներին փաստերով հաս ևս ապացուցին իրականութիւնը և բերկացուցին զիրենք ջախջախիչ կերպով։ Տես անդր էջ 56—64

Ասոնք չի խպնեցան նոյնիսկ փարձելու հաստատել պաշտօնաթուղթերէն ժէղրերուածներ ընելով հանրային զիրենք վրդովել և մեզ դէմ լարել, հրատարակելով Բրատութեան ժէկ հոչակարի նամուսուժը իմ դէմս առ 21 Մարտ 1925, որով բոլոր հաստատարան պաշտօնատուներուն յուր կը տրուէր քե. Տօքթ. Պարոնիկեան այժմ գաղտ կանչուած է, պէտք է հակել անոր գործունէութեան վրայ և արգիլել երբ ան փորձէ չարուհակել։

Մեծ հաստատութիւնք պոյուքիւնն սուն նամակին 1925ին, սակայն դէմ դրինք և նոյն հօչակարի երկրորդ նամակ առ 26 Օգոստոս 1927, որով ան նոյն քաղաքականքամբ բոլոր գործ ժանրոյ պաշտօնէից կը նամուցաներ քե Տօքթ. Պարոնիկեան գործ մաև 3 քարձր գաստարաններէն ազատ արձակուած է և ատոր ինք իւր հրամանագիրը 1925ին յետս կը կոչէ։ Մեր հակառակորդները ասկէ լուր ունէին, սակայն անոնք այս վերջինը ծածկին, հրատարակեցին մերոյն առաջինը։ Ահա իրական պատկառի նկար։ Տես անդր էջ 72։

Եւ ահա այսպէս, 6ի մանրատառ էջէր լեցուցին մեր հակառակորդները, խորհելով մի անգամ ընդ միշտ մահացուհարուածը իջեցնել մեզի, սակայն չէին կարծեր ընաւ որ անմիջապէս իրենց դէմ պիտի գտնուէին նոյնչափ հազուագիւտ Մխուքիւն մը որ ի վիճակի պիտի ըլլար իրենց բոլոր փաստերը ջուր հանելու և իւր 96 էջնոց մանրատառ պրօշիւրով, որմէ 30,000 ձրիանակ ձրի ըրաւ մեր հանճարը ամբողջ Գերմանիոյ և մեր ամբառահմանի բարեկամաց. Երկրին մեր բարձրաքեան վրայ ճիշդ կերպով նայիլը. եթէ աւա՛ղ նոյն պահուն չի պայքեր Հիթլերեան յեղափոխութիւնը և անոր ալիքները պիտ ալ նպաստին հետ ոչպէս հասկացուի Ամերիկայի մը բանտ չատաջնորդէին և անկէ հաժար աքսորքան այն չէրջանին, ուր այժմ կամայ-ակամայ նոր նկաքի մը ապասելու առիթ կը գտնուի։

Մինչ Փետրուար 4 Մարտ 1933ի այդ յուպահովութեան ամբանալը կ'ապրէր ամէն Գերմանացիին մեծ « Ալ Բաւ է »

պրօտոկոլը կը հրատարակէինք և օր օրինակով փոստային կը յանձնէինք, Հարկու վերջին հատարները վերլսած 24 Մարտ 1933ի ուր թաթ պիշներ 3 հիւրընկերական ջոկատներ առնչս ժառան և գիս Ծրեզ. ան բանտ առաջնորդեցին անշուշտ ժառանգութեամբն մեր հակառակորդաց օրոնց հաւատ ալ հնչած էր ամենապատահ բոպէն։

Սակայն լման 3 ամիս հարցաքնութեան հետ ես ալ բանտարկուեցայ, առանց գատի ու քննութեան արձակուեցայ։ Բարեկամաց չնորհիւ և Ծրեզտի նախարարութեան գրասենեակէն գաղինք և հոն եղած այս «դիւրիմացութիւնը» պարզուելէ յետոյ իմ բանտարկութեանս մասին, խորհուրդ առին ինձ, քանի որ ալ յոյս մը չկար առ այժմ որպէս օտարական մը հոն շարունակ հսկում տալ գործս, արտասահման մեկնիլ և հոն գործի ձեռնարկել։

ԴԷՊԻ ԿԱՄԱՒՈՐ ԱՔՍՈՐ ԵՒ ԹՍՓՈՒՄԱՆ ԾՐԱՆԸ

Ես 1933 Օգոստոսին կառնուատար անձագրով ես միշտ Գերմանիա վերադառնալու իրաւունքով վիզէս առած. քնատներս հոն Հգած ժամանցս նախ Բարիզ ապա Ջուիցերիա և անկէ ալ 22 Հոկտեմբեր 1933 Մարսիլիա անցայ, ընդունելով հրաւէրն Պալթեան Սրբատաներէն և քարոզել այնտեղի 8 եկեղեցիներուն ժէջ և բանալ Աստուածաբանական դասընթացք մը իր 8 քահանաներին։ Ես սիրով ընդառաջ եկայ այս հրաւէրին և անոնք վեր ձրիօրէն կը չարունակեմ իմ այս նուիրական պարտականութիւնս քիւնք կուտան առնով ամէն գոհ ընտրուն և ինքնաին արձակութեան։

Պալթեան Սրբազանը իւր հետեւեալ պալտօնական յայտարարութեամբ ներկայացուց զիս Մարսիլիոյ գաղութին և հաստատեց գիս իմ առաջնած պարտականութեանց ժէջ։

Մեծ՝ Գերմանական երկաթեայ կարգապահութեամբ և ճշդապահութեամբ ամէն երկուշաբթի և հինգշաբթի, կեսօրէ վերջ ժամը 5—7ին տարբեր քահանաներուն Աստուածաբանական դասեր և քարոզարանութիւն անցուցա չատ գիւրամարսելի և պարզագոյն ձեւով, ապա յարմարներու չարք ժը կանոնաւոր Մարսիլիոյ 8 եկեղեցիներէն ժէկին ժէջ, ու նոյն օրը ձեսօրին ժամը 2—3 Սէն Լաւ եկեղեցին, ապա ժամը 4.30էն 5 30 Պաժոնի եկեղեցին։ Ասկէ գատ լուս օրեր ամէն երկուշաբթի երեկոներ Սէնթ Անթաւանի եկեղեցին, ամէն հինգշաբթի գիշերը և միւսյաջ օրերը գանազան թաղերը։ Այսպէս չարթաին ժօտ 7—8 քարոզներ և երեկու անգամ երկուշաբթին ժամ քահանայից գասեր։

Վերջէն հիմնեցինք և Օրիորդաց Միութիւն ժը նաև Ձեռնարկեցինք գիմբուժ բանալ Մասուա—Մանկապարտէզ ժը, և պիտի սկսինք չատ լուրջ և հիմնական գործի ժը եթէ վերջի

պահուն ամէն բան չի գահավէժէր, որքան հանդրտագաոնամի մեր վերջնաոնքն ալ կտկէին...

Տօրթ. ազգ. Մարիոյ Մարտիրոսեան, ամուսնացեալ Հայկ Մարիոյեանի հետ Օրթաոյի Ազգ. Ընտանեկան Պատմական Թանգարանին մէջ

Ահա՛ վերջերս հաստատուած պաշտօնական յայտարարութիւնը որ լոյս տեսաւ պատերազմով հիւծած Ֆրանսան 44 տարեդարձին բանալով իրեն նոր շրջան մը Հայ Գաղթաշխարհում...

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱԾԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՑԻՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Մեր սիրելի ժողովուրդին,

Ի պատասխան մեր սիրելի բարեպաշտ ժողովրդեան կը յանձնառնենք որ՝ երբ այժմ արդ ևս վերջ գտած են արշաւ եկեղեցի. ժառանգաւորաց մեր յարգած բոլոր չինարքեան չինութիւնք, այժմ ժառանգաւոր կեանք հաստատ պրպտելու իրաւական - բարոյական վերաշինութեամբ։

Այս իսկ նպատակաւ Ազգային Ընտրական Խորհուրդ մեր Ծոցեր Արժանաւոր Պատուիրակներ Ծոցեր և ստեղծարան, մեզ օգնել իրաւական - բարոյական կեանք մը ստեղծելու համար մեր 30 000նոց հայ ժեն Գաղութին մէջ. ուր այնքան ծարաւ հայ քարոզութեան և ուր դժբախտաբար անհնար է իրեն աւետարանական խօսքը քարոզելու միջոցով, 9 եկեղեցիներու և ժառանգաւորաց մէջ։

Արդ, պաշտօն առած ենք իրեն մէկ առ մէկ այդ-

ին Մոսկվայի բոլոր արտադրամասերին, ու Մատուռներում ժէջ. քարոզել, կիրակնօրեայ յեսմիջօրէի դասընթացքներ սարքել և ժողովուրդին ժէջ ագիտութիւն տարձնել։ դէպի Հոգեւոր - բարոյական կեանքը, և մինդամայն պայքարել Ադանդներուն դէմ, որոնց գոհ կերթան յատկապէս բարեպաշտ Հայ մայրեր, որոնք պէտք է ազատել։

Ասոնք կը հրաւիրենք մեր Եկեղեցիներում և բոլոր Մատուռներում պատասխանատու թաղական Խորհուրդներն որ փութան օգտուիլ Տոքթոր Գարոնիկեանի անձնուիրաբար տուած այս ցարոզներէն, բանախօսութիւններէն, իրենց համայնքներուն ժէջ կրօնական - բարոյական կեանք ստեղծելու համար որուն այնքան անհրաժեշտ պէտք ունի մեր ժողովուրդը։

Նոյնպէս Աբժ. Գահանայ Հայրերուն համար ևս կրօնական, եկեղեցական ուսման գործակցման համար մասնաւոր Դասընթացք մը հաստատած ենք, չաբաթը երկու անգամ, որպէսզի այսպէսով առիթ ունենան ևս առաւել պատրաստելու իրենց քահանայական բարձր գործն և բարոյական պարտականութիւնների գիտակցութեան։

Տոքթոր Գարոնիկեան ձրիապէս իր գիտցածը սրտմտօրէն կը ծառայէ մեր ազգին, և մեր պէտք է գիտնալ որ գիր հրատարակելու համար, պէտք է ունենալ Աստուածային

Հոգեյոյս Տ. Գ. Գարոնիկեան
Լոնտոնի Եպիսկոպոսական
Տօքթ. Գարոնիկեան
Ճիարուժ 1 Յունուար
1984 ի Մոսկվա

շունչ և աւելին ոգի, որպէսզի գրուածը ազդու ըլլայ ժողովուրդին համար։ Ինչ որ մեզ կը պակսի այսօր, ոչ միայն մեր Եկեղեցական գործակցութեան մէջ, այլ նաև ընդհանրապէս մեր ազգային կեանքին մէջ, հոգեւոր ուժն է։ Ուստի կը հաւատանք որ մեր այս ձեռնարկը պիտի ունենայ իր ազդեցութիւնը, և փութայ ջանալ օգտակար իրենց նպատակին համար, որը ոչ միայն Եկեղեցական պատասխանատուներուն, այլ նաև ամբողջ ազգին կը պատկանի։

Հարկ է խոստովանիլ որ մեր ազգային ժողովուրդը ձեռնարկ է բարոյական չինարարութեան գործունէութիւնը, և ոչ յանկարծակի հանդիսանալով անկեղծական հանդէսներով այլ՝ գործ ծանրաբեռնուած ըլլ, որ պիտի կրնայ քիչ մը այս ուժերուն, համակրանքին, ամենատիպարական պատրաստականութիւնը ձեռք ժէջ, հակառակ որ այս ուղղութեան գիտակցութիւնը ձեռք բերած ըլլայ մեր ժողովուրդը, սակայն ինչպէս ամէն ձեռնարկ, ևս կարիքը ունի ներքին և արտաքին աջակցութեան, և փութալ ջանալ օգտակար իրենց նպատակին համար, որը ոչ միայն Եկեղեցական պատասխանատուներուն, այլ նաև ամբողջ ազգին կը պատկանի։

Ահա ասոր համար է որ Ջուխտերիւլէն քարոզչաց հրաւիրեցինք Տոքթոր Պարոն Իփեանը, որպէս զի օգնէ մեզ այս ժասին, մանաւանդ որ ինքզինքը տրամադրած է առ այս, առանց մեզմէ նիւթական որևէ զոհազուրկուն պահանջելու։

Վստահ մեր ժողովրդեան բարոյական անվիճելի որ ժէքին, յոյս ունինք որ մեր այս նոր կարգադրութիւնը խանգաբեամբ պիտի ընդունուի մեր սիրելի հայրենակիցներուն կողմէ, և չուտով բարոյական հանգիստը երեւի, ի շինութիւն ժողովրդեան հոգեկան վերազարժման, որուն այնքան անհրաժեշտ պէտք ունինք, մեր տարաբախտ ընդին վերջի քառորդ դարու պատմութեան մէջ, իր հրամայական պահանջներուն տարատեսակներէն ու անոնց նահատակութիւնն ետքէ վերջ։

Սուրբ Աւետարանի խօսքն քով հնչէ ոչ միայն մեր պահանջներուն, այլ մանաւանդ մեր արտերուն մէջ, որպէսզի չանանք լսել ոչ քէ միայն անունով, այլ հոգիով ու արտով Քրիստոնեաներ. իբր այժմեաւոր և հաւատարիմ հետեւորդներ մեր երանաշնորհ նախահարք, որոնք Սուրբ հրոյն և եկեղեցւոյ համար զոհեցին ե՛ւ կեանք, ե՛ւ ինչ, եւ ամէն ինչ միայն որպէս զի հաւատարիմ մնան իրենց հայրենի պաշտամունքին Աստուծոյ և հայրենի Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյն։

Տէրը մեզ հետ լլայ և մենք իրեն հետ յաւիտեանս յաւիտենից։

Տեսչ պատրիարք

Առաջնորդ Հայոց Հարաւային Ամերիկայի

(կճիք) Գրիգորիս Եպիսկոպոս. Գալաֆեան

Մարսէյլ, 5 Նոյեմբեր 1933

Տօքթ. Գարոճիֆեան Մարսիլիոյ մէջ ծրջապատուած Սեճ Լու բաղխ հաւատացեալներով ուր ան ծրոհիւ տեղւոյն պրժանբնեիր Քանան նայ Տէր Մկրտիչ Մխիթարեանի (կանգնած եռեւի կարգ Տօքթ.ի ետև) այժմ առաջնկն. տեղապահ Մարսիլիոյ. որ սկիզբն ի վեր Տօքթ. ին ամենեն մեծիմ բարեկամներեն մին եղաւ. եւ է այժմ տեղւոյն ամենեն կարող եւ զարգացեալ քահանան. ուր կրցաւ Տօքթ. առանց բեղեսուելու տալ իւր յաւագոյն քարոզներու շարքը։ Հոս էր որ քարոզեց եւ ճրաւարաձեց իւր «ՆԱՒԱՑ ՄԸ ԲԱՑՑ ԹԱԳԱԻՈՐ ՆՈՐ ՆՂԱՒ» քարոզագիրքը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՑ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թող ներուի մեր համեստութեան հոս ալ քերել մի քանի մը վկայութիւններ հայ ծանօթ բարձրաստիճան դէմքերու, Ազգային իշխանութեանց եւն. զուգնելու յոկ թէ մեր պարծանքութիւնը թէ բոլորին ծանօթ էր և թէ ալ հարիւր տասը ոյսպիսի նամակներով բազմիցս դնահատուած։

Թող ներուի ինձ մէյմն ալ հոս ոչ թէ բառացիօրէն բերել յատագայ նամակները, այլ, անոնց գերմաներէնէն ազատ թարգմանութիւնէն կրկին քանի մը մասեր հայերէնի վերածել հոս. վասնզի այս բոլորի բնագիրները գերմանիայում մեր արխիւներուն մէն են և հոս ինձ այս րոպէիս ոչ մատչելի։ Եւ արուեստաւոր գերմաներէնէն թարգմանութիւնք ևս ինքս բնագրէն խղճամիտօրէն ըրած եմ, ուստի և հանգիստ սրտով կը ներկայացնեմ հոս մեր բացարձակ իրաւունքները։

Իմ «դէպի Ցպատակս» գերմաներէն 160 էջնոց գրքոյկիս վերջի մասում հրատարակուած չատ մը նամակներէն կամ ալ մի քանիները։

ՀՈԳԵԼՈՑՍ Տ· ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՅՈՎՍԱԿԻՄԵԱՆ Ս. Ի ՍՕՖԻԱ ԿԸ ԳՐԷ

Առ Սօֆիա, 26 Յունիս 1928

Քահանայից, Պատուական Հօրէդրայր և հայ ժողովրդեան Սիրելիդ իմ է Տէր, Ի Գուլիսթան,

Վաղ ծնած և գերմանիոյ Տրէզդեն քաղաքէն հոս եկած Տօքթ. Արմենակ Պարոնիկեանց, հիմնադիր Տէօրէն Տօքթ. Ա. Պարոնիկեան Առաքելութեան, 8 օրէ ի վեր Գուլիսթան հոյ մայրաքաղաքս Սօֆիա կը գտնուի։

Ան պատրաստ է հոյ Առաքելական Ս. եկեղեցիներուն բանախօսելու, օգնելու անոր վերականգնման և մեր եկեղեցին լաչս օտարաց բարձրացնելու։ կը հաղորդեմ Ձեզ որ մենք համաձայն եմք ու պատուիրանք, որ ան մատաղ գտնէ մեր բոլոր եկեղեցիներէն, ուր ան միշտ պիտի Ս. Պատարագի քարոզելու գ'ատրաճի։

(կնիք) Ազօքատրաք Սահակեան Արքեպիսկոպոս

ԳԵՐԱՇՆՈՐՀ. Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ Ս. ԱՐՔԵՊԿ. ՄԱՋԼՈՒՄԵԱՆ Ի ԱՔԷՆՔ ԿԸ ԳՐԷ

Թիւ 1133 Աքէնք 5 Սեպտեմբեր 1928

Առ Բդճր Վարչութիւն Գերմանիոյ Հայաստաբնեայ. Առաքելութեան Ի Տրէզդ

Հիմնադիր և Հիւսիսոյ Տիօրէն Տօքթ. Ա. Պարոնիկեանը ալեկոծ և մեզ Ցուսահատած և անգործութիւն մեզ Ձեր նպա-

ատիճանի և ժառգրուքեանց մասին, ցուցնելով մեզ իւր վաւերաթուղթերը: Պատուարժան Տօքթորը քարոզած էր արդէն նոր Ծուենատառաի մեր եկեղեցիները տանջելով ամէն ուրբաթ մեծ ապահարքէն, և այժմ Աբէնք կը պառնուի առ իւր հոգեյուզչ քահանայով չարժուած մէջ դրած է և մեր գործակատարները, Ան քարոզեց քէ մեր Աբէնքի և քէ չրիստոսեան եկեղեցիները Զեր մխիթարեան հայրերը հաշտուի են և ամէն քաղաքակրթեան արժանի, սակայ հաժար ընդունեցէք իմ շնորհակալութիւնները Զեր պորթին առ յուշուքեան հաժար, կ'ապօքեմ բարձրելոյն և կը հալեմ երկնաւոր օրհնութիւն և Տէրոջը չնարհքը Զեզի ու կ'աշխատիք ի նպաստ մեզի

Մնամ ապօքարար

(կնիք) Առաջնորդ Հայոց Ծուենատառաի

Գաբրատեան Արքեպիսկոպոս. Մարկոսեան

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԹԱՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԳՐԷ

Սալոնիկ 21 Օգոստոս 1928

Բարձրաշնորհ Տ. Քր. Գաբրիէլեան

Հիւսիսային Տիրացեն Եւրոպա...

Քաղաքական խորհուրդը պարտաք կ'զգայ իւր եւ ամբողջ ժողովրդեան սրտագին շնորհակալութիւնը Ձեր ազգին ծառայութեանց համար յայտնելու Ձեզ, զոր Դուք ծառայեցիք հայ ազգին, որով Դուք մեր Ս. եկեղեցիին մէջ Ձեր հարազատ եղբայրներուն մասնաւորութեամբ (ի յայտ բերեցիք).

Քաղաքական խորհուրդը պարտաւորեալ կ'զգայ ինքզինքը Ձեզ խնդրելու յանուն մեր ազգային հաւատքին - Ձեր Գաղուարժան վարչութեան յայտնել մեր շնորհակալութիւնները, որով ան յանձին Ձեզ գաղթականութեան ժարդը, որ մեզի հարկաւոր էր նպաստ առնել, և հագուրդել էրկնից մեր շնորհակալութիւնները:

Քարտուղար, ի պիտոյ Սելանիկի Թաղ. խորհուրդոյ

Ճիւանեան (Ստեփանոս) Գաթճանքեան (Ստեփան)

Ալ պահն կը նայիք նոյն իմաստ և յանախ չա՞տ քնարուած գովասանական բառերով ի ն համակիները տասնեակներով մեր գաղթականներուն դրյուր ազն հիւանդիներէ քահանաներէ, Թաղական խորհուրդներէն, ուսուցիչներէ և ծանօք մշտաւորական ու հասարակական գործիչներէն ու ժողովուրդէն, որոնց մէկ հարիւրներով կը պահուին մեր արխիւներուն մէջ 30–40 հատը գնբ. «Էպէսի նպաստակ գրքոյ մէջ քարգմանեցինք.

Մեր պաշտօնաթերթի էջերը չեն տար մեզ

ջնահատականին համաձայնությամբ ոսոնք բպետ են չատ ծանօթ եւ պզմեն սիրելի գործիչներէն։

ՄԵՆՔ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԵՆՔ

Հայ Աւետարանական Ս. Ընկերութեան չորս գլխաւոր պետերն են

1.— Ս. Էջմիածնայ կաթողիկոսութիւնը յանձին իւր Ս. Գրոգոյի կաթողիկոսական Գահակալին Թորգոմ Սրբազանին,

2.— Սսոյ կաթողիկոսութիւնը յանձին իւր Վեհափառ Սրբազանին Տ. Բարգէն Սրբազանին,

3. Սուրբ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը յանձին իւր Պատրիարքական Տեղապահ Տ. Մեսրովբ Սրբազանի, եւ

4.— Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը, յանձին Նորին Ամենապատուութեան Նահապետ Սրբազանին

Մեր Առաքելութեան ցպատակցելը բնդունելով, զանոնք իւրացուցին եւ մեկ աւելի գեհենական պատճառական ճամակցերով իրենց համակրանքն ու առաջնութիւնը յայնցեցին եւ ամենաբարեպատ խօսքերով զիս եւ ձեռնարկս լիաբուխ եւ ջերմեռանդօրէն օրհնեցին։ Ի՞նչ ամէնը կատա՞կ մըն էր իրօք...։

Դա՛ս առա եւ իրա՛ւ առա ինձ վեհափառ Տէր...։

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ԹՈՐԳՈՄ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԿԸ ԳՐԷ.

Դէտ «բռնէս գաւազան վեհափառ Հայրապետիդ եւ Թեմական Առաջնորդդ ընդդիմանայ, ան համաձայն գանուածքաւ մեր ծրագրին եւ օրհնելով քաջալերեց մեզ մեր արդիւնքան նպատակներուն մէջ ամէնայն եւ իւր պաշտօնական գրութիւններով։ Տես վեր իւր նամակները, էջ 62 եւլն։

ԱԹՈՌԱԿԻՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԲԱՐԳԷՆ Ս. ԿՈԹՈՂԻԿՈՍ ԿԸ ԳՐԷ

Դէտ ոգեշէն ատենաբանը եւ «Սիրանէր ի խմբագիրդ Ս. Երուսաղէմ եւ ոգուշուած Աթոռակիցդ Սսոյ Կաթողիկոսութեան, ան զանազան, զիզուածներ եւ յանձնարարութիւնդ մեր ծրագիրներդ իւր պաշտօնական գրութեամբ Երուսաղէմայ Տնօրէն ծ. զրավին եւ Սուրբ Էջմիածնայ Գիբրաչոյն Հ.Ա. ի ձեռամբն Երուպայի Կաթողիկոսական գահոյն Պատուիրակին։ Տես էջ 50—52։

Ս. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՅ ՊԱՏՐԿՆ ՏԵՂԱՊԱՀ Տ. ՄԵՍՐՈՎԲ Ս. ԿԸ ԳՐԷ

Դէտ թափուր էր Առաքելութեան Ս. Աթոռը եւ կը հովուեցուցէր Տնօրէն Տ. Մեսրովբ Սրբազանով։ Ան իւր պատգամ պաշտօնական գրութիւններով իւր եւ Տնօրէն ծ. զրավոյ պաշտօնական համաձայնութիւն եւ լիաուտ օրհնութիւններդ կը բաշ իւր մեզ եւ մեր ծրագրած նպատակներուն։ Տես էջ 43, 53 եւլն։

Կ. ՊՈԼՍՈՑ ԱՍԵՆԱՊ. ՆԱՌՈՅԵԱՆ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿԸ ԳՐԷ

Երբ ժեղք Ն.Ս.Օծութեան ևս յայտնութեանք ժեր Աստքելութեան նպատակները և գտած քնդունելութեանք վեըի Սրբապետրի քով, դրկելով յանախ պատճէններ սոյն պաշտօնական գրութեանց, արծանագանք և Ն. Ամենասուրբ Աստքելոյը նորկ օրհնութեանց և բարձր գնահատանք, ստանալով իւր Հայրապետական նկարը և պատգամ նամակները յոյժ սիրալիր և ժըտեժտական, ուր Ն. Ամենապատուութիւնը յատկապես կը կրկնէր իր ժկ տյլոց: Տես վեր էջ 131:

«Հայրապետական օրհնութիւններս Ձեր Ս. Ձեռնարկին որ ամէն հայու սրտին ուրչափ ժօտ է, և կը ժտքեժք Ձեզ կատարեալ յաջողութիւն Սիրալիր ողջուններով ապօթարար

Գատիճատ կ. Գոլոյ Հայոց

Մեսրովբ Արբեպկ. Նաւոյեան»

Մենք ունինք պատճառի դէպ ժը նամակներս գը թէք ժեր բոլոր ակնածուր Եպիսկոպոսներէն Վարդապետներէն, Քահանաներէն և հաբիւրաւոր ձանօթ ազգայիններս որոնք ժիայն հիացումով խոբատյայտուէին ժեր սյս նպատկ Ձեռնարկէն, ժտքելով ժեզ ամէն տեսակ յաջողութիւն ի Տեառն է:

ԹՈՂ ԽՍԻՆ ԱՑԺՄ

ՄԵՐ ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

Ինչպես վեր էք խոսացայ, այժմ համեստութեանս անընդելով ակամայից քարզմանարար կը ժէջբերեժ հոս նամակներս քանի ժը կարճ նամակները այն հազարաւոր գնահատան և շատ ազնիվ ժարդիկներէն, որոնց հակայ գէպերը որպես անգին գանձեր ժեր արխիւները կը լեցնեն և որոնցմէ ժնաք տարիներ չարունակ ժեր պաշտօնաքերքերս այս կամ նայն քիւր ժէջ նոյնութեամբ կամ կրճատուած հրատարակած եժք, ինչպես նաև ժեր ամենավերջին Ալ Բա՛ռ է Գերմաններէն 96 էջ. նոց գրքուկը վերջին 10 էջերուժ, որոնցմէ ժիայն քանի ժը հատ որպես նժուշ Գերման բարձր ժատուցարկաններ - Աստուածաբաններէ կը գնեժք հոս իբ փառս Աստուծոյ և ի պաշտպանութիւն ժեր արդար գատին:

Մեր հակառակորդները, (Գերման քէ հայ կուսակցական ժամուլի ներկայացուցիչները) ժէչտ այնպես չանացին ներկայնել հանրութեան, որպես քէ Տօքթ. Գարոնիկեանը ինքնագլուխ կը վերբե գործ ժը սանձարձակ կամայականութեամբ, լռելով ժիայն սա չափազանց իրականութեան վրայ, քէ իր եռանուն Գերման կազմակերպուած վարչութիւն ժը կանգնած էր և ապա գէպակից ժատուցականներու հազարաւոր քաղաքացիներ ժը, որ

ալ հայէր մեր պարծին և կը սառնէր հերոսաբար պայքարի մեծ բնազդ, միշտ ջալկերով պիտ և պոռնկով հայ եկեղեցին վերապրեցաւ Ս. պատին իւր վերջին լուժանեն իսկ...

Թուղ գիտնայ հայ պաշտելի գեղջ իւր վեհախօսով և բոլոր սրբապաշտերով որ ցարտ և ոչ մի հայուն չսալլուած եր Սբրասլաուն թէ այսքան անարգանք և թէ գեհահատականք մեր անգամայն։ Այժմ խօսքը օտարին է։ Ձես «Ալ Աստ է» գրքին էջ 83—93։

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ, ՈՐՈՆՑ ԲՆԱԳԻՐՆԵՐԸ ԳՈՎՍ ԵՆ ԵՒ ՈՒԶՈՂԻՆ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ

Հետեւեալները հրատարակուած են «Ալ Բաւ է» գրքին մէջ եւս

Գահապետ Մ. կը գրէ «Տօքթ Պարոնէկեան կրցաւ իւր ոգեպնդիչ և հաւատքով լի բանախօսութեամբ, մեր համայնքին ժէջ ջերմ բարեկամներ գտնել իւր մեծ նպատակին համար։ Իւր նպատակը — միայն ի փառս Աստծոյ — պիտի առ, իբեն քաջ ջուքիւն և վստահութիւն լրացնելու իր ձեռնարկին։ Աստուծոյ օգնութիւնը առաջնորդ ըլլայ իբեն»։

Գահապետ Տօքթ. Ս. կը գրէ «Տօքթ. Պ. կը թոզուայն ապաւորութիւնը ժարդու ժը վրայ որ իւր հաւատքին համար իւր խօսքերը չատ ջոր ջաղդին հոգիներուն վրայ։ Տօքթ. Պարոնէկեան Գերմաներէն լեզուին այնպէս ժը տիրացած է որ ես ցարդ չէ ժի օտարականի ժը վրայ պատ նշմարած չէի... Ես կրնամ Տօքթօրը ժիայն ջերժագին յանձնարարել և փափաքիլ որ իւր գործն ալ այն մեծ նպատակին ծառայէ։ «Մի հոս եւ մի հովիւ»։

Գահապետ Ն. կը գրէ «Ներքնապէս չարժուի մեզ Տօքթ Պարոնէկեանի անժեղ և պարզ անձնաւորութիւնը, երբ ան իւր ցնծագին բանախօսութիւնը ատաս։ Աստուծոյ օգնութիւնը կը հայցեմ որ սրտապնդէ իւր գործին համար։ Աստուծոյ ներս»

Գահապետ Ս. կը գրէ «Տօքթ. Պարոնէկեանը որ իրեն անձամբ ծանօթ էր, ձգնց ամենախոր ապաւորութիւն իւր բանախօսութեամբ, և մեզ ամէնուս կրկին ցուցուց որչափ մեզմ կապերով կապուած ենք իրարու Քրիստոնէայ ապրելով։ Որչա՛փ պիտի ուրախ ըլլանք երբ այս անձով պարզ և հալածուած հաւատացեալ բազմաւոր ալ այս անձով պարզ և հալածուած հաւատացեալ բազմաւոր ալ այս անձով պարզ և հալածուած հաւատացեալ քիս եղբայրը որ Աստուած իւր չնորհքով պիտի ուխտի օգնէր իւր ստեղած ժողովրդեան համար։ Ես կրնամ ապէս կը յանձնարարեմ իւր բանախօսութիւնները լսել։ Մեր ներկայ ժամանակը և յանձնառնդ մեր Աւետարանական եկեղեցիներուն ոչինչ այնչափ սիրտզեղեա պէտք ունին քան զայս—ազատ ուղի Քրիստոսին ամէն երկիրներու մէջ.—»։

Գահապետ Պ... «Վճռած է ուրիշ խոստովանիլ որ իւր հանդանք և հաւատքին վրա խօսքերը մեծ ապաւորութիւն

ձգտելին իւր ունկնդրաց վրայ... եւ զոր բազմաժամ մխայն որ իւր գործը օրհնակաւ շարունակութիւնն մը ունենայ...»

Գրացեալ Սր. «Երկրորդ անգամ բանախօսեց Յօհք Պատրիկեանը իւր յուզիչ ոճով մեր համայնքին մէջ, ցուցնելով մեզ իր ցեղի ցաւերը իւր ծրագրած նպատակներուն մասին։ Ա. մէն անգամ կրցաւ ան իր ունկնդիրները շշմեցնել և վերացնել ... Եւ տարիներ շարունակ ուշի ուշով կը հետեւիմ իւր գործունէութեան եւ կը ճանչնամ ու գիտեմ որ դէմ իր հանուած բոլոր քշնամութեանց պատճառը՝ իր վատահութիւնն ատ ան մէկու մէկի խորացաւ։ Ես կը մաղթեմ մէկայն այս մարդուն, որ ինքզինք բառարձակօրէն կը գոհէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը տարածելու իր ժողովրդեան մէջ, շատ մը բան պէտք և պատահութիւններ, որպէսզի ան անկաշկանդ յառաջ երթայ ան ատոր արժանի է»

Գրացեալ Մ.«.... կը փափաքիմ մէկայն, որ աւելը աժէն տեղ անոր նոր գաւառները բանայ, և ուրախութեամբ և շնորհակալութեամբ պիտի ողջունէի, եթէ ան գրկէին մեզի գործ և մեզ գործեր»

Գրացեալ Հ.«... Ատուած օրհնէ այս գործը, որ միշտ կը ձգտի աւելի և աւելի տերոջը հաճելի գտնել. որպէսզի հոյ ազին երկինքին երկնաւորութեան և մեզ ներքին եառնչի և մեր խղճերուն արթնամիտն պատճառ գտանիմ»

Ուրախ Գրացեալ Հ. Ատուածոյ թագաւորութիւնը խոսքով չէ հապա գործութեամբ», և որովհետեւ ես Տ«քթ.Գ. ի քով այս հիմնական ուժը Ատածոյ թագաւորութեան գիտցի, հիմայ, ինչպէս և 2 տարի առաջ, կը գրեմ այս առիթս տերոջով ու համոզումով, վառնչի այդ Ատուածային ուժը պիտի յայտնէ։»

Գրացեալ Կ. «Ձորս տարիներէ ի վեր է որ ես Տ«քթ. Գ. կը ճանչնամ, և այն չափ և շատ ժամէն. քանի մը շաբաթներ ...ապրելու իրը հիւր իր տանը մէջ և առիվ պատահութիւն ունենալ ժամէն դանօթանալու իր ընտանեկան կեանքին և մանաւանդ իւր հոգիին ու արտին, կը վկայեմ, որ ան Ջերմեռանդ և հաւատացեալ քրիստոնեայ մըն է և որ ան իրեն կեանքի նպատակ ընտրած է հոգիները քրիստոսին առաջնորդելու...։ Տայր Ատուած որ ամբ. Գ. միշտ և աւելի յաջող եր, և իւր գործը ամէն քրիստոնեաներէ հետու արպէս Ատուածային մի գործ ի փառս Ատածոյ և իւր հոյ ժողովուրդին, նպատակին հասնէր...»

Գրահացեալ Ֆ «Երկրին խոր յուզումով լսեցին մեր քարերը իւր քառնախօսութիւնը, և ես կը յուսամ որ տեղ խօսքերը Միայն չարժուի մը իրենց հոգիներէ մէջ յառաջ կերթին...»

Գրահացեալ Թ.« Մեզ ցնծութ և շարժումով արթնացուց Տ«քթ. Պատրիկեանին խօսքերը։ Հետաքրքրական էին և համոզումով կը խօսուէին։ Ո՛չ ոք պիտի պղջայ գինք լսած ըլլալուն։»

Քահանայ Վ. «Ախթալի Տօքթ. Պարոնիկեան սրատեսը չնորհակալ եմ Ձեզ անոր համար որ Դուք Ձեր ուսումնասիրութեամբ մեզ տուիք, թէ Ձեր խոստումով մեր համոյնքին և թէ Ձեր ժանրմիկ և անմեզուհաի խոտոտքութեանց մէջ մեր քահանայութեան ետք չբլանալիքն մեզ։ Մենք այժմ խոր ակնարկի մը ձգեցինք Ձեր հոգիին մէջ ... Մենք պիտի յիշենք զՁեզ և Ձեր ժողովուրդը և կը յուսամք Ձեզ դեռ յաճախ պիտի տեսանենք հոս։

Քահանայ Լ. «Տօքթ. Պարոնիկեանի խոստումը շատ ուրախութեան և անքնութիւն մեր ունդիրներուն։ Ան մասնագէտ մըն է Ասատուծոյ խօսքը հնդկանի և գործնական կերպով մը մեկնելու. «մեր հաւատքը այն յոյսքանակն է որ աշխարհին յոյսերը» Քահանայ Լ. «Մենք առջ Ասատուծոյ առատ օրհնութիւնը կը հայցեմք իր ծառայութեան նպատակներուն համար... Տօքթ. Պարոնիկեանը որ երեսոս Արեւելքի մըն է, իմ վերջին ձգեց այն ապաւորութիւնը թէ ան անպատճառ ուզեմէ մարդ մըն է որ Տիրոջմով ի՛ատալնորդուի, ճանճանուանդ իր մարքը սէրը համբերեց իր մոլորած հակառակորդներուն։ Ես այս մեծ նըկատումներուն մեկ կատակ է։ (Շատեր մեր հայերէն ապաւ ալ չեն կրնար գեռ հասկնալ, և ատոր համար կը կատակեն իմ անհզօրութեանս, երբ կը տեսնեն ոյժ որ ես Մարսէլիոյ և Ալեքեանք մէջ մեր Դաշնակցականի հայրենասիրութիւնները շատ կը սիրեմ, չի նայած որ անոնք էին որ ամենէն շատ պ՞իս հալածեցին և ստատուած ինձ Ազգային Դաշնակներէն պէտք ըլլալը, ես ալ շատերու նման ոյժ կրակ ու բոց և անէծք տեսլի իր բոլոր Դաշնակներէն դէմ, և վրէժս լուծէի։ Սակայն ես այլ կերպ չեմ կարող, վասնզի սիրելի, մանաւանդ պէս հալածողները սուելի սիրելը, երբեմն բնաւորութիւնս եղած է ալ։ Ո՞վ կրնայ հասկնալ պէս հոս...։ Պարոնիկեան։) Ես Տօքթ. Պարոնիկեանը որպէս եղբայր մը չեմ յանձնարարեի, և շատ ուրախ պիտի ըլլայի, եթէ ան գեղեցիկ եր որդեգրած նպատակին հասնէր։»

Քահանայ Լ. «...Մեր սրտապին և օրհնութեան մարքները Քոզ առաջնորդեն մեր եղբայրը իր փշալի ճամբուն վրայ, և մենք կ'ապաչեմք առ Տէր որ Ան ա՛լ աւելի օրհնէ զնե իր եւ իր ամենայն ազգականներուն։»

Քահանայ Կ. «...Ես իմ բոլոր Քահանայ եղբայրը չեմ յանձնարարեի Տօքթ. Պարոնիկեանի։ Մեզի համար անհամատեղելի եղբայրութեան մըն է եր որ ունեցանք։ Աստուած օրհնէ զինէ իր Ազգին առաջնորդե իր Ս.գործը։»

Քահանայ Մ. «...Մենք նեղեանքս պատրաստանք վերջապէս բանեցած, մեր այս ապրուստները մեր չբլապատին փոխանակելու։ Չեմ չնորհակալութիւններս և չնորհաւորութիւններս...»

Սպիտակապատ Տօքթ. Կ. «Տօքթ. Պարոնիկեան մեր

Եպիսկոպոս Ս. «Ջոյդ թանաքասուքիւնները ոչ Տօքթ. Գարոնիկեանը առաւ մեզ, տպաւորիչ էին և ցնցող։ Աստուած օգնէ էրմեն և բանալ նոր դուռներ ու ուրուներ։»

Քահանայ Կ. «Տօքթ. Գարոնիկեան քարոզիչ հոս Մուրդ Գետրա եկեղեցին մէջ։ Մենք պիտինք ոչ իւր խօսքերը էրմեն և իւր հաժոպուծիւնը, և քէ իւր ներօնքը իւր ուրուն առաջնէն է։ Աստուած քոչ իւր պարծանէսքիւնը մեծ զօրութեամբ հոժը օրհնէ...»

Եպիսկոպոս Ս. «... տպաւորութիւնը ունէինք դէրձերէ վերա անձամբ էր և խոր... Աստուած օրհնէ պինք...»

Բrofեssor Տofp. Հ. «... Տօքթ. Գարոնիկեան կը ցաւ, Սրբազան հառնդով մը պէտի իւր ձեռնարկը ունէինդիրձներէ սրտերը չարթնել և տիրապետել։ Ան պարտիզ մեզ չի էառած քոչ ուսուցիչ մը և ցաւը մեծ ապրի մը... որ այժմ քշուառացած է։ Ես Տօքթորին սրտագին յաջողութիւն կը մաղթեմ, որ ան իւր հայ ցեղակիցներէն համար սրտեր սիրաշահէ...»

Քահանայ Գ. «... Տօքթ. Գարոնիկեան քարոզիչ մեր եկեղեցւոյ մէջ ապերախտ հոգիով մը ու ապրուստնէ, պէտք մեր սիրաշահիլ հոգիով մը և ցնցող մխիթարութեամբ, այլ ալ օր առաւօտէն է վեր մեր դուռը բաց մնաց և ժողովուրդը կը խուժէ պինք շնորհաւորելու ... Ես անձամբ և իմ կինս շատ բան կը պարտիմք Տօքթորին ջերմեռանդ աղօթքներուն ոյ ապրուստնէ համար քանի մը տարի մեզ նեղութեան մէջ ու օրհնութեան ժամերուն համար մեր հոգիներուն համար։ Աստուած օրհնէ Տօքթորը և իւր ընտանեկան ժամերգիկ շրջանակին մէջ, և այդ պատճառով մեր նեղութեան համար մեր հոգիներուն համար։ Աստուած օրհնէ հարերը։»

Եպիսկոպոս Է. «Տօքթ. Գարոնիկեանը կրցաւ և հմուտօրէն հասկցաւ իւր ունկնդրաց սրտերը հրահրելու իւր քարոզներուն համար։ Քրիստոնեան սիրաշահիկ ան քրիստոնէից օգնելու Քրիստոսին համար։... Աստուած օրհնէ իւր այս հաւատարիմ գործը մեծ հաւատքին։»

Քահանայ Ռ. «Տայր Աստուած որ մեր սիրելի Գարոնիկեանին յաջողութիւն շատ բարեխօսներ գտնել իւր ծառայութեան համար ...։ Ես պինք չկրցայ հանդիպիլ, եամանեաւանդ որպէս Ափեսոսցիներ։ Վստահ եմ որ իւր նեղութիւնը բոլորին ալ օրհնաբեր մը եղաւ...»

Քահանայ Լ. «... Երբէ կարելիութիւն մը որ մեզ մեր քարոզներէն, հոգիով կշռութիւնէն և ինքնահաւատ խոզարոզութիւնէն պիտի սրբիններ, այլ այս եկեղեցիս Տօքթ. Գարոնիկեանի քարոզն էր։ Ասոնէ ան մը պէտք է ամէն հաժոպուծիքին յանձնարարել ...»

Քահանայ Տofp. Ս. «Իրարու պինի յարութեան ... քարոզիչ մեր հնութեան եկեղեցիին մէջ իւր նպատակ Տօքթ. Գ. և հոգիի չարթնալով ոչ մը ցնցող իւր ունկնդիրներուն ... առաք-

Եպիսկոպոս Ս. «Ջույգ բանախոսութիւնները որ Տօքթ. Գաբրիէլեանը տուաւ մեզ, տպաւորիչ էին և ցնծագին։ Ասոնց օգնէ իրեն և բանալ նոր դուռներ ու սրտեր.»

Քահանայ Կ. «Տօքթ. Գաբրիէլեան քարոզից յառջև Սուրբ Գետաբա եկեղեցին մէջ։ Մենք զգացինք որ իւր խօսքերը էին և իւր հաժոպումները, և թէ իւր ներքնքը իւր սրտի առաջուածքն է։ Ասոնց քով իւր գործունէութիւնը մեծ զօրութեամբ օրհնէ...»

Եպիսկոպոս Ս. «... տպաւորութիւնք ունկնդիրներէն վերա անձամբ էր և խոր... Ասոնց օրհնէ գիրքը...»

Archbishop Sofr. Հ. «... Տօքթ. Գաբրիէլեան կերպաւ, Սրբազան եռանդով մը գիտէր իւր ձեռնարկը ունկնդիրներէն սրտերը չարժել և տիրապետել։ Ան պարզութեան մեզ չէ խոստած քաղաքականութիւն մը և ցաւերը մեծ ապրի մը... որ այժմ քշուառացած է։ Ես Տօքթորին սրատեսին յաջողութիւնն կը մաղթեմ, որ ան իւր հոյ ցեղակիցներուն համար սրտեր սիրաշահէ...»

Քահանայ Գ. «... Տօքթ. Գաբրիէլեան քարոզից մեր եկեղեցին մէջ այնպիսի եռանդով մը ու տպաւորիչ, այնպիսի սիրաշահող հոգիով մը ու ցնցող ժիռանգումներ, որ այս օր տառապողներուն ի վեր մեր դուռը բաց մնաց և ժողովուրդը կը խուռներ ժէ պինք չնորհաւորելու ... Ես անձամբ և իմ կին ու շատ բան կը պարտիմ Տօքթորին գերազանց ճաներմիկ շրջանին մէջ, և այդ պատճառով մեր ներքին ժարդուն համար մեծ բաներ ժը տուին ... Աստուած օրհնէ հարերը։»

Եպիսկոպոս է. «Տօքթ. Գաբրիէլեանը կրցաւ ու հմտութեան հասկցաւ իւր ունկնդիրներուն սրտերը հրահրելու իւր բարձր նպատակներուն համար։ Քրիստոնեան սիրաշահիչ ան քրիստոնէից օգնելու Քրիստոսին համար!... Աստուած օրհնէ իւր այս հատատարիմ գործը մեծ հատատքին։»

Քահանայ Ռ. «Տայր Աստուած որ մեր սիրելի Պարոնէանին յաջողութիւն շատ բարեխաչիկ գտնել իւր նպատակներուն համար ...։ Ես պինք չկրնամ որպէս Ահեստրանէշ։ Վստահ եմ որ իւր ներքնքը, համաձայնած որպէս Ահեստրանէշ։ Վստահ եմ որ իւր ներքնքը բոլորին ալ օրհնութեան մէջը պիտի ըլլայ...»

Քահանայ Հ. «... Եթէ մեր հարցերուն մէջ որ մեզ մեր քաղաքացիներէ և իշխանաւորներէն խնդրելու ենք, հոգեկան հաւատքներէն և իմաստասիրական խորագոյն պարագաներէն պիտի արքնցնէ, այդ այս երեկոյեան Տօքթ. Գաբրիէլեանի քարոզն էր։ Այսպիսի անձ մը պետք է մեզի համալսարանի յանձնարարել ...»

Քահանայ Տօքթ. Ս. «Գիրքին պինդ յարուցեան ... քարոզից մեր Հարութեան եկեղեցիին մէջ իմ հոյրս Տօքթ. Գ. և հոգիի շարժուածով մը ցնցեց իւր ունկնդիրները ... ամբ-

անոնք սրտերը և չահերնուն սէրը,... ունենալ կերպ քա-
խեաՅներ,... որոնք մեծաւժեղ պետութեանց պատրաստ են և
հայ ժողովուրդին համար մեծ պիտի ոգուտներ։ Ասոնց շնորհ-
ալը քոզ իւր այս նամակին հետը ըլլայ։»

Աւագ Քահանայ Գ. ա... Տօքթ. Գարոնիկեանի նե-
կատարութիւններէն, որոնք մեզ չշահագրեցին, ձգելին մեծ և
Ճշմարիտ ապաւորութիւն, և պիտի սաիպեն ուժանք... որ օգնեն
այս մեծ ձեռնարկին »

Քահանայ Ռ. ա... Ես վստահ եմ որ գրխատունէա-
կան այն խոր խոհերը ոչ միայն հետաքրքրութիւն արթնցու-
ցին դէպի իր գործը և սիրելի ժողովուրդը, որին ան ցկեանս
նամակել ուխտած է, այլ և անոնք պիտի ներքնապէս գոհացած
օգնեն իրեն իր նպատակները իրագործելու ...։ Բայց ա-
նանք սակայն, որոնք պատեհութիւն կունենան Տօքթ. Գարոնիկ-
եանը բանախօսութեան հրաւիրելու, քոզ չանեան մասնաւորա-
պէս իրեն հետ առանցին մտերմական խոսակցութիւններ ունե-
նալ և չօշափել իւր առջի գործիքները հայկական սեռալ մխի-
նարութեան մասին և լսել հայ ժողովուրդի կուլտուրական եւ
պատմական անցեալէն...։Այս պատեհութենէն պետք չէ զրկուիք...։

Քահանայ Կ. ա... Առաւած օրհնէ այս գործը և
մարդիկ որոնք գօգնեն այս գործին իրագործման։»

Քահանայ Լ. ա... Առաւած օրհնէ իւր խօսքը մեր
համայնքին մէջ...։ Առաւած օրհնէ մասնաւորապէս հայ տղան
իր հաւատքին մէջ և չնարհէ մեզ հոգեւոր զարթնութիւն մը ա-
նոնց շնորհիւ մեր եկեղեցիին մէջ։»

Քահանայ Մ. ...։ Սրբէն քարոզիչ մեր եկեղեցիին
մէջ Տօքթ. Գարոնիկեանը...։ Ան չէ տեսնուած և չէ լսուած
գործ մը ըրաւ հոս և այդ գործնական հատնգով և ներքին խոր
հաւատքի ներշնչմամբ մինչեւ վերջին բառը իւր քարոզին։ Մենք
համոզուածնք որ իւր այս նոր գործը անպատճառ պետք է մեր
հոգին քաղցրացնէ...։

Քահանայ Տ. ա... Այն ինչ որ Տօքթ. Գարոնիկեան
մեզ բաւ ... ու տուաւ, պէս խորապէս տպաւորեց։ Ան իւր
մտքնիատեղ հանճարութեամբ որ քիչեր մէյան ունին, տեսաւ
մանաւանդ իւր պէտքի հոգեւոր վիճակութեամբ որ հաստատուած է
Քրիստոսին մէջ, չէ ան մի հասարակ քարոզիչ, այլ ճշմարիտ ա
ւետարանիչ մը, որ կրնայ Աւետարանի պատգամները Աստուծոյ
ձեռքին իւր համուտած ունկնդիրներուն սրտերուն մէջ գրել։ Այդէն
ինչ որ կըսէր ճշմարտութիւն կը բուրէր, և այնպիսի փոփոխո-
ւթեամբ կը ժողովրդին հոգիներին, որ կարծես Աստուած ի-
րեն յանձնած ըլլար իւր խնդրանքը, «Եկէք և օգնեցէք մեզի...»
չէր կրնար անպատասխանի մնալ։ Ես գալն միայն սրտանց յանձ-
նարարել կրնամ ամենուն։»

Քահանայ Ս. ա... Տօքթ. Գարոնիկեանի պատմած-

ներբեն կարտասվելով իր անասնժառն սէրը դէպի իւր ժողովուրդը և դէպի իւր կեցոց խնդրը, որին ան անձնյան հառաջով մը եւ զոհողութեան օրինակով մը նուիրած է։ Առաւած օրհնէ նէ այս մարգուն գործը ի փառս իւր հայ ժողովուրդին և առաջնոր դէ գինչ հաւատով յոգիաներուն և պարտութեան կիսականութեան (թիւ 1163) արդիւզի փրկիչը գիտասցէ։»

Բանեի Գահապետ Փ. «... Տօքթ. Գարոնիկեան քա նախօսեց մեր բանաստիներին ... արտնցմէ շատ գոհունակու թեամբ ընդունեցաք իւր խօսքերը։ Մեր բանաստիեղծները քէ կրօնական և քէ բարոյական տեսակէտէ խոր ապաւորութեան տակ մնացին...։ Ասոր համար պիտի չկրնայինք յանձնարարել նա գինքը բոլոր բանաստեղծներին և իմ գոհունայ եղրարց, որ կրաւիրեն Տօքթորը բոլոր բանեերուն ու քարոզներուն։»

Գահապետ Մ. «... Տօքթ. Գարոնիկեանի գործը ըստ ան զօրաւոր հաւատքով և գործնական խնդրով ազգասիրութեան և գոհողութեան կոչով կ'առաջնորդե, շատ յանձնարարելի է։»

Գահապետ Հ. «Իւր համար շա՛տ մեծ արժէք ունի. քաւ, որ օտարազգի քրիստոնեայ մը այսպիսի նիւթերու մասին քարոզեց մեզի։»

Գահապետ Գ. «Տօքթ Առաւած որ Տօքթ. Գարոնիկեանը, որ իրեն նպատակ ընտրած է իր ազգին որբերուն և գաղթականներուն օգնելու, միշտ մեր բոլոր հաւատացեալներուն մէջ մասնդը գործ վաստի մեր ու մա՛ն օրհնութիւններ կ'առատանք ասկէ։»

Գահապետ Ս. «... Ես այն ապաւորութիւնը ունիմ և համոզուած եմ, որ Տօքթ. Գարոնիկեանը իւր անձնական փորձառութիւններով և մարդասիրական ոգիով իւր սիրելի ընկերներին ու ազգակիցներուն, ինչպէս նաև իւր մեծ հաւատքը որ այս պատգամներու մէջ զօրացած է, որոշ հոչակ ունի մեզ հեղբանական ներսերուս մեր բարեսիրտներուն և հեզնաւոր վիճակին ընդունելու և պրկուած յատուկ մզե դէպի Տէրոջը գալուստ այս վերջին պահուն։...ես ևս քէ մեզ հասնին և առհասարակ ժամերը...»

Գահապետ Լ. «Շնորհակալութեամբ կը վերլսինեմ Տօքթ. Գարոնիկեանի ներկայութիւնը ... Մեր հաւատքը, որ խուռներամ ամեր բանախօսութեան ներկայ գալուստ, բացատրական ապաւորութիւններ իւր ապաւորիչ անձնաւորութենէն և քարոզած հաւատքի խօսքերէն...կը սիրեմք յատուկ որ Ջեսուն և անոանելի պատգամներ պիտի յատուկ գան և մեզի Տօքթորը ... կրկին ուզ օր իրարու հանդէ մեզ բանախօսելու բազդին կ'արժանանանք։»

Գահապետ Է. «Մագնիսացած և հմայուած իրենց բոաներուն գաժուած մեր սիրելի ժողովուրդը Տօքթ Գարոնիկեանին մեր ալսօրուան գլխաւոր առաւուան պաշտամունքի կեսօրուայ և երեկոյեան քարոզներէն պահերուն։ Թէպէտ անձնօք չէր մեզի հան ու իր վիշտը, սակայն հզօրի էր պատհաւքիւնք հայ բարձր ժառւորականի մը բերնէն—իժա բուն ազգիչէն—լսելու իրականութիւնը։ Տար Առաւած որ հայուն քա-

փառ արքունիքներէն նոր հունձք մը ուրախութեան յառաջ գար և Աստուած իւր շնորհքը մեր Տօքթորին բաշխէր իւր ձեռն գործք ի կատար հանելու։ Մենք մեր փափաքներով և մեր ապօքինութեամբ կը հեռանինք իրեն իր փշալից ճանապարհին վրայ։»

Ուսուցչապես եւ Քահանայ Sofp.U. «... Տօքթ. Գարոնիկեան կրցաւ իւր հառնդով և հոգերանական նրբութիւններով օրանք ալ մի արուեստապանութիւն կը ցուցնէին, ալ շատ պարզ և պահոյճ կը թուեր իւր ... բոլոր ունկնդիրներ ժամերով կաշկանդել և իր հոգիի բուռնցքով անոնց միջ բաներ մը դարբնել ու Աստուած են...»

Քահանայ Ռ. «... Տօքթ. Գարոնիկեանէ առէք խոստովանութիւնը և սպասեցէք մի քանի մը թարմութիւն և լրջութիւնէ հոգեստրլար... Այս ամբողջ ցնծալի վիճակութիւնն մէջն էր քրիստոնէական ներման համբերին յաւարտ անձնական ներքին տպր ունենալու լոգիանակին... Ջերմապես կը յանձնարարեմ ձեր բոլոր հաժողքին Տօքթ. Գարոնիկեանէ ուսումն ընդունիլ հրաւիրել անդամակցաւ Աստուած շնորհէ իւր այս գեղ եբիտասարդ ձեռնարկին շատ մը հոգեկան օգնութիւններ եւ հաւատարիմ պտղաբերութիւններ։»

Քահանայ Sofp 8. «... Աւէն ճշմարիտ քրիստոնեան պէտք է Տօքթ.Գարոնիկեանին օգնէ։Սրբապատ է այդ պարտքը։

Քահանայ Հ. «Եբէք օր յանձին Տօքթ. Գարոնիկեանը...Մեզի համար ասանք երջանկութեան օրեր էին, որոնք ձեզ օրհնութիւն մեր կերին, եւ պէտք անդրադառնայ այս Տօքթորին պարծին վրայ։»

Քահանայ Մ. «... Շնորհակալ եմ սրտագին, Գարոն Տօքթոր, անոր համար պարս ձեզ երէք եւ ցուցուցէք ու ապրանք։ Թէ ձեզ եւ թէ Ձեր պարծին օրհնութեան անդրադարձուին ներ պիտի ըլլան ապագայում։»

Քահանայ Ռ. «... Ձեր տպաւորուած ունկնդրութիւնք ձեզ Տօքթ. Գարոնիկեանը ... Տեր Աստուած որ այդ երկայ մեզ եւ ձեր սիրելի հայ ազգին օրհնութիւններու ձեզ ըլլաք։»

Եպիսկոպոս Բ. «... Մենք սրտանց չնորհակալ ենք Տօքթ. Գարոնիկեանին իւր այս բանախօսութեան համար, եւ պատրաստ եմք օգնելու իրեն Տիրոջ շնորհիւ որ իւր նպատակներին հասնի ան...»

Քահանայ Ֆ « Տօքթոր Գարոնիկեանէ բանախօսութիւնը չի տեսնուած իւր տպաւորութիւնը ձգեց մեր համայնքին վրայ։Ան տպրեցուց մեզ նորին դարուս խաչին տառապանքը իւր սիրելի օգտակիցներին։ արտնցէ ցարդ տեսած լուսե ենք ... Մենք շնորհակալութեան բառերը չենք գտներ, ցուցնելու մեր սէրն ու համակրանքը ... Իւր ձէջացու սէր և պարտութեան համբերքաց կիրչեան ունկնդիրներու հոգիներու ձէջ...»

Ֆահատցայ Կ. ե.. Աստուած օրհնէ Տօքթ. Գաբոնիկեանի ձեռնարկը, որպէսզի նպաստին հասնի, զոր ան որդեգրած է, եւ որպէսզի հայ ժողովրդին համար ալ Աւետարանի խօսքը ուժի եւ ներշնչման միակ սկզբունք դառնայ, որով կը փըրկուին ամէնքը որ Տիրոջ խօսքին կը հաւատան։»

Ֆահատցայ Մ. «... Կարեւորագոյնը իւր բանախօսութեան ժէջ այն էր, որ Տօքթ. Գաբոնիկեանը արդէն հայ մը իւր ապրուստին մէջ ներթափանցելու արուեստը գիտէր։ Մենք կրնանք ատ Աստուած որ իւր Սուրբ գործը Աստուծոյ օրհնութեան արժանանայ։»

Ֆահատցայ Ջ. «Հայ եկեղեցին հարուստ է եւ հայ Աւետարանը հոյակ — այս է էական ժասը իւր բանախօսութեան։ Մ՛ն և վեհ նպատակ ծրագրած է։ Աստուած օրհնէ գինքը։»

Ֆահատցայ Գ. «Մենք այս առթիւ բացդն ունեցանք Մեր Հատիկ ասեղնան օրերու պաշտամունքները Տօքթ. Գաբոնիկեանի հոգեշունչ և հաւատքի լի քարոզներով կեղեքուած... Ապրուստնէր էին ասոնք եղած իր տեսակին ժէջ, իւր պիւն ժէջ կը պայծառ արթնան կրակ ժը ներքնատեսութեան... ժենք զգացինք որ շատ քիչ կը հաւատանք, սէրը կը պակսի ժեզի, յոյսը նշուլը մարած է ժեր ժէջ, համբերութիւնը հեռացած է ժեզմէ եւ ձգտման հոգին աչքէ ցած... ի՞նչ քէ բոլոր գերման համայնքները աչքառու ճանչնային Տօքթ. Գաբոնիկեանը։ Անպայման ասոնք աւելի կ՛սառնան քանդ կը գտնեն չէնչին գործերը հայ ժեր հաւատքի հզաւորներուն համար։» (այս քննէ. է նկարը տես էջ188)

Ֆահատցայ Sofp Ֆօճ Նք. . Ա.. .ծատ ուսուցչէ այս հաւատքի գործը և ասէն ոք տեսնէ ու գգայ Տիրոջը ներկայութիւնը այս ձեռնարկին ժէջ։»

Ֆահատցայ Վ. «...Եւ ժեր աշխատակից վիճաբանուքեան ժէջն էսկ Տօքթ.Գաբոնիկեան զգացուց ժեզ կրկին ու կըր կին իւր ջինջ և խորաթափանց հոգին ծալքերը։ Այս ապացոյցը ժէջն էր որ Տօքթորը իր կրչուժին համար ձեռած ժասնագէտ ժէջն է որ գործու ժէջ ժխալն կը ձեին։ Իր և ժեր ժէջ կատարեալ հաղորդակցութիւն և հոգիի խնամութիւնը կը տիրէր։ Դուք, սի բելի Տօքթոր, այս կարճ ժամանակուան ժէջ ժեզ չա՛ս բան ուսիք եւ՛ քսիք և ժեզ վերլնափանապէս համոզեցիք թէ ձեր բռնած ճոր ուղղին պնպատճառ ճիշտ է։ Դուք խոնարհօրէն ձեզ եղած հալածանքները պատմեցիք, որպէսզի նպատակին, այն է սի. բան ցեղիդ առնչանքն ու պաշտած եկեղեցիդ ներկայ վիճակը ժեզ աւելի մաչելի դառնար։ Դուք շատ իրատեսօրէն ուրպական ժխալ ժխալոնարներուն կը ցուցնէք իրենց սխալ ուղղին և քաղաքականով կը հասկցնէք իրենց որ հայ քրիստոնէայ ազգը ուրպական ժխալոնարութեամբ պէտք չէ խանգարել և հայ եկե-

պեցէին մխանախանաւքիւնը անձնանձխելի պահել։ Մենք կը լսեանք ոբ... չատ՛բը Ձեզ պիտի հրաւէրին յետ այսու քահանայ. անլու... ուրեմն կը երկնեմ չնորհակալութիւնս Ձեր անձնան ծառայութեան համար...»

Քահանայ Վ. «... Տօքթ. Գարոնիկեանի քահանայութիւնները որպէս առանձնայատուկ երեւոյթ ժը խուսանեցաւ բազմաթիւամբ չեղաւ էինալս իմ առանձին խօստակցութեանս ժէջ իրեն հետ։ չատ աւելի լուսաբանուեցայ և տեղյալ Ձեր գաղափարին ու ես իր հակառակորդաց պայքարի ժասին, նա ի՛պատ որ ալ ժամանակն է որ այս ցաւատ պայքարին վերջ վճռանելը կը ժօտենայ։ Վերջ ժը դնենք ու քիչ ատ որ ան ալ գործէ։»

Քահանայ Շ. «... Մենք բոլորս ալ այն համոզմանն ենք որ հոս ժահուան դէմ պայքարելէ ժոզովուրդեան գաւակ մը կը ժաքառի իւր ժոզովուրդեան կեանքն ու գոյութիւնը ու սպանդ

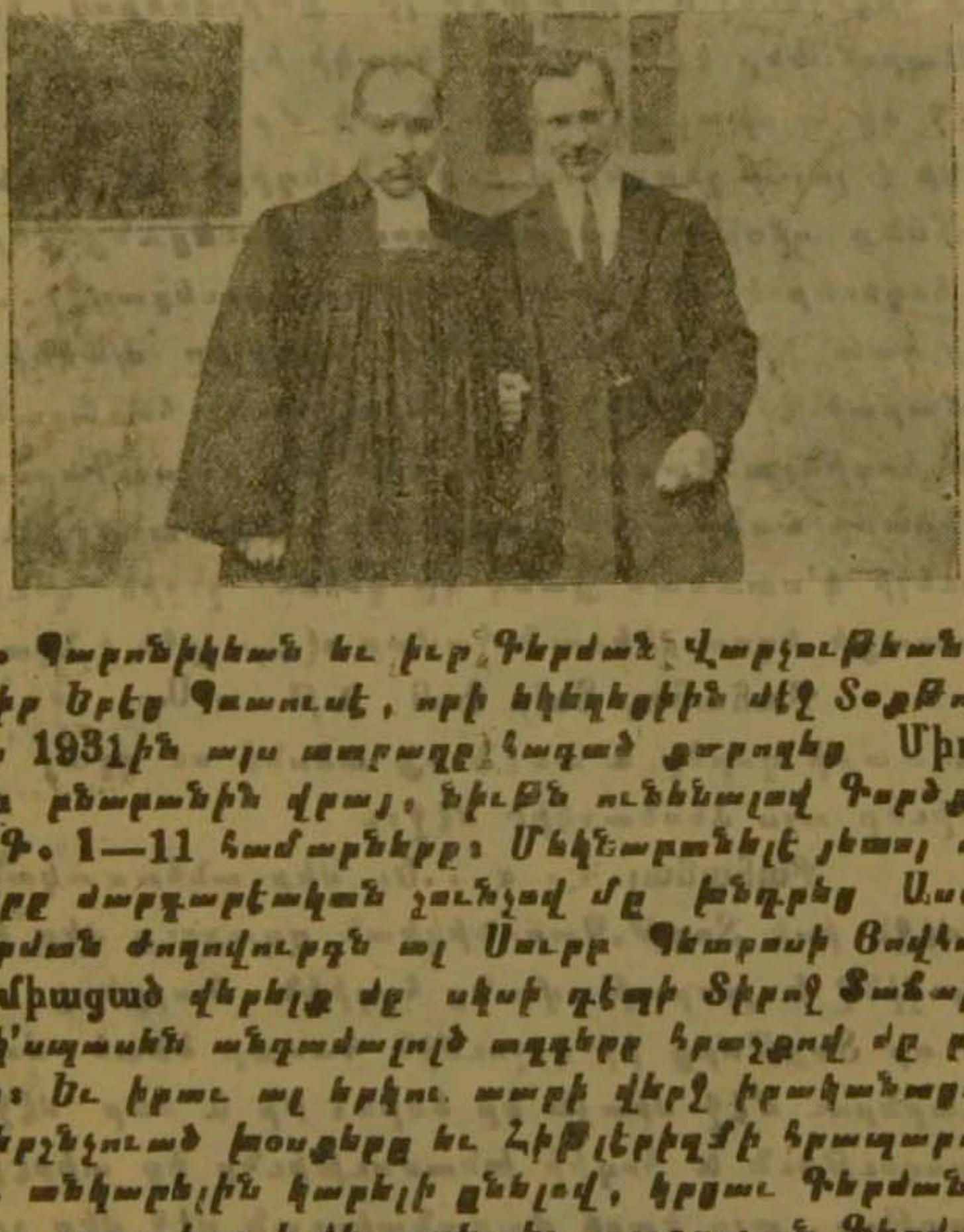

Տօքթ. Գարոնիկեան եւ իւր Գերմանէ վարչութեան ատենապետը Երեք Գաւուած, որի նկատմամբ ԺԷ Տօքթորը, 19 Յուլիս 1931ին այս առթովը հագած քարտովը Միութեան ճրաւէրը բնաբանին վրայ, նկատմամբ ունենալով Գործք Առաքելոց Գ. 1—11 համարները։ Մեկնաբանելէ յետոյ այս համարները ժարդաբեմական չունչով մը խնդրոց Աստուածէ որ Գերմանէ ժողովուրդն ալ Սուրբ Գետոսի Յաղթականէն նման մխացած վերջին ժը սկսի դեպի Տիրոջ Ճաճարը, ուր իրեն ի՛սպասեն անդամալոյծ ոտքերը հրաշքով ժը բժշկուելու համար։ Եւ իրաւ ալ երկու տարի վերջ իրականացաւ այս ներշնչուած խօսքերը եւ Հիթլերէզմէ հրապարակի իջնելով, անկարելին կարելի ընելով, երբաւ Գերմանէ բոլոր անհաշտ տարրերը ի ժի ոգոյլ եւ այսօրուան Գերմանէ ժիասնական պետութիւնը, ոչմէ այսօր բոլորը կախնած իր, հզմանկերպել։ Այսժիւնոյն քարտովը կրկնեց ան այժմ 21 Յուլիս 1935ին իւր Աբէնքի համաւոր ազատարարէն իւր սիրելի հայ ժողովուրդեան, հայելով ի Տեառն է, ցերկին պատասխանել վիճակին ի տես, եւ ա՛ր ոգին նոր առաջնորդ մը որ ժիացնէ մեզ եւ առաջնորդէ մեր այս առասպած հայութիւնը, դէպի իւր ցանկալի հայրենիքը, ուր ի՛սպասեն իրենց գեռ ծխացող առաջարները...»

Ի սի՛ւ քէ այս փոփոքն ալ ժարգարեութիւնն ի՛ւլլար

մի ժխտականութիւնը փրկելու համար։ Ան ձեր առջեւ կանգ. նած էր այնպէս, ինչպէս օր մը այն Մահեդոնացիները որ Գօգաս Աստքեալին առջեւը կեցած կըսէր. «Կրե՛ք ապրին և օգնեցե՛ք մեզ։» սակայն օգնեցե՛ք մեզ իրաւ արպես քրիստոնեաներ, ա. ռանց յետին մտքի՝ Ո՛չ այնպէս, որ դուք ձեր եկեղեցին հոր. ձէք, այլ այնպէս ըզ որ ձեր ժամուան վէրքերը բուժեալին, օգնե ցե՛ք մեզ ուժով և Աւետարանի հոգիով։ Ո՛չ այնպէս, ինչպէս դուք քրիստոնեան կրկին քրիստոնեա ընելու կը փորձէք և այլ ազանդի ի՛ատաջնորդէք, այլ օգնեց!՛ք մեզ, որ մենք ճշմարիտ քրիստոնեաներ ըլլանք ու ձեռնք այն եկեղեցիին ուր ձեր հայրե րն էին։ Եւ ահա այս է բուն պատճառը որ ազանդներ ատրա. ծող Մխիթարեանները կը պարբերին զինք անհաչտօրէն։...Մի՞թէ կա. րելի չէ՞ որ մենք, Գերմանեան քրիստոնեաներս, այս Գարոնէն սոր ուինք, վասնզի ան իրաւունքեան վերածնեց ինչ որ մենք չըր. քուեցքներով ցարդ յաճախ կերցէինք— «Ահա՛ թէ առնեն մեզմէ ձեր հարստութիւնները ...» Մենք հոս անպատճառ բան մը տարվե. ցանք ...։ Շնորհակալ եմք իրեն այս վկայութեան համար, որ մեզ ցնծեց և ձեր ժողովուրդին սրբենաբնութիւն բերաւ։ Աստուա. ած իր հետը ըլլայ։»

Գահուցայ Վ. «Տօքթ. Գարոնիկեանը ձեր զուգ հաժայնքներին Աստուծոյ Աւետարանը և Քրիստոս Գրիստոսը բե. բաւ...ան ալ այնպիսի բարեպաշտական խոր հաւատքով ձը ու հասկնալի, որ մէյն յաստուկ շնորհ ձըն է որ Մարքը Հոգին կա. տայ ալսպիսի քարոզիչներին և որ չե զուրկ եղեք ձեզ չատ ձը քահանաներս...։Որպէս Աբեւելքի զաւակ ձը, ուր և Քրիստոս պարտած է, ուր նա առակներով և պատկերներով կը խօսէր, Տօքթորը, Աւետարանին աւելի ժամ է և դիւրաւ կը հասկնայ քան ձեզ Արեւմտեան ազգերս։ Այնճէն գերմերէնին սակայն այն է որ ձեզ իր ձէջ Ֆրիստոսով եղբայր մը գտայ, և այս չատ պարժական է երբ կզգամ թէ ինչպէս Տէրը ամէն ազգերէն իր հաւատացեալը կը կազմէ։ Աստ հաժար ամօթի սեւ շու. քի պէս կը ձանրանայ ձեր հոգիներուս վրայ, երբ կը լսենք որ ձեր քրիստոնեայ հաւատքի եղբայրները այս ձրնաւոյն ձեծ քա. ահներին պատճառով ձեր եղբայրը կը հալածեն, փոխանակ չա. նալ զիրար հասկնալ ... ինչ գերմերէն պիտի ըլլար, երբ շատով Գերմանիոյ ձէջ այս եղբայրական քարոզը պարտքը վերջ մը պիտի ունենար ձեզ հետ ...։ Սիրով, հաւատարմութեամբ, և շնորհակալութեամբ պիտի լիշեմ ձեզ հոյ ազգն ու Տօքթոր Գարոնիկեանը ...։»

Գահուցայ Գ. «...Ինձ համար քաւ այցելութիւնդ... օրհնաւէտ ձրան եղաւ։ Ես քեզ ազատ կը խոստովանիմ որ ես քեզ սիրով և յաճախ պիտի վերյիշեմ...։ Եւ ես կը հաւատամ, որ չատերը ձեր մէջ նմանապես հարստացան քաւ շնորհած խօս. քերով։ Աստուածն էր որ պահ ձը ժարդկային բնութեան ատպարէր ձեզի կը խօսէր, և ես կը ձտածէի թէ հին Հռոմարանի տեսիլը

ժը առնէ կը գանուէի երբ դուն ապեւորուած Տիրոջը պատգամեր բը կ'արուտայիր։»

Քահանայ Գ. «... Մեր համայնքը չնորհապարտ է այն ծորդուն, որ իւր պարզ բայց խորաքափանչ խօսքերով կը հաւուքիւն առաւ իւր ծոցովուրդի և հինգշարի հաւատացեր և առ մեր հաւատացն ալ զօրացուց։ Աստուած օրհնէ պինդ և իր գործը։

Սպիսկոպոս Ֆ. «Աստուծոյ չնորհքը առատնորդէ քո՛ղ Տօքթ. Պարոնիկեանը իւր փշալի ճանապարհին վրայ, իւր ապրելու համար և պահպանէ իւր Սուրբ հաւատքին յաղթութիւնը։»

Քահանայ Կ. «... Մենք սրտանց չնորհակալ ենք Տօքթ. Պարոնիկեանին որ ան մեր համայնքին մէջ հոգեւոր հաւատքի ճառագը արթնցուց և զօրացուց.— Մեր կեանքի հարցերուն և գործերուն մէջ ուղղութիւն տուաւ և մեզ Աստուած, որ ան ամէն տեսակ պահանջներէ և հոգածութիւններէ վեր, ալ հասկցուէր իւր քրիստոնեաներուն կոչումէն և Տիրոջը առաքելական պարտաւորութենէն։ Ամէն։»

Ծաղ. 17, 21.

Սպիսկոպոս Ֆ. «... Մենք Տօքթ. Պարոնիկեանին իւր անպաճոյճ և հասկնալի քարոզութեան համար սրտանց շնորհակալ ենք, նամանաւանդ անոր հաւատ որ զօրացուց մեր հաւատքը իւր քով և վստահեցուցին խօսքերով և պատկերներով։ Աստուծոյ շնորհքը ըլլայ իրեն և իւր բարի գործին համար մեր գերդաստանին ալ ամէն»

Քահանայ Լ. «... Ճշմարիտ քրիստոնէական հաւատք մը պարզուեցաւ հոս ուր գրեթէ տասած էին ամէնքը, եւ չէին կրնար արհամարհել այս դարուս այսպիսի անկեղծ նաւերուժը մը տեսնել։ Մենք չնորհակալ ենք Տօքթ. Պարոնիկեանին որ ան մեզ մեր պզտիկ հոգիներուն մէջ քննդած, մեր սիրտերը և հոգիները քննելու։»

Քահանայ Ս. «... Այս երեկոյեան իւր քարոզը իր քաղաքական մասնագիտական հանգամանքներէն զատ չի տեսնուած եռանդով ապրումներու վերածեց .. Ես որպէս հաւատացեալ քահանան պիտի ժամքէի որ այս բուռն տպաւորութիւնները ան ջնջելի մնային և մեզ...ետ տային։ Աստուծոյ շնորհքը որպէս մեր հոգեկան բարձրացման նպատակը ընտրենք. ինչպէս առաքեալը որ մեր սիրելի Տօքթորը ըրած էր այս...»

ՎԵՐՋԻՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ ԵՒՍ

Մինչ ցարդ մեր բնրուածները միայն քանի մը նախադասութիւններ էին լաճախ երկարաշունչ նամակ որոնց ամբողջութիւնը 2 հատոր կը դարձնէ և իրենց ստորագրութեամբը ու նկարչուհի ֆինքինեարով քովը են, որպէս հնարելիս անցած ընկերներ, մեզ հետաքրքիր ձեռագիր։ Դեկտեմբեր 1932 ին գրուած նկարչուհիի քահանային նամակը, նորութեամբ հա

դնել, որպես զոյշ մը բռնելէն։

Այս քահանան որ աւելի քան 80 տարիներ կը ծառայէր իբր եկեղեցւոյն եւ անբարոյական կեանք մը կը վարէր, իմ քարոզներուս ազդեցութեանց չնայիլ, ճառախօսողը երբ ան իր ատենը մէջ հիւրընկալելով երբ աւելի ժողովուրդ տեսնէ, եւ յանց մինչեւ կէս գիշերները իմ հատատքս ծալքերէն. ջախջախուած խոչը ատչեւ եւ վերստին ձեռնելով խոստովանեց հրապարակաւ Թէ ես տյօրուբեր է որ ճշմարիտ քրիստոնեայ մը կը դառնայ, եւ խնդրեց իմէ որ ես իբր Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ գաւակ, երթեր եւ իր տնով իր եկեղեցիին ժէջ, եւ իր համայնքի ներկայութեան հոգեբուքեան Սուրբ խորհուրդին արժանացնեմ, ի նշան իւր վերստին ծնունդեւոն եւ արդէս վիճակին իր եւ երեցուհիի Սուրբ հետեքի ժը ժէջ քեւափոխելուն։ Եւ չի նայած որ ես ձեռնադրուած քահանայ ժը չէի սակայն անոնք կնդառնեցին գիս արդէս օծեալը Տիրոջ աշակերտ Քրիստոսի. ու երբ ատենին հանդիսաւոր կերպով ատ հետեւորդներ. հարցն ու բաժակին արբազան եւ օրհնելով Ս. ժողովին եւ արիւնն Տեառն ժերոյ Յիսուս Քրիստոսի, բաշխեցի իրենց Ս. Մարմին եւ արիւնը, ցնծալով, ճառագայթող հոյկերցուցացեկց զհոգ, ու հոգ քոլոյ հու ճառագիթս պես։

Այժմ քոզ խօսք ինձ քահանայ Քէլէներ ը, որ հետեւելով վկայութիւնը իր հրաժարով ժեզ հրատարակեցիք պաշտօնաթերթերդ Նոր Հայաստանցիք ժէջ եւ քե ալ իմ Ալ Բա՛ւ է գրքոյս ժէջ։ Տես անդր էջ 92—93։

ՓԱՀԱՆԱՑ ՔԷԼԷՆԵՐԻ ՆԱՄԱԿԸ

«Տասը Դեկտեմբեր 1932ին Տօքթ. Գարոնիկեանց ինձի եկաւ իմ համալնքիս բանախօսութիւն ժը եւ քարոզ ժը տալու։ Սակայն երբ ես պինք գիրքոյկ առաւօտ եկեղեցիէն ժէջ քարոզելը լսելէ, խնդրեցի իրմէ, իւր խօսքերէն եւ անձէն տպաւորուած, ժամզոջ չարքաթ մը իմ համալնքիս ժէջ քարոզելու։ Ես այս առթիւ սակրատած մէյ ը Յունվար 1939 համարին վրայ կը ժըտածէի. «Եկող ու տեսող, եւ այն օրը ամբողջ անոր քովը Ճեացին.» Ես պաշտամունքի մէջ այն համազուժը գոյացուցի, որ այս ժարդուն հետ ալ ժամ Յիսուսը իմ համալնքիս ժէջ մտած է եւ ...ինձ ալ գալցնէ։ Այս տպաւորութիւնս օրէց օր պօրացաւ իմ ժէջս։ Ան ժեզ Տէրոջ խրախճանքի հրաւիրեց գալուստն տպրեցաւ եւ պզտացնել տուաւ, ուր ալ որ ան խօսեց, երբեմն գոմ երեկոյեան ժողովներէն եւ գոմ քնատնեկան հանդիսութեան ժէջ Ան Տէրոջը. որ գ'օգնէ ու կը փրկէ ժեռնգամայն։ Ես պիտի ուզէի անոր համար ինչ որ Տօքթ. Գարոնիկեանց ինձ ատաւ, այսպէս արտայայտուէի։ Ան ինձ ցուցաւ որ նոր Կտակարանը իր ամբողջութեամբ Տիրոջ գալուստ մրցի է առ ինձ։ Ուր ան կը խօսէր, հոն ծնունդ ժըն էր։ Մենք ապրումներուններուն վերստին ծնանելուն, երբ ան ժեզ կը բառերէր կանգայի Հարտացիքը եւ գոմ 12 կարեկաց ճիսուսը Տանտիրոջ ժէջ. այո՛ ծնունդին օրերն էին եւ Քրիստոսը ժեզի ու ժեզ Քրիստոսին կը ծնանէինք վերստին։ Մենք պզտիկներ որ ամբողջ նոր Կտակարանը ծայրէ ի ծայր ծնունդ եւ վերստին ծնունդ է ժիայն...»

«Սակայն այն ինչ որ պիտ կը գիտցնէր եւ կը լուսդէր ժիանգամայն, այս ժարդուն ճշմարտութիւնն ու պատասխանատուութիւնն էր, որ ոչ ժիայն Աւետարանի վրայ կը քարոզէր, այլ եւ ինք նայնը գ'ապրէր։ Ան պատճառ ժեզ ոչ ժիայն իւր եկեղեցին ժէջ դեռ աւտօր գոյ եղոր նախնական անապարդ եւ Սուրբ

ջօրաքեան ու ժաքրաքեան և ամենատանդ կենդանի հատատքին որ նժան է Ատաքիատին, այլ ան իր անձնատիրաքեամբ արդէն որպէս տիպար Ատաքեայ մը ժեր ժէջ ձ'ատրէր ու կը խօսէր։ Առաջին ինծի ճմպճ ան երկիրներ կը պտըտի, առտաուս չափազանց սակաւ պես ու գրեթէ ոչ մի փափաք դէպի ճիւրը, կը տարածէ Օրինաքեց ուր որ ալ հասնի ու ուժ տկարներին։ Սիպտուած կը խորհիս Մատթ. 5—12 համարներին վրայ։

Ու որովհետեւ կը տատպատիս իրեն հատատալ, վատն դի ձ'ըզտաս, որ ան իրաւ և իր ուժերով չէ որ այս գործաքեամբ կը զբաղի. այլ ան կոչտում ժը ունի վերէն այս բանը ընելու. կը յանդատի իրեն տէնքը իր հետքի մեծ գործին համար չանելու, իւր նպատակն է հատատել և վերատրնդնել իւր խոսքը ամենքի ժողովուրդը, և պատասխանատու իւր ժարքնի եկեղեցիին. որ աչքատրիս հնագոյն եկեղեցին է։ Կը պարտաւորուիս հատատալ որ մեր Բողոքական եկեղեցիներն ալ անկէ ձ'օրհնուին, երբ այս հայ եկեղեցին, որի ժէջ գուսքիւն ունի տոկաւին նախնական անհզ քրիստոնէութեանէն ուժի հսկում մաս ժը, կրնատք պահպանել, ամա նուիրել և առնել, ասկէ հոն, հանկէ հոս, տղդէ տղդ, եկեղեցիէ եկեղեցի, տարբնցնէ զարժանալի երկանգութեան, բանալով ձեր հորիզոն ժը յառաջիկայ ճշտարիտ ժիջնատարեանին կան վեհ պատգատարին։ Այս է ահա Գարոնիկեանը։

Ես չէի կրնար այլ կերպ ընել, քանզ ինքզինքս իրեն և իւր հետքի գործին տրատիրել։ Ես կուզեմ իրեն օգնել, որ անոր գործը Գերմանիոյ ժէջ այն օգնութիւնը գտնէ, որին ան արժանի է։ Ի՞նչպէս կրնայի այլ կերպ չնորհակալութիւնս յայտնել։

Այժմ ես Տօքթ. Գարոնիկեան երկու անգամ եւս ունկնդրեցի։ Ես այս առթիւ ժիւս ունկնդիրները դիտեցի և տեսայ ի՞նչպէս հմայուած բոլորը անոր չրթներէն հոխուած և վերապած էին։ Ան իր ունկնդիրները չատ նպատ գրաւեան ժը տուի ինը կ'ընդունէ եւ կը պատասխանէ իմիմքիմիքը խոսքով, ապա 4 ժամ տեւեց այդ երեկոյեան իր բանախոսութիւնը։ Եւ երբ վերջացաւ, բոլորն այն ինձ պես կը խորհէին. «Ինչու՞ դադրեցաւ խոսելէ»։ Ամբողջ գիշերը կրնայինք գինք դէա մոի ընել։ Գարոնիկեանը, որոնք գինք արդէն քանի ժը անգամ լսած էին, երբ հարցուցի իրենց թէ դէա ժոի ընել կուզեն, ըսին, ձենք այս մարդուն միշտ պիտի ունկնդրեինք եթէ ան խոսէր։ Երեսատրդութիւնը լեցուցած էր սրահը։ Ամբողջ սրահը լոփ լեցուն էր, չի նայած որ նայն պահուն ուրիշ քանի ժը այլ հանդէսներ տեղի կունենային։ Երջակայքի դէպքերէն ժողովուրդը ժամերով ատքով քալելով եկած էր Տօքթ. Գարոնիկեանը ժոի ընելու։ Ան, ի վերջոյ էր քարոզած պահուածների համամարդկայնի գերբնական ուժի իրականութիւնը իւր ունկնդիրներին պատատրել, այնպէս որ ոչ ոք կրնայ նայ ինքզինքը ազատել իր ներգործէն ազդեցութենէն։ Անիկայ պարզանալի ուժ ունի և կրնայ գործածուիլ հակաքրիստոնէական չարժման դէմ։ Իւր խոսակցութեանց ժէջ ո՛չ ոք չի վերաբերուիր, ասկայն ամէն ոք կ'զգայ իր գոյանի ժեզքերուն ժէջ բանալ և դատապարտուած։ Այս նկատելիք բոլորս ալ ժանաւանդ երեկոյեան քարոզին ժէջ, ուր ամէնքս ալ ժեզմէ դուրս եկանք ու ժերկացուցանք և ուխտեցինք ճար կեանք մը սկսիլ ան միջապես։

Շատ չինչ և տպաւորիչ են իւր նոր կատարածի ժեհնաւմը։ Ան գիտէ երբպէս ինդենդան տատեր և պատճառած նորը այնպես ժը պատկերացնել, այնպես կենդանի և վառ, որ

ժարդս իւր խօսքերը յանկուղ պահ մը եղ փորձուի խորհիլ թէ իրաւ ճիտասը այսօր անձամբ ներկայ է։

Մենք այժմ սրպէս զահանայ յաճախ կը խօսինք ներկայ զարդի խնդիրներուն վրայ որ չունի ապրեցութիւն։ Սահման կայ Ծոքթ. Գարոնիկեանը կը տարբերէ, այն սահմանն կը հաժարեա և ի'նչես ապագայի fարոզի ձեւը այս պիսի ըլլայ։ Ան սահման է որ կրկին հաց բազմութիւններըը զարդի պիտի դառնայ, այն սահմանն կ'իրաւիրուայ զարդերը կրկին իրենց ուժը կը վերսահմանի, որով լուս օրերը մեզ կը սրբացնէ։ Այն սահմն է որ հաժայնքներըը զարդիչին չուրջը պիտի բոլորուին, և այն ինչ որ կը լսեն, սուրք սուրս դարձնական էնտնքի կը վերածին։

Ես սախատած եմ խոստովանելու(այլասլես ի՞նչ որ ժէք ի'ունենալ, երբ ինքդինդ խոսիս)որ, Տօքթորը ինձ անձամբ սրվիցուց Տիրոջը համայնքին, իմ ժողովուրդիս ժէջ ծառայելու ձեւը, որպես Քրիստոսի պինուրի։ Իւր գործունէութիւնը իմ հաժայնքիս ժէջ օրհնութիւն ժիայն եղաւ։ Ասուած քոզ սսոր հաժար օրհնէ պինդ։»

Բասթօ Քելլներ

Ահա այս մի հացի վկայութիւնն Գերմաց բարեկամ ներս, որպէսզի մեր հայ ճեղմիս ցեղակիցներու բերացը գացուի վերջապես։ Սակայն ուրիշի էր ինձ երբ մահս վերջ ուրիշներ հրապարակէն գայս հացդ ես այժմ բցելու հարկադրուած եմ...։

ՄԵՐ ԳՈՐԾԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

Մենք սիզբունքով ժիչտ ճշմարտութիւնը ի'նչպէս որ է այնպես ներկայացնելու որոշած էինք. և սսոր հաժար ալ յաճախ անպատեհութիւններ առնուցանք։

Վերջէն հասկցանք սակայն. որ մեր հոգատարկրնեռը ժիայն բապէին և չրջանակին յարմարելու Հնութիւնն ունէին։ Որպէս ապացոյց թէ Գերման Մխիթարները ի'նչպէս կը գործէին, սսորեւ կուտանք հայ սրքուկի մը մէկ նամակը։ Այս նամակին թէ հ-յերէն բնագիրը և թէ անոր հնդուած, դիտումնասսոր սխալ քարգմանութիւնը. գրած էին սրքուհիին քահանայ, Րիօքէրին որ վերջէն իմ վարչութեանս անդամ եղաւ և ուրախութեամբ յայտնեց ինձ որ ինք արդէն երկար տարիներ է վեր ջերմ հայասէր ժը եղած է։ Որպէս ապացոյց ցուցուց ինձ իւր խնամած սրբին նկարն ու նամակն խնդրելով որ քարգմանեմ պարնք։ Արգիւնքը ապշեցուցիչ եղաւ. հնդիքը հրեւան եկաւ։ Հայ սրքուկը իր նամակը այնպես ժը գրած չէր, որժէ պզտսաւէր բարերարը և ասկի գրած պրկէր։ Ես սրովհետև բարերարը հայկէն չէր գիտէր, ուրեմն գլուխն էր քարգմանութիւնը քիչ ժը փոփոխելու յղկել և հոն պահած և իրենց յարմար չտած բառերը ասկլացնել այդ նոր չտրպրուած «քարգմանութիւնը» նպատակայարմար ըլլալով, բարերարէն գրկել, առանց դասածելու որ օր ժը, Գարոնիկեան ժը, որ իրենց գլխուն գէլ՝ եղած էր, հրնար այդ հնդուած նամակը առնել և բառացի քարգմանութիւն ժը ընելով հրատարակել և խայտառակել պարնք, ինչպես որ ըրի իմ Ալ Բա՛ւ է գրքոյս ժէջ։

Ահա այդ նամակը բառացի, այսինքն բնագիրը և անոր դէմ Տօքթ. Հէփսուսի Մխիթարեան հոգին անոր խնդացրած քարգմանութիւնը։ Բոլոր Աբեժեան գրերով տպուած ժամանակ, սխալ քարգմանուած, հնդուած և գամ ասկլցուած են։

ԲՆԱԳԻՐԸ

Տօքթ. Հէփսէսս Օրթէնք Մխիթ
(Համկհն. Օգնական. Գործ)
Բօքստաժ. Ղազիր 13 Փետր. 1926

Աջնուափալլ Տիկին,

Սիրելի մայրիկս, Հինգշաբթի օր ժամն էր, երբ մայրս լսած ձեզ որ գուք պէտք է Ձեր քաքնոցները նեքին նամակ մը գրէք. և Ձեր կնճռապրուքիւնը ընէք: Մենք ալ պրեցկին, սակայն ես ցաւիմ որ ես չուա լաւ ներաքացիկ չի ուխտ ներնամ, պի ես այդ ատեն պզտիկ էի։ Ես ձիսն ալ չափս կը չի. չամ. որ մեր քնատունիք 6 անգամ նեքէ կը բացուանար. հայրիկ, մայրիկ, եր էք գուրկը, և 1 եղբայր Մենք մեր անձնատուն ատեն ալ պարտէզն ունէինք: Օր մը մայրս ըսաւ ընատանիքով նատած էինք. դուռը զարկին. քանի մը ոստիկաններ նեքս եկան, մեզ և մեր զրացիները գուրս հանեցին: Ոստիկանները մեզի էշէր պըր կեցին, (Քիւրքերու եավ է՞շ մի կը պահէ...Գ.) Մեր միրան նեքս. տեցուցին և ճամբեցին:

Քանի մը օրուան ճամբորդութենէ յետոյ պիւզ մը հասանք, և քեզ յետոյ պիւզ մը քրքուկան կրներ և մարդիկ գուրս նլան: Ա.ջ օր ես ճամբան իմ մօրմէս բաժնուած հն ատցած էի: Քրքուհի մը եկաւ ինձ մօտ և ինձ ներ հագուստը հագցուց, պիս իւր գիրկը առաւ և իր տունը տարաւ: Սակայն ես կուլայի և մայրիկս կուզէի: Մայրիկս ինձ չի լսեր քնաւ: Մենք այդ գիւղը երբ հասանք, ես մինչ մայրս կը փնտռէի. վերջապէս կին մը բերին ու քսին ինձ. ատես այս է քու մայրիկդ: Սակայն այն կը նամա՛ւ իմ մօրս չէր նմաներ: Ես ես քնաւ գինք չի սիրեցի, ատոր համար ալ չորս տարի Ամերիկա ապրեցայ և չորս տարի Ամերիկայի մէջ: Սակայն եկաւ ժամանակը մը երբ հայրս որբերը կը հաւաքէին և որբանոցներէն մէջ կը ձգէին: Ս.

ԿԵՂԾՈՒԱԾ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տօքթ. Հէփսէսս Օրթինէնք Մխիթեան
(Համկհն. Օգնական. Գործ)
Բօքստաժ. Ղազիր 13 Փետր 1926

Սիրելի, բարի քարեարարներս— Հինգշաբթի օր ժամն էր, որ մեր մայրիկը. Ցի կին Գիւցլեր, մեզ ապահովին այն սիրելի եւ բարի բարեարարներէն պատմեց, եւ մեզ հասկցուց նամակին գրելու Պետք եր մեզմէ ազատ գրուեր, մեր ապրուստնիրը: Եւ ես անմիջապէս ի'սկսի. Ես չո՜ր փոքր էի եւ հազիւ կրցած յիշել բնչ որ բնձ եւ բնատանիքս պատահեցաւ. Ես կը յիշեմ որ մենք քնատանիք մնն էինք: Հայր, Մայր, 1 եղբայր եւ 3 քոյրիկներ. Մեծ 1 տեղեակ եւ 1 պզտիկ պարտէզ ունէինք: Օր մը մեր գուռը պարկին, մենք գուրս ատրուեցանք, էշի վրայ դը րուեցանք եւ ճամբայ ելանք: Մենք 1 օր այսպէս գացած էինք, պի ես կը յիշեմ որ ես տան յոգնած մեծ տան մը առջեւ հասանք:

Մայրիկս ալ չուզեի, կը յիշեմ ինչպէս ձին մը մեծ տուզեց դուրս եկաւ, ինձ մարդ հագուստներ հագցուց եւ պիս սիրելով տուին սիրեցի եւ պատրաստ էր: Սակայն վեր ջապես լոյս եղաւ եւ մենք ճամբեն Սուրբ եկանք եւ վերջեն Ղազիր: Հոս բոլոր որբանոցներուն ամեն լաւն է պի մենք հայրիկ եւ մայրիկ ձիւցլեր ունինք. եւ մեր որպես մեկ մեծ բնատիք մը գիտար ես սիրեցի եւ միասին կապօրեր. կես օրին դպրոց կերթայ եւ կես

ու հաւատքով ու դրուածքով ork bzi խալի կը գործեմ։ Բայց
ապրելէն աւրքան մը ժէջ։ Հոս Քնզի չատ շնորհակալութեանս կը
ու երկար Ճաթի ես։ Օր ժը ես- յայտնեմ, որ Դուն քնձ հաճար
սանք որ մեր ամրոզջ տունք կը կը հոգաս, որ ես ժամացոյց ուզեմ
վատուխ։ Մենք պիշնրոնց վիր ե ճամ արհեստ մը սորվելու որպէս
յանք և փոխանք Ամերիկան որ զի ես վերջէք իմ հացս ձեռքս
բանաք։ Յրատարակութեան պատրաստ վա ըսհիմ։
ժի ժամանակ ուզէք մը ձգելքեն
մեր չէնքեն ժէջ թէև մեզ ժի կը հ ք Զ ե զ ու կը սիրեմ Զեզ։
որքանոց փոխադրուելնուն, սա- Զեր ադջիկը
կայն մեզ մեծ նեղութիւն ժէջ Վարդուհի Ասատուրեան
էնք. դի պատերազմը դեռ վեր-
ջացած չէր, ու մեզ ոչ հաց ու —=—
ոչ ալ ջուր ունէինք։ Սակայն ես Ահա այսպէս փոփոխելով իմ զ
դեռ չէի սեւեռց այս, ու մեզ Ս- արքունու նամականին ան
կիս փոխադրուեցանք, ու այժ- զանալին գնելման բարերարնե
կը գտնուիմ ես Ազդիքի ժէջ։ կովէ նեժան կքնել ու այդ գ
Մենք զԶեզ յատուկ չնորհակալ ժէջ մեծ ժասը իրենց հաժար գո
նք, որ մեզ մեր այս ազնիւ ծանելով հանդերձ, մեծացած
պրանք ունինք, իմ ուրախութիւ պէս օգնարհ ու ողորմութիւն ժեզ
նս մեր կարուսած սրտերուն հա- տալ, պարտաւորեցնելով յանձն
մար։ որ ցեզի վարարանդի բնէորնե
իրենց առջեւ քննէին ու ստոյ-
Ընդունեցէք լիառատ օրհնու- նանալին (տես էջ 167)
թիւն ժարդիանքներ իմ չնորհա-
պարտ սրտէս, Քոյր որքունիք
Վարդուհի Ասատուրեան

Նմանապէս երբ օր ժը Գրեսլաուի ժէջ կը քարոզէի հաժալիքին նախագահը որի հիւրն էի ուրախութիւնէն գրեթէ արտքեցած որ վերջապէս հայ ժը, այդ օրհնեալ ու սիրելի ժողովուրդէն բեկոր ժը. ինչպէս ինք զիս կը կոչէր, իրեն սեզամեակը կ'ը ըլլար, ձայնի վրայ, Գերմանացիի ժը յատուկ բարեպաշտութեամբ օրհնեց սեղանը, և լիշեց Ջերմեռանդօրէն իւր սիրելի արքունիքին կերածը, որպէսզի անով իւր պաշտելի ազգին Յարմաց Սուրբ հոգիով զօրացնար։ Ես այս անուանը յանդի, չանթահարուած վիր քաոսիցէ կոչելով, Յարմաց հայ չէ, Յարմաց բիւրի ազգուն է։ Շանթահարելու կորգը հիւրընկալն էր. ապուշ կարած գլխս կը դիտէր։ Ինքզինքը վերապահելով չանաց փսսալ քէ ես կը սքսալի. վասնզի «քովս ունիմ պատճէնը Նամակին որով ես Ցրանֆուրդի Շուխարգեան Միսիոնէն հայ արքունիք ժը էնդրեցէք և բերելով նամականերն ու նկարը, զուա պոպդուզալով, գլուխ կը սխալէ, ահա՛ Տէրեզքեօր Շուխարքէն նամակը, իբր պատասխան իմ խնդրատգրին ուր ան այս Ցարքմալիս նկարը պիտի ղրկելով ըսած իրր իմ հայ արքունիս հոգատարութեանս կը յանձնէ։ Ես ատկայն իմ տնօրինիս վրայ և պահանջեցի, որ անմիջապէս ատկան նամակ ժը գրելով, Տէրեզքեօր Շուխարքէն բացատրութիւն պահանջէ։ Ես ան գրեց, հարց, կատուի, և լսկոնատկան նամակ ժը, քէ ես ձեզմէ հայ արքունիք ժը ուզեցի և դուք ինձի Ցարքման արուեստը, որի համար ատրիճ չատունակ ի՛տալօքիս և կը հոգամ։ Տօքթ. Գատոնիկնանը հոս է, և կը պիտի քէ Ցարքմալի քէ՛ անունը և քէ՛ նկարը Քրքուհիի է։ Գատասխանեցէք քէ ո՛վ է ատոնք։ Գետը ժը օր յետոյ եկաւ 22 անգամ պատասխանը Շուխարքէն, որ ան Ցարքմալի Քրքուհի ըլլալը

կը խոստովանէր քէև, սակայն ատանք այլ եւայլի կը չանար բնպաշտական բառերով յիշեցնել իւր բարերարին քէ, մի՞թէ Ը քուհիներն ալ Աստուծոյ առաջնորդութիւնէն կը զրկուին։... Ալ երնաք երեւակայել խեղճ բարեխոսիս հիասթափութիւնը։ Արտասուալի աչօք և ատամները կռճտալով քանի մ՚ան ես տաբիներով հայուն համար փազօքեմ, և քանիցս գրամներ հայուն համար հա՛ն կը գրկեմ, որպէսզի Քրիստին տուբէն վերադրած Ջրխատանեայ մը ժեծցնեմ, ատանք երբ այդ գրամս Քրիստիներուն կը կերցնեն...։))

Ալ չեմ ուզեր շեշտել քէ ինչպէս մեծ պատերազմին ատանք Գերմանիոյ մէջ խեղճ հոտորուտ հայերուն համար գրամ կը հաւաքէին, և տասվ, Քրիստիոյ մէջ իրենց պինակցին հարմիր հիւանդանոցներուն մէջ, հայուն ջարդուղ Քրիստը պին ատքերը կը խնամէին ...։ Գու տա Ջրիստիանցիք սըր...։

Մեծ պատերազմի այն սեւ օրերէն էր։ Ես Լայփցիկի համալսարանին մէջ բժշկութեան ուսանող էի, մինչ անգին ցնդա իւր գողգոթան կապրէր։ Քրիստ խաբազանին չոլիւններըը, Հայ լեռնաց նամուսին ճիչերը և ջարդուած գանձերու մանչիւնները, հայ որբերու լացն ու կոծը, հայ մայրերու ապօքան ու պատանքը, հայ գարուր օճախներու փլուզմը և մեր վատուղ տահաբներէ ճարճատանը, գողթող հայուն ճամբու փշոյին, ճանապարհներու վրայ ընկած դիակներու ճնճղերոյին հատերը, խոտնած ծխացող հայաստանի մուխին, հատած անցած էին արդէն լեռներն ու ձորերը և սեփականութիւնն գարձած ա՛չ միայն պատերազմող դիւանագէտներին, քէ Քրիստը, վարկեան ալ գադանը կը փոփոխէ քրիստանիա ցնդ մը, այլ և բոլորը, բոլորը գի՛ տէին քէ սահմանէն անդին Քրիստը ի՛նչ կընէր։...

Ապրին, Գերմանիոյ մէջ, Գերման Շուխարքիան Միսիոնի նախագահ Լօհմանը, փոխանակ Գերլին նստելու և արտէս միայն իրաւասու պաշտպան հայոց բողոքէր, խնդրէր, դիմաններ ընէր Քրիստին հետ նզրայրացած արիւնաստուշա Վիլհելմին քով, ան ձգած ամէն բան, ժեկնած էր Ռուսահան ճակատ, հոն ինա գերիներուն Աստուծոյ Աւետարանը քարոզելու։

Ես համարձակութիւնս գրել իրեն և ցուցնել իւր առջեւ ու պարտքը, չեշտելով որ օր մը հայ ազգը իր ըրածը պիտի լիշէր, և ատոնց իրմէն ատ կարճ պատասխանը միայն, քէ, իր ըրածն ալ քրիստոնէութիւն էր, և քէ ինք այժմ ժամանակ չունէր այդ բաներով զբաղուելու։ Ես հայութիւնը անտէր ապրանք մը պէս չարդուեցաւ...։

Ու այդ Միսիոներըը այժմ կը շարունակեն իրենց աւերիչ գործը մեր մէջ, մինչ Քաղնուած բարեպաշտ դիմակին տակ, և չբլապատուած..... .....,հառներու նման պնակալէզ պատուելիներով...Ես յառաջ կը տանին հոգիներու որսորդութեան Սուրբ գործը...։

Պարոճիկեանցի ճերկայութիւնը, և ասոր սեռցած գործը. ասոր համար իրեց աճիանգուրժելի կուգար և պէտ էր ի գին ամէն բանի, ու ո՛եւէ կերպով, մէջտեղէն վերցուէր, ու ասոնք ծնորհիւ մերայնոց, հասած այդ ցպատակին... Որբ Հիւլհերեան վարչութիւնը եկաւ ու պատճուիչ տուաւ չի սիրուած օտարները հալածելու։...

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Մոթուխլուեն Ծուձխա 1934ին Աքէնք փոխադարձուեցաւ։ Տիկինս կը փափաքէր որ անպատճառ Եւրոպայի մէջ գտնեինք գոգերիմք եւ հատատուքմք ուզուկի հայ ա՛ւէ կարեւոր գաղութի մը մէջ եւ նուիրուիլ անոր ազգային, եկեղեցական եւ կրթական գործերուն եւ պատեհութիւն տալ զաւակաց որ հայերէնը սորուին ու հայանան ու մեր բարեկամաց ու հակառակորդաց ու ճանչնան մեզ եւ մեր գործը, զոր մենք այժմ անձամբ ընել կաւզիմք։

Ես սկզբունքով հակառակ էի քէև այս առաջարկին եւ կը նախընտրէի Գերմանիայէն դուրս ա՛ւէ այլ երկրում փոխադրել մեր Մխիթեան գրասենեակը եւ շարունակել անկէ, վասնզի քաջ գիտէի, որ մեր գաղութներէն չի՛ պիտի կրնային մեզ նիւթապէս բաւարարել, որպէսզի կրնայինք ծառայել իրենց, առ համար կուզէի նիւթական ապրիւրներս չի գոցել Եւրոպայում։ Սակայն քանի որ Տիկինս բաւական կը փափաքէր ճայոց մէջ գործել եւ իրեց ցաւերուն ուզուկի ցաւակիցց ըլլալ ու հայացնալ ու հայուց հետ ցոյցացնալ, ես համաձայնեցայ իրեն եւ Բրահիմ ժէջ, ուր իրաւ հանգիպած էինք խորհրդակցելու, վերջնականապէս որոշելին Ծուձատան հաստատուիլ, վասնզի Ծուձատան էր մեր գործի կարեւոր գաշտը։ Թէև Մոզլումեան Սրբազան համաձայն չէր իմ Աքէնք գալուս, վասնզի ան ալ կը սիրէր ժիսյն «գերպաճներ» չէքերով լեցուն այցելու Պարոնիկներ, Բայց չէր ուզէր զգործ ու պաշտօն եւ նոր ասպարէզ ու կարելիութիւնք փընտռել ազգասացած Պարոնիկներ,» որին իմ այժմ բարոյապես օգնելու պարտականն էր։

Ու սակայն նկատի չառի իւր մերժողական նամակը եւ քաջնալով Տիկնոջմէս Ծուձխա 1934ին Աքէնք եկայ, մինչ կին Գերմանիայ գնաց հոն իմ 24 տարուան բոյնս քակելու եւ անոնցի գործին վերջ մը տալու ու գաւակներուս հետ Ծուձատան փոխադրուելու։

Ու գրեթէ մէկ ու կէս տարուան աստանգաւորման կեանքս յետոյ, Սեպտեմբեր 1934ին գաւակաց հետ հաստատուեցանք Աքէնք։

ԱՔԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աքէնքի գաղութը, Ամերիկայի գաղութէն յետոյ, մեր սմնէն շատ յուզուած, պատռտուած եւ կէրքերով կատաղած գաղութն է, չնորհիւ Մոզլումեան Սրբազանի անվրէպ գործունէութեան եւ անձնական քաղաքական ուղղութեան։ Ամէնուն ծանօթ է «Ծուձացաց ցալր», ես պանդ կը նախընտրեմ այժմ այս կէտին վրայ։

ՅԱՐԴ ԵՐԷՔ ՇՐՋԱՆՆԵՐ ԲՈԼՈՐՏԾԻՆՔ ՀՈՍ

Ա. Մեծ գժուարութեամբ կրցանք ամէնուրու աշ-

խոստանքն ի՞նչ յոլորիկ կառավարութենէն հոս միայն տրտունջ ձեռք առնել։

Բ. Մազլումեան Սրբազան ուզենք դիտ ալ իւր հաստատ խնդարկուներէն մէկին վկայեմ, և անիկայն իսկ ըսէր, իւր յիշատակութեան ուժգն Մենք քննութենէն բազմեցանք և բարեւ և ես վճռակամօրէն 5 ամիս չարունակ լծորի գինք ու անցայ սպասազական դիրքին մէջ ու համոզուեցայ որ ան հաստատ Գաբոճիկեանցն պահել իւր բարեյաջող հրովն և ճշմարտութեան պատճէնին վրայ կանգնած կը հետապնդէ իւր երազած նպատակները։ Առիթ յոլորուեց ինձ Աթէնքի ճանիցներէն հետու մնալ ու Մազլումեան ու հակամազլումեան դուռ ճակատներէն դուրս բոլորովին չէզոք չրջանակ մը ստեղծել և այս գործէն լաւ ալ։ Սիրուհիս է, համ, ուր ինդիրը, հիւրը, հաստատական նեպմի՛ս հաշիւները կ՚իշխեն, հետու մնալ, հոն գործ չկայ ինձ։ Ամէն հարցնողին, թէ ինչո՞ւ մնաս հոս, կը պատասխանէի.«այո՛ եթէ գնամ հոս երկրորդ հայ մը ելս,» ալսինքն, ես Ծուռհաստանի մէջ գտած եմ երկու հոյակ, սակայն ատոնք գիրքը կը բռնեն, ա՛ւ ես ինչո՞ւ փնտռեմ երրորդ հայ մը,» թէ ինձ նման ատոնք մէ և ա՛յլ մէկին կը հոգի. որպէսզի երթամ անոր հետ գործի լծուիլ։ Այս յայտով վստահ ես ալ իմ Թիւրգիճեանց յապետրս, ու կը փնտռեմ այժմ Աթենքի գաղութին մէջ ճիշդ մարդ մը»։

Գ. Սակայն թէ Մազլումեան Սրբազանը և թէ իւր չրջապատը և թէ ես խոհեմութենէն համարեցանք չի ուսումնասիրելու մեր այս մեկնաբանումը և գրիչս հոչտուեցաւ քրտրու հետ և ես գրօնական ժողովի արուեստով և հրամանաւն Սրբազան որպէս Սրբազանին հրատիրուեցայ, ինչպէս Մարխլեան մէջ, հո՛ս եւս, քարոզելու այս տեղի 6 եկեղեցիներու մէջ և կարգադրելու հանանց և օրբերդաց եկեղեցասէր Մխուիթեաններ։

Ահա ատ ալ Մազլումեան Սրբազանին ինձ արուած պաշտօնական ձամրակը։

ԱՒԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀՍԾՈՑ
ԾՈՒՆԱՍՏԱՆԻ
ԱԹԷՆՔ

Աթէնք, 14 Յունիս 1935

Թիւ 4728

Ազնուաձնաբ

Տէր Տօքթ. Ա. Գաբոնճիկեան
Լիւզոր—Տնօրէն Գերմանեահայ Առաքելութեան
ի Գազաքիա

Մօտ ատրիէ մը ի վեր հաստատուած լլալով Աթէնք և Ձեր անցնելի հոդնեուէր գործունէութենը ծանօթ լլալով մեզ, կրօնական ժողովոյ և Հոհանդապետական Գահուն հաւանութեամբ հրաւիրեցինք զձեր սիրելութեան, որ Աթէնք և Բարձրասրբազ բոլոր հայ եկեղեցիներու մէջ Ձեր

հոգեւոր քարոզներով քաջալերել հայ Աւետարանական գաւակները սխրիքարելը հոգեւորապէս

Սրտիկն Ձեր և Տիէնոլէ քալի տրամադրութիւնները ծանօթ էին ինձ և քանի մը տարի առաջ Ձեր Աթէնք ալեկոչումէն ժիլոսին Ձեր ազնիւ Տիկինը Սանդուխտ - Եբրաեւեի պաշտօնապէս քնդունեց հայ Աւետարանական Սուրբ եկեղեցւոյ պաշտօնեաին դաւանանքը, անդամակցելով հայ եկեղեցիին:

Ահա Ձեր ի քաղաքս բնակութեան առիթէն օգտուելով՝ կ'արտօնեմ Ձեզ ա՛յն մեծ հոգեւոր քարոզներով մեր համայնքը մխիթարել, այլ և թարգման մէկ ու բ որ պէտք կը տեսնուի, մեր հրահանգութեամբ և Ազգային իշխանութեան վաւերացմամբ ննջարկուելու պարմանաւ, կազմել և կազմակերպել Տիկնանց և Օրիորդաց Միութիւններ, որոնց ծրագիրը և կանոնագիրը պատրաստելով ներկայացնել մեզ և մեզմով առ ար ան է, քննութեան և վաւերացութեան համար:

Ձեր անձնաւէր և առանց նիւթական փոխարինութեան մեծապատիւ ծառայութեան և ապրուստի աշխատութիւններուն համար մեր չնորհակալութիւնը յայտնելով, կարողութիւն և բարի յաջողութիւն կը մաղթենք:

Անշուշտ Ձեր հովիշուրչ քարոզութիւնները և հոգեւոր պարծանքեաւթեան համար արտօնաւթեան պատրաստութիւնը հանդէպ Աստուածպարտեան կը կատարէք հատարտարար:

Առնձնելով զձեզ ի խնամս Աբարչին,
Մերոյ ազնուին և Տերտեանց օրհնութեամբ
Մնամ ազօթարար
Աստղնարգ Հայոց Պատմաստանի
Կարապետ Արքեպիսկ. Մազլումեան

Եւ ապէս Ապրիլ 1935էն սկսած կը քարոզեմ Աքէնքի մեր քովի եկեղեցիներուն մէջ տասնը մ'ևիցէ նիւթական վարձատրութեան և կը մխիթարեմ ցեղիս բնիկորդները, կը բժշկեմ ձրի իրենց հիւանդները և օգնութեան կը հասնիմ ամէնուն ու ր որ պէտք կայ, հարուստին և ազքատին, չէզոքին և հուսախոտոհանին:

Շատ գո՛հ եմ, և քարդ, մինչ այս տարեշրջանը կը յանձնեմ, Յունիս 1935 սրտին անցնել այս 4 ամիսներուն մէջ յաջողութեամբ իմ Աստուծոյ օրհնութեամբ Աքէնքի մէջ տեղի ունեցած կրօնական պարագաները վերաս և հետեւանքները ունենալ մը, որոնք կը գրուին ուրիշ տեղ: Սակայն պէտք չատ պիտի մնամ, քանի որ հոգեւոր պիտի մնամ:

Բ. Կրցայ հաստիցնել քալի հատարան կազմակերպին, որ ներ ո՛չ մեկ կազմին պիտի հակիր և անվախօրէն կը քննադատուի որ ինչ ալ կը հաստատի ինքնատ ազատարի մէջ ատենները, և ուրախ եմ որ քանի մը հոգի կը հաճախեն և հոգեւոր չուռնեցայ ցարդ: Աբդեն կազմակերպին ներկայ ժամանակ չկան իրենց համ ու հատ չունեցող ազատ պատրաստուած ճն իրենց համ ու հատ չունեցող պատրաստուած ճն իրենց համ ու հատ չունեցող

Կարապետ Արքեպիսկոպոս Պատմաստանի

եաեցով Հզբաղուելու եւ այնպէս, ինչ որ հրաշք մըն է մեր իրականութեան մէջ, ո՛չ Դաշնակցական և ո՛չՀնչակեան ժամուլը կ'զբաղուի բնաւ։ Շնորհակալ եմ երիտասարդն ալ և ձեզ յանձնարարել որ պիտի ջանան իրենց այս խելօք բարքերուն վրայ։ Ալ բա՛ւ է ատչն ինչը կատակցական ոխերիմութիւն մէջ ձգելնէս, Բո՛լոր տանք որ կատակցական կամ ու կուխեց գուբս, ուրիչ չրջանակ մը եւս գոյութիւն ունենայ։ Մ'վ պիտէ...գերեզմանի՛ն ալ օր մը պէտք ըլլայ։

Գ. Ճաշկոնեց բնձ,այս կարճ ժամանակուան մէջ, ստեղծել հետաքրքրութիւն մը տա մեր այս հայկատ գործը եւ հրատ կազմակերպել Օրիորդաց,Կանանց Միութիւնք։ Շատ մը

Աքեցիի Ֆիլոի հավայցիին«Ա,ՏԵՄՆԻԿ»Օրիորդաց Կոռակազմ Միութիւնը,գաղ Տօքթ. Գարոճիկեանցին եւ պաշտիւրկրդսեր դասեր ունենով մկրտութեցաւ 1935ին

Մեջտեղ ցսած է վասակաւոր ուսուցչուհի եւ իսկական հիմնադիր սոյն Միութեան, Օր. Վարդանուշ Շահինեանը որ Տօքթ.Գարոճիկեանցին փոխանցեց սոյն Միութիւնը։

էրիկ մարդիկ պիտիցին գիս,որպէսզի քարտէր օր մը եւս արձակեմ, և ես սիրով ընդունելեցայ։ Բոլոր հիանալիները գաղէն մեզի հրաւիրեցին,իւ՝ սիրով ընդունեցի։Մեր հիւրասիրին ժէջ գոյութիւն ունեցող «յատկապէս կոչուած «մուհաջիրներ» բոլորեան իմ շուրջս։Նամանաւանդ հրապարակական կապերով կապուած եմ «Ուսուհի» կոչուած հաւատացեալներուն հետ, որոնք կը յաճախեն իմ քարոզներուս, և կը հետեւին ինծի մի ոտ եւ մի ձեռ

վիւ ըլլալ։

Ուրիմ ներանալէս քաղեցիսներէն վերաքերուիլ պէտք ձեր Բոլոքաիան համայնքներէն, որոնք, երբ տեսան որ ես՛լ պիտենք առաջնուան պէս չէի հալածեր ու նզովեր, սկսան գամաց կը ժողովեն գիս և կը լսուսան որ պիտի գանենք ճաշքաւ ժը ապաստ համաշխարհանքուներեն։

Դ. Տարտղնեցաւ պատրաստակի ժողովը և գնացին, և ահա այժմ սկսած եմ մեծ պղտուքներով, սակայն արդ ես վճռակամ ձեւով հրապարակաւ չհշտել միւրեցաց ու ցամաքուներեն ցրտէքներէ և հրաւիրել հոգիներ արդեօք ամէնցիկ մի եղիցի Եկեղեցաւ չատ քուան հերիսով կը էզուիեն քէև իմ այս քաղաքականուներեն, սակայն ի՛պէտ որ իրենց հոգին կը հաժանկերպին ու անուղղակի կը քալնկերեն գիս։

Ե։ Ես իրենց վճռակին մէջ, այժմ առժամ պէս լքած են գիս չտեսնալ և մէկ հոգի քաչուած կը գիտեն գիս։ Թէ Մազլումեան Սրբապանը և թէ Ազգային բոլոր իշխանուներ և հաստակցուներ սպասողական դիրքին անցեր են և հուզեն գիտենալ թէ արդեօք Պատրիկեանին պիտի յաջողուի գտնել մինչեւ վերջ իր չէզոքուներէն և չաբուանակել գործել մեան գամայն։ Իրենք համոզուած են որ առանց մէկ հոգի հոգ մի ընել հոգին հակելու կարելի չէ արդիւնաւոր գործ ը ընել։ Ինչ ներ յաջողուեց ինձ հաժոզել և ի մի հաւաքել այս կռիւնիրէն գես չի վարանուած չրջանակը, անբաւ է այդ երեսւ հոգեկրուն ալ։ Ա. ատ հաժար չա՞տ գժուար չրջան ը գուրեկու մէջն եմ։ Սակայն գո՛հ եմ և փա՞ռք հասամ Տէրոջ, վասնզի ժարդիկ և ժամուլը գիս հանգիստ ձգած են գոհ ը և քոզ ապասեն գրահան արդիւնքին։ Վասնզի պատքարելով գործելը ատրքեր է, խաղաղօրէն և անապահով գործ լծուելը ատրքեր։

ՆԻՒՔԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Մ ՏՈԿԱԼ

Ահա՛ քառասո վերջաբերեա մէկը։ Վերջին էջին վրայ կը գանէք մեր 14 առքուան ամփոփ հաշուեկշիռը և ասկէ կրնայ, ամէն ոք եզրահանգել ու՝ մեր ալոչափ ատրիներ առանց ամսականի կրցած ենք հաստատել։ Ասկէ կաղ և գրպանէս վերա՞ն գնել, քայց այժմ կը պահքին իմ այդ մեջացները։

Որպէս գառահաց հայր, ես այժմ ստիպուած եմ և անոնց օգուտն հացը ժառնել, և մխանգամայն կեանքս խաչել. ներքը հետապնդել։

Ես հաժոզուած եմ, որ եթէ ունենայի նիւթական ապահովուներն, կրնայի հոս գամ ուրիշ ոեւէ գաղուքի մը մէջ գեռ օգտակար գործերու լծուիլ և պահոս մը լրացնել։ Ասկէ կաղեալ է ա՛յս Աթէնքի մէջ ձեալուս և սկսած գործիս չառնահուժը։ Ի՛նչ՞ թէ՞չէ՞ պարտաւորուեր ընդհատելի՞ գայն։

ԵՊԱՏԱԿ

Ի՞նչ է սակայն այժմ իմ նպատակս։ Իրաւունքով ուժէն առնուած, որ կը փարպտայ այս ապերա. հրճուայ հարցնել ինձ։ Երբ վիժեց Ճեմարանին գաղափարը, երբ ափսոսէց լքեցի Գեր. ման գաչտը ուր ապէկ գէշ բան մը կընէի ցաւդ, երբ ալ տ՛եւէ յանախէս մը չի մնար ու բառէ բուն իմաստով ես ալ գաւակացս ձեռքերէն բռնած հայ գաղթական մը եղայ, ալ ի՞նչ ին կա, ի՞նչ կընել ծրագրած ես կամ ի՞նչ է նպատակս։

Հանրաքեանն համառ էր՝ ու ե՛ս ես դեռ մի առնդ. ուածայրն անձ մը։ Տո՛ք ու պղտոր և փոքրոգի անգնահատով մը լե։ Ժամանք չափէն աւելի լաւ տրամադրուած առ իս, դեռ շո՛ա բան կ՚ապատան ինձմէ, քէհուպ ստամպոլեան և Նահապետ։ Ո. րիշներ, (և շատ է ատոնց քիւր) ըսլորովքին յոռետես և պէշ տը. պաւորութիւններով համակուած են առ ինձ, Նիւսաթ աղաներով իրենց ցաւդ իմ մասին կարդացած հրատարակութիւնները, և լե. ուած ու կազմուած սխալ և աւլուզպակ գաղափարները։ Բայց քիչ չեն անոնք, որոնք դիս ժօռէն կը ճանչնան և ինձմէ գնահատանք ուժ մը կ՚ապասեն որ պիտի փրկե գինքնք։

Ես ո՛չ առաջինները երեւակայած վառնգաւոր ան. ձն եմ և ո՛չ ալ վերջիններուն երազած անդր—աշխարհային ու. ժը, ես ո՛չ քերթերու նեղիայացուցած «եաչագոզ Գարունիկեանն» եմ, և ո՛չ ալ Գերմանն և Հայ բարեկամներուս նեղիայացուցած ա. դամի էակը։

Ես վաճեցի մըն եմ, հասնես ծագումով.
Ես հայ մըն եմ ցեղիս տառապանքներէն ծալկած,
Ես Հիսուսեան մըն եմ, Քրիստոսի արիւնով փրկուած,
Ես Լուսաւորչական մըն եմ, եկեղեցիիս բարեկարգութեան նուիրուած
Ես խղճմտանքով եւ պայքարներով թրծուած հասնես ուժ մըն եմ ու այժմ իմ գիրքերս գաղութահայութեան տրամադրած։

Ի՛ՆՉ Է ԱՑԺՄՈՒ ԾՐԱԳԻՐՍ

Ես նոր ծրագիր մը չունիմ, այլ ամէն օրդ տրդնջալով է որ գիրքը հալածել և իրագործանացնել կը ձգտիմ։

Ես անձ մըն եմ, որ երբեմն ես ինքս կը զարմանամ իմ վրաս, տեսայն ես ինքս գիտեմ իմ ով ըլլալս և ատոր համար չեմ յուսահատիր քեզմէ։

Ես գիտեմ որ,

Ա. Որ ես բառի բուն իմաստով անշահախնդիր և անձնուիրաբար անձ մըն եմ, այլապէս գինուոլ հայկ հարստու. թիւնը (տես հաշուեհիշիտակը) չէի պահեր նպատակներուս, այլ տպատ. հով անկիւն մը կ՚ապրէի շատերուն նման գեռ կ՚ապրէի։

Բ. Որ ես հաւատքով ճշմարիտ և հաստատուած Լու. սաւորչական մըն եմ ես ո՛չ քէ Լուսաւորչական ձեռք ըլլալս այս անկեղծութիւնը չեմ հաստատեր, այլ հաստատուած եմ որ Աստուած

իւձ ամուր համար կեացք տալու, որպէսզի ես Լուսաւորչական ե. կեղեցիին ծառայեմ։ Ուրեմն Լուսաւորչական մնալու համար ծքնայ ես։

Գ. Ես ո՛չ միայն եղակի պատահարքներն ունեցայ գիտնան բարձրագոյն դպրոցներէն եւ համալսարանն աւարտելու եւ որպէս Աւետարանական միւնոյն ժամանակ ինամքի փոքրկոյի դպրոցի ժէջ քրնուելու եւ անոր ժէջ եփուած ալիւր քէնու նաւարքներ, սակայն աւելի քան չորս տարի ես ինամքի փոքրկոյի դպրոցի ժէջ քրնուելու եւ անոր ժէջ եփուած ալիւր քէնու նաւարքներ, սակայն աւելի քան չորս տարի ես

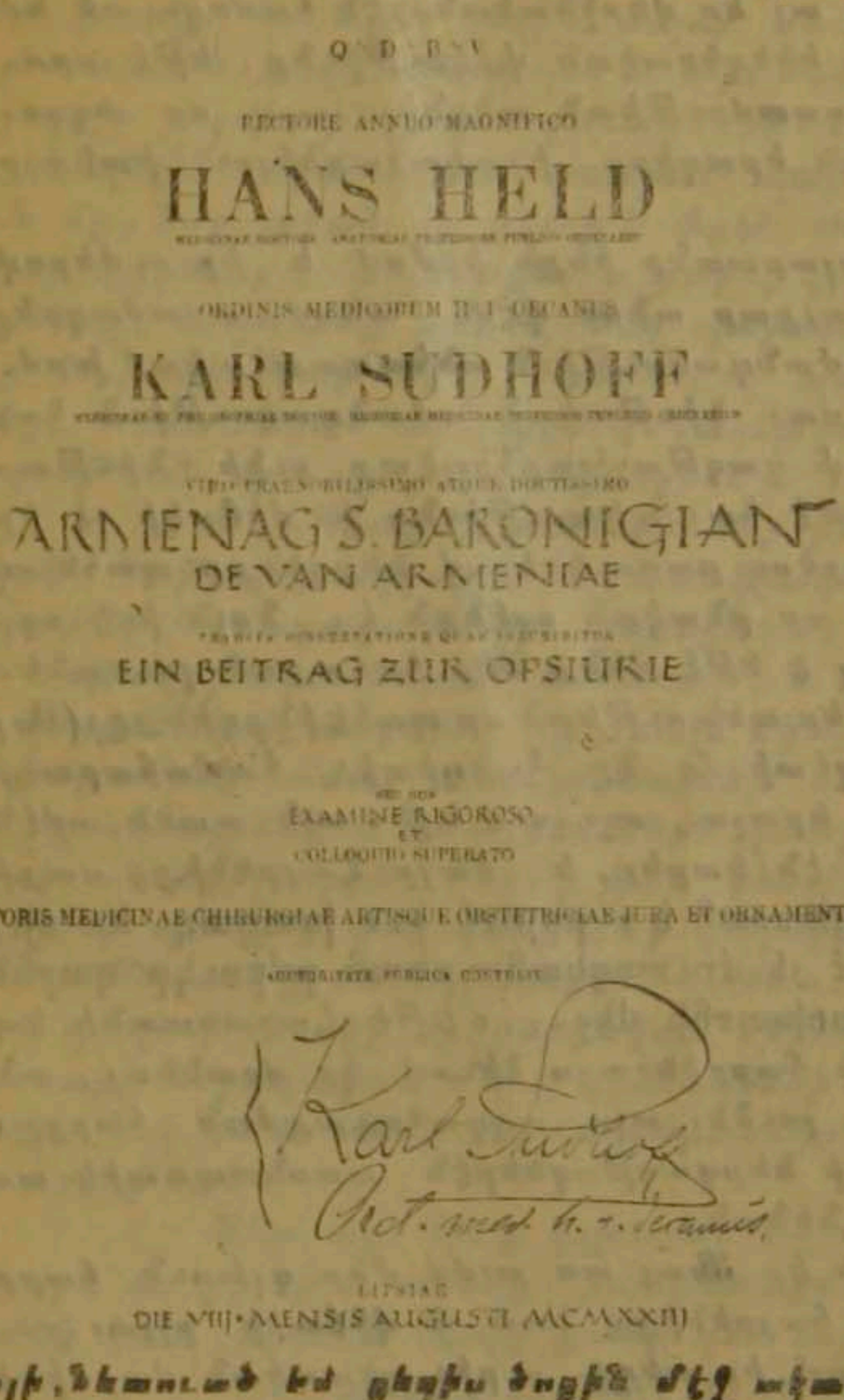
Q. D. B. V.

PECTORE ANNUO MAGNIFICO

HANS HELD

ORDINIS MEDIORUM IURI CONSULTORUM

KARL SÜDHOFF

VIRO PRAENOBILISSIMO ATQUE DOCTISSIMO

ARMENAG S. BARONIGIAN

DE VAN ARMENIAE

EIN BEITRAG ZUR OPSIURIE

AD SUUM

EXAMINE RIGOROSO

ET

COLLOQUIO SUPERATO

DOCTORIS MEDICINAE CHIRURGIAE ARTISQUE OBSTETRICIAE JURA ET ORNAMENTA

CONSEQUATUR PUBLICA CONTIONE

Karl Südhoff
Doct. med. h. t. Decanus

LIPSIAE

DIE VIII. MENSIS AUGUSTI MCMXXIII

Տօքթ. Գարլ Զիւտհոֆ (Karl Südhoff) 1923ին Գերմանիոյ Լայփցիկ քաղաքին մէջ Համալսարանին կողմէ Doctor Medicinae Chirurgiae Artisque Obstetriciae աստիճանին հետ տրուած վկայականը։

Տօքթ. Գարլ Զիւտհոֆ Լայփցիկի Համալսարանին մէջ Բժշկապետ եղած ատեն։

Տօքթ. Գարլ Զիւտհոֆ

սակ, ծնուած էի միայն ծոցին մէջ ալիւրով եւ պատրաստ էի ծուելու եւ ամբողջ ուժս ու անոպատ եռանդս արժանապատիւ ս. Հոր վերադարձիս եւ ձուլման վառնդի ծառը աշխատութեան։

Դ. Ես ցարդ ո՛չ մի գործ վախցած չեմ, գործը մէյ մի կը վախնայ իմէն, երբ կը տեսնէ զի ոչնչ բառնալիդ եւ կամքի ուժով անոր փէ լինուիմ։

Ե. Ես կրցած եմ ցարդ մէյ մը միայն ոչնչացնել նորը տակաւին եւ մէյ մ՝ալ յաջող ե՛մ։ Ո՛չ մի գործարանութիւն չունէի երբ 1910ին Գերմանիոյ անցայ։ Սկիզբէն առանձնացի մէկ տեղ, աւանդեցայ, հարստացայ եւ կրցայ հազարներուն ձեռքերը բէ բարելաւել օգնել։ Սկիզբէն առանձնացի եւ հազարապետութեան վերադարձայ Մխիթարեան եւ 14 տարի պետավարեցի։ Գիտցին գործ չէ 20,000ներց Գերմանիոյ Մխիթարեան մը հասկանալ բոլոր պարտքերը եւ ցիզէս յաջողիլուն, հաստատելու եւ նպատակի մը յանելու, չէ նայած որ անունը բոլորն ալ Բարեգործականներ էին, եւայլն, եւ այդ ան ատ հասարակ իւձ ուժ գործելու նոյն հաստատով յանելու նորը պարտականներու առաջ չնայած աւելի արդիւնաբերը բարձր մը միշտ նոյն նպատակին աշխատելիս։

Ես ձանօք եմ հայ իրականութեան 1923ին պատմական Հայաստան, Կովկասը և անցայ ամբողջ Սովիէթ աշխարհէն։ Ոչած եմ Սգիպտոս, Սիւրիա, Երուսաղէմ, Ռումանիա, Գուլգարիա, Ծանօթ եմ Եգիպտոսի ինձ ձանօք են Գերլինէի, Փարիզի, Գրիւքսելի, Վիէննայի, Բրահայի, Զուիցերիոյ, Վարշաւիոյ եւն. բոլոր հայ գաղութներէն։ Հետեւած եմ պատերազմէն՝ ասդին մեր բոլոր լրագրութեան և ինչ ցաւերուն, երօնակաւ ճգրտական եւ քաղաքական ճակատներուն վրայ։

Աւսոր հարմար ալ ես վերջնականօրէն հաստատած եմ որ այժմ մեր ազգային եւ ներքինական փրկութիւնը, եթէ արդէն ձեռք չի ձգուիլ եւ պատմութեան անցնիլ այս օր ազգովին հետեւիլ քաղաքական ծրագիրը իրականացնելու խոհեմը իւրացնելու եղն։ Այն է.

1. Ջինի Հայաստանը ինքն իրմով և իր ուժերով ապրելասուիլու։ Ո՛չ մի պարտար անոր դէմ, անոր տրամագրել բարոյական ամէն տեսակ օժանդակութիւն անհատապէս հայ իրմին։ Բայց և ո՛չ մի լուսայ նիւթական օժանդակութիւն հայ կառավարութեան, ցորչափ գաղթականն պէտք ունի նիւթական օժանդակութեան։ Եթէ հայ պետութիւնը իր վիճակի չէ իր ուժերով և հայ ստեղծագործ բազուկներով ինքզինքը պահելու և նոյն իսկ մեզի ալ, ինչ որ բնական օրէնքն է, նոյն իսկ օգնութեան հասնելու, սխալ է եթէ մենք մեր հաւաքած լուսանկարով պիտի կրնանք օգնել մեր պետութեան որ պահէ ինքզինքը։ (Աւելի է քննիլը երբ երիկրեք պիտի հանդիպի. համաճարակ, երկրաշարժ, պատերազմ, երաշտ, ադգուած եւն. այն ատեն ամէն հայու պարտքն է իր բերնէն փարիլ, և մեր Հայրենիքը ոտքի հանգնեցնել։) Ծորչափ հայասացն կը բոլորէ իւր խաղաղ եւ օրհնաբեր օրջանը. պետք չէ մուրացկանութեան քմբուկը զարնէ մուրացիկնեւրով լի գաղթաշխարհի մէջ... Եթէ Հայաստանի կառավարութիւնը ներքազրի հարցին այս ձեւով կը մօտենայ, ան 100 տարիէն ալ չի կրնար լուծել այս ազգահալածքման հարցը։ Գաղութներ տարուէ տարի ներքազրողներէն տանջապատիկ ամելի քաւական աճում կունենան։

Ուրեմն մեզի կը մնայ տալ այժմ մեր գլխաւոր հարցը մանրել։ Մինչեւ որ մեր հայրենիքը կամ ի վիճակի ըլլայ քաղաքացիներ ապրեցնելու այս կամ, և կամ իր տեղը ուրիշ պետական մարմինի մը յանձնէ։ Ես Հայաստան կերթամ երբ վերջին խարտաշը պիտի տէ մեկնի, մինչ այն ատեն պարտքս կը համարիմ եկեղեցիս, դպրոցս և վերջին հայ մասիկս քովը հաւել։ Ես հայ եկեղեցիին եւ հայուց պահակն եմ։

2. Պէտք է ջանանք լուծել բոլոր քաղաքական հարցերնիս, և իրարու քով դալով կազմակերպել համազգայնութիւնը մը նոր մեքենայ, որ նպատակը լրլայ պահել ինքզինքը։ (Այլ է խնդիրը երբ երիկրեք պիտի մը կը հանդիպի. համաճարակ, երկրաշարժ, պատերազմ, երաշտ, ադգուած եւն. այն ատեն է որ ամէն մարդ իր բերնէն փարիլ, և մեր Հայրենիքը ոտքի հանգնեցնել։) Ծորչափ հայասացն կը բոլորէ իւր խաղաղ եւ օրհնաբեր օրջանը. պետք չէ մուրացկանութեան քմբուկը զարնէ մուրացիկնեւրով լի գաղթաշխարհի մէջ... Եթէ Հայաստանի կառավարութիւնը ներքազրի հարցին այս ձեւով կը մօտենայ, ան 100 տարիէն ալ չի կրնար լուծել այս ազգահալածքման հարցը։ Գաղութներ տարուէ տարի ներքազրողներէն տանջապատիկ ամելի քաւական աճում կունենան։ Այդ Միութիւնը կրնայ իսկ լսելի ընել և ինքզինքը պարտադրել պետութեանց, որոնց հետ ենք և այն ատեն է որ մենք ալ չպիտի նկատուինք քաղաքացիներ ապրանք ներքո, հապա, կունենանք ընդհանուր և հաստատելի քաղաքական, ազգային և երօնական մէկ ծրագիր ու պայն մեզ հետ հրաւիրելով պետութեանց ուշադրութեան կը յանձնենք ու հանգիստ կ'սպասենք։ Ես պատրաստ եմ լծուելու և կազմակերպելու այս հաստատութեան Միութիւնը։ (Հայկական Սիօնիզմը...։)

3. Անպայմանօրէն պետք է վերջ մը տրուի մեր

ժէջ կաթոլիկ և Բողոքական ու գաղափար ապահովներու և ջանալ ամէն ինչ ընել այս բոլոր ուժերը յանելու ժէկ նպատակի և ժէկ եկեղեցիի չուրջ։ Մենք քուով քիչ ենք, այս պերճանքը մեզ չի վայելեր, մենք հրօտպէս ալ միանալու ենք եթէ ապրիլ կ'ուզենք։ Այս է գարուն պահանջը։

4. Հնարել Հայ Առաքելական Ս. եկեղեցիի բարեպաշտական ամիսոցական կարգին, և չի ձգել զարն էջմիածնայ մաքրութեան ժառանգած կամքին և վերածնելով մեր Ս. եկեղեցի, անոր շուրջը հաւաքել ցեղին բոլոր գաւակները։ Ես պատրաստ եմ յանուէլու և կազմակերպելու և այս հսկայ գործը, քա՛ւ է որ իմ չուրջս բոլորուին ցեղիս գաւակները։ Եթէ կուզեմ որ ապրի մեր եկեղեցին, պէտք է բարեկարգուին զայն։ Նոր հզեբահանութիւն մը, նոր շրջան մը պէտք է բերէ մեզ կործանուժէ։ Ասոր համար կարեւոր է նախ հոգեւոր բարձր կրթութեամբ օժտել մեր հզեբները, և զանոնք ամուսկանով պաշտօնի կոչել և փրկել զբանք մասնագիտութենէ։ Թարոզներով պատրաստել ժողովուրդը որ ձգէ արժատացած աւանդապաշտութիւնը և վարժուի բարեպաշտական օրհնարար չնորհքներուն։

5. Պէտք է լուծուին մեր բոլոր դպրոցները, Բողոքական, կաթոլիկ, Ազգային և հասարակական նախակրթարանները և մշակուի համազգային դպրոցական ծրագիր մը եւրոպական նախակրթարաններուն հաւասար, և պաշտօնի կոչուին, վերին հեղրանական մարմին մը վիայց վկայուած ուսուցիչները, և տեղ տեղ անոնց համար ուսուցչանոցներ և արագիով փրկել սեռունդը ուծացումէ և «մայրենիներ» պատրաստել անորակ և անբարոյ ուսուցիչներէն։ Ինչո՛ր կան ընելիք դեռ...։ Մենք ուսուցիչներ պէտք է ունենանք մեր դպրոցներուն, և ո՛չ քէ պաշտօններ փնտռենք մերոյներուն համար։ Ու հիմնել ամէն կարելոր դաղափին մը մերոյներուն համար եւրոպական մայրաքաղաքներուն մէջ հրեշտակոչական մարմիններ, որ հաւատարիմ եւրոպական ուժերուն հետ անոնց ազատագրութեան գործին մասնակցին։

Ահա այս հինգ գլխաւոր նպատակները կը հալածեն զիս ամէն ու գիշեր և անոնց իրագործման համար պատրաստ եմ մէկ կամ մի քանի գեռ ուշ չէ։

ՎԵՀԱՓԱՌ ՏԷՐ

ԵՒ ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՑՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

Ահա Գարոնիկեանը, իր անգամով, իր ներկայով և իր ապագայ երազներով։ Նաւս կործանած, գառս կորսուած, գրամներս վառանուած, հոխտասարդութենէս մխտուած, ապագայ իսէալս չուկած եկել եմ ու կը խառնուիմ ցեղիս խաչակիր խլեակներուն, ու կը ջանամ անոնց հետ անոնց սառապանքն ները և անոնց կերած սեւ չար հացը։

Գործ և գործելու ասպարէզ կուզեմ։

Ես զոհ մըն եմ եկեղեցիս և եկեղեցականութեանց, Ես կ'ապասեմ որ եկեղեցիս հրկիզեն տանջեցնեն զիս։ Ինձ համար մխիթարիչ է ու՞ր և ի՞նչպէս գործելս, կը բաւէ որ ան գլխու վերի հինգ նպատակներէն մէկին համաձայն և գործակից կանգնիմ։

Ես հայ եմ, հայուն զոհն եմ, և հայուն զոհուելու պատրաստ ու հայուն համար գործելու ատամոզիր։

Ես պատրաստուած ուժ մըն եմ և փորձառութեան

բովէն անցած, ու դեռ չընա՛ւ տանիլ ցնծալին բնաբ։

Ես քրիստոնեայ մըն եմ, Հաւատացեալ պատուական եւ ջերմեռանդ մէկ Ս. Հոգեպսակեալ եկեղեցւոյն զաւակ։

Ես վաճառական, անձնուիրացած, փորձուած եւ իր բնագիրը գիտցող գործաւոր մըն եմ եւ պատրաստ մինչեւ վերջին սխտոր։

Ես Հերն եմ, եւ ահա իմ պատս, իմ պիրքս եւ իմ պապաս Հէգէի եւ հոյ ազնիւ ցեղիս կը տրամադրեմ,

եւ ի՛նպատակ,

որպէս խաղաղի եւ հոգածախնդրութիւնը միշտ պարբերուի վանենցի մը

Տօքթ. Արմենակ Ս. Պարոնիկեան

Աթէնք, 15 Օգոստոս 1935

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՑՈՒԵՑՈՒՈ

ԱՄՓՈՓ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՄԵՐ 14 ՏԱՐՈՒԱՆ Ե՛-ԵՒ ՄՈՒՏՔԻՆ

Գերմաներէնէն հետացած ըլլուս, ի վիճակի չեմ, վաճառի բոլոր տետրակներըը, առաջադիրներըը, և հրատարակուած տարեկան հաշուեկշիռներըը, որոնք հաստատական քննիչէն և վարչութենէն հանուելուս հետզհետէ չը քանուէին ու տարեւէ տարի իջվարժարանէն, հաս մնացած են։ Ցոլա ունիմ այժմ միայն այս 1, տարուան Մուտքի և Ելքի ամփոփ գումարները, որոց հետաքրքիր էի Ջուխտերիոյ մէջ բանախօսութեան մը համար գործածելու Սակայն քանի որ մեր ամէն հաշիւները քննուած և Գերման պաշտօնաթերթին Նոր Հայաստանի մէջ իր բոլոր ծանրամասնութիւններով հրատարակուած են, կը թուէ գործիս, որ քիչ ցոյներս պապակով մը մերի կապմին մեր հանճար ծառայութեանը ժառանգին, զոր նոյն անոպմուն և մերի իմ ջանքերովս

Սակայն շնչառել կուզեմ հիմիկուան, որ այս գումարները մեզի որպէս մուտք հաշուի անցած են մերի 1924էն ցետոյ իմ անձնական պրամիներէս, որ դեռ ես չեմ առացած, սակայն ան կէ առաջ, 1918—1924ին մեր Մխիթարեան ճեմ տուած ենք ազգ. ուսի քանի կէս Մխիթ Մարք, որով ան երբեմն սիրոյ պրոպագանդաւոր գործը, հոգեպահպան Մխիթարեան մուրը և հրատարակել նոր պրոֆեսիոնալներ շարք մը ի նպաստ հայ գործին։

Ա՛ս այդ ժամանակներս իմ պրպտիչս գտած եմ ես հետեւեալ գումարները և ըրած անհաշիւ գործողութիւնք, որոնք ես այժմ գրամանիշէն հաշուով պատմութեան համար հոս ալ կը նշանակեմ։

ՏՕՔԹ. ՊԱՐՈՆԻԿԵԱՆ ԻՐ ԳՐԳԱՆԷՆ Ի ՀԱՇԻՒ ԴԵՐՄԱՆՕՀԱՑ ՀՈՒՍԱՒՐՋԻՆ. ԱՌԱՒՐՔԷՆ. ՋՈՀԱՄ Է

Ա՛ս 1 Դեկ. 1918—Յուլիս 1934

Հրատարակութիւնք ի նպաստ հայ գործին, Մարք 267,000

(Այս հրատարակութիւններէն ունիմ ալ գեռ ծօս 68,699 Մարքի չափ պատրաստ գիրքեր և գրքեր)

Պրոպագանդայ, ճամբորդութեանց և յայտնի ընդհատակ 13,000

14 տարուան ամսագիրս որ դիտ չեմ ստացած, վասնզի
անվաճառ կը ծառայէր: Եթէ Գնդիան Քառանդայի ամ-
սագիրը ընդառաջ առնես, պէտք էր նա ալ ստանայի ամէն
ամսուն քանի վաճառ պարշտօնեայ առնուազն 6—8000 տր
(որոնց համալսարանականի մը վճարուժը հոն)ից ան
կ'ըստանայի տարեկան մօտաւորապէս 8 000
Մարք, և այս 14 տարուան մէջ չի ստացայ ես ուրիշ
եւ Մխուքեանս գոհացի. . . . . » 92 000
14 տարի ասուն ձրի տրամադրեցի Մխուքեանս, ուր 8
հոհատարած սենեակներ ընդունելու եղ գործածուէին.
1 սենեակին 25 Մարք ամսական հոյիւով, այս 14 տար
ուան մէջ չի ստացայ ես ուրիշ և Մխուքեանս գոհացի » 12 600
14 տարի չարուշան իմ գրպանէս կեդրոնի և տան
մէջ խնամեցի Մխուքեանս քայլ հիւանդ,
Ծոպալներէ տաքի հատարած անգամներ և 1 Յունուն
գրատպուհի ու գրեթէ 2—6 այլ գրատպերներ. որոնք մէ
հոյուն չէին, Ասոնց համար եթէ մէկին հաշուով ամ-
սական մէկալ 100 Մարքի տեղ պատրաստ տանիմ,
այս 14 տարուան մէջ չի ստացայ ես ուրիշ և Մխու-
քեանս գոհացի » 16,800
Իմ վերջին տարիներուն մէջ տուած փոխառութիւնը
Մխուքեանս տեսուչին, զոր տրամադրած է մեր
քայլ վաւերացնող տեսարանների մէջ, էր . . . » 50 000
Իմ եթէ լոկ փորձի համար տասը վրայ տուրլցուի իմ
Մխուքեանս պատճառած այս վերջին 8 տարուան աս-
տանգաւոր վիճակս և ձրի քարոզիչս ի Մարսէլ և Ա-
քէնք տրպէս տպրելու ծախսը մինչև 31 600 Մարք ևս
այլ տասն տիտի ուզեմ ընդհանուր գրուժարը գար
ես գրպանէս 14 տարուան մէջ գոհացի Մխուքեանս տրկընէ » 31 600

Ընդհանուր գրուժար 600,000

Ուրիշ անատարկելիօրէն ես պահել եմ և ժամանակս, և
հանգիստս, և 600 000 վեց հարիւր հազար տասի Մարքի ան-
ձնա. կան հարստութիւնս այս գործին համար, որ հաւասար 150,000
Տոլարի, համ 30 հազար Անգլիական տասիի, և ատոր փոխարէն հը-
ճած եմ տպրելու անվատահութիւն, տանկութիւն, հալածանքներ և
քերթիկներ լատտանցներէ:

Ուրիշ եթէ փոխարէն այս ծառայութիւններուս ես չուզեմ
ընտանիքիս բարօրութիւնը և գուտ ինծմէս ապագային համար ար-
տերս բժիշկի աշխատէի, հարիւր տարի առաջ ունեցածս պահելէ զատ, 14
տարուան շահացներս ալ վրան ինձ բաժնուէին ու ես այսօր եթէ
ձգելու ալ ըլլայի գործարար Գնդիանիկեանը, չ'ելլի այլ ապրած ու
օգնութիւնս ետրոս Պարսեղիկեանը, ինչ որ ես այժմ ապրատ ու
նեալ մը, վերին վերս կոտրած մէկու մը կ'արտահատեր.
քերթիկներ լատտանցներէ:

Ուրիշ եթէ փոխարէն այս ծառայութիւններուս ես չուզեմ
ընտանիքիս բարօրութիւնը և գուտ ինծմէս ապագային համար ար-
տերս բժիշկի աշխատէի, հարիւր տարի առաջ ունեցածս պահելէ զատ, 14
տարուան շահացներս ալ վրան ինձ բաժնուէին ու ես այսօր եթէ
ձգելու ալ ըլլայի գործարար Գնդիանիկեանը, չ'ելլի այլ ապրած ու
օգնութիւնս ետրոս Պարսեղիկեանը, ինչ որ ես այժմ ապրատ ու
նեալ մը, վերին վերս կոտրած մէկու մը կ'արտահատեր.

ՍԾԺՄ ՀԱԻԱՔԱԾՍ ՀՆՉՈՒՆ ՀԱՇՈՒԵԿՑԻՈՒՐԸ

Ա. 1 Դեկտեմբեր 1918—31 Դեկտեմբեր 1923

Մուտք		Մարք	
Որպէս անգամ վճարներ, նուէրներ և հատուած գումարներ բանախօսութեանց արքիւ	3,160.301	Հայերուն ցրկուած նպաստ մինչև հոկտեմբեր 1923....	2,110,525
		Տպագրական եւ գրասենեակի.	519.776
			2,630,801
		Պարտաս գումար	530,000
	3,160,301		3.160,301

Այս Ա. չրջանին ուհցած 530,000 Մարքէ Գերմանի ցքեաժի անկման պատճառաւ Ցրեպի Ցրեարիք Գանքի ժէչ Տեսց եւ արժէքը կտրանցուց:

Բ. 1 Յունուար 1924—1932

Մուտք		Մարք	
Որպէս անգամ վճարներ, նուէրներ և հատուած գումարներ բանախօսութեանց արքիւ	117,000	Հայերուն ցրկուած գումարք ժինչև հոկտեմբեր 1924...	104,000
Ջուխտերքօլէն....	10.000	Տպագրական եւ գրասենեակէն.....	67,000
			171,000
Փոխառութիւն Տէր և Տիկին Գրանիկեաններէ..	44.000		
	171,000		

Ուրիշ ժեղ յայտնուեց 14 տարուան ժէջ ի նպաստ հայերուն հաւաքել և անձնական ալ վրան գնելով հետեւեալ գումարները հայթայթել:

Անձնական հարստութենէս գնեցի Մարք	600,000
Հաւաքեցի Գերմանիայէն և Ջուխտերքօլէն	3,331,301
	3,931,301
Պարտատէր գերք. Մ[illegible]	68,699
Ընդհանուր Մարք.....	4,000,000

ԱՀԱ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տօքթ. Ա. Ս. Պարոնիկեան

Լիազօր Ցնօրէն Գերմանահայ Հանդանչին. Առաքելական

ՎԵՐՋ

ՄԵՏ ԿԱՆ ՊՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀՄ ԱՊՏԻՄԱՐ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ

ՀԲ 2012

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0031553